

Добрила Лукић, Марко Д. Петровић, Сара Станић Јовановић

ОПШТИНА ГОЛУБАЦ – ПРИРОДНЕ И АНТРОПОГЕНЕ
ОДЛИКЕ У СВОЈСТВУ ТУРИСТИЧКОГ РАЗВОЈА

Београд, 2024.

GEOGRAPHICAL INSTITUTE "JOVAN CVIJIĆ"
SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SPECIAL ISSUES
No. 100

Dobriła Lukić, Marko D. Petrović, Sara Stanić Jovanović

**THE MUNICIPALITY OF GOLUBAC – NATURAL
AND ANTHROPOGENIC CHARACTERISTICS OF
TOURIST DEVELOPMENT**

Belgrade, 2024

ГЕОГРАФСКИ ИНСТИТУТ „ЈОВАН ЦВИЈИЋ”
СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ПОСЕБНА ИЗДАЊА
КЊИГА 100

Добрила Лукић, Марко Д. Петровић, Сара Станић Јовановић

**ОПШТИНА ГОЛУБАЦ – ПРИРОДНЕ И
АНТРОПОГЕНЕ ОДЛИКЕ У СВОЈСТВУ
ТУРИСТИЧКОГ РАЗВОЈА**

Београд, 2024.

ИЗДАВАЧ / PUBLISHER

Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ
Буре Јакшића 9, 11000 Београд, Република Србија
Geographical Institute “Jovan Cvijić” SASA
9 Đure Jakšića, Belgrade 11000, Republic of Serbia
Tel/fax: + 381 11 2637 597; e-mail: general@gi.sanu.ac.rs

ЗА ИЗДАВАЧА / ACTING PUBLISHER

Др Милан Радовановић / Dr. Milan Radovanović

Прихваћено на седници Уређивачког одбора Института 19.06.2023. године. /
Accepted at the meeting of the Editorial Board of the Geographical Institute on June
19th, 2023.

УРЕДНИК / EDITOR

Др Тамара Гајић / Dr. Tamara Gajić

РЕЦЕНЗЕНТИ / REVIEWERS

Проф. др Снежана Штетић / Prof. Snežana Štetić
Проф. др Сања Манојловић / Prof. Sanja Manojlović
Др Дуња Демировић Бајрами / Dr. Dunja Demirović Bajrami

ПРЕВОД / TRANSLATION

Др Марко Д. Петровић / Dr. Marko D. Petrović

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК / TECHNICAL EDITOR

Др Стефан Денда / Dr. Stefan Denda

ДИЗАЈН КОРИЦА / COVER DESIGN

Др Дејан Дољак / Dr. Dejan Doljak

КАРТОГРАФСКА ОБРАДА / MAP DESIGN

Др Никола Крунић / Dr. Nikola Krunić

ТИРАЖ / CIRCULATION

300

ШТАМПА / PRINTED BY

Стојков штампарија д.о.о.

ISBN 978-86-80029-84-9

ФОТОГРАФИЈА НА КОРИЦАМА / COVER PHOTO

Др Марко Д. Петровић / Dr. Marko D. Petrović

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	7
I УВОД	8
II ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ ОПШТИНЕ ГОЛУБАЦ	12
III ФИЗИЧКО-ГЕОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ОПШТИНЕ ГОЛУБАЦ	15
3.1. Геолошки састав терена општине Голубац	15
3.2. Рељеф општине Голубац	17
3.3. Климатске карактеристике општине Голубац	22
3.4. Хидрографске карактеристике општине Голубац	23
3.5. Педолошки покривач општине Голубац	24
3.6. Вегетацијске зоне општине Голубац	24
IV ДРУШТВЕНО-ГЕОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ОПШТИНЕ ГОЛУБАЦ	26
4.1. Становништво општине Голубац	31
4.2. Насеља општине Голубац	37
4.3. Привреда општине Голубац	46
4.4. Стање животне средине у општини Голубац	53
V РЕГУЛАЦИОНИ РАДОВИ НА ДУНАВУ У СЕКТОРУ ЂЕРДАПА И ЗНАЧАЈ САОБРАЋАЈА ЗА РАЗВОЈ ОПШТИНЕ ГОЛУБАЦ	61
VI ТУРИСТИЧКЕ ВРЕДНОСТИ ОПШТИНЕ ГОЛУБАЦ	68
6.1. Природне туристичке вредности општине Голубац	70
6.1.1. Геоморфолошке туристичке вредности	70
6.1.2. Клима као туристичка вредност	75
6.1.3. Хидрографске туристичке вредности	80
6.1.4. Биљни и животињски свет као туристичка вредност	90
6.2. Антропогене туристичке вредности општине Голубац	95
6.2.1. Археолошки локалитети, тврђаве, манастири и споменици културе као туристичка вредност	95
6.2.2. Етнографске туристичке вредности	105
6.2.3. Манифестације као туристичке вредности	121
6.2.4. Амбијенталне туристичке вредности	123
6.2.5. Пејзажне туристичке вредности	124
VII СМЕШТАЈНИ КАПАЦИТЕТИ И ПРОМЕТ ТУРИСТА У ОПШТИНИ ГОЛУБАЦ	125
VIII КОРИШЋЕНА МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА ЗА ИЗРАДУ МОНОГРАФИЈЕ ..	131
8.1. Модел за валоризацију геолокалитета (GAM)	132
8.2. Туристички климатски индекс (TCI)	135
8.3. Гранични капацитет туристичког простора	136
8.4. Хилари ду Крос модел	137
8.5. Туристичка валоризација манифестација	140
8.6. Показатељи туристичке развијености општине Голубац	142
8.7. Индикатори одрживог развоја туризма	143
8.8. SWOT анализа	144
IX РАЗМАТРАЊЕ ДОБИЈЕНИХ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА СА ДИСКУСИЈОМ	145
9.1. Резултати туристичке валоризације одабраних објеката геонаслеђа	145

9.2. Резултати туристичке валоризације климе.....	155
9.3. Гранични капацитет туристичког простора у одабраним заштићеним природним добрима.....	156
9.4. Резултати туристичке валоризације културних добара	159
9.5. Резултати туристичке валоризације манифестација.....	168
9.6. Резултати показатеља туристичке развијености.....	175
9.7. Резултати анализе индикатора одрживог развоја туризма	176
9.8. Резултати SWOT анализе	177
X ФАКТОРИ И КВАЛИТАТИВНИ ТРЕНДОВИ РАЗВОЈА ОПШТИНЕ ГОЛУБАЦ КАО ТУРИСТИЧКЕ ДЕСТИНАЦИЈЕ	180
XI ВАЖНИ ПРОЈЕКТИ ЗА РАЗВОЈ ТУРИЗМА ОПШТИНЕ ГОЛУБАЦ	184
XII ТУРИСТИЧКИ ПРОИЗВОДИ ОПШТИНЕ ГОЛУБАЦ.....	196
12.1. Одмори.....	197
12.2. Наутика.....	198
12.3. Специјална интересовања	199
12.4. Спорт.....	202
12.5. Сеоски туризам	203
12.6. Пословна путовања	203
12.7. Догађаји.....	204
12.8. Кружне туре.....	204
XIII ЗАКЉУЧАК.....	206
SUMMARY	219
ЛИТЕРАТУРА.....	227
БИОГРАФИЈЕ АУТОРА.....	238

ПРЕДГОВОР

Монографија под насловом „Општина Голубац – природне и антропогене одлике у својству туристичког развоја” представља резултат дугогодишњег истраживања и заинтересованости аутора за аспекте и повезаност две научно-образовне области: географије и туризма. С обзиром на то да концепт, теоријске основе и практична искуства показују да општина Голубац представља дестинацију која се посебно издвојила у националној туристичкој понуди и да све више привлачи посетиоце из Србије и иностранства, јавила се жеља и потреба да се изврши анализа простора, напише текст и објави публикација која би, по први пут у Србији, теоријски и емпиријски пружила научне и практичне оквире за развој туризма на овом простору. На основу искустава и досадашњег научног рада у овој области, аутори су претходних година обавили теоријско и теренско истраживање и објавили више заједничких и засебних научних радова на тему туризма у више дестинација Србије, укључујући и општину Голубац.

Овом приликом, аутори изражавају велику захвалност др Милану Радовановићу, научном саветнику и директору Географског института „Јован Цвијић” Српске академије наука и уметности (САНУ) на великој подршци и указаном поверењу који су од неизмерног значаја за садржај и квалитет текста монографије. Захвални су и свим члановима Научног већа Географског института „Јован Цвијић” САНУ на помоћи током истраживања, писања и публиковања монографије. Аутори дугују захвалност рецензентима рада, ред. проф. др Снежани Штетих са Природно-математичког факултета у Новом Саду, ред. проф. др Сањи Манојловић са Географског факултета у Београду, и вишем научном сараднику, др Дуњи Демировић Бајрами са Географског института „Јован Цвијић” САНУ у Београду, на пружању корисних савета и идеја за унапређење појединих делова текста. Посебна захвалност усмерена је ка уредници монографије, вишем научном сараднику, др Тамари Гајић и техничком уреднику, научном сараднику, др Стефану Денди са Географског института „Јован Цвијић” САНУ, на пажљивом прегледању текста монографије, корисним и конструктивним сугестијама и предлозима.

Велика захвалност за помоћ и сугестије током истраживања, прикупљања и обраде података усмерена је ка Јелени Петровић, в. д. директора Туристичке организације Голубац, Саши Богићевићу, координатору Групе за локални економски развој Општинске управе Голубац, Јелени Савић и Ивани Животић, наставницама рачунарства и информатике у Осмој београдској гимназији. На свесрдној помоћи приликом израде карата у ГИС-у, неизмерну захвалност упућујемо др Николи Крунићу и др Сашу Милијићу са Института за архитектуру и урбанизам Србије у Београду. Аутори се захваљују др Дејану Дољаку на помоћи у изради корица монографије и библиотекарки Добрили Стајић на техничкој подршци и саветима током израде монографије.

Најзад, аутори би желели да истакну значај подршке и љубави које дугују својим брачним партнерима, члановима породица, сарадницима и пријатељима на разумевању значаја овог рада, интелектуалној и моралној подршци током истраживања и формирања монографије.

Аутори монографије

І УВОД

Општина Голубац се налази у североисточном делу уже (средишње) Србије, на територији Браничевског управног округа. С површином од 367,53 km², спада у групу малих општина. Према подацима с последњег пописа 2022. године, у општини Голубац живи 6.599 становника у 24 насеља (РЗС, 2023а). Према попису из 2011. године, општину је насељавао 8.331 становник, па је приметан значајан пад у укупном броју становника (РЗС, 2012). Простор ове општине је ретко насељен јер на 1 km² живи 18 становника. Општина Голубац спада у групу општина с доминантном пољопривредном активношћу, односно с високим учешћем активног становништва у сектору примарних делатности. Међутим, последњих година се бележи интензивнији развој других делатности, поготово терцијарни сектор, а у оквиру њега туризам и сродне привредне активности.

Територија општине Голубац је у више наврата била предмет многобројних анализа, претежно у области заштите природе. У новије време се све више пише о њеној туристичкој афирмацији (Maksin i sar., 2009; Лукић и Петровић, 2020; Petrović et al. 2023, и др.). Њену вредност потврђују и национални и међународни статуси заштите природе. Трагови историје јављају се на овим просторима од најстаријих времена у виду културног наслеђа, а специфично је и присуство различитих мањинских етничких група, нарочито Влаха.

У општини Голубац јављају се различите туристичке атракције и мотиви, међу којима и они који се односе на обичаје, ношњу, веровања, традиционалну игру, гастрономију и начин привређивања. Посебну атракцију чини тврђава Голубачки град која се налази на око 4 km источно од истоименог насеља. Тврђава има неправилну основу прилагођену стрмом терену, девет кула које се уздижу једна изнад друге и представља једно од најсликовитијих места на Дунаву. Куле су различитог облика и величине и додатно су ојачане унутрашњим зидовима. Насеље Голубац има јако дугу историју с обзиром на то да се налази на месту некадашњег римског насеља, али процват доживљава тек са развојем трговине на Дунаву у 19. веку. Након стварања Ђердапског језера, водено пространство Дунава је знатно повећано узводно од Ђердапске клисуре, а због врло честих ветрова ово је једно од најпогоднијих места за једрење у Србији (Dulović, 2006).

Међутим, како је општина претежно рурални простор и запостављена по питању привредног развоја, подложна је демографским тенденцијама старења становништва, исељавања и смањења удела образованих људи у укупној популацији. Са друге стране, овај простор карактерише мултикултуралност, богата природна и културна баштина, па се као шанса развоја општине јавља туризам и то пре свега геотуризам, екотуризам, културни туризам, рурални туризам итд.

Циљ ове монографије је да укаже на основне могућности развоја туризма у општини Голубац кроз:

- оригиналне туристичке производе, јер туристичка дестинација може бити успешна уколико се у њој појављују нови производи, првенствено засновани на природној и културној баштини;
- пораст животног стандарда локалног становништва;

- пораст степена запослености и отварање нових радних места (нпр. услуге туристичких водича, израда занатских сувенира итд.);
- повећање квалитета услуга у сарадњи са културним, научним институцијама и факултетима;
- неговање локалног идентитета кроз туристичке манифестације;
- заштита природе, културног (материјалног и нематеријалног) наслеђа и њихово увођење у туристичке програме, као и ангажовање различитих стручњака из области заштите споменика природе и културе, етнолога, историчара уметности итд.

Монографија је резултат вишегодишње сарадње аутора на проучавању општине Голубац, теренских истраживања, контаката и разговора са представницима локалне самоуправе, невладиног сектора и истакнутим појединцима. Свако од њих је дао велики допринос у стварању ове монографије.

Општина Голубац поседује широк спектар квалитетних природних и антропогених ресурса које представљају добру основу за развој како домаћег, тако и међународног туризма, а могу постати и генератор укупног привредног развоја општине на дужи временски период. Савремено туристичко тржиште карактерише висок ниво турбулентности пословања, са континуираним техничко-технолошким иновацијама и неопходношћу примене маркетинг концепције, па је основни задатак монографије указивање на природне и антропогене одлике у својству развоја туризма на територији општине Голубац, као одговор на све веће захтеве туристичке тражње.

Територија општине Голубац поседује значајне природне и друштвене атрактивности погодне за развој туризма. Имајући у виду ефекте које туризам има на укупан привредни амбијент у коме се развија, основна визија ове монографије је стављање свих ресурса у функцију туристичког развоја, као очекиваног доприноса развоју општине Голубац. У свему томе значајну улогу треба да има правилно координисан, тржишно оријентисан, интегралан и стратешки вођен развој општине Голубац као туристичке дестинације.

Позиционирање Голупца као туристичке дестинације на домаћем и међународном туристичком тржишту утицаће на усмеравање одговарајућих туристичких сегмената тражње, као и стварање одговарајућег имиџа и позиционирање потенцијалних туристичких ниша. Голубац се на основу представљених природних и антропогених туристичких атрибута у овој монографији може профилисати у свести посетилаца као специфична и радо посећена туристичка дестинација на Дунаву, са очуваним природним, аутохтоним, аутентичним и традиционалним туристичким вредностима карактеристичним за источну Србију. Таква дестинација могла би се наметнути као веома атрактивна, привлачна и незаобилазна за туристе. Реконструкција Голубачке тврђаве са пристаном, али и све веће интересовање ходочасника и посетилаца за манастиром Тумане који је последњих година доживео прави туристички процват, несумњиво је скренуо пажњу домаће и међународне туристичке тражње ка општини Голубац.

Визија туристичког развоја општине Голубац креирана од стране менаџмента туристичке дестинације Голупца и свих заинтересованих група, представља слику

развоја туризма, а сврха јој је да инспирише све носиоце туристичке понуде како би се туризам као примарна или секундарна привредна делатност успешно развијао у дужем временском интервалу. Истраживање у овој монографији фокусирано је на општину Голубац, као туристички атрактивној дестинацији за специфичне сегменте туристичке тражње која, водећи се принципима одрживог развоја, посетиоцима пружа осећање одмора, сигурности и мира у очуваном природном амбијенту и јединствен доживљај традиционалних садржаја и богатих антропогених ресурса.

С тим у вези, у циљеве овог истраживања убрајају се:

- економски циљеви који се односе на оптимизацију користи од развоја туризма, јер ће допринети обезбеђењу регионалног економског развоја;
- циљеви који тангирају природно и социо-културно окружење са сврхом заштите антропогеног наслеђа и очувања природне средине;
- циљеви који се тичу задовољавања потреба туриста, а који се односе на стварање једнаких користи од туристичког развоја и локалним становницима Голупца и туристима;
- подизање нивоа образовања у сфери различитих научних дисциплина као што су географија, историја, уметност и слично;
- охрабривање туриста да посећују територију општине Голубац подизањем нивоа гостопримљивости.

Слика 1. Тврђава Голубачки град на Дунаву – основни мотив туризма општине Голубац
(фото: М. Д. Петровић, 2022)

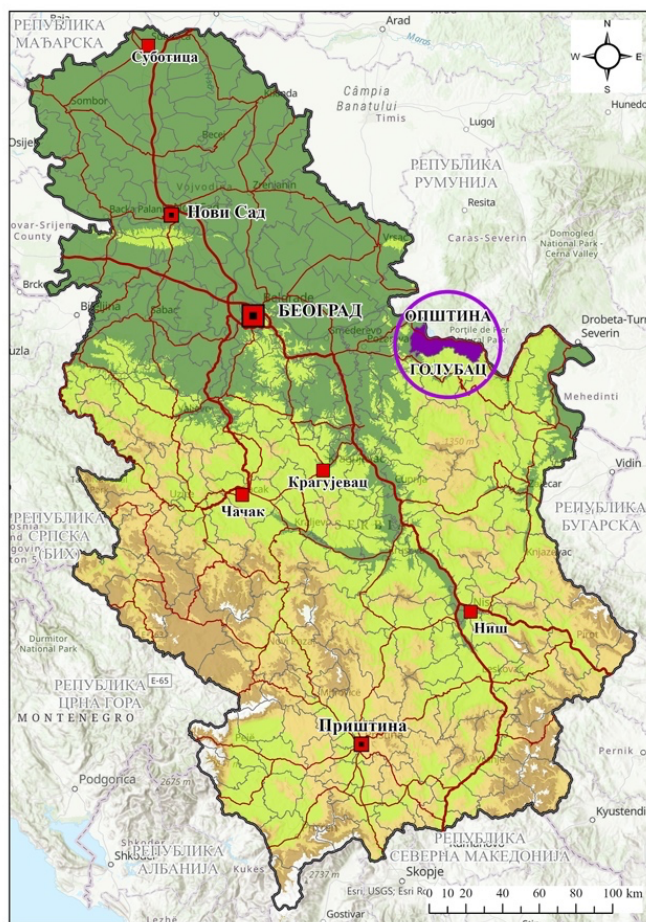
У овој монографији је анализиран географски положај општине Голубац, њене физичко-географске и друштвено-географске карактеристике, туристичке вредности општине, смештајни капацитети и промет туриста. Затим је урађена туристичка валоризација мотива, анализа индикатора одрживог развоја туризма, SWOT анализа и утврђена је туристичка развијеност општине. Утврђени су и наведени фактори и квалитативни трендови развоја туризма у општини Голубац што је чини туристичком дестинацијом.

Посебно су проучени пројекти од значаја за развој туризма на локалном нивоу, али и туристички производи општине Голубац ради боље презентације читавог простора. На крају текста монографије су дате смернице за развој туризма у општини, кроз циљеве развоја туризма и препоруке за будући правац деловања и креирање локалних политика.

Апликативна вредност ове монографије требало би да се огледа у интересу коју ће локално становништво имати кроз смернице будућег развоја, одрживог искоришћавања ресурса, промене улоге локалне заједнице од пружаоца услуга до покретача промена, грађење локалног партнерства и стварање услова за привлачење инвестиција.

II ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ ОПШТИНЕ ГОЛУБАЦ

Општина Голубац се налази у североисточном делу уже Србије (карта 1), у оквиру Браничевског управног округа, између општина Велико Градиште, на западу и Кучево, на југу. На истоку се налази општина Мајданпек, која административно припада Зајечарском управном округу. Северну границу општине Голубац представља Дунав, у дужини од 52 km, дуж кога се протеже државна граница према Републици Румунији.

Карта 1. Положај општине Голубац (Извор: Д. Лукић, Н. Крунић, 2023)

Општина Голубац географски припада Панонској макрорегији, мезорегији перипанонске Србије, субрегији средња Србија, а микрорегији Стиг и Браничево (Павловић, 2019). С гребена на десној обали Дунава, од Голупца се пружа видик преко Штрбачких корита на гребен Старе планине на бугарској граници, Тимочку Крајину, а у даљини, кад су ведри дани и на пространу Влашку низију и доњи ток Дунава (Штетић, 2007).

Територија општине обухвата површину од 367,53 km², па спада у групу малих општина у Србији. На дужини од 41 km територија општине издужена је правцем исток–запад. Најмања ширина општине (правац север–југ) налази се између ушћа Брњице и Црног врха (Корновског вида) и износи 4 km, а највећа ширина од 18 km налази се од дунавске обале код Винаца до долине Пека код Душманића (Кирбус, 1990). Западна граница општине Голубац води долином реке Пек, западно од главног корита. Северозападна граница општине између Браничева и Кусића повија се према североистоку и избија на обалу Дунава, 2 km узводно од Винаца. Северна граница општине поклапа се са реком Дунав и државном границом према Румунији. На истоку граница општине води долином реке Песаче и то од њеног изворишта до ушћа у Дунав. Јужна граница општине води развођем између сливова десних притока Дунава и десних притока Пека, осим најузводнијег дела Брњице који припада општини Кучево (Кирбус, 1990).

Голубац је од Београда удаљен 125 km магистралним правцем М25.1: Пожаревац – Велико Градиште – Голубац – Доњи Милановац – Кладово. Овај путни правац пролази северном границом општине, правцем запад–исток, долином Дунава. То је уједно и најзначајнији путни коридор на територији општине (Ђердапска магистрала). Осим овог пута, за друмски саобраћај у општини значајана су још три регионална правца. То су путеви Р108: Браничево–Љешница долином Пека, Р256: Голубац–Турија и Р108: Голубац–Малешево–Зеленик. Локални путеви повезују насеља у општини са магистралним, односно регионалним путевима. На територији општине, мрежа категорисаних путева протеже се у укупној дужини од 102 km (Вељковић, 1990). Најближи гранични прелаз је Велико Градиште и удаљен је 19 km, а ту је и гранични прелаз у Кладову, на 120 km источно од Голупца (Стална конференција градова и општина, 2010; Уредба о утврђивању ППППН Националног парка „Ђердап“, 2022). У току је изградња брзе саобраћајнице ИБ реда Пожаревац–Голубац. У плану је изградња брзе саобраћајнице Голубац – Доњи Милановац – Брза Паланка, на коју ће се надовезивати поменута саобраћајница Пожаревац–Голубац, као и Кладово–Неготин и Параћин–Неготин. Тиме ће се заокружити јединствени систем брзих саобраћајница ИБ реда који ће интегрисати простор Подунавља (Ђердапске клисуре) и источне Србије (дела Тимочке крајине) и повезати га са коридором X (државни пут IA реда A1, аутопут Е-75), Поморављем и централном Србијом (Влада Републике Србије, Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, 2023).

Речни саобраћај на територији општине има велики потенцијал захваљујући међународном пловном путу Дунава, али је предуслов за његов интензивнији развој уређење приобаља и пристаништа као и поновно активирање домаће речне флоте. Компаративне анализе великих речних пловних система Европе показале су да је Дунав потенцијално најисплативији саобраћајни правац и истовремено пловни пут са великим потенцијалом повећања интензитета саобраћаја. Железнички саобраћај на територији општине Голубац није развијен (траса пруге Пожаревац–Кучево пролази само неколико километара кроз западни руб голубачке општине), а најближи међународни путнички аеродром у Србији је аеродром „Никола Тесла“ у Београду (Влада Републике Србије, Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, 2023; Ekonomski fakultet, 2007).

Према Просторном плану општине Голубац (2011), овај простор се налази у појасу интензивнијег развоја првог значаја (Савско-Дунавски коридор) и у подручју утицаја шире урбане регије Београда, чиме се тежи одрживом просторном и социоекономском развоју и просторним интеграцијама Србије. Општина Голубац је део региона југоисточне Србије, у оквиру Браничевске области, као неразвијено подручје, са изузетно оскудним инфраструктурним, материјалним, привредним и кадровским ресурсима. У мрежи насеља, Голубац је на нивоу осталих локалних-општинских центара, у оквиру Паневропског коридора VII (река Дунав) и његовог повезивања са коридором X (аутопут). Коридор VII представља изузетан потенцијал за Србију и општину Голубац у развоју туризма, као једне од носећих делатности (Уредба о утврђивању ППППН Националног парка „Ђердап”, 2022).

Битна особина географског положаја Голупца и околине је та да се налази на граници два геопростора, низијског (ободни део Панонске низије) и Карпатског планинског система. Најважније компоненте географског положаја територије општине су:

- положај у контактної, везној зони између низијског дела и побрђа на западу и пространог, планинског подручја Карпатског система, на истоку;
- положај у приобалној зони Дунава и у вези са тим и положај у пограничној зони према Румунији;
- положај у склопу Подунавског региона, формираног на стецишту две најзначајније осовине развоја и организације простора уже Србије;
- положај на контакту Подунавског региона и подунавског дела Зајечарског региона (Вельковић, 1990).

III ФИЗИЧКО-ГЕОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ОПШТИНЕ ГОЛУБАЦ

Територија општине Голубац налази се на прелазу између низијског и планинског дела источне Србије. На западу се налази регија Браничево која према физичко-географским одликама припада перипанонској Србији, односно југоисточном делу обода Панонског басена. Источни делови општине припадају планинско-котлинском простору, карпатско-балканском делу Србије. У овом смислу се јављају и геолошке формације и разграничења. Граница између ове две целине пружа се дуж риданско-крепољинског раседа који полази нешто источније од Голупца (код Ридана) и пружа се према југу и југозападу и изван граница општине (Кирбус, 1990).

3.1. Геолошки састав терена општине Голубац

У западном делу општине Голубац, геолошку подлогу низијско-брдског дела општине чине растресити седименти и то гледано од севера према југу: алувијални седименти, еолски живи песак, међузона песковитог леса и леса који је наталожен преко језерско-маринских седимената доњег сармата. Брда која представљају развође између Пека и Туманске реке изграђена су од седимената маринског, језерског и еолског порекла. Виши слојеви су представљени лесом, песком, шљунком, песковитом глином, а нижи конгломератима, пешчарима, песковитим кречњацама, лапорцима, листовитим шкриљцима итд. Геолошки састав Голубачко-житковичке удолине чине дебеле насlage неогених маринско-језерских седимената, представљених глинама, песковитим глинама, песковима, конгломератима и пешчарима (Кирбус, 1990). Ове стене су кенозојске старости са најстаријим творевинама око Снеготина. У околини Голупца пролувијални шљункови и пескови леже дискордантно преко тортона и сармата, мада се њихово таложење може везати за границу између млађег терцијара и квартара, што је настављено кроз цео доњи плеистоцен. Ове творевине у доњем делу тока Туманске реке процењују се на период између гинца и риса, иако се сматра да су образоване у аридној клими за време средњег и горњег плеистоцена. Најмлађе акумулације су свакако живи пескови у доњим токовима Туманске реке и Бикињске реке (Димитријевић, 1995; Милић, 1990).

У зони еолске акумулације издвајају се три јасно дефинисана предела са специфичним облицима рељефа. То су: лесна, песковито-лесна и песковита зона. Полазећи од морфологије и акумулативних процеса, закључено је да је лесна зона најстарија, а песковита најмлађа. С обзиром на то да лесна зона нема у свом саставу фосилну земљу, акумулирана је у последњем глацијалу вирма. За остале две зоне, песковито-лесну и песковиту зону, не може се приближно одредити време њиховог постанка. На основу фацијалних и гранулометријских особина које су непосредна рефлексија климатских стања, претпоставља се да је након последњег вирмског глацијала клима постајала топлија и влажнија, што је омогућило да речни наноси садрже поред прашине и фини песковити лес. Тај период би одговарао почетку холоцена. Старији холоцен (атлантик), који карактерише влажнија и хладнија клима, условио је појаву претежно песковитог материјала који је таложан по дну

речних долина, а који је у сушном бореалном периоду захватан југоисточним ветром кошавом и преношен на место данашње пешчаре (Димитријевић, 1995; Зеремски, 1990).

Централни и источни део овог простора изграђен је углавном од метаморфних и магматских водонепропусних стена. Ова зона је изграђена од протерозојских, палеозојски и мезозојских стена, тј. кристалстих шкриљаца, конгломерата, пешчара, глинаца и лапорца, местимично пробијених еруптивима (Милић, 1990). У мањој мери заступљене су седиментне карбонатне стене. Између неогеног низијско-брдског и крашких терена планинског дела општине, уметнути су појасеви палеозојских метаморфних стена. Од овог појаса према истоку смењују се: кречњаци, лапоровити кречњаци и лапорци који се на Црном врху брњичком (624 m) граниче са гранитоидним вулканским стенама и гранодиоритима у околини Брњице, затим следе, протерозојски шкриљци и палеозојске метаморфне стене које се на крајњем истоку завршавају мањом оазом карбонатних мезозојских карбонатних творевина (Кирбус, 1990). Ова мезозојска зона прошарана је еруптивима на ридањско-крепољинском раседу. Стене јурске старости чине лијаски конгломерати и пешчари, догерски конгломерати, пешчари, песковити и гвожђевити кречњаци и кречњаци са рожнацима и на крају лијаски конгломерати и пешчари. У том простору је Шомрда, са највишим врхом општине висине 803 m. Источна граница општине Голубац допире до Песаче, притоке Дунава која у доњем току са леве стране садржи малмске кречњаке са рожнацима. Изворишни делови слива Туманске реке изграђени су у зони мезозојских кречњака све до манастира Тумане, где кристалсти шкриљци друге групе належу на прву зону. Ове две зоне захватају и делове Голубачке клисуре Дунава (Димитријевић, 1995; Милић, 1990).

У регионално-геолошком смислу, Голубачке планине представљају најсевернији део унутрашњег дела Карпатско-балканског лука (Царевић и Јовановић, 2006, 2007), а самим тим и граничну област према румунским Карпатима. То за последицу има веома сложене геолошке односе. Најстарије стене су протерозојски хлоритски шкриљци, камбријски метабазити и филитоиди, кисели метавулканити и кварцити. Мезозојски седименти представљени су средњетријаским стенама које су откривене западно од Ракове баре и у уском појасу јужно ка Стамници. Најстарији седименти јурске старости су кречњаци са рожнацима, лапоровитим кречњацима и лапорцима оксфорд-кимерица. То су углавном сиви до црвенкасти танкопличасти до слојевити кречњаци са прослојцима рожнаца. Преко њих леже седименти титонске старости. У западном делу Голубачких планина су то дубоководни седименти и то кречњаци који прелазе у лапоровите кречњаке и лапорце. У источном делу су заступљени масивни кречњаци ружичасте до беле боје настали у условима плитких вода (Милановић Пешић, 2015).

Седименти кредне старости потичу из доње креде. То су кречњаци настали у условима дубоководне седиментације у западном и плитководне седиментације у источном делу Голубачких планина. До краја неокома седиментација се врши у условима плитке воде, приликом чега настају кречњаци и лапорци. Током ургона, стварају се кречњаци сиве, жућкасте, црвене и беле боје. Тада се формирају и наслаге пешчара. Доња креда се завршава стварањем средњозрних пешчара са

гвожђевитим везивом, а јављају се и прослојци глинаца. Најмлађи седименти су неогене старости. Током доњег и средњег миоцена наталожени су лапорци, глинци и глине са слојевима угља. Током горњег миоцена врши се таложње седимената у плитководној средини, а затим долази до нестанка водене средине и престанка формирања нових наслага. У литолошком саставу доминирају конгломерати састављени од околног материјала. Квартарне насlage широко су распрострањене, а представљене су сипарима у рубним деловима карбонатних стена. У зонама доњих токова река јављају се делувиијалне и пролувијалне насlage материјала (Димитријевић, 1995).

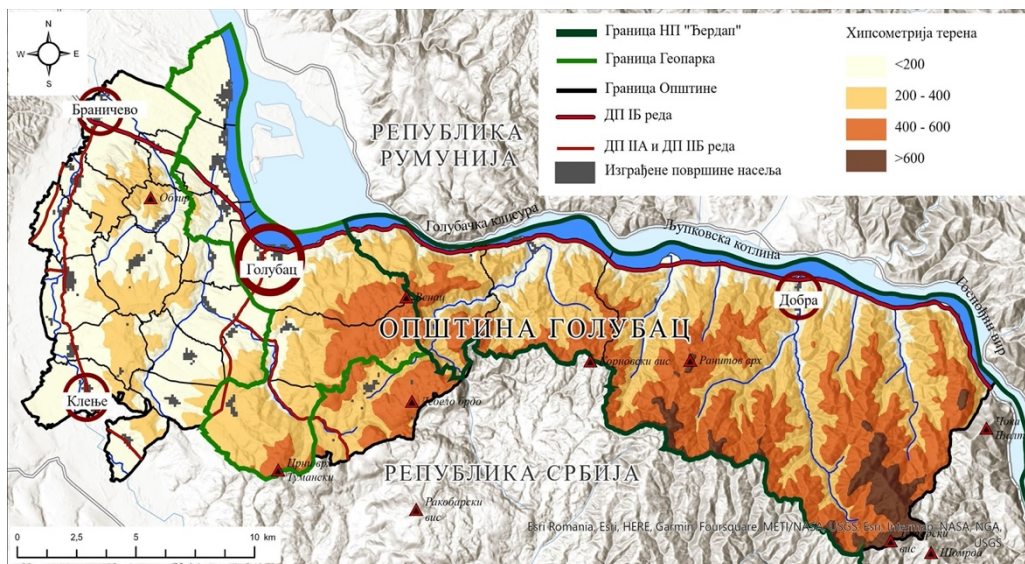

Слика 2. Кречњачки профил у Голубачкој клисури (фото: Д. Лукић, 2023)

3.2. Рељеф општине Голубац

У оквиру две основне рељефне целине, јужног обода Панонског басена и карпатско-балканског простора Србије, издваја се више морфолошки хомогених елемената рељефа (карта 2). У низијско-брдском делу општине Голубац издвајају се следећи елементи рељефа:

- алувијалне равни Пека и Дунава;
- зона еолског рељефа јужног дела Пожеженске пешчаре;
- заравњена брда на развођу између сливова Пека и Туманске реке;
- благо заталасано дно Голубачко-житковичке удолине са долинама река које припадају сливу средњег и доњег тока Туманске реке.

Карта 2. Рељеф општине Голубац (Извор: Д. Лукић, Н. Крунић, 2023)

У оквиру планинског дела општине Голубац издвајају се следећи елементи рељефа:

- гребени и уске речне долине које припадају сливовима Брњице, Добре, Кожице, Чезаве и других десних притока Дунава;
- крашке површи Дебелог брда и Великог Клокочара у горњем делу слива Туманске реке са клисуром Брњице,
- десна долинска страна узводног дела Ђердапске клисура: Голубачка клисура, Љупковска котлина и клисура Госпођин вир (Кирбус, 1990).

Прелаз од низијско-брдског ка планинском рељефу је ступњевит и манифестује се серијом флувијалних површи које се налазе на висинама 160–260 m, 250–270 m, 380–390 m, 430 m и 540–560 m. Најнижа површ настала је у време медитеранске климе и то у периоду гинц–рис, а највиша у периоду дак–левант (Милић, 1990).

У алувијалној равни Пека запажају се виши и нижи ниво. У нижим деловима алувијалне равни Пека усечена су плитка речна корита, хидролошки активна једино при вишим водостајима, док су у нерегулисаним деловима Пека запажена подлокавања и одроњавања страна корита реке, стварање спрудова, малих, шљунковитих ада, итд. Алувијална равна Дунава изграђена је од речног материјала, песка и шљунка ситне гранулације и у већем делу је заштићена обалоутврдом. У нерегулисаном делу, местимично се јавља подлокавање, одроњавање обале и стварање уске пешчане плаже. Преко алувијалне равни Пека и Дунава и плавине Бикињске реке, наталожени су еолски седименти јужног дела Пожеженске пешчаре. Пожеженска пешчара има облик асиметричног свода, стрмих југоисточних и благих северозападних страна. Претпоставља се да дебелина песка у просеку није већа од 50 m, иако највиши делови пешчаре достижу 137 m надморске висине (Троњица). У пешчари је јасно изражен еолски рељеф представљен лонгитудиналним динама и међудинским утолеглицама. Еолски процес је данас умртвљен, с обзиром на то да је песак везан вегетацијским покривачем и стварањем тањег компактнијег

педолошког слоја на површини. Клизишта се јављају у зони развођа између Пека и Туманске реке, нарочито на долињској страни Пека код села Мрчковац и Клење и између села Миљевић и Шувајић. У долини Туманске реке клижење терена је изражено код села Војилово. У севернијим деловима, на местима где се јављају дебљи лесни и леснопесковити наноси, интензивна је денудација, па се овде јавља густа мрежа плитких јаруга које се завршавају плавинским лепезама на изласку у алувијалну раван Пека и Туманске реке. Источно од брда која се налазе на развођу између Пека и Туманске реке, у доњем делу слива Туманске реке, простире се благо заталасана површина дна Голубачко-житковичке удолине. Ова удолина је на истоку ограничена ридањско-крепољинским раседом. Флувијални рељеф се карактерише малим нагибима терена, малом рашчлањеношћу и благом променом експозиције. Једино Житковица и Туманска река имају шире алувијалне равни (Кирбус, 1990).

У планинском делу општине Голубац јавља се сплет дубоко усечених, у чврсту стенску подлогу, речних долина које су развојене високим и уским гребенима. У овом делу општине интензивни су флувиоденудациони и гравитациони геоморфолошки процеси. Фактори који утичу на то су: велика рашчлањеност и велики нагиби терена, водонепропусне стене и подложност спирању растреситог површинског стенског и земљишног покривача, а такође и чињеница да су ово делови Северног Кучаја и Голубачких планина где је дисекција рељефа веома јака, с обзиром на то да се Дунав јавља као доња ерозивна база. Последица тога је да су речне долине клисурастог, чак кањонског типа на појединим местима кречњачких терена (Милић, 1990). Речни токови имају уске алувијалне равни које су целом својом дужином плавлјене при високим водостајима. Изузетак су једино алувијалне равни Добре и Брњице које нису плавлјене због регулације ових речних токова. У зони кречњачких стена изражен је крашки процес. Он је нарочито интензиван на високим и заравњеним деловима крашких површи Великог Клокочара и Дебелог брда. Ту се јавља велики број вртача. Дуж понора велика количина воде доспева у унутрашњост кречњачке масе, а поново избија у врелима углавном на 400 до 420 m надморске висине. У кречњаке је усечена и клисура Брњице, голих стеновитих страна. Стене на странама клисуре изложене деловању корозије, физичког распадања и денудације садрже бројне остењаке и сипаре. Корито Брњице је у делу кроз клисуру са великим прегибима, па се у том делу јављају каскаде и слапови (Кирбус, 1990). Делови долина Брњице и њених притока због разноврсног геолошког састава стена у које су усечене, имају композитни карактер. Општини Голубац припадају и композитни делови Ђердапске клисуре: Голубачка клисура, Љупковска котлина и клисура Госпођин вир. Корито Дунава усечено је у чврсте стене, а алувијална раван је потопљена изградњом ХЕПС „Ђердап I“. На ушћима Добре, Чезаве, Кожице и Турског потока у Дунав, образоване су плавине ових водотока. Гравитациони геоморфолошки процеси су изражени низводно од Ридана, а на падинама Јеленске стене и низводно од ушћа Кожице, због експлоатације камена, запажају се велике промене у рељефу изазване антропогеним утицајем (Кирбус, 1990; Лукић, 2005).

Слика 3. Улаз у Голубачку клисуру Ђердапа (фото: Д. Лукић, 2023)

Голубачке планине простиру се између Дунава на северу, ушћа Дединског потока, Дворишта, Тумана и Ракове баре на западу и Брњичке реке, Раковице, Раденке и Дубоке на југоистоку (Саревић, 2009). Источно од Голубачких планина се простиру ниске планине Шомрда (803 m н.в), позната под називом Северни Кучај, и Лишковац (803 m н.в). Међутим, условно се појму Голубачких планина могу придружити и Шомрда и Лишковац. У морфолошком смислу, Голубачке планине чини низ узвишења који се простиру правцем северозапад–југоисток, од Голупца према Дубокој и даље ка Ракобарском басену на југу. Ту спадају Венац (558 m н.в), Клокочар (554 m н.в), Липоват (516 m н.в), Ракобарски вис (691 m н.в), Дубочка рудина (514 m н.в) и Руђина (537 m н.в). У структурно-тектонском смислу, овај простор припада зони Голубачко-горњачке структурне јединице у оквиру које се издваја дислокација Голубац–Каона, дуж које су протерозојски и камбријски шкриљци навучени преко комплекса мезозојских стена дуж раседа Дедине–Тумане. Од Дедина па све до Тумана изражена је антиклинала Дедине, а антиклинала Ливадице се простира од Дунава до Криваче. Границу према Севернокучајско-хомољским структурним јединицама представља дислокација Брњица–Шевица. Од Дунава према југу, паралелно са коритом реке запажају се раседне структуре и то млађе генерације раседања које деформишу претходно формиране структуре (Благојевић и сар., 2015).

Ракобарски неогени басен, иако ван територије општине Голубац, има велики значај за разумевање карстификације целог региона. Басен је формиран између краљушти Тумана и Криваче и испуњен је неогеним наслагама са појавом угља. Ракобарски поток је усекао епигенетску долину и то након усецања кроз еродибилне неогене седименте усекао је сутеску најпре у шкриљцима, а затим и у кречњацима. За развој карста у Голубачким планинама и Звижду значајно је

навлачење палеозојских шкриљаца преко мезозојских стена. Након коначног издизања Голубачких планина, током горње креде интензивирају се тектонски процеси који доводе до пуцања кртих карбонатних стена, стварања блокова и руптурних зона. То је све створило предуслове за интензивирање карстног процеса. Карст Голубачких планина надовезује се на карст у сливу реке Валеа Маре у планинама Локвеи у Румунији, на левој обали Дунава. У односу на остале делове Ђердапа, карстификација Голубачких планина је била слабија, због литолошког састава ових планина. То је условило комбиновање геоморфолошких процеса, промене у морфологији терена и стварање специфичних облика карстног рељефа. Најмаркантнија је свакако клисура Брњичке реке која је између Дебелог брда (577 m н.в) и Црног врха брњичког (624 m н.в) усекла клисуру чија дубина достиже и преко 300 m. Нешто израженије промене су у зони око тврђаве Голубачки град, где је од врха Венац (558 m н.в) ка Дунаву усечено неколико мањих долина које имају карактеристике клисура. Последица скрашћавања терена на овом простору су и велики број вртача у зони Великог Клокочара и Дебелог брда. Међутим, вртаче су малих димензија с обзиром на то да је на овом простору вршена дубоководна седиментација, која је условила карактеристике стенске масе са великом количином примеса у кречњацима. Спелеолошки објекти су такође малих димензија, најчешће дужине до 100 m и нису бројни.

Јама у каменолому код Голубачке тврђаве је само очувани сегмент некада већег спелеолошког објекта, сада делимично затрпаног материјалом каменолома и делимично еродованог. Дужина спелеолошког објекта је 71 m, а денивелација 29 m (+10 m, -19 m). Јама се налази у узвишењу које представља североисточни обод Велике Чуке (кота 316). До објекта се долази путем који се одваја од магистралног пута за Кладово 300 m узводно од Голубачке тврђаве. Макадамским путем се стиже до каменолома који више није у функцији. Надморска висина доњег улаза у јаму је 150 m, а горњег 160 m. Објекат је на релативној висини од 60 m изнад Дунава. Доњи улаз је у облику четвороугла димензија 6×5,5 m, док горњи има облик неправилне елипсе и димензија је 10×5,5 m. Оба улаза су настала урушавањем дела таванице током рада каменолома. Овде је раније постојао водени ток који је испуњавао читав канал и формирао заобљене и углачане зидове. Уочљиво је да је ово само бочни улаз неке друге јаме која се везује за главни канал, а која је већим делом уништена. Главни канал у правцу дна јаме прекривен је великом количином блокова са мало ситнозрног материјала, тако да стварна висина није позната. Лево од спајања са бочним каналом, канал се наставља стрмо узлазно на дужини од 31 m. Овде су зидови јако углачани, а доњи део је прекривен заглињеном дробином и ситним блоковима. У овом материјалу савремене воде су усекле меандрирајући канал дужине 0,5 до 0,8 m и ширине 0,5 m. У савременим условима нема задржавања воде у каналу, јер се губе између блокова. Значајнијих форми пећинског накита нема, што потврђује хидрографску активност у првом делу и потпуно одсуство воде у другом делу стварања овог спелеолошког објекта (Благојевић и сар., 2015).

Гаура Маре, иако се налази у изразито карстификованој области око клисуре Брњичке реке, смештена је у сувој карстној хидрографској зони и није проходна великим делом. Дужина пећине је 66 m, а висинска разлика 18 m. Пећина се налази у врху сипара изнад Брњичке реке, северно од села Раденка, на источном обронку

Дебелог брда. Улаз се налази на 495 m н.в, а димензије су му 3×9 m. По дну пећине се налази сува земља са комадима дробине. На 20 m од улаза налази се одвајање бочног од главног канала пећине. Таваница пећине се од места рачвања канала уздиже са 1,5 m на 11 m. Ту се у таваници види ошак кружног пресека пречника 0,5 m. У главном каналу присутни су ситни пећински корали. У десном зиду се запажа одводни канал који је сув и који је засут земљом и ситном дробином. У наставку се главни канал сужава на 0,5 m. Бочни канал је испуњен дробином, лишћем и грањем. Зидови су суви са наслагама осушеног калцита. Од канала ка западу пружа се кратки суви канал који се завршава малом двораном. У наставку бочног канала са таванице се на десном зиду спушта бели суви салив. Одатле се излази у малу вртачу (Благојевић и сар., 2015).

3.3. Климатске карактеристике општине Голубац

Општина Голубац припада регијама Стигу и Браничеву које су делови јужног обода Панонског басена и имају умерено-континенталну климу, у којој су наглашени утицаји степско-континенталне климе суседног Баната и субпланинске климе карпатске Србије. Близина улаза у Ђердапску клисуру, односно „излазних врата“ кошаве, утиче на поднебље Стига и Браничева, а пре свега има значајан удео у образовању еолског лесног и пешчаног рељефа ближе Дунаву (Марковић и Павловић, 1995).

Основне климатске карактеристике су одређене географским положајем, надморском висином и рељефом. Општина Голубац се налази у континенталном делу земље, на великој удаљености од Јадранског мора и Атлантског океана, при чему је отворена утицају ваздушних маса из источних и северних делова Европе. Због отворености према Панонској низији његови низијски делови на северу и западу су под утицајем панонске континенталне климе, а брежуљкасти југ и југоисток умерено-континенталне климе. Средње месечна температура ваздуха, апсолутни минимуми, максимуми, датуми првог и последњег мраза одређени су на основу података најближе метеоролошке станице у Великом Градишту (Стаменковић, 2015).

Средња годишња температура креће се око -11°C , а средња јануарска температура ваздуха као најхладнијег месеца креће се око 1°C . Запажају се велика колебања средњих минималних и максималних температура ваздуха. У смислу плувиометријског режима, општина Голубац припада средњоевропској варијанти са максимумом падавина у пролеће и минимумом у јесен и почетком зиме. Запажа се пораст количине падавина са порастом надморске висине, тако да село Снеготин, Црни врх тумански и развође између Дунава и Пека добијају преко 700 mm воденог талоба годишње. Специфичност климе представља велика честина дувања кошаве, ветра из југоисточног правца (Јовановић, 1990). Јануар је најхладнији и једини месец са негативним температурама ваздуха, а јул је најтоплији месец. На основу средњемесечних температура зимских и пролећних месеци јасна је граница између годишњих доба. Јесењи месеци су знатно топлији од пролећних. Зиме су повремено веома хладне. О томе колико зиме могу бити хладне показују апсолутно минималне температуре ваздуха. Екстремни датум појаве негативних температура ваздуха

забележен је у ноћи између 8. и 9. јуна 1962. године. Температура ваздуха је износила -1°C на 5 cm изнад тла. То је најкаснији мраз који се појавио на овој територији. Насупрот броју дана са негативним температурама и њиховим екстремним вредностима, температуре ваздуха у летњим месецима могу достићи вредност од преко 40°C . Средњи годишњи број дана са температурама ваздуха вишим од 25°C износи 99 дана или више од три месеца. Ни број тропских дана са температурама ваздуха изнад 30°C није занемарљив, јер износи 36 дана. У целини посматрано, температурна колебања на територији општине донекле су ублажена близином велике водене површине Ђердапског језера. Ово се углавном односи на приобални појас. Према садашњим и ранијим проучавањима климе овог дела Србије, можемо да констатујемо нешто блаже зиме и не тако жарка лета као што је случај са подручјима јужно од општине Голубац, односно даље од дунавског појаса (Стаменковић, 2015).

Повољне карактеристике климе у голубачкој општини, заједно са атрактивним пејзажом, пружају могућности за пружање тзв. пејзажне терапије. Као директна туристичка предност посматраног простора, њена клима је вреднована кроз развој разних видова туризма. У летњем периоду, што је најбоља сезона за туристичке активности, повољна комбинација температуре ваздуха, падавина, инсолације и ниске облачности, погодују развоју конгресног туризма, спортско-рекреативног туризма, геотуризма, наутичког туризма, омладинског туризма, планинарења итд. Индиректни значај климе за туризам, огледа се у чињеници да утиче на атрактивност туристичких атракција општине (Лукић, 2019).

3.4. Хидрографске карактеристике општине Голубац

Највећи и најзначајнији хидрографски објекат на простору општине Голубац је река Дунав. Укупна дужина Дунава је 2.857 km, од чега кроз Србију тече у дужини од 588 km, с просечним протицајем од $4.000 \text{ m}^3/\text{s}$. Површина целог речног слива износи око 817.000 km^2 . Његов хидроенергетски потенцијал у Србији делимично је искоришћен изградњом Хидроенергетског и пловидбеног система „Ђердап I“ и „Ђердап II“ и на овај начин створено је Ђердапско језеро (Vasić i sar., 1995).

Дужина обалске линије која припада општини Голубац је 41 km. Максимална кота Ђердапског језера је у приобалном делу општине Голубац 70,54 m, ширина језера је 1800 m, а највећа дубина језера је 48 m. Нижи приобални појас поред Голупца је потопљен, а дуж насеља је подигнут насип са валобраном за заштиту од високих вода Дунава (Јовановић, 1990). Од високих подземних вода, Голубац се штити системом дренажних бунара. На простору општине Голубац налазе се и мањи речни токови и потоци као непосредне притоке Дунава. То су: Туманска река, Бикињска река, Брњичка река, Чезава, Добранска река и Кожица (табела 1).

На западу се као граница општине налази река Пек, који низводно од Каонске клисуре протиче кроз Браничево на дужини од 32,5 km. У том делу ширина корита реке је 12,2 m, а у време пролећних високих вода и до 40 m. У време поводња ширина плављеног појаса може износити чак 600 m. Кроз насеље Голубац протичу Бродарички поток и Гробљански поток чији су токови такође регулисани. Протицаји свих водотокова на територији општине Голубац су изузетно мали и занемарљиви са становишта водопривреде (Јовановић, 1990).

Табела 1. Одабране морфометријске карактеристике сливова на територији општине Голубац

Слив	Површина слива (km ²)	Обим развођа (km)	Коефицијент развитка развођа	Дужина тока (km)	Густина речне мреже (m/km ²)
Туманска река	76,93	46	1,57	55	715
Добранска река	54,30	132,5	5,37	42	773
Кожица	19,80	21	1,40	16,8	848
Чезава	20,13	20	1,33	18	894
Брњицка река	31,15	32	1,71	28	899
Бикињска река	25,40	25	1,48	18	709

Извор: Јовановић (1990)

3.5. Педолошки покривач општине Голубац

У зони јужног обода Панонског басена, већином флувијални, еолски и гравитациони геоморфолошки процеси су довели до транспортовања растреситих седимената према нижим теренима, што је довело до акумулације великих наслага песка, шљунка, леса итд. На овим акумулацијама су створени квалитетни типови земљишта: црница, гајњаче, смонице и алувијална земљишта. У зони развођа између Пека и Туманске реке развиле су се гајњаче које се на мањој површини јужно од Барича налазе у фази оподзољавања. У зони Голубачко-житковичке удолине, развијене су квалитетне и плодне гајњаче и местимично лесивирани смонице (Кирбус, 1990).

У планинској зони на геолошкој подлози различитих типова стена и старости, створен је танак растресити слој земљишта слабог квалитета и то рендзине на карбонатним, а смеђа кисела земљишта на осталим стенама. Њиховим преталожавањем створена су неразвијена алувијална, алувијално-делувијална и делувијална земљишта (Кирбус, 1990). На развођу између Брњице и Туманске реке, тачније Ступња и Криваче, изграђена је палеокрашка депресија, а у близини је и кратка слепа долина која гравитира ка Кривачи. На западној страни овог простора запажа се земљиште црвене боје које подсећа на латерит и инклинира ка црвеници. То говори о палеоклиматским условима који се у великој мери разликују од данашњих. Исто земљиште може се наћи и у низводном делу Криваче, изнад пута који води ка Голупцу, где је кречњачка маса испуњена наслагама латерита и црвенице као дела Ридањско-крепољинског раседа (Милић, 1990).

3.6. Вегетацијске зоне општине Голубац

Простор општине карактерише богати биљни свет, а посебно је карактеристична зоналност биљних врста. У Голубачкој клисури доминирају термофилне полидоминантне реликтне заједнице грабића и храста и полидоминантне заједнице храста, грабића и других врста које се фрагментарно појављују. Код Јеленске стене смењују се следећи шумски вертикални појасеви: заједница врбе и тополе; заједница букве и грабића заједница јавора, јасена и јоргована; заједница

грабића и јоргована; и заједница јавора и јасена на кречњаку (Милић, 1990; Мишић, 1981). Према истим ауторима, у резервату Ливадице смењују се следећи вертикални профили: заједница врбе и тополе; заједница букве и граба; заједница букве са маховинама; заједница букве и ораха на кречњаку; и заједница букве на кречњаку.

Слика 4. Руј, терцијарни реликт, на кречњачким стенама у Голубачкој клисури
(фото: Д. Лукић, 2021)

У Љупковској котлини преовлађује шума сладуна и цера са грабићем. На великим површинама јављају се шуме китњака и јасена са грабићем, а на осојним странама заједница букве и липе. На потезу од Чезаве и Добре све до Чока Њалте простире се заједница букве и ораха, а заједнице букве су распострањене и до 669 m надморске висине. У клисури Госпођин вир налази се велика разноврсност полидоминантних, реликтних и савремених заједница на кречњаку. Од Босмана до Песаче, ове полидоминантне шуме представљене су мезофилним, термомезофилним и ксерофитним врстама.

У осталим деловима општине Голубац заступљени су различити типови шума у зависности од геолошког састава, типа рељефа, надморске висине, земљишта и антропогеног утицаја. Ерозија тла нарочито је била интензивна на потезу око манастира Тумане. Штета је отклоњена пошумљавањем ових голети багремом. Багремара има и на местима лесовидног и живог песка, чиме је смањена његова дефлација (Милић, 1990; Мишић, 1981).

IV ДРУШТВЕНО-ГЕОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ОПШТИНЕ ГОЛУБАЦ

Бурна историјска прошлост овог дела Европе, условљена је првенствено географским положајем и геоморфолошким особинама Ђердапа. Ова клисура налази се на највећој природној комуникацији која повезује Западну и Средњу Европу са истоком. То је нарочито постало актуелно након изградње канала Рајна–Мајна–Дунав, којим је Северно море повезано са Црним морем. У близини Ђердапа је Моравско-вардарска удолина, која се западно од клисуре повезује са Дунавом. Дуж ових праваца одувек су постојала интензивна културна и економска струјања и миграције људи и народа. У геоморфолошком смислу, Ђердап је релативно затворена целина, са специфичним климатским, педолошким и еколошким карактеристикама. Због тога је представљао природно склониште, где су се дуго чувале старе културне традиције.

На румунској обали, у пећинама Клименте и Кујна Туркулуи, откривени су најстарији трагови живота у Ђердапу, који се датирају за крај палеолита (старије камено доба) и крај леденог доба, око 18000–10000 година пре нове ере. У време мезолита (средње камено доба), од 7000 до 6000 године пре нове ере дешава се велики културни успон. Овај период представља прелазну фазу од ловно-сакупљачке привреде палеолита до земљорадничке економије неолита (млађе камено доба). Том времену припада култура Лепенског Вира, која се поред овог насеља јавља и на локалитетима у Власцу, Падини, Хајдучкој воденици, Михајловцу, а на румунској обали у Скели Кладовеј (Ђирковић, 2005).

Старчевачка култура из 5500 године пре нове ере, прва је неолитска култура у Ђердапу. Заступљена је у Лепенском Виру, Падини, Ајмани, Малој Врбици и Веселници у Кључу. Из тог периода откривена је црвена грнчарија са украсима беле боје. Она је настала под утицајима са југа Балканског полуострва, где се неолит брже развијао, а пренета је услед мањих сеоба становништва из тих крајева. Домородачко становништво гаји од домаћих животиња говече и свињу које су припитомили на лицу места, док је овца пренета из источних делова Балкана, релативно ретко гајена (Гарашанин и Ковачевић, 1961; Ђирковић, 2005). Винчанска култура није оставила значајне трагове у овој области, осим у Корбову и Љупкови.

Од четвртог до другог миленијума пре нове ере, јавља се криза у културном и историјском развоју југоисточне Европе. Демографска експанзија изазива аграрну пренасељеност, а почеци рударства и металургије у Рудној Глави у Србији и Ајбунару у Бугарској битно мењају структуру друштва. Из степа око Црног мора јављају се имиграције сточара на Балканско полуострво. Ова кретања изазвана климатским и педолошким променама доводе до потискивања староседелачког становништва, а касније до мешања и асимилације са домородачким становништвом. Овим процесима на Балканском полуострву настаје прво индоевропско становништво сродних и сличних језика у чијем формирању главну улогу имају степске придошлице. Из енеолита (бакарно доба) на Лепенском Виру, Падини, на ушћу Поречке реке, Понтесу, срећу се трагови културних група као што

су Салкуци, Чернавода III, Коцофени, костолачка и вучедолска група (Гарашанин и Ковачевић, 1961; Ћирковић, 2005).

Бронзано доба које је почело у другом миленијуму пре нове ере, заступљено је у средњем Подунављу и источно од Ђердапа до Лома, такозваном Дубовачком-жутобрдском културом. Одликује се раскошно украшеном грнчаријом и великим идолима који представљају женско божанство плодности и у неким случајевима мушког пратиоца тог божанства. Из овог периода, дуж Ђердапа, јавља се велики број некропола, а остаци насеља сачувани су на Жутом брду, у Винцима и Велесници.

Од 1200 до 800. године пре нове ере на територији Ђердапа се међусобно мешају и делимично упоредо развијају два велика културна комплекса: један који наставља традицију дубовачко-жутобрдске групе (Островул Банулуј) и други карпатски. Од налазишта обе групе честе су некрополе. Формиране су велике језичке заједнице: Илири на западу, Трачани на југоистоку и њима сродни Дако-мезијци између Балкана и Карпата и у централном делу Балканског полуострва.

Око 800. године пре нове ере (почетак гвозденог доба) у Ђердапу се издвајају регионалне групе, које се према територији коју покривају везују за старобалканске народе. Тако су Трибали живели на простору Ђердапа, околине Бора и долине Велике Мораве. У V веку пре н.е, илирско племе Аутаријати заузима део територије Трибала, тако да центар своје моћи селе у Бугарску. Келти у IV веку пре нове ере продиру из Западне Европе у Панонију и Подунавље. Келтско племе Скордисци, 279. године пре нове ере, насељавају се на простор Ђердапа и ту живе измешани са домородачким становништвом, док на територији источно од клисуре живе Дачани (Гарашанин и Ковачевић, 1961).

У периоду римске владавине, ток Дунава и Ђердапска клисура представљају део римске утврђене границе *лимеса*, која је вековима империју бранила од варвара. Римско царство није пало са освајањем Рима 476. године, већ са коначним напуштањем Ђердапског и доњодунавског лимеса под ударима Авара и Словена. Ова утврђена граница простирала се од северне Енглеске, па преко Немачке, Аустрије, Мађарске, Србије, Румуније и Бугарске до Ирака и Ирана и ушћа Еуфрата и Тигра, укључујући и предњу Азију са Турском и цео субмедитерански део северне Африке. Низ утврђења постављен је дуж пута којим су римске легије марширале у походе на варварска племена преко река Рајне и Дунава. На тој дугачкој одбрамбеној линији испресецаној хиљадама мањих утврђења, успостављено је око 40 легијских логора, такозваних *каструма* (*castrum*). У њима су боравиле римске трупе регрутоване и са наших простора (Лукић, 2005; Матић, 2009; Ћирковић, 2005). За војском која је разгранатом путном мрежом лако долазила из удаљених азијских и афричких провинција у најудаљеније делове западног дела Римског царства, дошли су и трговци и занатлије, па су ускоро никли градови дуж свих важних комуникација. Горња Мезија и Доња Панонија су почев од средине III века за скоро две стотине година од маргиналних пограничних провинција постале средишта збивања Царства. Илирик и његове елитне трупе изнедрили су седамнаест императора који ће владати Царством у време најдубљих криза. Индикативно је да од друге половине III века, па до средине IV века када је Римско царство у кризи, овај простор добија на значају.

У I веку, за време владавине Октавијана Августа, Римљани оснивају провинцију Мезију, која се простирала од Саве и Дунава на северу до Скопља (Scupi) на југу. Северно од Дунава, на територији данашње Румуније, Дачани формирају веома моћну и природним ресурсима веома богату државу. Привучени тим благом, Римљани су већ за време Тиберија, а затим Клаудија и Домицијана, покушавали да освоје Дакију, што им није полазило за руком. Тек је Трајан у два дачка рата (101–102. и 105–106. године) победио Дачане, срушио државу њиховог краља Децебала и у данашњој Румунији источно до Олте основао нову провинцију Дакију. До VI века, варварска племена Хуни и Готи, руше нека римска утврђења и упадају на територију царства (Лукић, 2005; Матић, 2009).

За време владавине цара Јустинијана (527–565. године), обновљени су стари и подигнути су нови логори са изразито одбрамбеним карактером – *квадрибургијуми* (логори са ојачаним бедемом и спољашњим дефанзивним кулама на угловима). Градња у време Јустинијана одликује се јаким истуреним кулама често лепезастим и са левкастим улазом, као и градњом од камена са редовима од по пет опека. Крајем VI века, под све јачим ударима аваро-словенских племена, доњодунавски и ђердапски лимес дефинитивно је напуштен (Лукић, 2005; Матић, 2009).

Током VII и VIII века нема значајнијих историјских дешавања на простору данашње општине Голубац. Од 803. до 1018. године, овај простор је припадао Првом Бугарском царству, Византијском царству од тада до 1193. године, а Другом Бугарском царству до 1257. године. Добар стратешки положај искористили су и средњовековни градитељи, па су на темељима старијих утврђења градили нове тврђаве. Тврђава Голубачки град саграђена је на обали Дунава, на самом уласку у Ђердапску клисуру, на литицама узвишења Ридана, на месту некадашње римске фортификације (Станојловић, 2005).

Нема ближих података о томе ко је и када тачно изградио Голубачку тврђаву. У писаним изворима се први пут помиње 1335. године. У угарској повељи из 1337. године наводи се да је властелин Банфи, за кога се издаје повеља, 1335. године боравио у Голупцу, тврђави са угарском војном посадом. Тврђава је свакако основана пре, али није познато да ли је то било пре или током непријатељства Угарске и Србије које је настало за време владавине краља Драгутина и током кога се први пут и помиње Голубачко утврђење. Све до времена након распада Душановог царства, Голубац по историјским изворима не мења статус и остаје у поседу Угара. После смрти угарског краља Лудовика, који је држао Мачву, Београд и Голубац, 1382. године кнез Лазар је напао Београд, али није познат тачан исход опсаде. Лазар се учврстио на десној обали Дунава и Саве, а извори не помињу његово заузимање Голубачке тврђаве. Иако се први пут у историјским изворима помиње 1335. године, име Голубачке тврђаве на средњовековним картама исписано је различитим језицима: *Galambas, Galambocz, Colombazo, Columbaz, Columbarum, Taubersburg, Tawbenstein, Peristeron, Giwerdzinlik*, а у сваком основа је реч *голуб* (Тврђава Голубачки град, 2023)

Турци Османлије су заузеле тврђаву први пут после Косовског боја 1389. године, али је између 1402. и 1427. године Голубац поново био под српском влашћу. Након смрти деспота Стефана Лазаревића, заповедник града је одлучио да уместо Мађарима, како је било предвиђено, преда град Турцима, који су се у њему овога пута задржали

све до 1444. године. Најзад, 1458. године утврђење је поново предато Турцима, овога пута трајно. Иако је све до средине XIX века коришћен у војне сврхе, Голубац је са развојем ватреног оружја много изгубио на својој одбрамбеној снази (Dulović, 2006).

Сектор Дунава од Београда до Голупца је у току XV века трпео велике притиске, јер је то део којим су Турци надирали у Средњу Европу. Доба до 1459. године карактерише се постојањем српске државе као препреке избијању Турака на леву обалу Дунава, док у периоду после 1459. године, Турци освајају ток Дунава низводно од Београда (Калић, 1983). Крајем XVI века, због све већих војно-стратегијских потреба, османлијска Турска оснива речна бродоградилштва од Силистре, Никопоља, Рушчука, Видина, Голупца, Смедерева, Београда, све до Будима и Острогона (Естергома). Међу највећим бродоградилштима издвајало се оно у Смедереву, а највећа речна лука била је у Београду. Пловидба Дунавом и његовим притокама утврђивана је одредбама мировних уговора закључиваних после завршетка аустро-турских ратова током XVII и XVIII века, затим, појединим конвенцијама, потврдама и актима. У току та два века, Аустрија је са Турском склопила дванаест мировних уговора, рачунајући у тај број и њихове обнове. Неки од тих ратова доводили су до знатних територијално-политичких промена у великом делу простора Подунавља, те класичне одбрамбене линије Турског царства. С тим променама растао је његов војно-стратегијски и привредно-политички значај, посебно од тренутка када је крајем XVII века почело решавање „источног питања”, питања опстанка Турског царства у Европи. У другој половини XVIII века, тачније од 1778. до 1781. године, током четири године извршени су регулациони радови кроз Ђердапску клисуру (уклањање остенака и гребена у води).

Опадањем утицаја Османлијске империје, постепено се мења однос снага на Дунаву почев од мира у Сремским Карловцима (1699. године). Тада Аустрија проширује своју власт над добрим делом средњег тока Дунава, док је Букурештанским миром 1812. године, Русија постала држава која се граничила са три дунавска рукавца. За време руско-турског рата 1828. године, Турци су нападали из Браиле, Ђурђуа, Турнуа, Ада-Калеа, нарочито на област Олтенију којој је претила велика опасност. Након тога, знатне територије су враћене Влашкој и Молдавији (Калић, 1983). За време аустро-турског рата 1788–1791. године, Кочине крајине, Првог српског устанка и кнез Милошеве владе, пре и после стицања националне аутономије 1830. године, за Дунав као водену и граничну комуникацију између Србије према Аустрији и Влашкој, везани су многи важни догађаји.

Дунав је служио као граница, најпре између Турске и Аустрије, затим и Србије и Аустрије, али и као велика саобраћајница и транзитна спона за трговину између ових земаља. Низ градова и вароши, од Београда до Радујевца, играо је у овом погледу важну улогу. Београд, Смедерево, Ада Кале и Кладово, затим Видин, у великој мери имају војно-политички, привредни, па и културни значај за развој историје Србије са краја XVIII и у првој половини XIX века. Развијене трговачке приобалне варошице и паланке, као што су Гроцка, Рам, Градиште, Голубац, Пореч (касније Доњи Милановац), Текија и Брза Паланка, посредују у увозној и извозној трговини средишњег и источног дела Србије са Банатом, Ердељом (Трансилванијом) и Влашком, што у скоро истој мери важи и за познате скеле у Вишњици, Дубравици и Добри.

За међународне везе Србије са иностранством, Дунав је имао далеко већи значај. Као велика, европска пловна река која је средњу Европу повезивала са Црним морем, Дунав је Србију, осим са Аустријом и Влашком, повезивао још и са Русијом. За српско-руске војно-политичке и економске везе, Дунав је играо велику улогу, посебно у време Првог устанка 1804–1813. године и првих година владавине кнеза Милоша Обреновића. После Једренског мира 1829. године, то још више долази до изражаја, нарочито од увођења паробродарства на Дунаву средином тридесетих година XIX века.

Уопште узев, четврта деценија XIX века била је преломна не само за режим пловидбе Дунавом, већ и за нове приобалне државно-политичке творевине као што су уз Аустрију и Турску биле још и Србија, Влашка и Молдавија. У вековно устаљеној пракси пловидбе Дунавом, посебно кроз Ђердап, 1830. година уноси неколико новина:

1. увећани промет трговине и пловидбе Дунавом од црноморских пристаништа према Београду, Будиму и Бечу, и обратно;
2. појаву аутономне, трибутарне Кнежевине Србије као новог политичког чиниоца на Балкану и у Подунављу;
3. изградњу тзв. *Сечењијевог пута* на левој страни Ђердапа.

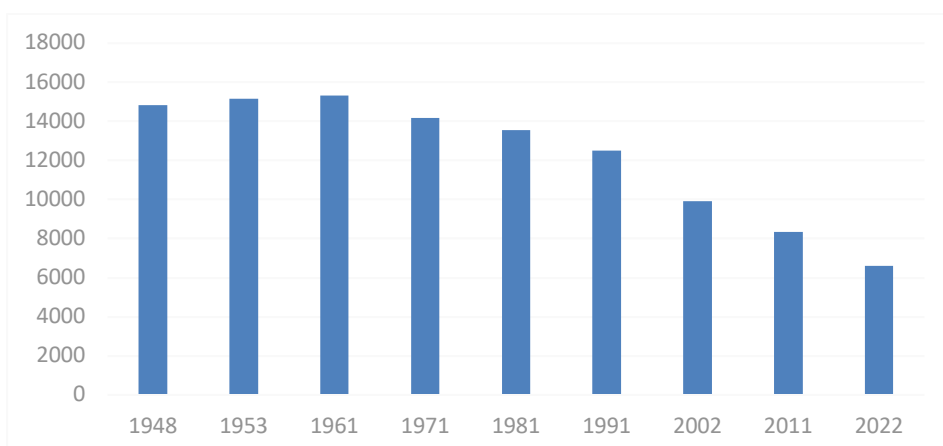
У новим политичким условима, после руско-турског рата 1828–1829. године и Једренског мира 1829. године, све три велике суседне силе (Русија, Турска и Аустрија) настоје да преко Србије која има извесну унутрашњу управу и широка аутономна права на својој територији, остваре свој непосредан утицај, укључујући и бројна питања у вези с регулацијом Ђердапа и несметане пловидбе на том делу Дунава. Тиме Србија добија на значају не само због свог привилегованог аутономног положаја него и због све веће важности Ђердапа, чиме се оснажује њена улога и на међународном плану. Укључивањем трибутарне Кнежевине у шире економске релације и географско-стратешку зависност од политике великих сила у овом делу Европе, кнез Милош је видео шансу да и сам у легитимистичкој европској стварности, са позивом и на хатишериф из 1830. године, односно из 1833. године, одигра своју улогу малог легитимисте – господара.

Посебан интерес Србије огледао се у стварању великобројне трговачке флоте, у заштити непосредних економских извора привређивања и њихове експлоатације у Ђердапу на делу од Кладова до Пореча (Доњег Милановца) и посебно, у сузбијању било какве економско-техничке и правно-политичке (административне) инфилтрације Аустрије у овом крају Србије. При томе, кнез Милош је испољио једну посебну сналажљивост и вештину да сачува максималне користи за Србију које су се могле у овом домену њених права постићи. У овом погледу, кнезу Милошу је било нарочито стало да, што је могуће више, онемогући аустријска настојања да на простору Србије заснује нека своја посебна нова права позивајући се на своје раније уговоре са Турском, односно да стекне нове основе за своја будућа изискивања у Србији (Стојанчевић, 1983).

4.1. Становништво општине Голубац

Трибали и Мези су крајем старе ере живели на простору североисточне Србије. Доласком Скордиска, на овим просторима шире се келтски утицаји. У време Римљана на Дунавском лимесу подизани су војни логори, а читав простор је припадао провинцији Мезији. Велика асимилација домородачког становништва јавља се за време владавине цара Трајана. Римски лимес губи на значају упадом Хуна, а затим и Гота. У VII веку, словенска племена насељавају овај део Србије и остављају своје трајно обележје, упркос утицајима Бугара, Византинаца, Мађара и Турака (Лукић, 2005).

На простору између Видина и Голупца, за време турске власти, доселило се доста влашког становништва које се помиње у попису из 1455. године. Досељавање Влаха нарочито је интензивирано након аустријско-турског рата 1593–1606. године. Данашњи Власи су потомци асимилованих Трачана, односно Трибала и Меза. До овог закључка научници су дошли на основу начина њиховог привређивања, различитих назива, испирања злата из речног песка, а нарочито обичаја који у себи садрже многе архаичне црте старобалканског становништва (Лукић, 2005). Власи данас говоре српским и влашким језиком, а већина се изјашњава као Срби. Највећи део влашког становништва доселио се из Алмаша (Јужних Карпата), румунског дела Баната и Ердеља (Трансилваније). Ове досељенике зову Унгуреани, а другу групу чине Царани, досељеници из осталих делова Румуније. Унгуреани су се насељавали западно од Кучајских планина и Поречке реке, а Царани источно, у Тимочкој Крајини. Међутим, касније због мешања становништва и унутрашњих миграција, доста су се међусобно измешали. С обзиром на то да су у великом броју сконцентрисани на простору источне Србије, Власи утичу на основна обележја у погледу културног наслеђа и менталитета овог простора (Михајловић, 2014). Праћење броја Влаха у Србији врши се током свих послератних пописа становништва, од 1948. до последњег пописа.

Графикон 1. Промена броја становника у општини Голубац после Другог светског рата
Извор: РЗС, Упоредни преглед броја становника 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002. и 2011. (књ. 20, подаци по насељима, 2014); Старост и пол (књига 2, подаци по насељима, 2023а)

Према подацима Републичког завода за статистику (2023а), општина Голубац је према попису из 2022. године имала 6.599 становника, док је према попису из 2011. године имала 8.331 становника (РЗС, 2012). С обзиром на то да спада у источне, привредно неразвијене и слабије насељене брдско планинске општине Браничевског управног округа (заједно са Жагубицом и Кучевом), континуирано губи становништво у периоду после Другог светског рата (табела 2 и графикон 1).

Табела 2. Промена броја становника у општини Голубац за период 1948–2022. година

Година	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2022.	2011.	2022.
Број становника	14.844	15.166	15.320	14.178	13.541	12.513	9.913	8.331	6.599

Извор: РЗС, Упоредни преглед броја становника 1948., 1953., 1961., 1971., 1981., 1991., 2002. и 2011. (књ. 20, подаци по насељима, 2014); Старост и пол (књига 2, подаци по насељима, 2023а)

Насеље Голубац као општински центар, такође има мали број становника, јер привредно неразвијен није могао да привуче већи број житеља. Са 18 становника по km², општина Голубац је према густини насељености знатно испод просека за Браничевски управни округ и територију Централне Србије. Најмања густина насељености је у брдско-планинском делу општине, док су гушће насељени долина Пека, слив Туманске реке, насеља најближа Голупцу и простор дуж магистралног пута ка Великом Градишту и Доњем Милановцу.

Табела 3. Становништво према старости и полу у општини Голубац

Пол	Укупно	0-14	15-64	Преко 65	Пунолетни	Просечна старост
<i>Подаци на основу пописа из 2011. године</i>						
Укупно	8.331	1.050	5.268	2.013	7.003	46,4
Мушки	4.058	512	2.714	832	3.398	44,8
Женски	4.273	538	2.554	1.181	3.605	47,8
<i>Подаци на основу пописа из 2022. године</i>						
Укупно	6.599	635	3.763	2.201	5.801	49,91
Мушки	3.204	307	1.935	962	2.822	48,68
Женски	3.395	328	1.828	1.239	2.979	51,07

Извор: РЗС, Општине и региони у Републици Србији (2020, 2022)

У општини Голубац јавља се регресиван тип старосне структуре према попису из 2022. године. У укупном броју становника низак је удео младог становништва (до 14 година), свега 635 становника, док је скоро четвородупло више старог становништва преко 65 година старости, 2.201 становник.

Однос броја младог и старог становништва је још више порастао у односу на стање 2011. године, када је износио дупло више старог у односу на младо становништво (табела 3). Све ово указује на веома развијен процес депопулације у општини Голубац.

Табела 4. Становништво према националној припадности у општини Голубац према Попису 2011. и 2022. године

Општ. Голубац	Срби	Хрвати	Црногорци	Власи	Мађари	Македонци	Роми	Румуни	Остали
2011.	7.576	6	9	424	5	7	52	47	213
2022.	5.728	6	6	323	6	2	28	63	340

Извор: РЗС, Општине и региони у Републици Србији (2020, 2022)

Према подацима Републичког завода за статистичку на основу пописа из 2022. године, просечна старост становништва је скоро 50 година, док је према попису из 2011. године била 46 година. У уделу становништва према старосним групама (2022), 57% је становништво 15–64 године, 33% становници старији од 65 година, а 10% становништво 0–14 година. Ови подаци указују на сенилизацију становништва у општини Голубац. Број жена је већи од броја мушкараца. На полну структуру становништва општине Голубац утицале су селективне миграције (млађе женско становништво удајом напушта сеоска насеља, па је у њима већи маскулинитет у односу на општински центар) и диференцијални морталитет и наталитет (табела 3).

Табела 5. Становништво према вероисповести у општини Голубац према Попису 2011. и 2022. године

Општ. Голубац	Православци	Католици	Протестанти	Муслимани	Атеисти	Нису се изјаснили	Непознато
2011.	8.120	15	1	11	28	80	61
2022.	6.000	13	1	9	15	94	293

Извор: РЗС, Општине и региони у Републици Србији (2020, 2022)

На територији општине Голубац, према попису из 2011. године, у погледу националне структуре највише је било Срба 7.576, затим Влаха 424, док су припадници осталих нација знатно малобројнији. У општини Голубац живе и Роми, Румуни, Хрвати, Црногорци, Мађари, Македонци, Руси, Словенци, Украјинци, Бугари, Бошњаци итд. Према попису из 2022. године у погледу националне структуре, ситуација се није изменила. Највише је Срба 5.728, затим Влаха 323, након којих следе припадници осталих националних мањина (табела 4).

Религијска структура становништва у општини Голубац, према попису из 2022. године је таква да 90% укупног становништва, тј. њих 6.000 се изјашњавају као православци, затим према броју следе атеисти, католици, муслимани и протестанти. Слична религијска структура је била и према попису из 2011. године, када су чак 97% укупног становништва чинили православци, тј. 8.120 становника (табела 5).

Према подацима пописа из 2022. године у општини Голубац од 5.964 становника који су старији од 15 година, неписмених је укупно 69 становника, тј. 1,15%. Од тога су 80% жене. Такође, више од 90% неписмених старије је од 45 година. Велики број становника, њих 908, тј. 15,22%, има непотпуно основно образовање. Овакав ниво писмености и образовања у великој мери ће се одразити на низак степен развијености општине Голубац и негативно ће се одразити на могућности и правце развоја општине у будућности. Села Двориште и Кривача имају највећи број неписмених становника, док највећи број писмених у укупном становништву има Браничево, па је оно и једно од најразвијенијих сеоских насеља

у општини. Од 357 високо образованих становника, највише их живи у Голупцу и Браничеву (табела 6).

Слична ситуација је била и према попису из 2011. године. Тада је у општини било 7.281 становника старости преко 15 година, од чега је 4,3% било неписмених (80% жене), 25,3% са непотпуним основним образовањем, док је са високим образовањем било 204 становника.

Табела 6. Становништво старо преко 15 година према школској спреми и полу у општини Голубац

Голубац	Укупно	Без шк. спреме	Непот. основ. образов.	Основ. образов.	Средње образов.	Више образов.	Високо образов.	Непознато
<i>Подаци на основу пописа из 2011. године</i>								
Укупно	7.281	316	1.841	2.296	2.364	229	204	31
Мушко	3.546	61	701	1.188	1.349	127	113	7
Женско	3.735	255	1.140	1.108	1.015	102	91	24
<i>Подаци на основу пописа из 2022. године</i>								
Укупно	5.964	69	908	1.822	2.592	209	357	7
Мушко	2.897	15	270	863	1.446	106	194	3
Женско	3.067	54	638	959	1.146	103	163	4

Извор: РЗС, Општине и региони у Републици Србији (2020, 2022)

Просечна величина домаћинства у општини Голубац опада с обзиром на то да је према подацима из пописа 2011. године износила 3,1 члан, а 2022. године износила је 2,7 чланова. Велики проблем у општини представљају самачка домаћинства, њих 740, која су уједно и старачка домаћинства (попис из 2022. године). Њихов број уједно и расте у односу на 2011. годину када их је било 622. Промене у економској структури становништва одражавају се на смањење учешћа домаћинстава која имају изворе прихода из пољопривреде на рачун домаћинстава која изворе прихода имају из непољопривредних делатности (табела 7).

Табела 7. Домаћинства према броју чланова у општини Голубац

Општина	Укупно	1 члан	2 члана	3 члана	4 члана	5 чланова	6 и више чланова	Просечан бр. чланова
<i>Подаци на основу пописа из 2011. године</i>								
Голубац	2.651	622	626	397	386	253	367	3,1
<i>Подаци на основу пописа из 2022. године</i>								
Голубац	2.470	740	714	350	292	180	194	2,7

Извор: РЗС, Општине и региони у Републици Србији (2020, 2022)

Број становника у општини Голубац опада, с обзиром на то да је природни прираштај негативан и да се јавља емиграција становника из општине. Разлози емиграције становника из општине су трансфер пољопривредног становништва (деаграризација) и одлазак у већа градска насеља и у иностранство. Општина Голубац као неразвијена општина није могла да запосли вишак радне снаге из пољопривреде. Снеготин је насеље са највећим уделом становника који раде на привременом раду у иностранству у укупном броју становника, скоро 40%.

Табела 8. Природни прираштај у општини Голубац на основу пописа из 2011. године

Општина	Живорођени		Умрли		Природни прираштај		Стопа укупног фертилитета
	број	на 1000 становника	број	на 1000 становника	број	на 1000 становника	
Голубац	46	6,3	152	20,9	-106	-14,6	1,2

Извор: РЗС, Општине и региони у Републици Србији (2020)

Стопа природног прираштаја за општину Голубац, према попису из 2011. године износи $-14,6\%$. Стопа наталитета је $6,3\%$, а стопа морталитета је $20,9\%$. Биолошка депопулација у општини Голубац је последица између осталог и дуготрајне контроле рађања (правило да брачни пар има једно дете ради нецепања газдинстава), а негативно се одражава на старосно-полну структуру становништва. Старење становништва негативно се одражава на природни прираштај и смањење фертилног контингента. Стопа укупног фертилитета од 1,2 указује на изразито ниску плодност становништва општине Голубац (табела 8).

Табела 9. Регистрована запосленост у општини Голубац на основу података ЦРОСО, 2019. година

Општина	Број запослених	Мушкарци	Жене	Учешће запослених старости 15-29 година у укупној запослености у %	Број запослених на 1000 становника
Голубац	1728	1036	692	14,4	237

Извор: РЗС, Општине и региони у Републици Србији (2020)

За анализу радне способности становништва и оцену радног потенцијала анализирана је величина и структура радног контингента који у општини Голубац према подацима Централног регистра обавезног социјалног осигурања (ЦРОСО) и Статистичког пословног регистра (СПР) за 2019. годину износи 1.728 лица. Од тога су 1.036 мушкарци и 692 жене. Број запослених на 1000 становника популације је 237, а учешће запослених старости 15–29 година у укупној запослености је $14,4\%$. Велики број радно способног становништва општине је на привременом раду у иностранству. Овако неповољна старосна структура радног контингента одражава се на његову структуру Србије у целини (табела 9).

На основу података Републичког завода за статистику за 2021. и 2022. годину у општини Голубац је било око 4% пољопривредног становништва у укупном броју запослених (табела 10). Овако низак проценат броја становника запослених у пољопривреди јавља се као последица старења аграрне популације, трансфера пољопривредног становништва у непољопривредне делатности, одласка аграрног становништва на привремени рад у иностранство, школовање младих из аграрних домаћинстава за непољопривредне делатности итд. Општи тренд деаграризације огледа се порасту броја запослених у секундарним, терцијарним и кварталним делатностима.

Упоређујући податке пописа из 2011. године и података за 2021. и 2022. годину у општини Голубац је забележен пад укупног броја запослених од 1533 лица, односно 1482. Пад броја запослених од преко 50% негативно се одражава на

резерве радне снаге општине Голубац, поготово ако се узме у обзир и старосна структура становништва и процес депопулације у општини (табеле 10. и 11).

Разлике у демографским и социо-економским обележјима становништва између појединих делова општине Голубац последица су неједнаког деловања опадајућег фертилитета и емиграције становништва нарочито из сеоских насеља и то младог и радно способног становништва. Као последица тога, јавља се неповољна старосна структура пољопривредног становништва и велики број радника на привременом раду у иностранству.

Табела 10. Запослени као правна лица, лица која самостално обављају делатност, предузетници и запослени код њих, по секторима КД210 у општини Голубац

Делатност КД210	2021.	2022.
Укупно	1.244	1.295
Пољопривреда, шумарство и рибарство	53	56
Рударство	–	–
Прерађивачка индустрија	207	209
Снабдевање електричном енергијом, гасом, паром и климатизација	–	–
Снабдевање водом, управљање отпадним водама, контролисање процеса управљања отпада и слично	36	34
Грађевинарство	144	150
Трговина на велико и трговина на мало, поправка моторних возила и мотоцикала	174	167
Саобраћај и складиштење	26	26
Услуге смештаја и исхране	144	147
Информисање и комуникације	8	7
Финансијске делатности и делатност осигурања	6	6
Пословање некретнинама	–	–
Стручне, научне и техничке делатности	56	63
Административне и помоћне услужне делатности	33	34
Државна управа и одбрана, обавезно социјално осигурање	129	119
Образовање	106	128
Здравствена и социјална заштита	68	74
Уметност, забава и рекреација	12	29
Остале услужне делатности	41	45

Извор: РЗС, Општине и региони у Републици Србији (2022)

Табела 11. Становништво према економској активности у општини Голубац на основу Пописа из 2011. године

Укупно	8.331
Запослени	2.777
Незапослени	512
Деца млађа од 15 година	1.050
Пензионери	2.367
Лица са приходима од имовине	55
Ученици – студенти	517
Домаћице	975
Остало	590

Извор: РЗС, Општине и региони у Републици Србији (2020)

Уопште посматрано, општина Голубац показује негативне тенденције демографског развоја и та појава траје веома дуго. Становништво општине не

представља потенцијал за економски и друштвени развој, с обзиром на то да се ради о крају са специфичним етно-психичким, културним и историјским наслеђем, па је потребно предузимати мере пронаталитетске популационе политике у смислу обнављања становништва и подстицања укупног развоја општине.

4.2. Насеља општине Голубац

Прва појава градова у Ђердапу везује се за I век када је овде успостављена римска управа. У то време, градови настају на местима где су раније постојала већа насеља староседелаца или поред значајних војних центара и логора. Тако је настало *Суррае* код Голупца, село и већи кастел. Постоје докази да је овде неко време било седиште VII римске легије. Између Голупца и Доњег Милановца било је неколико утврђења као што су *Novae*, на месту данашње Брњице коју је обновио Јустинијан, *Ad Scrofulus*, на месту данашње Добре и *Taliata* код Доњег Милановца. Последња је имала три кастела. Од Талиате водила су два пута према *Egeti*, данашњој Брзој Паланци. На путу који је водио преко Мироча, помињу се *Gerulata*, данашње село Мироч и *Una* или *Luna*. На путу који је водио поред Дунава, помињу се *Transdierna*, поред данашње Текије, затим *Ducis Pratus* код Сипа, *Caput bovis* код Караташа и *Zanes (Diana)* код Кладова. *Pontes* код данашњег Костола, налазио се на месту где је био изграђен Трајанов мост (Јовановић, 1990). Ова насеља страдала су у најезди Хуна, након чега их је обновио Јустинијан. Међутим, поново страдају пред најездом Словена (Гарашанин, 1996).

Градска насеља у српској држави и у турско доба имају другачији положај. Утврђења се налазе поред путева и рудника. У средњем веку се на Дунаву помињу следећи градови-тврђаве: Рам, Голубац, Вишеслав (данашњи Доњи Милановац), Кладово, као и Милошева кула на Поречкој реци. Њихова главна улога је била одбрана од упада са севера преко Дунава. У време турских освајања, намена ових градова се мења. Више не представљају одбрамбене бееде, већ постају упоришта за продирање освајачке турске војске према северу, тј. за упад у Мађарску и освајање њених територија. Турски путописац Евлија Челебија који је у источној Србији боравио током 1667. године, у својим путописима помиње Кладово (*Fethul-islam*), док се Голубац помиње као место где су се налазиле џамије и хамам, који су касније порушени. Први попис насеља ове области дали су Аустријанци који заузимају ове просторе након Турака, па подаци о насељима са простора Ђердапа у већој мери потичу из XVIII века. Након ослобођења Србије, описи Ђердапа јављају се током читавог XIX века, у радовима Јоакима Вујића, Ото Дубислава Пирха, мајора Стефана Миленковића и Владимира Карића. Већина насеља која су тада била и општински центри, поред управног значаја, имала су школе, цркве, општинске судове, а већа и дућане преко којих је вршена извозна трговина. Нека насеља су била и седишта среске управе, имала су поште, гимназије, окружна началства, скеле за прелазак у Аустрију и Влашку и паробродарске станице. У периоду између два светска рата, насеља на Дунаву губе ранији значај, с обзиром на то да изградња моравске и тимочке железнице утиче на то да Дунав губи позицију најважније саобраћајнице овог дела Србије. Подунавски градови престају да буду значајни трговински и

извозни центри, а делатности којима се становништво у њима бави су пољопривреда, трговина, занати, риболов, одржавање саобраћаја Дунавом, итд.

Данас, мрежа насеља у општини Голубац има периферан положај у Подунављу на територији Србије (табела 12). Удаљена је 43–76 km од Пожаревца као главног центра развоја у овом делу Србије, тј. подсистема насеља међуопштинске регионалне заједнице. Овакав положај условљен је пограничним положајем, слабо развијеном путном мрежом и неразвијеним залеђем. Предности везане за положај на Дунаву као једној од најзначајнијих комуникативних осовина, недовољно је искоришћен, што се одразило на успоравање развоја ових насеља и смањење значаја Голупца као тржишно-занатског центра, а тиме и насеља у мрежи која се ослањају на њега (Јовановић, 1990). На основу организације животних активности и функционалних веза (школство, здравство, трговина, култура, удружења грађана итд.), издиференцирале су се заједнице насеља са њиховим центрима: Голубац, Браничево, Клење и Добра и припадајућим насељима.

Табела 12. Општи подаци о општини Голубац за 2022. годину

Општина	Површина у km ²	Број насеља	Број становника	Густина насељености	Катастарске општине	Регистроване месне заједнице
Голубац	367	24	6.599	18	24	24

Извор: РЗС, Општине и региони у Републици Србији (2022)

Голубац је највеће насеље и општински центар који има дуг и континуиран утицај на околна насеља, с обзиром на то да су стратешки и трговачки центри на територији данашње општине постојали у старом и средњем веку. Ослобађањем Србије од Турака, Голубац губи значај и постаје локални трговачко-занатски центар. У време интензивне индустријализације која је постојала у време СФРЈ, насеље је остало по страни од главних токова, због пограничног положаја, неразвијених комуникација и физичко-географских ограничења. У данашње време, Голубац представља слаб центар развоја, с малим простором утицаја који је окренут ка сфери управе и услуга, што онемогућава развој секундарних делатности, па се правац будућег развоја огледа у развоју терцијарних и кварталних делатности, првенствено туризма и сродних услужних делатности (Јовановић, 1990; Уредба о утврђивању ППППН Националног парка „Бердап“, 2022).

На месту данашњег Голупца, у римском периоду, налазио се кастел *Vicus Cypriae* за који се везује постанак овог насеља. Овај кастел је грађен крајем I и почетком II века нове ере. Налазио се под управом оближњег *Viminaciuma* и представљао је станицу на путу за *Nikomediu*. Димензије кастела су износиле 180×180 m, са пристаништем и трговачком четврти западно од данашњег насеља. У средњем веку је подигнута тврђава Голубачки град на улазу у Бердапску клисуру, на рушевинама ранијег турског утврђења. Ово утврђење је имало у то време велики стратешки значај. У долини, пред самим градом, налазило се подграђе у којем је за време Турака постојала џамија и хамам, а који су касније порушени за време владавине кнеза Милоша Обреновића. У време турске владавине, Голубачки град није утврђење за одбрану од упада са севере, већ постаје утврђење које служи за продор Турака ка северу, тј. за упад на територију Мађарске. За разлику од тадашњих Београда и Смедерева који су се развили у оквиру подграђа утврђења,

Голубац се развија на 4 km од тврђаве. Половином XVIII века, Голубац се помиње као сеоско насеље. Крајем XIX века, Феликс Каниц истиче да је то сеоска варошица, са две улице, црквом и четвороразредном школом са 120 деце. Становништво се углавном бавило риболовом и пољопривредом. Голубац је 1876. године задесила поплава, а 1879. године земљотрес, након чега је почела изградња кеја, калдрмисање улица, а знатан напредак се видео и у изградњи кућа. У првој половини XX века, насеље је био прометно место са значајним увозом и извозом, с обзиром на то да је представљао гранично место према Аустроугарској где су се заустављали бродови. У то време је његова саобраћајно-тржишна област била већа него данас. Јачањем Великог Градишта у саобраћајном смислу, Голубац полако губи на значају, а становништво се поново бави риболовом и пољопривредом. У периоду између два светска рата, поред пољопривреде, становништво је живело и од заната и трговине, а знатан део становништва радио је на одржавању саобраћаја Дунавом. Пре Другог светског рата, индустрија у овом месту није била развијена. У послератном периоду Голубац се развијао као општински центар у којем су преовладавале друштвене делатности као што су управне и услужне делатности, терцијарно-примарни сектор са значајним уделом пољопривреде. Индустријски погони су грађени у другим деловима општине.

Слика 5. Плажа у Голупцу (фото: Д. Лукић, 2021)

У послератном периоду изграђено је неколико вишеспратних стамбених зграда и црква. Најзначајнији објекат угоститељства је хотел „Голубачки град“, завршен 1983. године, сада у приватном власништву и такође неколико приватних угоститељских објеката. Саобраћајне објекте чине пошта, аутобуска станица и речно пристаниште. Дом здравља је саграђен 1979. године, а од осталих објеката здравства има и неколико апотека.

Објекте образовања чине Основна школа „Бранко Радичевић“ која је смештена у новој згради из 1987. године, одељења градиштанске гимназије смештене у старој

згради школе, дечији вртић „Ласта“ изграђен 1982. године и Народна библиотека „Вељко Дугошевић“ Голубац која постоји од 1872. године.

У просторној структури насеља издвајају се од спортско-рекреативних површина, фудбалско игралиште, терени за мале спортове (рукомет, одбојка, кошарка, мали фудбал, одбојка на песку, тенис), дечије игралиште, парк, марина и плажа. Важно је истаћи да се насеље временом неплански ширило ка залеђу, у правцу југа. Саобраћајница, паралелна са Дунавом је главна улица у насељу и све спољне везе се остварују преко ње. У њеном средишњем делу је центар насеља, тзв. чаршија. Од главне улице према југу издваја се зона са индивидуалним стамбеним зградама које имају своју окућницу, док на периферији имају сеоски карактер са баштама и економским зградама у дворишту (Тошић, 1990).

Слика 6. Главни прилаз хотелу „Голубачки град“ (фото: Д. Лукић, 2022)

Слика 7. Терени за кошарку и тенис (фото: Д. Лукић, 2022)

Слика 8. Народна библиотека „Вељко Дугошевић“ у Голупцу (фото: Д. Лукић, 2022)

Слика 9. Зграда Општине у Голупцу (фото: Д. Лукић, 2022)

Слика 10. Реконструисана зграда школе из 1930. године у којој се сада налази Средња школа Велико Градиште, одељење у Голупцу (фото: Д. Лукић, 2022)

Слика 11. Основна школа „Бранко Радичевић“ у Голупцу (фото: Д. Лукић, 2022)

Слика 12. Вртић „Ласта“ (фото: Д. Лукић, 2022)

Слика 13. Зграда у Улици Цара Душана у којој ће после реконструкције бити смештен Народни музеј Голупца (фото: Д. Лукић, 2022)

Слика 14. Зграда у Улици Цара Душана 102, под заштитом је државе (фото: Д. Лукић, 2022)

Слика 15. Зграда у Улици Цара Душана из 1885. године (фото: Д. Лукић, 2022)

Слике 16. Трг у центру Голупца са Спомеником жртвама из I и II светског рата
(фото: Д. Лукић, 2022)

Слике 17. Хотел „Голубачки град“ и парк у његовој близини
(фото: Д. Лукић, 2022)

Слика 18. Пошта у Голупцу (фото: Д. Лукић, 2022)

Поред насеља Голубац, на територији општине су се издиференцирале заједнице насеља са њиховим центрима: Браничево, Клење и Добра и припадајућим насељима (табела 13). Насеље Браничево је секундарни општински центар, где је поред пољопривредне производње развијена и прехранбена индустрија. Сукоб просторног развоја индустрије са пољопривредом на земљишту високог квалитета и близина Великог Градишта једини су ограничавајући фактори који би успорили развој овог насеља. Клење је центар заједнице села који је својим положајем у југозападном делу општине више оријентисан ка Раброву, секундарном општинском центру општине Кучево, него ка осталим деловима општине Голубац. Добра путна и железничка повезаност са главним центрима развоја на простору регије Браничево, могао би да омогући развој овог насеља. Добра је насеље са знатно суженом сфером утицаја у општини, због периферног положаја. Њено активирање и укључивање у привредне токове могло би бити подстакнуто њеним положајем на Ђердапској магистрали (Јовановић, 1990).

Табела 13. Заједнице насеља у општини Голубац

Центар заједнице	Остала насеља
Голубац	Усије
	Сладинац
	Војилово
	Малешево
	Кудреш
	Житковица
	Снеготин
	Двориште
Браничево	Кривача
	Доња Крушевица
	Шувајић
	Поникве
	Винци

	Бикиње
	Барич
Клење	Миљевић
	Мрчковац
	Душманић
Добра	Брњица

Извор: Јовановић (1990)

4.3. Привреда општине Голубац

У општини Голубац, као и у осталим деловима Ђердапа све до почетка XIX века, сточарство је било доминантна грана привреде. У XIX веку почињу да се крче шуме и преоравају пашњаци ради добијања обрадивих површина, тако да пољопривреда добија сточарско-земљораднички карактер какав и данас има. Традиционално сточарство заснива се на гајењу ситне стоке – коза и оваца, и то све до 1953. године, када је гајење коза забрањено доношењем Закона о заштити шума. Иначе су козе раније гајене због млека, меса и кострети која је помешана са вуном служила за израду одевних предмета. Овчарство је такође у опадању, због све већег недостатка пашњака, па се прелази на говедарство и свињогојство.

С обзиром на то да су насеља углавном збијеног типа, окућнице су мале, па нису погодне за држање стоке. Из тог разлога је свако веће домаћинство имало засебну јединицу ван насеља, тзв. *салаш* где је држало стоку. Пошто су салаши били удаљени од насеља, цела породица или бар неколико њених чланова је у току лета живело у њима. Док су лето проводили на салашу, зими су живели у селу. Данас су салаши изгубили привредни значај какав су имали раније. За насеља општине Голубац су такође биле карактеристичне и бачије „алпског типа“. Бачије су облици удруживања домаћинства са овцама за мужу које у току лета заједно чувају на испашама изван насеља, а ради заједничког искоришћавања млека. Удружују се обично домаћинства која имају мали број стоке и која се налазе једна близу других, или су у рођачким и пријатељским односима. Док траје бачија, овце се три пута у току дана терају на мужу. Од тог млека се прави пуномасни сир. Бачије трају обично од Ђурђевдана до Митровдана (Бандић, 1973).

Риболов у Ђердапској клисури има веома дугу традицију. Међутим, након стварања бране ХЕПС „Ђердап“, риболов је у опадању. Пре стварања бране највише су се ловиле црноморске врсте риба које су овде долазиле на мрест, а то су моруна, јесетра, сим, паструга, харинга. Данас се од домаћих врста лове сом, шаран, смуђ, штука, мрена, гргеч, црвенперка итд. (Зечевић и Дрљача, 1973).

И бродарство је имало веома важну улогу у привредном животу овог краја. Оснивање Ђердапске речне управе пре II светског рата довело је до запошљавања у бродарству оних који нису имали довољно обрадивих површина, као ни других могућности за привређивање. Махом су то били крмари, матрози и ложачи. Претежно су они радили на шлеповима којима се превозила роба. Пилоти – лоцови су познавали сваки гробен, брзаке и плићаке у кориту реке, те су возили бродове кроз Ђердапску клисуру. Дулинџибаше (спроводници лађа) су у извесним условима преузимали парне бродове и спроводили их кроз ђердапски теснац. Њихово занимање преносило се из генерације у генерацију. Нови услови пловидбе на

Ђердапској акумулацији утицали су на то да некадашњи вид бродарења губи на значају (Влаховић, 1973).

Слика 19. Аласки чамац на Дунаву (фото: Д. Лукић, 2021)

Почеци развоја привреде у општини везују се за значај насеља Голубац у другој половини XIX века. Тада је Голубац био важан трговинско-занатски центар и преко њега се одвијао знатан увоз и извоз робе између Србије и Аустроугарске. Пловидба која се одвијала Дунавом условила је развој насеља у његовом приобаљу. Еснаф здружених занатлија, основан 1882. године, имао је 25 чланова и око десетак дућана у Голупцу, Баричу, Добри и Клењу. Почетком XX века, еснаф је имао 93 члана који су се бавили дунђерским занатом, коларским, столарским, браварским, ковачким, обућарским, абацијским, ћурчијским, терзијским, кројачким, пекарским, берберским, качарским занатом и производњом вина, а сви су били смештени у Голупцу. Касније, Голубац губи своју трговачку функцију, а становништво се враћа свом ранијем начину привређивања – пољопривреди и риболову. Педесетих година прошлог века отварају се два каменолома „Поповић“ и „Град“ у оквиру радне организације „Иван Милутиновић“ из Београда, чиме почиње савремени развој општине. У периоду од 1960. до 1970. године, пуштене су у рад кланице ТРО „Подунавље“ и ТРО „Атекс“ из Београда у насељу Клење, као и погон за прераду воћа и поврћа са хладњачом у Браничеву – „8. октобар“. После 1980. године, отвара се више привредних објеката на територији општине Голубац: ТРО „Трговина“ у Голупцу, погон за сервисирање бродова „Бродосервис“ у Брњици, погон текстилне индустрије „Ната Дугошевић“ у Добри, хотел „Голубачки град“ у Голупцу и два мотела у Добри и Браничеву. После 1985. године, пуштен је у рад и трећи каменолом „Јеленска стена“ са дробилицом, затим погон текстилне индустрије „Ната

Дугошевић“ у Кривачи, фарма за тов јунади у Клењу, а кланица у Клењу је реконструисана. Године 1988, отворен је магацин за откуп коже и вуне у насељу Шувајић, погон за прераду кекса „Бамби“ у Браничеву и погон за израду дрвне галантерије у Малешеву (Бркић и Тошић, 1990). Деведесетих година прошлог века наступа период депресије и рецесије индустријализације и ниских ефеката привређивања индустрије. Процеси реструктурирања и власничке трансформације нису спроведени у целости, изгубљено је тржиште распадом бивше Југославије, а није спроведена афирмација на другим просторима. У последње време, центар привредних збивања помера се ка примарном и терцијарном сектору, а што се индустрије тиче, доминирају мала предузећа у односу на средња и велика.

Пољопривреда представља основну и најзначајнију привредну грану општине. Клима је релативно повољна за пољопривредну производњу, с обзиром на то да је јесен топлија од пролећа, постоје услови за правилно сазревање већине пољопривредних култура. Међутим, појава негативних температура у већем делу године може узроковати скраћење вегетационог периода код многих биљака и нанети штете пољопривредној производњи. Културе које су осетљиве на екстремне мразеве су кукуруз, орах, раж, просо, пасуљ, грашак, па на ниским терасама Дунава и Пека, треба избегавати њихово гајење. У општини Голубац количина падавина се у току године креће од 600 до 700 mm воденог талоба, а у вегетационом периоду око 400 mm, тј. 65% средње годишње количине. Хидротермички коефицијент такође указује на дефицит влаге у земљишту у зависности од суме падавина и температуре у вегетационом периоду. Због дефицита падавина у односу на потенцијалну евапорацију у овој области, а нарочито у околини Браничева која је најзначајнија за пољопривредну производњу, неопходно је наводњавање пољопривредних површина. Уопште посматрано, територија општине је повољна за гајење великог броја пољопривредних култура, у првом реду житарица. За повртарске културе је потребно наводњавање, а погодни су услови за гајење већине воћака умерено-континенталног климата и то до 600 m надморске висине. Ограничења постоје код гајења брескве и кајсије, с обзиром на то да су осетљиве на пролећне мразеве, па се оне успешно могу производити само на јужним експозицијама (Тодоровић, 1990).

На простору општине Голубац не постоји земљиште I класе према бонитету (табела 14). Највише земљишта се креће у распону између II и IV класе, а на блажим нагибима терена су и V класе и углавном се користе за пољопривредну производњу. У циљу побољшања пољопривреде на овом земљишту потребно је спровести различите хидротехничке и агротехничке мере. У зони VI и VII као и V класе земљишта на великим нагибима терена јавља се шумски покривач (Тодоровић, 1990). Када је у питању структура земљишта овог простора, заступљени су следећи типови:

- гајњача, простире се на територији од око 62 km² или 17% територије општине;
- алувијална земљишта, простиру се на територији од око 17 km² или 4,5% територије општине;
- ритска црница, простире се на територији од око 4 km² или 1,1% територије општине;

- пескуше, простиру се на територији од око 32 km² или 8,7% територије општине;
- лесивирана смоница, простире се на територији од око 9 km² или 2,4% територије општине;
- рендзине, простиру се на територији од око 73 km² или 19,9% територије општине;
- смеђа кисела земљишта, простиру се на територији од око 170 km² или 46,3% територије општине (Тодоровић, 1990).

У општини Голубац испољава се велико смањење пољопривредног становништва и старосна структура активног пољопривредног становништва је изразито неповољна, што указује на то да ће у наредном периоду основни проблем за развој пољопривреде бити недостатак радне снаге.

На територији општине Голубац од укупног пољопривредног земљишта највише су заступљене површине под ораницама и баштама. Поред ораница, већу заступљеност имају и травне површине, ливаде и пашњаци, што представља потенцијал за развој интензивне сточарске производње. Површине под њивама највише имају насеља у долини Пека, Доња Крушевица, Шувајић, Миљевић, Клење и Душманић и насеља у средњем и доњем току Туманске реке, Малешево, Кудреш, Житковица, Сладинац и Војилово. Са већим површинама под ливадама и пашњацима налазе се у планинском делу општине, Двориште и Кривача, а травних површина има и у Браничеву, Винцима и Усију (табела 15) (Тодоровић, 1990).

Слика 20 и 21. Покошена поља код Винаца и башта у Голупцу (фото: Д. Лукић, 2021)

Од ратарских култура највише се гаје кукуруз, пшеница, сунцокрет, шећерна репа, кромпир и детелина, а уз примену различитих агротехничких мера могућа је врло успешна производња раног и позног поврћа на алувијалним теренима у долини Пека. Воћњаци и виногради заузимају веома мале површине у општини Голубац.

Најзаступљеније врсте воћа су шљиве, вишње, јабуке и крушке, а виноградарство је у сталном паду, мада се може очекивати поновно оживљавање ове производње.

Слика 22. Најзаступљеније пољопривредне културе овог простора – сунцокрет, шљиве и јабуке (фото: Д. Лукић, 2021)

Табела 14. Бонитетне класе земљишта

Бонитетна класа	Начин коришћења земљишта	Надм. висина	Нагиб терена	Дубина	pH	Пропусност	Подземна вода
I	Обрадиво земљиште	Равничарско климатски производни рејон H<250 m	Раван терен нагиба до 3%	Дубока и врло дубока земљишта преко 100 cm	7–8,5	Добра	Испод 110 cm
II	Обрадиво земљиште	Равничарски и брежуљкасти климатски производни рејон	Раван или благ нагиб до 3% у равничарс. пределу или до 8% на брежуљкас. терену	Средње дубока и дубока земљишта од 80 до 110 cm	6,5–8,5	Умерено дренирана и пропусна земљишта	Испод 90 cm
III	Обрадиво земљиште	Равничарски и брежуљкасти климатски производни рејон	Раван или благ нагиб до 3% у равничарс. пределу или до 16% на брежуљкас. терену	Средње дубока или дубока земљишта слабо и веома слабо дренирана и пропусна преко 60 cm	6–8,5	Добро до непотпуно дренирана и пропусна	Испод 80 cm
IV	Обрадиво земљиште	Брежуљкаст, брдско-планински и равничарски климатско производни рејон	У равници на благој падини са нагибом до 30%	Плитка и средње дубока земљишта дубине испод 60 cm	5–8,5	Екстремно лоше дренирана	Плитка подземна вода испод 60 cm

V	Обрадиво земљиште	Брежуљкаст, брдско-планински и равничарски климатско производни рејон	У равници и на умерено стрмим падинама са нагибом до 45%	Средње дубока и плитка земљишта дубине од 30 до 50 cm	4-9	Дуготрајно превлажен	Испод 55 cm
VI	Условно као обрадиво земљиште чешће као пашњаци, ливаде и шуме	Брдско-планински и планински климатско производни рејон	Раван терен или на нагибу до 45%	Плитка земљишта дубине од 20 до 30 cm	3,5-10	Изложена поплавама или веома превлажена	Испод 35 cm
VII	Пашњаци и шуме	Планински, брдско-планински, брежуљкасти и равничарски климатско производни рејон	Раван терен или на нагибу до 65%	Врло плитка земљишта са дубином мањом од 20 cm	3-12	-	-
VIII	Неквалитет. пашњаци, девастиране шуме и еколошки загађена земљишта	Брдско-планински и планински климатско производни рејон	Преко 65%	Испод 10 cm	-	-	-

Извор: Прилагођено према подацима са сајта <https://www.augmentum.rs/>

Општина Голубац је простор са дугом традицијом у сточарству. На травним теренима најзаступљеније је било гајење говеда и оваца, а у новије време све је више свиња и живине. Генерално гледано, нису у потпуности искоришћени природни потенцијали делова општине како за развој сточарства и производњу сточне хране, тако и за ратарство, а посебно повртарство. Општина је добро снабдевена механизацијом, али је за рационално коришћење ове опреме потребна боља организација мреже за одржавање и ремонт пољопривредних машина, као и повећање броја пумпи за снабдевање нафтом.

Табела 15. Општи подаци о пољопривредним газдинствима у општини Голубац, 2019. година

Број газдинстава	
Коришћено пољопривредно земљиште	1295
Оранице и баште	6672
Воћњаци	5169
Виногради	219
Ливаде и пашњаци	85
Говеда	1109
Свиње	991
Овце	7192
Живина	3834
Трактори	51512
	1232

Извор: РЗС, Општине и региони у Републици Србији (2020)

Ситне парцеле, неискоришћеност машина и неусклађена структура производње нису у функцији развоја пољопривреде. Прехрамбену индустрију у општини Голубац карактерише помањкање примарних сировина, мали асортиман производа, низак ниво коришћења капацитета и високи трошкови производње. У структури прераде мало је заступљена финална производња чији су производи на тржишту најскупљи. Све ово указује на потребе израде прецизних развојних програма у пољопривреди који у општини Голубац нису до сада постојали.

Површине под шумама захватају приближно 17.540 ха. Искоришћеност шума је веома мала, а посечена дрвна запремина у 2019. години је износила 29.200 м³ букве и храста и 151 м³ четинара. Скоро цео обим сече се дистрибуира у малопродаји и као огревни материјал, тако да општина нема никакву корист од високог обима прираста дрвне масе (табела 16).

Табела 16. Пошумљене површине и посечена дрвна запремина дрвета у општини Голубац, 2019. година

Пошумљено (ха)				Посечена дрвна запремина				Обрасла шумска површина, укупно, ха
У шуми		Изван шуме		Укупно, м ³		Техничко дрво, %		
Лишћара	Четинара	Лишћара	Четинара	Лишћара	Четинара	Лишћара	Четинара	17.539,96
14,20	–	–	–	29200	151	16	19	

Извор: РЗС, Општине и региони у Републици Србији (2020)

Слика 23. Шума на путу ка Испосници Зосима Синајита код манастира Тумане (фото: Д. Лукић, 2021)

Данас, гранску структуру индустрије у општини Голубац чине следећа предузећа: „Rachele“ за производњу одеће у Радошевцу, млекара „Екомлек“ у Дворишту, „Coolfood“ за прераду и конзервирање воћа и поврћа у Браничеву, „Марија d.o.o.“ за производњу хлеба, свежег пецива и колача у Голупцу, „Mil Fej“ за производњу млека

у Браничеву, „Nele Comerc“ за прераду и конзервисање меса у Шувајићу, Привредно друштво за производњу и промет „Euro ambalaža“ за производњу дрвне амбалаже у Браничеву, „Земљорадничка задруга“ за гајење жита, легуминоза и уљарица у Голупцу, Привредно друштво за промет и услуге „Adam Comerc“ за продају нафтних деривата у Голупцу, „Miboro Pellet“ за производњу пелета у Браничеву, „Panorama Reisen“ за прераду рибе у Голупцу. У процесу реструктурирања је каменолом „Јеленска стена“ у Голупцу. Развој индустрије у општини би требало у будућности заснивати на прехрамбеној и дрвној индустрији на основу потенцијала у општини и везом са већим прерађивачким и потрошачким центрима. До сада је неискоришћена могућност и повезивања текстилне индустрије са занатством, тј. домаћом радиношћу.

Туризам као делатност у општини Голубац, али и у Браничевском управном округу и источној Србији све више добија на значају. На то указује чињеница да је овде у значајном порасту учешће туризма у структури дохотка и броју запослених. Дунав са Ђердапом, Голубачки град, манастир Тумане и различити облици туристичке делатности пружају могућност за убрзанији развој општине Голубац. Као главни проблем у овој грани привреде јавља се низак степен изграђености туристичких објеката.

4.4. Стање животне средине у општини Голубац

Конференција Уједињених нација о животној средини у Стокхолму 1972. године која је иницирала оснивање Програма за животну средину Уједињених нација (енг. *United Nations Environment Programme*) изазвала је широм света пораст степена препознавања и прихватања значаја заштите животне средине. Осамдесетих година прошлог века, као последица разумевања веза између животне средине и развоја, основана је Светска комисија за животну средину и развој – Брунтланд комисија. Она је 1987. године поднела извештај који је публикован под називом *Наша заједничка будућност* и који наглашава друштвене и економске димензије одрживости, истовремено указујући на деградацију животне средине. Извештај Брунтланд комисије дефинисао је одрживи развој као: „Развој који задовољава садашње потребе без угрожавања способности будућих генерација да задовоље сопствене потребе“ (Радојевић, 2009, стр. 13). Тај извештај представља прекретницу у међународном дијалогу о одрживом развоју. Ова тема покренута је на конференцији Уједињених нација о животној средини и развоју (енг. *United Nations Conference on Environment and Development*) у Рио де Жанеиру 1992. године. На овој конференцији усвојена је Агенда 21 као акциони план у вези са свим битним областима везаним за економски раст, друштвени развој и животну средину. Агенда 21, конвенције и споразуми које је усвојила конференција UNCED као што је конвенција о климатским променама и биодиверзитету, постали су основа за глобалне програме и акције усмерене према одрживом развоју.

Током деведесетих година XX века, Агенда 21 постала је најистакнутији и најутицајнији документ у области одрживог развоја у већини региона у свету. Они су на основу Агенде 21 усвојили сопствене акционе планове и дефинисали одрживи развој. Генерална скупштина Уједињених нација, на специјалном заседању држава и влада, 2000. године усвојила је Миленијумске циљеве развоја (енг. *Millennium*

Development Goals) као глобалне показатеље одрживог развоја, а конференција у Монтереју 2001. године, постигла је консензус о финансијским ресурсима неопходним за достизање критеријума ових циљева. У Јоханесбургу на Светском самиту о одрживом развоју (енг. *World Summit on Sustainable Development*) одржаном 2002. године, потврђено је да је одрживи развој централни елемент међународне агенде који даје нове подстицаје глобалним активностима за борбу против сиромаштва и заштиту животне средине. Тада је одлучено да све државе до 2005. године израде своје стратегије одрживог развоја и да почну да их реализују.

Светски самит Уједињених нација који је одржан 2005. године, представљао је наставак Миленијумског самита УН. Самит је реafirмисао значај одрживог развоја и нагласио да овај концепт није искључиво усмерен на питања животне средине. Завршни документ самита позива се на међусобно зависне и подупируће стубове одрживог развоја: економски и друштвени развој и заштиту животне средине. Суштина овог концепта је да у процесу развоја економски циљеви, друштвени циљеви и циљеви везани за животну средину треба да буду комплементарни и међусобно зависни, односно повезани.

Кабинет подпредседника Владе Републике Србије у јулу 2005. године, прихватио је да предводи процес израде нацрта Националне стратегије одрживог развоја Републике Србије. Влада је пројекат одобрила у децембру 2005. године, а у марту 2006, организована је Национална конференција о одрживом развоју, са јавним покретањем процеса израде Стратегије. Нацрт Националне стратегије одрживог развоја представљен је августа 2007. године и о њему је у јесен исте године широм Србије одржана јавна расправа. Национална стратегија одрживог развоја усвојена је од стране Владе Републике Србије 09. маја 2008. године.

Слика 24. Печурке из шуме у околини манастира Тумане (фото: Д. Лукић, 2021)

Животна средина на територији општине Голубац је релативно очувана и у добром је стању. Међутим, велики утицај на стање животне средине, поред одрживих својстава природне средине, локалног становништва и његовог васпитног и

образовног нивоа, еколошког приступа и односа према природи имају и велики извори загађења из шире околине општине. То су РТБ Бор, железара у Смедереву, термоелектрана Дрмно код Костолца, ХИП Панчево и румунска индустрија са леве обале Дунава. С обзиром на то да се велики део територије општине Голубац ослања на Дунав, неминован је утицај ове велике реке. Дунав одводњава приближно четвртину површине Европе, али и прима велике количине загађујућих материја и чврстог отпада од Шварцвалда до Голупца. Пошто је Дунав и саобраћајни коридор (Коридор VII), центар туризма, спорта и рекреације, а и велика насеља су смештена на његовим обалама, трпи веома велику антропопресију и деградацију средине.

На квалитет животне средине велики утицај има и друмски саобраћај који се одвија Ђердапском магистралом, с обзиром на то да се овим путем остварују везе између средишњег дела Србије – Београда и Пожаревца са источним делом – Кладовом и Неготином, тј. регијама Кључ и Неготинска крајина (Љешевић, 1990; Уредба о утврђивању ПППН Националног парка „Ђердап“, 2022). Како се територија општине Голубац налази на контакту планинског и равничарског терена, у планинском делу је чистији ваздух, већа је пошумљеност терена и интензивнија ерозија, док се у равничарским теренима јавља већа акумулација ерозиваног материјала, интензивнија пољопривредна производња, па самим тим и притисак на животну средину.

Ђердап као морфолошка целина, али и као простор са створеном акумулацијом, такође се одражава на стање животне средине општине Голубац. Језеро је у великој мери утицало на промену климе приобалног подручја у смислу смањења температурних амплитуда, повећања влажности ваздуха, облачности, магле и падавина. Јачи су удари ветра из источног правца који могу стварати велике таласе на Дунаву и отежавати пловидбу. Повећани су водостаји и протицаји на реци и њеним притокама, као и нивои подземних вода. Смањена је брзина тока, а повећане су температуре воде, те више нема појаве великог залеђивања реке, затора и зазора (ледене бране настале од нагомиланих санти леда и снега у сужењима клисура и кањона које изазивају поплаве узводно). Јавља се већи пронос наноса, док је хемијски режим воде постао неповољнији са прилажењем брани. У Дунаву су заступљеније биљне и животињске врсте којима одговарају спорије воде, а у шумама се запажа пораст броја мезофилних врста биљака. Велика је промена наступила у пејзажу. Ђердапским језером су потопљена одређена насеља и делови насеља, путеви, пољопривредно земљиште, културно-историјски споменици итд. (Лукић, 2005)(табела 17).

Табела 17. Потопљена непокретна културна добра (археолошка налазишта) на простору Геопарка Ђердап

Назив културног добра	Место	Статус	Опис
Локалитет Ливадица	Голубац	Постоји решење Републичког завода за заштиту споменика културе	Налази се на ушћу реке Ридан у Дунав
Локалитет Брњица	Брњица	Постоји решење Републичког завода за заштиту споменика културе	На десној обали Брњичког потока

Локалитет Мала Орлова	Брњица	Постоји решење Републичког завода за заштиту споменика културе	Налази се код извора Мале Орлове
Локалитет Чезава	Код Добре	Постоји решење Републичког завода за заштиту споменика културе	На левој обали Чезавске реке
Локалитет Турски поток	Код Добре	Постоји решење Републичког завода за заштиту споменика културе	/
Локалитет Салдум	Код Добре	Постоји решење Републичког завода за заштиту споменика културе	На обали Дунава
Локалитет Босманска река	Код Добре	Постоји решење Републичког завода за заштиту споменика културе	На ушћу Босманске реке
Локалитет Госпођин вир	Код Добре	Постоји решење Републичког завода за заштиту споменика културе	У клисури Босманске реке
Равна	Бољетин	Постоји решење Републичког завода за заштиту споменика културе	/
Рибница	Доњи Милановац	Постоји решење Републичког завода за заштиту споменика културе	/
Циганија	Доњи Милановац	Постоји решење Републичког завода за заштиту споменика културе	/
Бољетинска река		Постоји решење Републичког завода за заштиту споменика културе	/
Велики Градац и Бања Талијата	Доњи Милановац	Постоји решење републичког завода за заштиту споменика културе	/
Мала Ливадица	Бољетин	Постоји решење Републичког завода за заштиту споменика културе	/
Велика Ливадица	Бољетин	Постоји решење Републичког завода за заштиту споменика културе	/
Зиданац	/	/	Римско и рановизантијско утврђење
Кожица I и II	/	/	Праисторијско насеље
Падина	/	/	Мезолитско и ранонеолитско насеље; Римска и средњовековна утврда
Стубица	/	/	Насеље раног неолита
Песача	/	/	Праисторијско насеље, античка утврђење и средњовековна некропола
Клисура	/	/	Насеље из бронзаног доба

Лепенска поткапина	/	/	Неолитско насеље
Власац	/	/	Мезолитско насеље и некропола (Власац I, II и III)
Мрфаја	/	/	Комплекс праисторијских локалитета, подручје Поречке реке

Извор: Прилагођено према документу Application Dossier for Membership in UNESCO Global Geoparks Network (2017). Donji Milanovac: Djerdap Geopark.

На територији општине Голубац, од геофизичких непогода јављају се клизишта и урниси (одрони). Поједина клизишта захватају и до неколико десетина хектара, највише на простору атара села Кривача и Мрчковац, а урниси се јављају дуж Ђердапске магистрале и врло често изазивају прекид саобраћаја на тим деоницама пута. Од метеоролошких непогода овде се јављају изразито јаки удари ветра (кошава), поплаве, суше, мразеви, високе температуре, снежни наноси, поледица и сл. Кошава је јак, слаповит ветар чији удари некад достижу орканску снагу, па се услед тога скидају кровови кућа, ломи дрвеће, разноси добро неускладиштена летина, настаје прекид саобраћаја итд. Поплаве се најчешће јављају у пролеће када се деси поклапање отапања снега и велике количине падавина. Раније су оне настале и на Дунаву, али је сада ниво воде на Дунаву регулисан браном ХЕПС „Ђердап I“. Данас су учестале у долини Пека, Добре и Брњице. Поплаве доводе и до активирања бујица, клизишта и одрона, што се негативно одражава на пољопривреду, насеља, саобраћај итд. Суша изазива снижавање нивоа подземних вода, смањење протицаја водотока, пресушивање извора, неких водотока и стајаћих вода, а то се у великој мери одражава на приносе и пољопривредну производњу која трпи велике штете. Због снежних наноса, поледице и мразева праћених кошавом, села Кривача, Двориште и Малешево су често одсечени од осталих делова општине због прекида саобраћаја на путевима према Кучеву, мада се прекиди саобраћаја дешавају и на Ђердапској магистрали.

Интензивна пољопривредна производња, сеча шума и релативно мека, дисецирана подлога (неогени седименти) погодује интензивирању денудације на целој територији општине Голубац, а нарочито у сливу реке Добре тј. на падинама Шомрде (Северног Кучаја). Аутохтоне шуме су нарочито заступљене на планинском делу општине, док су сађене шуме као заштита од ерозије карактеристичне за потез између Браничева и Винаца. Ове сађене шуме углавном су на местима интензивне дефлације, односно на местима где се услед еолске ерозије изазива померање песковитих наслага у Голубачкој пешчари. Замочварени предели уз токове Дунава и Пека, условљавају појаву већих колонија инсеката, нарочито комараца који могу сметати становништву ових крајева. Штете пољопривреди наносе и неке дивље животиње (глодари, дивље свиње, јазавци, птице) (Љешевић, 1990).

На територији општине Голубац има много разлога за заштиту природних добара, јер су поједини делови територије остали веома очувани са доста реликтних и ендемичних врста флоре и фауне. Из тог разлога на овом простору се налазе делови Националног парка „Ђердап“, Геопарка „Ђердап“, специјални

резервати природе, резервати природе и споменици природе (табела 18). Закон о заштити природе из 2021. године (Сл. гласник РС, 36/2009, 88/2010, 91/2010, 14/2016, 95/2018, 71/2021) јасно наглашава мере, односно активности које се строго забрањују у природним добрима.

Табела 18. Резервати природе у Геопарку „Бердап“

Назив локалитета	Статус природне заштите	Опис
Голубац	Мешовите заједнице оријенталног граба и обичног јоргована, аилантуса и обичног јоргована, букве и оријенталног граба, мађарског храста, турског храста и оријенталног граба и букве са орахом	Специјални резерват природе
Бојана	Чисте састојине ораха (<i>Juglans regia</i>) окружује мешовитим састојинама букве и ораха (<i>Fagetum submontanum juglandetosum</i>); индивидуално дрвеће турске леске, јавора Montpelier, цветног јасена и обичног граба	Специјални резерват природе
Клисура Брњичке реке	Распрострањена заједница храста китњака и турског храста (<i>Quercetum petraeae-cerris</i>)	Резерват природе
Татарски Вис	Природне шуме храста китњака и граба на кристаластим шкриљцима и букве, липе и ораха на кречњацима	Резерват природе
Шомрда	Најсеверније станиште божиковине у Србији (<i>Ilex aquifolium</i>)	Резерват природе
Тилва Тома	Чиста букова шума	Резерват природе
Цигански поток	Чисте мешовите шуме ораха и букве (<i>Juglando-Fagetum moesiacaе</i>) на кречњачкој подлози	Резерват природе
Босман - Соколовац	Приобално подручје са заједницом турске леске и обичног јоргована	Резерват природе
Чока Њалта - Песача	Природни арборетум, 40 различитих биљних врста	Резерват природе
Лепенски вир	Сложене реликтне заједнице; прва откривена реликтна шума копривића и ораха у Србији (<i>Celto-Juglandetum</i>), појединачни примерци копривића, ораха, јавора и јоргована из Монпељеа	Резерват природе
Бољетинска река - Гребен	Врбов појас	Резерват природе
Ковилово	Шума храста китњака и граба	Резерват природе
Градашница	Мешовите шуме букве и храста	Резерват природе
Велики Штрбац, Мали Штрбац са Трајановом Таблом	Шумска заједница турске леске; ендемичне врсте (тиса, јавор из Монпељеа, копривића и обичног јоргована)	Резерват природе

Извор: Прилагођено према документу Application Dossier for Membership in UNESCO Global Geoparks Network (2017). Donji Milanovac: Djerdap Geopark

Општина Голубац није индустријски развијена, али и поред тога, индустријска производња делимично утиче на смањење квалитета ваздуха, воде и земљишта, на неадекватну експлоатацију сировина и на неодговарајућу антропопресију плодног земљишта. Приликом прераде воћа и поврћа јавља се отпад у виду коштица који се једним делом спаљује, а једним делом се одлаже на депонију. Отпадне воде од прања воћа и поврћа и технолошка вода у себи садрже хемикалије, а изливају се у земљиште, чиме се загађује земљиште и подземне воде (табела 19). Приликом прераде дрвета велики проблем представља прашина која се ствара приликом

радног процеса и непријатни мириси. Приликом прераде меса, јавља се велико органско загађење воде и микроорганизмима, а од бачених делова шире се непријатни мириси и они представљају потенцијални извор заразе. Пекара је нешто већи загађивач ваздуха него воде, с обзиром на то да се из ње испушта органска прашина, али је то мањих размера. Текстилна индустрија ствара углавном чврст отпад у виду остатака текстила, природних и синтетичких тканина, које се углавном односе на рециклажу. Савремена пољопривреда је такође велики загађивач животне средине због све веће примене пестицида и вештачких ђубрива, али се јавља и као извор деградације земљишта и ерозије.

Слика 25. Шуме црног бора код Винца које су сађене ради заштите од еолске ерозије
(фото: Д. Лукић, 2021)

Голубац је једино насеље у општини у коме је организована комунална служба у оквиру Комуналног јавног предузећа „Голубац“. Основна делатност предузећа јесте прикупљање комуналних отпадака и њихово депоновање. Проблем су дивље депоније око путева, неконтролисано бацање отпадака по читавом простору општине и директно у Дунав. Врши се прање и чишћење јавних површина, чишћење и уређење паркова, а обнављање хортикултуралних и парковских елемената врши се према потреби. Контрола стања градског зеленила врши се једном годишње, када се врши и уређење хабитуса дрвећа и украсног шибља. Свакако се може говорити о задовољавајућој чистоћи насеља.

Табела 19. Водоснабдевање и испуштање отпадних вода, у општини Голубац за 2019. годину

Параметри у општини Голубац	
Укупне захваћене воде, хиљ. m ³	953
Испоручене воде за пиће, хиљ. m ³	265
Укупне испуштене отпадне воде, хиљ. m ³	246
Испуштене отпадне воде у системе за одвођење отпадних вода, хиљ. m ³	76
Пречишћене отпадне воде, хиљ. m ³	76
Број домаћинстава прикључених на водоводну мрежу	1.875
Број домаћинстава прикључених на канализациону мрежу	790

Извор: РЗС, Општине и региони у Републици Србији (2020)

Проблем код хигијене сеоских насеља углавном се јавља услед неорганизованог прикупљања отпадака, нарочито органског порекла. Недовољно заштићена и неисправна вода и нерешено питање диспозиције отпадних вода доводе до повећане појаве цревних и паразитских обољења. Мерење стања квалитета ваздуха и буке се не врши, док се квалитет воде истражује углавном код водоснабдевања, а за водотоке се не прати редовно.

Слика 26. Забарени терени поред Дунава, у близини Усија (фото: Д. Лукић, 2021)

Природа је у општини Голубац веома добро очувана, али се проблеми јављају у вези са непраћењем загађења воде и ваздуха и импортованих загађења из загађивача из шире зоне простора региона. То се нарочито односи на импортована загађења у водама Дунава (Уредба о утврђивању ППППН Националног парка „Ђердап”, 2022), а што се може у великој мери одразити на туристичка кретања и развој туризма који је један од главних привредних праваца развоја општине. Генерално посматрано, животна средина општине Голубац је и даље у малој мери деградирана, па овај простор треба сачувати, унапредити и наменити му улогу рекреативног простора за велике градске центре који се налазе у релативној близини, као што су Пожаревац, Смедерево, Панчево и Београд.

V РЕГУЛАЦИОНИ РАДОВИ НА ДУНАВУ У СЕКТОРУ ЂЕРДАПА И ЗНАЧАЈ САОБРАЋАЈА ЗА РАЗВОЈ ОПШТИНЕ ГОЛУБАЦ

Први регулациони радови у Ђердапу извршени су у време Римљана у циљу побољшања пловидбе која је овде била јако отежана због подводних стена и велике брзине воде. Међутим, пловидба Дунавом вршена је и у предримском периоду. У неолиту, становници Лепенског Вира бавећи се ловом и риболовом, вероватно су за пловидбу употребљавали сплавове и „оранице” (чамце издубљене у стаблу уз употребу ватре).

Грчки историчар Херодот (484–425. године пре нове ере), оставио је обиље материјала који се бави уредном трговачком пловидбом на рекама нашег простора. Он је у V веку пре нове ере пловио доњим током Дунава до Ђердапа, што су Грци називали *Истрос*. Тада су Грци на десној страни Дунава имали десетак својих насеобина (колонија). Они су трговали са племенима која су насељавала данашње румунске територије. Грци су овамо довозили вино, тканине, алате и оружје, а одвозили вуну, крзно, жито, мед, злато, робове и друго. Грци су Дунавом узводно пловили само до Ђердапа, јер нису могли да савладају ђердапске брзакe. То су радили својим морским бродовима на весла уз помоћ једра (Лукић, 1969, 1996).

Римљани су успели да савладају ђердапске брзакe и опасно подводно стење. Они су стигли на обале Дунава 74. године пре нове ере после заузимања Македоније, а већ 9. године нове ере освајају приобаље Дунава у целој његовој дужини, од изворишта до ушћа. Велика река постаје граница и Римљани су је користили више од четири века. Као и на западноевропским рекама и великим језерима, тако исто и на нашим водама, Римљани организују бродарско друштво „*Collegium naviculariorum*“ које је одржавало трговачку пловидбу. Крај обала наших река, они подижу већи број утврђених градова или граде нова насеља на местима старих. Тако настају насеља *Singidunum* – Београд, *Taurunum* – Земун, *Viminacium* – Костолац, *Sirmium* – Сремска Митровица и други. Велики број ратних бродова пловио је између поменутих утврђених градова. Бродске посаде и легионари су спречавале прелаз пљачкашких племена на територију Римске империје. У Ђердапу и на другим местима која су тешка за пловидбу, Римљани су обавили потребне регулационе радове, па су њихови бродови пловили успешно и тамо где то грчки нису били у стању (Лукић, 1969, 1996).

Режим пловидбе промењен је крајем I почетком II века нове ере, под владавином императора Трајана, када је изграђен канал који је почињао узводно од Сипа и завршавао се испред римског утврђења Караташа. Канал је био дуг око 3 km и пре изградње бране 1970. године, могао се пратити у виду једне издужене депресије паралелне са реком. Римски бродови на весла нису узводно могли да савладају катаракте у Ђердапу због велике брзине реке у клисури. Зато је било неопходно вући их уз воду снагом робова или сточним запрегама. Али, чињеница да су се у клисури литице местимично издизале готово вертикално изнад реке представљала је нову препреку. На тим местима бродови никако нису могли бити вучени. Зато су Римљани били приморани да у стени исклесу пут (Лукић, 2001, 2005).

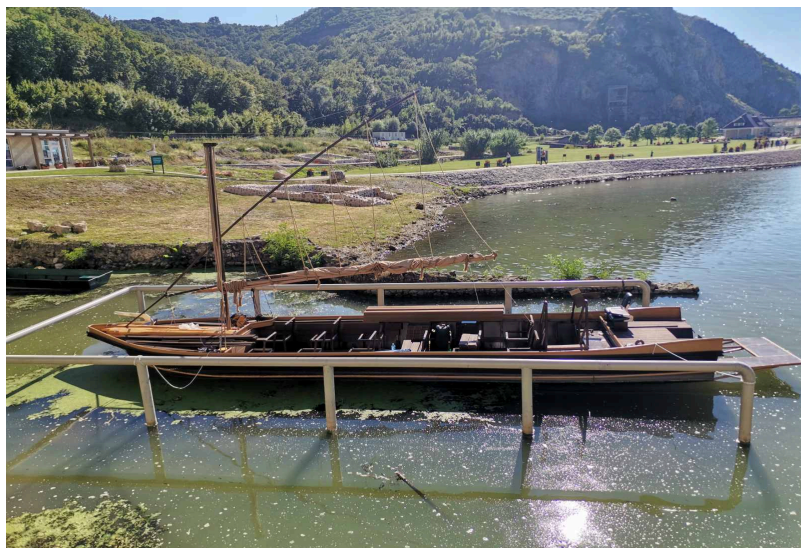
Римски император Тиберије (42. године пре нове ере – 37. године нове ере) наредио је да се просече пут од улаза у Ђердап до утврђења *Taliata* код Доњег

Милановца. Пут је даље водио уз Поречку реку преко Мироча до Вегете код Брзе Паланке. У Голубачкој клисури и Госпођином виру, 33–34. године, галерије су прошириване дрвеним подупирачима. Његови наследници Клаудије (44–45. године) и Домицијан (81–96. године) само су поправљали Тиберијев пут, који данас не постоји (Лукић, 2001, 2005).

По наредби римског императора Трајана (53–117. године), пробијен је пут кроз Мали и Велики Казан. Овај пут био је широк 1,5 до 2 m, а на местима где није усецан у стену, 3 m. На уским секторима пут је прошириван дрвеним подупирачима до 2,4 m. Изградња пута је завршена 103. године. Према археолошким налазима, могућност редовне пловидбе на овом сектору Дунава трајала је све до напуштања овог дела Лимеса почетком VII века. Пловидба је уз извесне прекиде била нарочито интензивна у V веку (Лукић, 2001, 2005). На Дунаву и Сави саобраћај је био веома интензиван, а у то време Сремска Митровица је имала свој водовод, купатила, ковачнице, итд. Са матичном земљом одржаване су сталне трговачке везе. Мали римски бродови пловили су уз Саву до Љубљанице (река се тада звала *Naupontus* тј. „лађоносна“), а затим уз њу до римске насеобине *Adonum*, данашње Врхнике у Словенији. Даље се ишло путевима до градова-лука на обали Тршћанског залива, у северном делу Јадранског мора (Лукић, 1969, 1996).

С обзиром на то како је ондашње стање копнених путева и саобраћајних средстава, може се закључити да су, скоро пре две хиљаде година, Дунав и остале наше веће реке имале много већи значај у трговини него данас. У следећим вековима, након поделе Римске империје, речна пловидба у југоисточној Европи постаје несигурна. Најпре преко Дунава и Саве прелазе Авари и Словени, а касније на средњи ток Дунава стижу и Мађари. Тек у време крсташких ратова (1096–1291. године) обнавља се и развија даља пловидба. Тада је по Дунаву низводно превезено преко 40.000 крсташа и око 100.000 коња. Упоредо с тим, Земун постаје центар трговине на средњем току Дунава. Када су Турци освојили територије на Балкану, организовали су пловидбу Дунавом све до лука Истанбула и Трапезунта (данашњег Трабзона). Такав речни саобраћај у нашим крајевима трајао је до првих деценија XIX века, када се најпре на Дунаву, а нешто касније и на његовим већим притокама, појављују први пароброди (Лукић, 1969, 1996).

Први пароброд на Дунаву запловио је код Беча 17. марта 1817. године, само деценију касније од првог Фултоновог пароброда на реци Хадсон. Дунавски пароброд „Каролина“ имао је слаб строј, па је у узводној пловидби достигао брзину од само 3,5 km/h. Ипак, 1819. године, стигао је у Осиек и по Драви превозио путнике и робу. Потонуо је из непознатих разлога 1821. године (Лукић, 1969, 1996). Редовна паробродска пловидба на Дунаву између Беча и Будимпеште установљена је тек у септембру 1830. године. Тада је пароброд „Франц I“, под командом капетана Премуде, почео да обавља саобраћај између поменутих градова. Брод је имао парни строј од 60 коњских снага (44 kW) и носивост од 318 t, а припадао је Првом дунавском паробродарском друштву, које је основано 1829. године у Бечу. Оно је убрзо градило многе теретне и путничке пароброде и стекло монопол пловидбе на Дунаву, Драви, Тиси и Сави. Већ 1847. године, Прво дунавско паробродарско друштво поседовало је 41 пароброд и 110 тегљеница (Лукић, 1969, 1996).

Слика 27. Реплика некадашње шајке код тврђаве Голубачки град (фото: С. Станић Јовановић, 2023)

У јесен 1834. године, поред Београда плови аустријски пароброд „Арго“ (строј 52 КС) и то је први пароброд који је успешно прошао кроз Ђердапску клисуру, а затим обављао пловидбу на доњем Дунаву. Први пароброд је Србија купила у Италији 1862. године. Звао се „Рiасенза“ и имао је строј од 100 КС и 450 t носивости. Брод је допловио у Београд 1863. године и добио име „Делиград“. Са десетак тегљеница од дрвета (тзв. дрварице) сачињавао је целокупну српску трговачку флоту. Брод је пловио Дунавом на редовној релацији Београд–Радујевац (319 km), а повремено и Савом до Шапца (103 km) и Забрежја (36 km). Занимљиво је да је „Делиград“ био и први српски речни ратни пароброд, јер је у ратовима био наоружан са два топа (Дукић, 1969, 1996).

Треба истаћи да од античког периода па све до XIX века није учињено пуно регулационих радова у Ђердапу. Пре Берлинског конгреса, безбедна пловидба кроз ђердапска сужења била је могућа само при вишим водостајима, када су стене које су представљале опасност остајале дубоко у води. Узводна пловидба обављана је уз помоћ веслача, а коришћена је и коњска вуча. Средња вода је такође била повољна за пловидбу, јер је тада брзина воде мања него при великим водостајима, док је мала вода прекидала пловидбу и на неколико недеља (Лукић, 2001, 2005). Међутим, на Берлинском конгресу 1878. године, одлучено је да регулацију Ђердапа изврши Аустроугарска, а не Србија и Румунија као приобалне државе. Радови су обављени у периоду од 1890. до 1898. године. Ови радови су обухватили прокопавање канала на местима са великим падовима у кориту Дунава и великом брзином воде. Катаракти су били подељени у две групе брзака. Прва група брзака се простирала од Старе Молдове (Молдова Веке) до Оршаве, а друга од Оршаве до Турн Северина. Кроз први сектор прокопани су следећи канали: Стенка, Козла–Дојке, Излаз–Тахталија са Свињицом и Јуц; а кроз други: Ада Кале – Сипски канал, Сипски канал и канал Мала Гвоздена Врата. Ширина ових канала у просеку је износила 60 m, осим Сипског канала чија је ширина била 70 m. Укупна дужина канала износила је 15.465 m. Осим канала подигнуте су и грађевине од набацаног камена на дужини од 18.956

m, ради сужења овлаженог профила Дунава и повећања дубине пловног пута. Ови радови јесу побољшали услове пловидбе, али не у мери у којој се то очекивало. Снижење нивоа воде узводно као последица прокопавања канала, довело је до појаве нових стена као опасности које до тада нису биле примећене при ниском водостају. Услед тога, при водостају од 100 cm на Оршавском водомеру могли су узводно саобраћати бродови са газом од 1,6 m, а низводно са газом од 2 m. При водостају у Оршави од 80 cm био је забрањен саобраћај за бродове са газом од 1,6 m (Лукић, 2001, 2005).

Највећа брзина воде била је у Сипском каналу и износила је 18 km/h, а затим на Гребену 17,6 km/h. Лукић (1969) сматра да, иако званични подаци говоре да је највећа брзина воде била у Сипском каналу, да је она ипак била већа на Гребену и да је износила и до 20 km/h. Често је саобраћај био прекидан и због недовољне дубине пловног пута. На пример, 1921. године, прекид пловидбе је због мале воде трајао 66 дана. Године 1947. и 1962, пловидба је обустављана у трајању од по 40 дана. Од јула до половине октобра, дакле при нижим и средњим водостајима на Дунаву, пловидбе се обављала искључиво кроз канале. Она је нарочито била тешка на оним местима где је речна матица под извесним углом утицала на правац осе канала. Такав је случај са каналом Јуц и са Сипским каналом, где су се дешавале честе хаварије бродова. Најтеже место за пловидбу на целом Дунаву био је одсек Гуравој-Водица дугачак 9 km. Ту је тегљач од 800 КС могао узводно да тегли само један шлеп од 400 t робе, а на средњем и доњем Дунаву 12 пута више (Лукић, 2001, 2005).

У Сипском каналу, због велике брзине воде и због пада који је на дужини од 2.500 m износио 7,6 m, многи бродови нису могли сами да прођу кроз канал узводно, па их је у томе помагала локомотива. Овакав начин пловидбе увели су Немци 1916. године. Дужина железничке пруге износила је 2.500 m. Пролаз реморкера са два шлепа кроз канал уз помоћ локомотивске вуче трајао је 25 минута. Путничким бродовима није била потребна таква помоћ. Пошто су Немци при повлачењу порушили пругу и уништили локомотиве, ложионицу и водни резервоар, у периоду од 1920. до 1933. године, у Сипском каналу је постојао туер (реморкер) „Вашкапу“ који је слабијим реморкерима помагао у вучи. Општа мана свих канала је била та што у њима није било могуће укрштање бродова. Уколико се један објекат налазио у каналу остали су морали да чекају да он из њега изађе. За регулисање овакве пловидбе постојале су специјалне сигналне станице. Ноћна пловидба је била немогућа. Због овако лоших услова пловидбе пролазак осредњег конвоја кроз Ђердап са реморкером од 1.200 КС у узводном правцу трајао је 5,5 дана (Лукић, 2001, 2005).

Подунавске земље тога времена, Југославија, Бугарска, Мађарска, Румунија, Совјетски Савез и Чехословачка, потписале су Међународну конвенцију о режиму пловидбе Дунавом 18. августа 1948. године. Ова конвенција ступила је на снагу 11. маја 1949. године. Аустрија је приступила конвенцији 09. јануара 1960. године. Земље потписнице су прихватиле обавезу да непрестано побољшавају услове пловидбе на овој реци. Било је предвиђено да се до 1965. године обезбеди најмања дубина пловног пута од 2 m, а после тога од 2,5 m. Даље повећање пловне дубине и побољшавање услова пловидбе предвиђено је изградњом бране у Ђердапу и стварањем великог вештачког језера (Лукић, 2001, 2005). Међутим, све до

шездесетих година XX века није ништа предузимано. После детаљних истраживања, југословенски и румунски стручњаци предузели су изградњу бране. Тиме су омогућени бољи услови пловидбе, производња електричне енергије, богатији риболов, као и развој туризма и наутике. Припремни радови на изградњи Ђердапског хидроенергетског и пловидбеног система почели су 1964. и трајали су до 1972. године, док су први агрегати електране пуштени у погон 01. јула 1970. године (Лукић, 2001, 2005).

Пловни пут Дунава представља деоницу Паневропског коридора VII и спада у водне путеве великих габарита највише категорије. Изградњом Хидроенергетског и пловидбеног система „Ђердап“, проблеми пловидбе узводно од бране су решени. Водни саобраћај у општини Голубац се користи углавном за пренос грађевинског камена, иако Дунав представља велики потенцијал за организацију туристичких кретања. Речни саобраћај је скроман, али је то могуће отклонити уређењем марина, пристана и пристаништа и активирањем домаће речне флоте.

Слике 28. Марина у Голупцу за пристан мањих пловила
(фото: Д. Лукић, 2021)

Изградњом пристана за бродове код тврђаве Голубачки град омогућено је пристајање бродова беле флоте на Дунаву, чиме се у великој мери користе потенцијали за туристичке сврхе ове међународне реке. Марина, изграђена по последњим европским стандардима, опремљена је визиторским центром и пратећим садржајима. Овим је омогућено пристајање великих путничких бродова, а Голубачка тврђава која је постала приступачна туристима и са воде, постаје туристички све атрактивнија. Почетком 2020. године, на територији општине Голубац, код насеља Усије отворен је и речни гранични прелаз на Дунаву према Румунији.

Слика 29. Трајект на граничном прелазу код Усија – саобраћа до румунског града Нова Молдова
(фото: <https://www.facebook.com/zlatnaribica.dm>)

Влада Србије усвојила је Уредбу о утврђивању лучког подручја пристаништа за сопствене потребе у Голупцу – каменолом „Јеленска стена” (Сл. гласник РС, 7/2020). Овом уредбом утврђује се лучко подручје пристаништа за сопствене потребе у складу са Стратегијом развоја водног саобраћаја Републике Србије од 2015. до 2025. године (Сл. гласник РС, 3/2014, 66/2020), документима просторног и урбанистичког планирања и планским документима који се односе на управљање водама (Агенција за управљање лукама, 2023). Стратегија развоја водног саобраћаја Републике Србије од 2015. до 2025. године, израђена је 2014. године, с циљем успостављања основа за лоцирање и планирање нових путничких лука, не само дуж Дунава, већ и уз реке Саву и Тису. Ова Стратегија подударна се са Стратегијом развоја туризма Републике Србије 2016–2025 (Рóкó, 2022).

Слика 30. Путнички брод пристаје у пристан за бродове код тврђаве Голубачки град
(фото: Д. Лукић, 2023)

С друге стране, железнички саобраћај нема битнији значај за туристичка кретања у општини Голубац, с обзиром на то да једноколосечна железничка пруга од Пожаревца ка Мајданпеку у дужини од непуна 2 km пролази кроз општину, југозападно од насеља Клење (Вельковић, 1990).

На простору општине Голубац постоје уређене пешачке стазе које су обележене планинарским ознакама, повезују природне реткости и атрактивне пределе. Према тежини, пешачке стазе се деле на лаке и средње тешке, односно на туристичке, планинарско-туристичке и ловно туристичке. Лаке стазе намењене су најширем кругу шетача, средње тешке имају стрмије делове (кањон Брњичке реке), док су остале намењене активним шетачима (Босман–Соколовац и Цигански поток – Шомрдски камен).

Посебно примамљива могућност за проширење понуде туризма је и чињеница да овуда воде делови *Европског пешачког пута* и то *деоница Е4* кроз источну Србију. Коридор се протеже од Гибралтара, преко Пиринеја, језера Констанца и Балатона, преко Србије, Бугарске и Грчке до острва Крит и Кипар. Е4 у српском Подунављу обухвата деоницу Рам – Велико Градиште – Голубац, затим преко планина Мали Крш, Лишковац, Велики Гребен, Мироч, до Вратне и Рајачких пимница.

У општини Голубац постоје услови и за развој циклотуризма или бицикличког туризма. Ова врста туризма се може схватити и као рекреациони вид туризма са ноћењем, дневном посетом, при чему возња бициклом представља главни мотив путовања. Ова врста туризма подразумева слободу кретања, упознавање и поштовање природних лепота и локалних аутентичности. Бицикличка стаза *EUROVELLO 6* која спаја обалу Атлантика са Црним морем је део Коридора VI и XI у српском Подунављу и представља предиспозицију за развој цикло-туризма као дела туристичке понуде овог краја, уз свакако успостављање бицикличке туре и едукацију деце и омладине (South East Europe, Transnational Cooperation Programme, 2010). Ова бицикличка стаза у Србији се протеже на дужини од 667 km и обележена је путоказним ознакама у складу са стандардима Европске бицикличке федерације (енг. *European Cycling Federation – ECF*).

VI ТУРИСТИЧКЕ ВРЕДНОСТИ ОПШТИНЕ ГОЛУБАЦ

Туристичка потреба људи је основни покретач туристичких токова и може се задовољити само уз постојање и понуду одговарајућих природних и антропогених туристичких вредности појединих простора. Туристичке вредности са бројним међусобним комбинацијама у смислу колизије и комплементарности су променљива категорија и зависе од потражње на туристичком тржишту, пропаганде, понуде, богатства садржаја, цена услуга и опремљености. Према Станковићу (2013, стр. 34), туристичке вредности су „објекти, појаве, процеси и догађаји у животној средини који привлаче пажњу туриста. Као такви имају наглашена својства привлачности која се заснивају на различитим особеностима природе и антропогених објеката у њој“. Туристичке вредности могу бити моновалентне уколико имају једно својство привлачности или поливалентне уколико имају више својстава привлачности. Моновалентне туристичке вредности су мање привлачне, те утичу на развој мање врста туризма, док поливалентне утичу на развој више врста туризма и привлаче пажњу већег броја туриста. Све то се одражава на величину контрактивне зоне, тј. зоне привлачења туриста. Туристичка привлачност се мења у простору и времену и с обзиром на то, треба развијати туризам на одређеном простору и промовисати туристичке вредности на домаћем и иностраном туристичком тржишту.

Према својствима привлачности, њиховом препознавању на туристичком тржишту и величини контрактивне зоне, туристичке вредности се могу поделити на: локалне, регионалне, националне, државне, континенталне и светске. Границе између ових категорија се могу ширити и сужавати у зависности од квалитета животне средине, квалитета услуга, изградње нових објеката туристичке инфраструктуре и квалитета садржаја боравка. Што је већи квалитет горе поменутог, то ће бити бољи економски ефекти у туристичко-угоститељској делатности. За разлику од тога, природни, економски и антропогени ризици могу да доведу до сужавања контрактивне зоне туристичких вредности и смањења туристичког промета у њиховом непосредном окружењу. Туристичке вредности у простору се дефинишу као комплексне, самосталне и комплементарне (Станковић, 2013). Туристичке вредности су они објекти, садржаји, куриозитети и знаменитости који омогућавају задовољење туристичких потреба. Зато туристичка валоризација представља трајан процес процењивања и рангирања туристичких вредности. Вредновање је за туристу емотивно и субјективно, а за истраживача рационалан и објективан однос. Само свестран приступ туристичкој валоризацији одређених вредности може да буде основа за научна истраживања и оперативу на терену. Вредности су поливалентне, те не постоји јединствен систем у смислу јединице мере туристичке вредности. Са становишта туристичке географије посебно се уважавају корисност, реткост и уложени рад (Ђирковић, 2005).

На основу резултата извршене валоризације могуће је хијерархијски рангирати ресурсе и елементе потенцијала према процењеној вредности, што је предуслов за реализацију просторног планирања туризма. Локалитети са највишом утврђеном вредношћу могу да побуде највећу туристичку пажњу. Због тога имају

приоритет у плану развоја. Метода анализе или утврђивања употребне вредности се користи код испитивања погодности одређеног простора за развој туризма. Смисао анализе је у томе да се помоћу критеријума вредновања оцене могућности појединих просторних целина за развој туризма и да се оне разврставају по употребној вредности (Чомић и Пјевач, 1997).

Комплексне туристичке вредности су оне које имају више различитих атрибута привлачности. Одликују се богатим садржајем, омогућавају развој више врста туризма, имају пространу контрактивну зону, лако су препознатљиве на туристичком тржишту и имају беспрекорну организацију туристичке рецептиве.

Самосталне туристичке вредности имају мање атрибута привлачности од комплексних, па самим тим условљавају и развој мање врста туризма. Природне самосталне туристичке вредности омогућавају развој рекреативног туризма, док антропогене омогућавају развој културног, манифестационог, конгресног туризма и туризма пословних људи. Туристичке организације би требало да обогаћивањем садржаја и промоцијом нових видова туризма, проширују контрактивну зону и самосталне туристичке вредности претворе у комплексне.

Комплементарне туристичке вредности имају мали број атрибута привлачности, малу контрактивну зону, не условљавају већа туристичка кретања, уклапају се у шири простор чиме доприносе повећању његове туристичке вредности. Уколико их има више у простору и уколико међу њима не постоји колизија, повећавају туристичку вредност простора и обогаћују садржај туристичког боравка.

Туристичке вредности у простору могу имати линеарни и групни размештај. **Линеарни размештај** туристичких вредности се среће у речним долинама, ледничким валовима, обалама мора и језера, као и поред саобраћајница. Овакав размештај туристичких вредности омогућава развој екскурзионог и излетничког туризма, с обзиром на то да се током путовања може упознати већи број природних и антропогених вредности. У овом смислу се истиче ђердапски сектор Дунава. **Групни размештај** туристичких вредности карактеристичан је за острва, планине и равничарске терене, где се развијају туристички центри у којима је развијен стационарни туризам и из којих се до туристичких вредности организују посебна туристичка кретања (Станковић, 2013).

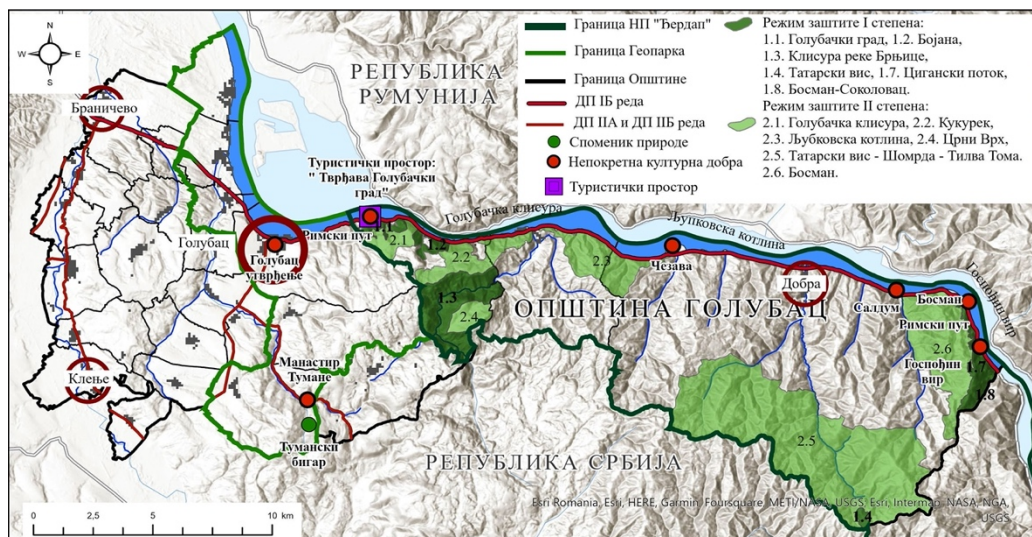
Густина туристичких вредности (G) се добија када се површина одређеног простора изражена у километрима квадратним (P, km²) подели бројем туристичких вредности (N):

$$G = \frac{P}{N}$$

Према Јовичићу (1997), могућности туристичке посете су извесније ако је густина туристичких вредности већа, а поготово ако је прати типолошки инвентар мотива и локалитета. Густина само једне врсте мотива, као и густина појединих делова територије која се анализира, употпуњава општу представу о значају овог просторног елемента.

Општина Голубац обилује природним и антропогеним ресурсима који представљају основу развоја туризма (карта 3). На њеној територији налази се део

Националног парка Ђердап – највећег националног парка у Србији и новооформљеног глобалног геопарка Ђердап, Голубачки град – једна од најпосећенијих тврђава у Србији и манастир Тумане – један од најпознатијих центара верског туризма на Балкану.

Карта 3. Туристички ресурси општине Голубац (Извор: Д. Лукић, Н. Крунић, 2023)

* Бројеви локалитета на карти означени су као у Просторном плану простора посебне намене Националног парка „Ђердап“ и у Закону о националним парковима

6.1. Природне туристичке вредности општине Голубац

Природне туристичке вредности су објекти и појаве у простору настали радом унутрашњих и спољашњих сила и који имају једну или више врста атрибута којим привлаче туристе. Условљавају различите врсте туризма: купалишни, наутички, ловни, бањски, планински, приморски, језерски и речни. Природне туристичке вредности се одликују великим спајањем и прожимањем, па су зато врло често непоновљиве у времену и простору. Ове туристичке вредности могу се поделити на: геоморфолошке туристичке вредности, климу као туристичку вредност, хидролошке туристичке вредности, биљни и животињски свет као туристичку вредност.

6.1.1. Геоморфолошке туристичке вредности

Геоморфолошке туристичке вредности представљене су бројним облицима површинског и подземног рељефа, различитог начина постанка, еволуције, савременог изгледа и значаја за различите туристичке активности. У оквирима територије општине Голубац, могу се издвојити следећи елементи рељефа, атрактивни за туристе: Ђердапска клисура, а у оквиру ње Голубачка клисура, Љупковска котлина и део клисуре Госпођин вир, затим Брњичка клисура са уклесаним путем који води до крашког Великог извора и видиковца на Црном врху, бигрена наслага код манастира Тумане, видиковац на Стрмцу изнад долине Кожице

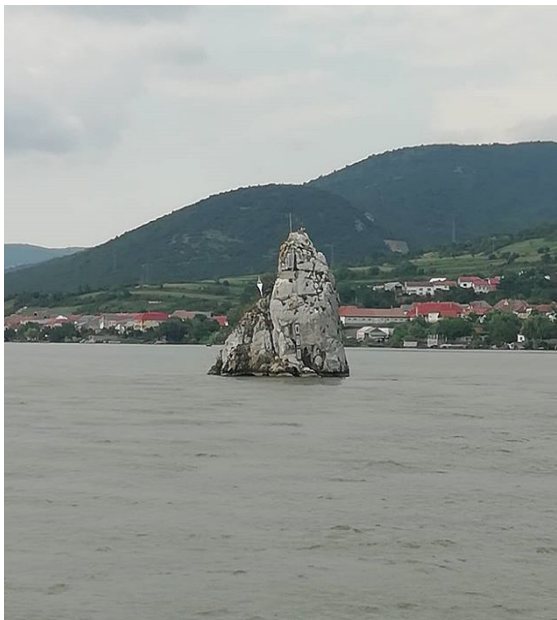
и видиковац на превоју између долина Кожице и Песаче. Сви ови локалитети се налазе у оквиру граница националног парка и геопарка Ђердап. Национални парк „Ђердап“ заузима простор од укупно 63.608 ха. Од тога је 16.025 ха (28,5%) заштићеног простора у оквиру општине Голубац (49,3% од њене укупне површине) (Црнчевић и сар., 2012). Захваљујући специфичном геолошком саставу терена, овде су заступљени бројни крашки и флувијални облици рељефа веома атрактивни за туристе (кањони, клисуре, понори, пећине, бигрени водопади итд.). Одликује се и врло вредним хидролошким, биogeографским, историјским и археолошким карактеристикама.

Наведене и друге вредности стављене су под посебан режим заштите, те се њима организовано управља уз све веће коришћење у туристичке сврхе. Ђердапска клисура са својим природним и културно-историјским вредностима има потенцијал за развој транзитног, излетничког, наутичког, ловног, манифестационог, спортског и стационарног туризма, а с обзиром на то да је у оквиру националног парка и геопарка, може имати и доминантну туристичко-рекреативну намену коришћења. Спада у категорију самосталних туристичких вредности, а одликују је елементи реткости и куриозитета, јер представља једну од најзначајнијих клисура пробојница у Европи, дужине 98,5 km. Ђердапска клисура је композитна долина у оквиру које се издвајају Голубачка клисура, Љупковска котлина, клисура Госпођин вир, Доњомилановачка котлина, клисура Казани (Мали Казан и Велики Казан), Оршавска котлина и Сипска клисура. Овакав композитни карактер клисуре омогућава велики избор пријезерских, панорамских и специјалних локација за туристичко активирање.

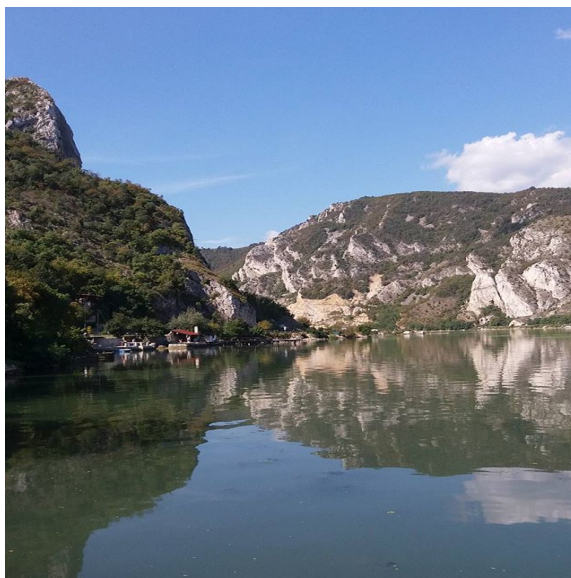
Слика 31. Молдовско острво – део острва који није потпољен изградњом ХЕПС Ђердап
(фото: Д. Лукић, 2020)

Пре уласка у Голубачку клисуру, Дунав тече као велика равничарска река, широка до 2 km. Ту се дели у два рукавца. Леви је широк 300–900 m, а десни 600–1600 m. Између њих је Молдовско острво површине 13,7 km². Наспрам села Коронина из дунавског корита штрчи око 4 m висока стена Бабакај, изграђена од титонских кречњака и корнита.

Слика 32. Стена Бабакај (фото: Д. Лукић, 2020)

Голубачка клисура је прво сужење на Дунаву у Ђердапу. Дугачко је 13,5 km и одликује се стрмим странама које се над реком дижу око 300 m. На десној долињској страни очувани су остаци речних тераса Дунава. На више места запајају се пећински отвори. Просечна ширина Голубачке клисуре је 400 m. Најмања је 230 m, а највећа ширина Дунава је код села Брњице и износи 1.600 m (Лазаревић и Кирбус, 1996; Лукић, 2005, 2015).

Слика 33. Голубачка клисура код Ридана (фото: Д. Лукић, 2020)

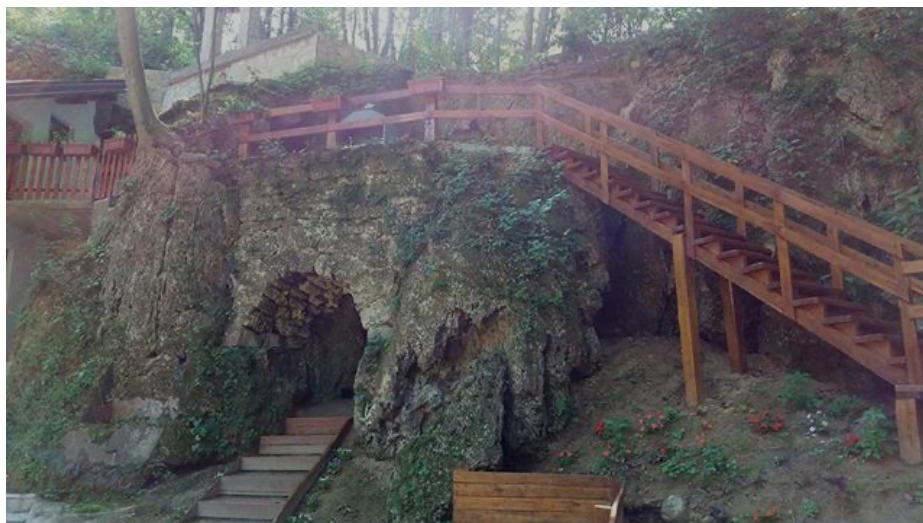

Кањон Брњичке реке је једна од најлепших простора и уређених пешачких стаза Националног парка и Геопарка „Ђердап”. Ово је предео дивље лепоте, неистражен, изузетно богат биљним и животињским заштићеним врстама. У реци, услед чисте и незагађене средине забележено је присуство великог броја врста риба, а поготово поточних пастрмки. Стаза већим делом прати кањон Брњичке реке, који је због импресивног изгледа стена високих до 300 m, бројних слапова и вирова, нетакнуте природе и свеукупне атрактивности и лепоте, предложен за резерват природе. Ту се налази и мање насеље Раковица са десетак салаша, где се може уживати у етнонаслеђу, градитељству и паганским влашким обичајима.

Дунав протиче кроз **Љупковску котлину** на дужини од 12 km – између ушћа реке Чезаве на српској страни и Суве реке на румунској страни. Котлина је тектонским покретима спуштена између раседних линија меридијанског пружања које секу корито Дунава (Лазаревић и Кирбус, 1996; Лукић, 2005, 2015). Долинске стране се уздижу и до 150 m изнад реке. У Дунав се на простору ове котлине уливају потоци: Главичица, Турски, Слански, Биркин и Цветни на нашој страни, а на румунској страни Каменица, Оравица, Берзаска и Сува река. Од свих притока које се уливају у Дунав у Љупковској котлини највећа је река Добра. Дугачка је 14 km, а површина слива јој износи 55,7 km². Ова река је у свом горњем току изградила клисуру, док у доњем току гради долину са широком алувијалном равни (400 m) под називом Добранско поље (Лукић 2005, 2015; Михајловски, 1970).

Друго сужење у Ђердапу је **Госпођин вир**. Дугачко је 13 km, а усечено је 300–500 m у кречњаке, пешчаре, гнајсеве и порфирите. Дунав је на овом делу тока широк 220–380 m. У овој клисури се из дунавског корита дижу многобројне подводне стене између којих су постојали многобројни вртлози. Ти вртлози створили су џиновске лонце: Мачков, Велки и Мали Симин. Лонци су настали снажном еворсијом, пречника су 5–6 m и имају велике дубине. Тако џиновски лонац код Гребена дубок је 30 m, а у једном код стене Пјатра Лунга (Дуги камен) измерена је највећа речна дубина у Европи пре изградње водне акумулације од 82 m. Ако џиновски лонци нису затрпани наносом после образовања језера, дубина воде у њима је већа од 100 m. Међу притокама које се у Госпођином виру уливају у Дунав издваја се Бољетинска река. Њена долина је композитног карактера и карактеристична је по репрезентативним геолошким профилима. На ушћу је и ова река образовала плавину која полукружно залази у Дунав (Лукић 2005, 2015; Михајловски, 1970; Цвијић, 1926).

Бигрена акумулација код манастира Тумане налази се јужно од Голупца у долини потока Каменица. Долина Каменице је уска и дубока, а пошто је окренута према северу и под шумом је, јако је сеновита. У средњем делу ове долине на 250 m н.в. и 1,1 km узводно од ушћа Каменице у Туманску реку, у подножју десне долинске стране, наталожена је омања акумулација бигра (Petrović et al., 2023). Има изглед терасе лепезастог облика, висине од око 14 m која покрива површину од 8.550 m². Настала је на месту истицања крашког извора мале издашности на контакту кречњака и шкриљаца. Представља геоморфолошко-хидролошки споменик природе националног значаја и налази се на списку геонаслеђа Србије (Гавриловић и Ковачев, 2009; Лукић, 2015).

Слика 34. Бигрена акумулација код манастира Тумане (фото: Д. Лукић, 2019)

Рамско-голубачка пешчара лежи на десној страни Дунава и протеже се правцем северозапад–југоисток, између алувијалне равни Дунава јужно од села Рам и Затоње. Ова пешчара, чија је површина 21 km², заједно са Градиштанском (18 km²) и Пожеженском (36 km²), припада Пожаревачком Подунављу (Кирбус, 1990). Рамско-голубачка пешчара делимично припада Стигу и Браничеву, а пешчаних наслага има на великим површинама у вишим деловима Великог брда (312 m), северном изданку Божевачке греде. Ту су типични еолски акумулативни облици, односно дине, фосилизоване засадима багрема и самониклом жбунастом вегетацијом. Међутим, повремени потоци и бројни сеоски путеви залазе дубоко у пешчару где при наглашеној ерозији односе велике количине песка у суподину, односно према алувијалној равни Млаве.

Сви горе наведени објекти геонаслеђа са територије општине Голубац улазе у састав Геопарка „Ђердап“. Простор Ђердапа је прво природно добро у Србији уписано у листу UNESCO Global Geoparks одлуком Извршног савета Уједињених нација за образовање, науку и културу – UNESCO, донетој на пленарном заседању 10. јула 2020. године. Река Дунав је природна и административна граница са Републиком Румунијом и северна граница новоформираног геопарка. Геопарк Ђердап се простире на 1.330 km², обухвата делове Националног парка Ђердап, али укључује и додатних 692 km² ширег простора (Petrović et al., 2023). Простире се на територији општина Голубац, Мајданпек, Кладово и Неготин, које припадају Борском и Браничевском административном округу. На подручју геопарка Ђердап прожимају се природне вредности са материјалним и нематеријалним културним вредностима, што представља потенцијал за развој савременог концепта заштите „територије музеја“. У ширем смислу, културно наслеђе геопарка је интегрални део европског културног наслеђа и представља потенцијал за развој културног туризма и укључивање у пан-европске културне путеве, са акцентом на археолошка налазишта и монументалне тврђаве као примере заједничког наслеђа.

Слика 35. Рамско-голубачка пешчара (фото: Д. Лукић, 2020)

Успостављањем геопаркова додатно се штите и промовишу локалитети геонаслеђа. Геопарк је дефинисан као територија где се геонаслеђем управља по принципима одрживог развоја. То је заштићено подручје где се акценат ставља на заштиту и промоцију геодиверзитета, едукацију и интерпретацију геонаслеђа, побољшање социо-економског статуса локалне заједнице и унапређење заштите животне средине кроз развој геотуризма (Hose & Vasiljević, 2012; Zouros, 2006). Садржи велики број објеката геонаслеђа од посебног научног, естетског и образовног значаја. Геопаркови се налазе првенствено у руралним подручјима која су удаљена и неразвијена или која су доживела економски пад. Ова релативно нова иницијатива, подржана од стране UNESCO-а, има за циљ увећавање вредности национално важних гео-предела, кроз формирање економског развоја, подстицање запослености и осмишљавање понуде геотуризма. Крајњи циљ UNESCO глобалних геопаркова је укључивање локалне заједнице у заштиту природних и културних добара на начине који доприносе економском развоју њихове територије (Ramsay, 2017). Поред директне везе са геонаслеђем, значај геопарка се огледа и у археолошким, еколошким, историјским или културним чиниоцима развоја (Eder & Patzak 2004; Zouros 2004, 2005).

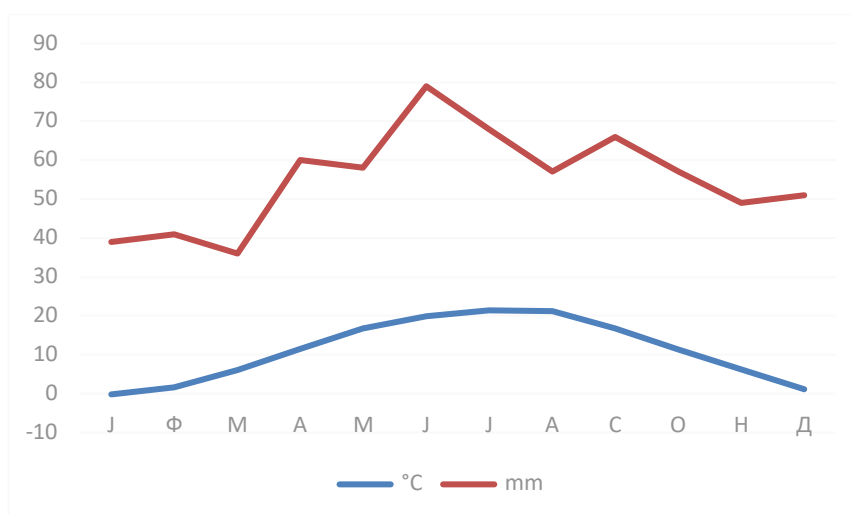
6.1.2. Клима као туристичка вредност

Један од веома важних природних фактора који утичу на туристичка кретања и атрактивност општине је клима. Од ње зависе облици туристичких кретања, трајање туристичке сезоне и туристичка изградња одређеног простора. Она може бити директна и индиректна туристичка вредност. Директна вредност је када непосредно утиче на туристичку активност као код приморског, бањског, планинског туризма, а индиректна када утиче на атрактивност других мотива као што су водени објекти, биљни и животињски свет, итд. (Јовановић, 1999). Организам човека је подложен утицају климатских елемената, па због тога места и регије са њиховим повољним

деловањем имају мање или више наглашене туристичке вредности. Исте се морају уважавати приликом туристичке валоризације, при чему је потребно водити рачуна о изворима загађења атмосфере (Станковић, 1985).

С обзиром на то да територији Србије припада десна обала Дунава у сектору Ђердапа, због оријентације према северу и осојне експозиције наша страна има неповољније климатске услове, него присојна румунска обала Дунава. Ове неповољности се огледају у томе што је код нас осунчавање мање, температуре ваздуха су ниже, а снежни покривач се задржава дуже него на румунској обали.

Удаљеност од мора је важан климатски фактор, јер одређује степен континенталности општине Голубац и утиче на падавине, облачност, влажност ваздуха и температуру ваздуха. Највећа отвореност општине Голубац је према истоку, према Црном мору. Из тог смера маритимне ваздушне масе само повремено допиру због супротне усмерености ваздушних маса у умереним ширинама. Средоземље има већи утицај на расподелу падавина, него што га има на термички режим. Атлантски океан и поред велике удаљености (Северно море – 1.400 km, Бискајки залив – 1.800 km) има велики утицај преко ваздушних маса на климу општине Голубац. Преко Панонске низије, општина Голубац јаче је изложена континенталним утицајима из Средње Европе, а зими се дешава да продру хладне арктичке ваздушне масе (Мађејка, 1985). На климу општине Голубац вишеструки утицај има правац пружања планинског лука Карпата и његова висина. „Трансилвански Алпи спречавају директно продирање ваздушних маса са севера и североистока, па су ове принуђене на заобилазни пут преко Црног мора и Влашке низије. Притом се донекле трансформишу и долазе до Ђердапа са мало измењеним особинама“ (Мађејка, 1985, стр. 15).

Графикон 2. Средње месечне температуре ваздуха (°C) и средње месечне суме падавина (mm) у Великом Градишту за период 1961–2010. године
Извор: РХМЗ, Метеоролошки годишњаци (1963–2011)

Ђердапско језеро утиче на повећање влажности ваздуха, ублажавање температурних контраста, повећање количине падавина и магле. Уз то, околне шуме

повећавају влажност ваздуха, ублажавају јачину ветра, смањују температурне амплитуде и пречишћавају и освежавају ваздух (Лукић, 2005). Предела око Голупца и Добре одликују се врло повољним климатским условима, што може бити искоришћено за развој спортско-рекреативних видова туризма, здравственог и стационарног туризма. Пошто у Голупцу нема метеоролошке станице, за анализу климатских карактеристика у функцији туризма узети су подаци са метеоролошке станице Велико Градиште која се налази на 8 km удаљености од границе општине Голубац и то за период 1961–2010. година (табела 20).

Температура ваздуха је значајан климатски елемент за валоризацију туристичких мотива. У односу на људски организам мора се посматрати у садејству са релативном влажношћу ваздуха, ветром и сунчевом радијацијом. Ово је од великог значаја, с обзиром на то да утиче на моћ сушења и моћ хлађења код купалишног туризма и спорта на води. При истој температури и великој влажности ваздуха, купачи се спорије суше и спорије загревају него при мањој влажности ваздуха. Купалишна сезона траје док су температуре ваздуха више од 20°C, а температуре воде више од 18°C.

Табела 20. Климатски елементи у Великом Градишту за период 1961–2010. године

Климат. елемент	Ј	Ф	М	А	М	Ј	Ј	А	С	О	Н	Д	Год .
Средње температуре ваздуха (°C)	-0,2	1,6	6,1	11,5	16,7	19,9	21,4	21,2	16,7	11,4	6,2	1,2	11,2
Средње максималне температуре ваздуха (°C)	3,2	6,1	11,7	17,7	23,0	26,2	28,2	28,4	23,6	17,6	10,5	4,3	16,7
Средње минималне температуре ваздуха (°C)	-3,3	-2,2	1,4	6,1	10,9	13,8	15,0	14,8	11,4	7,0	2,6	-0,4	6,4
Средњи број летњих дана (Tx ≥ 25°C)	–	–	–	2	12	19	25	25	12	2	–	–	97
Средња месеч. инсолација (h)	69,4	100,5	161,1	187,3	237,2	265,4	292,5	280,3	198,2	150,4	91,8	56,8	2.089,9
Средња месеч. брзина ветра (m/s)	2,6	2,6	2,9	2,7	2,2	1,8	1,6	1,7	2,1	2,6	3,2	2,6	2,4
Средња месеч. релативна влажност ваздуха (%)	82	78	70	67	70	71	70	69	73	75	79	84	74
Средња месеч. облачност (десетине неба)	7,1	6,6	6,0	6,0	5,6	5,1	4,1	3,9	4,7	5,2	6,6	7,4	5,7
Средњи број дана са маглом	5	3	2	1	1	1	1	1	2	4	4	5	27
Средња месеч. сума падавина (mm)	39	41	36	60	58	79	68	57	66	57	49	51	641

Извор: РХМЗ, Метеоролошки годишњаци (1963–2011)

Ниске температуре ваздуха у комбинацији са дужином снежног покривача значајне су за дужину зимске туристичке сезоне. Међутим, због малих надморских висина околних планина не постоје веће могућности за развој зимског спортског туризма у општини Голубац (Лукић, 2015). Средња годишња температура у Великом Градишту за посматрани период износила је 11,2°C (графикон 2).

На климу Голупца утиче чињеница да је под најјачим деловањем кошава. Највише средње месечне температуре ваздуха јављају се у јулу 21,4°C и августу 21,2°C. Јануар је најхладнији месец у години и једини са негативном просечном температуром од око -0,2°C. Средње максималне температуре јула и августа су изнад 28°C. Са друге стране, средње минималне јулске температуре спуштају се испод 16°C. Најнижа средња јануарска температура износи -3,3°C. За потребе туризма од посебне је важности располагати са подацима о броју летњих дана у неком месту. Период са средњим дневним температурама изнад 15°C сматра се туристичком летњом сезоном. Ако се узме у обзир да је средњи укупан број летњих дана за посматрани период 97, а да је највећи у јулу и августу у просеку око 25, током јуна 19 и септембра и маја 12, у општини Голубац постоје повољни услови за купалишни, спортско-рекреативни и наутички туризам.

Ветар има велики утицај на образовање климе у некој области или месту, јер доноси карактеристике времена простора изнад којих се формира. У зимском периоду године општина Голубац се налази под утицајем хладних континенталних ваздушних маса, које се са простора Источноевропске низије и Сибира крећу ка западном Средоземљу. Ове ваздушне масе, с обзиром на то да су тешке, не могу да пређу Карпате, већ се испред њих нагомилавају у виду језера хладног ваздуха. Затим се преливају према западу кроз долине, котлине и преко превоја и на изласку из њих ветар добија појачану брзину и ударни карактер. То је кошава, локални ветар који дува у Подунављу, Поморављу и Панонској низији из југоисточног и источног правца (табела 21). У летњој половини године преовлађују ваздушна струјања са Атлантског океана. Овај ваздух доводи до максимума падавина у мају и јуну, а усмерен је из правца запада и северозапада према истоку. Значи да ветар у општини Голубац често има и улогу климатског модификатора, јер утиче на температуру, влажност ваздуха, облачност и падавине (Лукић, 2005; Мађејка, 1985).

Табела 21. Средње честине ветра (‰) у Великом Градишту, за период 1961–2010. година

Станица	N	NE	E	SE	S	SW	W	NW	C
В. Градиште	44	39	203	239	27	42	145	129	135

Извор: РХМЗ, Метеоролошки годишњаци (1963–2011)

Правац и честина ветрова условљени су променама у расподели ваздушног притиска током године на ширем простору, али и морфолошким приликама, температуром ваздуха итд. Речне долине и планински венци каналишу кретање ваздушних маса, па су важан фактор усмеравања ветра. Ветар као климатски елемент има велику туристичку вредност јер утиче на снижавање високих температура у приобаљу Дунава и уколико је слабијег интензитета погодује једриличарским спортовима на води. Јак ветар отежава кретања и пловидбу, снижава температуру ваздуха и негативно утиче на наутички туризам. Изазивајући ниске таласе, ветар условљава природну таласотерапију, па се купање у слабо заталасаним воденим површинама сматра

посебно корисним. Његов негативан утицај на човека изражава се у смислу отежаног дисања и изазивања инфективних болести (Јовановић, 1999).

Инсолација је важан климатски елемент који има велики значај за хелиотерапију, дужину купалишне сезоне, изглед пејзажа итд. С обзиром на то да се општина Голубац налази у умерено-континенталном појасу, одликује се инсолацијом са преко 2000 часова годишње (Лукић, 2015) што се може сматрати повољним за више селективних облика туризма.

Најбољи показатељ **влажности ваздуха** је његова релативна вредност. Влажност ваздуха је обрнуто пропорционална температури ваздуха. Зато је она већа зими и у току ноћи, него дању и у летњим месецима. Највиша релативна влажност ваздуха у општини Голубац је у децембру и јануару, а најнижа у летњим месецима - у августу и јулу. Средња годишња релативна влажност ваздуха износи 74%, тако да се овде ваздух може означити као умерено влажан. Релативна влажност ваздуха заједно са температуром ваздуха и ветром утиче на осећај удобности и комфора. Најтеже се подносе влажна топлота и влажна хладноћа (Јовановић, 1999).

Облачност је важан климатски елемент, јер утиче на температуру ваздуха, нарочито на њена колебања. Обрнуто је пропорционална инсолацији која се одражава на поједине туристичке активности. Веће су дневне температурне амплитуде ваздуха при ведром, него при облачном времену. С обзиром на то да се годишњи ход облачности поклапа са годишњим ходом релативне влажности ваздуха, то је она највећа у зимским, а најмања у летњим месецима (Лукић, 2005). Просечна облачност на посматраној станици је 5,7 десетина неба. У деловима општине који се налазе уз Ђердапску клисуру, влажност ваздуха је већа због узлазног кретања ваздуха уз стране клисуре, услед чега настаје његово хлађење, кондензација водене паре и стварање облака. Облачност је важна за туристичка кретања, јер утиче на температуру и естетске карактеристике простора. Облачност првенствено утиче на инсолацију, а самим тим и на купалишни туризам (Јовановић, 1999).

Магла као метеоролошка појава, веома је важна за туристичку валоризацију одређеног простора. Представља озбиљну сметњу за туристичка кретања, јер отежава саобраћај, пејзаж чини мање атрактивним, а нарочито се негативно одражава на наутички туризам. На посматраној станици се у просеку годишње јави 27 дана са маглом. Највећи број дана са маглом је у зимским месецима и креће се од 4 до 5 дана. Зими се магле у делу општине уз Ђердапску клисуру често одржавају током целог дана и доста су густе. У летњим месецима магле су много ређе и јављају се у раним јутарњим сатима.

Падавине као климатски елемент утичу на карактеристике одређеног простора, па и туризам. За туризам већи значај имају дани без падавина, нарочито када се ради о развоју купалишног и спортско-рекреативних видова туризма (Лукић, 2015, Лукић, 2015). За посматрани период, просечна сума падавина у општини Голубац износила је 641 mm воденог талога. Јављају се по два максимума и два минимума падавина. Главни максимум падавина јавља се у мају или јуну, а минимум у септембру. Секундарни максимум јавља се у новембру и децембру, а минимум у јануару и марту. Према томе, подручје општине Голубац припада континенталном типу плувиометријског режима, и то његовој подунавској варијанти (Лукић, 2005). Пролећни максимуми падавина неповољно се одражавају

на туристичка кретања у том делу године, мада су тада пејзажи привлачнији. Минимуми падавина и најмања честина падавина јављају се у августу и септембру, услед чега су ови месеци погодни за одмор и рекреацију. Годишња количина падавина по месецима доста је равномерна. Снег је редовна појава у општини Голубац. Он овде пада од новембра до краја маја. Трајање снежног покривача је краће него у Неготинској крајини због близине водене масе Дунава и Ђердапског језера. Због кратког трајања и мале дебљине снежног покривача у општини Голубац не постоје повољни услови за подизање центара за зимске спортове. Томе доприносе и ниске надморске висине околних планина. Међутим, снежни покривач свакако има значаја за одмор, рекреацију и естетску вредност зимског пејзажа. Падавине као климатски елемент утичу у првом реду на одржавање хидрографских објеката, вегетацију, пречишћавање ваздуха од честица прашине и патогених организама. Међутим, на купалишни и спортско-рекреативни туризам подједнако утичу и падавине и плувиометријски режим.

6.1.3. Хидрографске туристичке вредности

Хидрографске туристичке вредности дају основну физиономију простору у коме се налазе, дефинишу туристичке функције регија, зона, локалитета и праваца. Условљавају развој купалишног и наутничког туризма. У земљама које немају излаз на море, попут Србије, реке и језера могу у одређеној мери заменити туристичку понуду центара приморског туризма. Као комплементарне туристичке вредности валоризују се са другим туристичким вредностима у окружењу. Њихов значај за развој туризма огледа се у њиховој полифункционалности и могућностима формирања богате понуде и садржајног боравака туриста у туристичким центрима у приобаљу. То су туристичке вредности са наглашеним рекреативним својствима привлачности и могућностима за развој бројних врста туризма. Њихове естетске, куриозитетне и знамените особености радо се користе у средствима туристичке пропаганде, па су и чест мотив опредељења већег броја туриста за боравак. Из тог разлога се у њиховом приобаљу уређују спортско-рекреативни и туристичко-угоститељски комплекси. С обзиром на могућност пловидбе целогодишњег и сезонског карактера, наутички туризам може утицати на продужетак туристичке сезоне. Контрактивне зоне на рекама и језерима у Србији углавном су локалног, регионалног и националног карактера, али то није случај са Дунавом и Ђердапским језером. Посебан значај имају крстарења савременим туристичким пловним објектима, ради упознавања са туристичким вредностима у њиховом приобаљу, тако да Дунав са Ђердапским језером представља самосталну туристичку вредност. Његове притоке на простору општине Голубац имају карактер комплементарних туристичких вредности које са другим туристичким вредностима, слаповима и водопадима имају наглашене особине куриозитета и знаменитости.

Назив *Дунав* потиче од келтске речи *Danuv*, што у основи значи „Река“. Антички Грци су познавали само доњи ток Дунава и називали су га *Istros*. То су име прихватили од Трачана. Римљани су усвојили келтски назив. Цезар у I веку нове ере помиње реку *Danuvius*, што се односило на Дунав узводно од Ђердапа, док је доњи ток назван *Danister*. Дунав је највећа река централне и југоисточне Европе и

припада сливу Црног мора. Површина слива Дунава износи 816.950 km², а укупна дужина од места спајања планинских потока Бреге и Бригаха код Донауешингена износи 2.783 km. Изворишни краци извиру на источним падинама Шварцвалда. На ушћу, ова река гради делту површине око 5.640 km². Делта Дунава почиње код Исмаилског Чатала где се он рачва на два рукавца: леви Килијски и десни Тулчански. Низводно од града Тулче, Тулчански рукавац се рачва на леви Сулински и десни Георгијевски или Свети Ђорђе. Сваки рукавац у делти има своју субделту. Највећа је субделта Килијског рукавца површине од око 350 km².

Слив Дунава пресечен је са два планинска ланца који га деле на три дела. Први планински ланац почиње од планине Високи Тауерн, наставља се на Ниски Тауерн, Ракс, Семеринг, Лајту и спаја се преко Малих Карпата и Белих Карпата са Западним Бескидима. У том планинском ланцу Дунав је образовао такозвана Девинска Врата. Други планински ланац почиње на Балкану и спаја се са Јужним Карпатима. Кроз њега је Дунав усекао монументалну пробојницу – Ђердап. Због тога, на основу физичко-географских и геолошких обележја, Дунав се дели на три сектора: Горњи Дунав, Средњи Дунав и Доњи Дунав. Дунав се храни кишницом, водом која потиче од отопљеног снега и леда и подземним водама. Осим тога, на целој дужини у реку се уливају притоке са различитим условима храњења. Ове особености храњења, одређују карактер водног режима (Лукић, 2005; Лукић и Петровић, 2020). У случају Дунава заступљени су сви типови воденог режима: плувијални, нивални и мешовити (комбиновани).

Пошто Дунав представља окосницу српског Подунавља, овде ће бити извршена анализа самог тока реке, режим реке, као и квалитет воде. Елементи ове анализе, нарочито квалитет воде, могу у великој мери утицати на туристичку валоризацију простора и сама туристичка кретања.

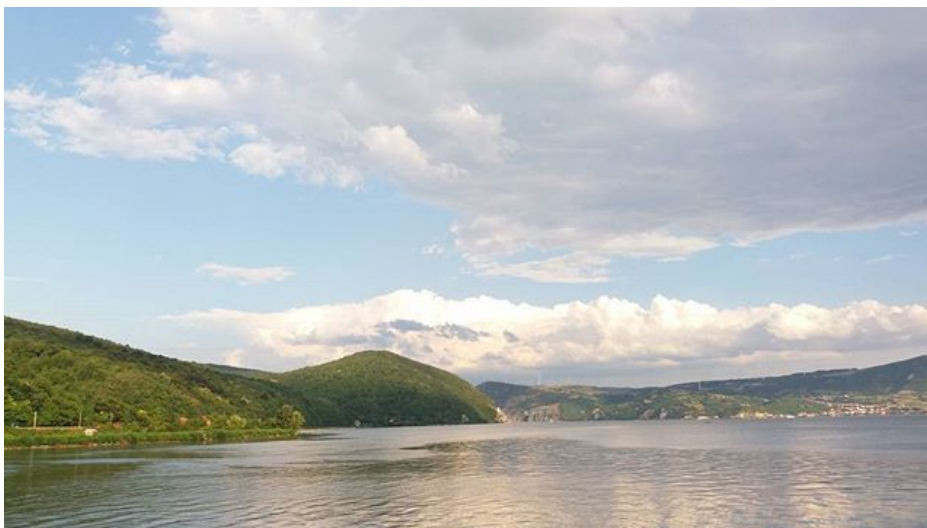
У свом средњем току, на тромеђи између Мађарске, Хрватске и Србије, на 1433. речном километру, Дунав улази у Србију. Одатле до места између Бачке Паланке и Илока, Дунав је гранична река између Србије и Хрватске. Овај део тока Дунава има карактеристике равничарске реке. Дунав се овде у време великих вода разлива, прави бројне рукавце и речна острва. Из пограничне зоне улази се у Батински теснац. Обележја војвођанске стране су чарда на улазу у рукавац Барачка и стара устава на улазу у Велики бачки канал који је изграђен 1856. године и представља једну од првих бетонских устава у Европи. Апатинско подручје налази се у великој плавној зони Дунава као специјални резерват природе Горње Подунавље, познато је као највеће мрестилиште риба у овој зони, а представља и део прекограничног UNESCO-вог резервата биосфере „Мура-Драва-Дунав” (Trišić et al., 2022). Низводно од Апатина, Дунав се грана на неколико рукаваца и са десне стране прима реку Драву, једну од највећих притока. Широком кривином заобилази Ердут, а затим га премошћује друмски и железнички мост код Богојева. Код улаза у канал Богојево-Бечеј, Дунав прави заокрет на запад и тече правцем запад – исток. Од села Даљ у Хрватској поново тече ка југу (Vasić i sar., 1995). На 300 m удаљености од Дунава налази се Бачко Ново Село у чијој су близини манастир Бођани и тврђава Бач, ловиште Карађорђево, до кога се долази Букинским рукавцем који се низводно поново спаја са главним током реке. Даљим током Дунава долази се до Илока на

хрватској страни и Бачке Паланке на српској страни. На 1297. речном километру је крај граничне линије према Хрватској (Лукић, 2015).

На супротној страни од Нештинске аде и Велике аде налази се викенд насеље које припада Челареву. Иза њих следи дунавац Сусек. Наспрам викенд насеља Корушка на десној обали, кривина Дунава се завршава Шачићевом адом. Низводно се најпре долази до Сремске Каменице, а затим и до Новог Сада. Десном обалом доминира Петроварадинска тврђава, смештена на узвишеној петроварадинској стени, након које Дунав скреће према југоистоку и прави оштру окуку. Лева обала је шумовита и у саставу је заштићене зоне Ковиљско-петроварадинског рита. На 1244. речном километру смештени су Сремски Карловци. Десна обала Дунава низводно припада националном парку Фрушка гора, најстаријем националном парку у Србији, основаном 1960. године. Бачко село Ковиљ, у коме се налази истоимени манастир, налази се на супротној обали (Vasić i sar., 1995). На 1231. километру је улаз у Гардиновачки рукавац који је дугачак око 5 km. Низводно се налази на три већа острва, то су на десној обали Јанда, а на левој, Лочка и Велика ада. У месту Стари Сланкамен налази се извор лековите воде и бањско лечилиште. На 1214,5. речном километру је ушће Тисе у Дунав. Од ушћа па до 686. километра Тиса је пловна, од тога је 164 km у Србији. У усеку изнад воде налази се једва видљиво са воде село Сурдук, затим следи Белегиш, Стари Бановци, Нови Бановци, Батајница. Левом обалом све до Земуна, кроз рукавац Балатон и аде Бељарица горња и доња протежу се одлични терени за риболов. Земун се налази на 1173. речном километру и све до ушћа Саве у Дунав краси га Велико ратно острво на чијем је горњем шпицу уређена плажа Лидо (Лукић, 2015).

Београд се налази на 1170. речном километру. Низводно од Београда је улаз у рукавац Ада Хуја, а низводно одатле Дунав се грана у три рукавца, тако да ствара два велика речна острва Форконтумац и Штефанец. Ушће Тамиша у Дунав је на 1154. речном километру, а у близини је град Панчево. Низводно од Панчева, пошто се сва три рукавца поново споје, стиже се до насеља Винча. Наспрам Ритопека је улаз у Ивановачки рукавац који служи као зимовник за бродове. Гроцка је на 1132. речном километру и рукавац између десне обале Дунава и Грочанске аде увек је плован. Наспрам Грочанске аде налазе се још две мање аде низводно. Излетиште Југово састоји се од великог комплекса спортских терена и великог отвореног олимпијског базена. Наспрам Југова налази се језеро Провала, настало од подземних вода Дунава. Ту су још и Смедеревска ада и Мала ада, а с десне стране је град Смедерево познат по велелепној тврђави из средњег века. Низводно, живописним рукавцем Дунава стиже се до Ковина. Лева обала Дунава од Ковина до ушћа реке Нере је зона јужног обода Делиблатске пешчаре. На десној обали је ушће реке Велике Мораве, највеће националне реке Србије. Даље десном обалом улази се у Костолачки рукавац, одакле је могуће доћи до Виминацијума, археолошког локалитета из римског периода. Обилазећи Завојску аду и аду Чибуклију стиже се на десној обали до Рама. Између Рама и Старе Паланке постоји скела која на левој обали улази у канал Дунав–Тиса–Дунав који се овде и завршава. У близини су Банатска Паланка и Бела Црква (Лукић, 2015). Од ушћа Нере, лева обала Дунава припада Румунији. Десна обала све до ушћа реке Тимок припада Србији. На 1062. речном километру је зимовник Кисилево кроз који се иде све до насипа који одваја

Сребрно језеро од Дунава. Низводно на по два километра смењују се насеље Велико Градиште, ушће Пека у Дунав, Пожежено и Винци. Одатле до Голупца простире се Молдовско острво које припада Румунији и чија су оба рукавца пловна. На делу пре Голупца простире се регатно подручје на коме се због ветровитости сваке године одржавају првенства Србије у једрењу. Обала Дунава у општини Голубац има дужину од 44 km (Кирбус, 1990). Низводно од насеља Голубац, Дунав гради Ђердапску клисуру, композитног карактера.

Слика 36. Дунав пред улазом у Ђердапску клисуру (фото: Д. Лукић, 2019)

Уласком у клисуру, уз Дунав се десном обалом нижу села Брњица и Добра, а затим Лепенски вир, Доњи Милановац, седиште Националног парка и Геопарка Ђердап, потопљено ушће Поречке реке у Дунав, Трајанова табла која се може видети само са воде, Текија, седиште некадашњих пилота лоцева, брана ХЕПС „Ђердап I“. Недалеко одатле је антички локалитет Диана, Кладова са тврђавом Фетислам и стуб Трајановог моста. Низводно су села Мала и Велика Врбица, Корбово и Ртково, а затим Брза Паланка. Двадесет километара низводно је хидроелектрана Ђердап II, на локацији Кусјак. Низводно се стиже до Прахова и Радујевца. Река Тимок се у Дунав улива на 845,65. речном километру где се налази тромеђа Србије, Румуније и Бугарске. Овде се завршава ток Дунава кроз Србију (Vasić i sar., 1995).

На српско-румунском сектору, од ушћа Нере до ушћа Тимока, укупан пад Дунава износи 34 m на дужини од 229 km. Узводно од сектора Ђердапа до ушћа Тисе средњи хидроенергетски потенцијал износи 2060 kW/km, у Ђердапу 11.335 kW/km, а низводно од бране ХЕ „Ђердап I“ 3.260 kW/km. Значи да је потенцијал у Ђердапу 5,5 пута већи од узводног сектора, а 3,5 пута од низводног. Потенцијал лоциран низводно од бране ХЕ „Ђердап I“ активира се изградњом низводне бране ХЕ „Ђердап II“.

ХЕПС „Ђердап I“ се налази на 942,95 km од ушћа Дунава код Сулине, или 9 km узводно од Кладова. Чине га две непреливне бране, две бродске преводнице, две електране, две преливне бране и Ђердапско језеро. Брана се састоји од једне преливне бетонске бране и две бочне земљане бране. Дужина десне бочне земљане

бране је 192 m, а леве 127 m. Процеђивање воде из језера кроз тело бране је спречено уградњом глинених језгара која се налазе у бочним бранама. Преливна бетонска брана дугачка је 441 m и има 14 преливних поља широких по 25 m и 13 стубова широких 7 m. Преливање воде преко бране кроз преливна поља почиње на коти од 55,2 m. Табластим затварачима може се спречити отицање воде кроз преливна поља, што може да изазове издизање воде за још 14,3 m. Тада ниво језера достиже кату од 69,5 m н.в. што је максимално дозвољена висина нивоа воде Ђердапског језера. Ширина бране је 43,88 m, а висина 34,8 m. Преко бране води пут који повезује српску и румунску обалу. Налази се на коти од 72,50 m. Ширина коловоза износи 7,8 m, а поред њега воде две пешачке стазе ширине 1 и 2,1 m. Бетонско слапиште се простире дуж целе преливне бране у ширини од 26,78 m. Оно прима удар водених маса и ледених санти које прођу кроз преливна поља (Лукић, 2005). Бродске преводнице су смештене између земљаних брана и стројарница. Оне су двостепене и служе за пролазак бродова при чему се савлађује висинска разлика нивоа воде до 33,5 m. Коморе преводница дугачке су 310 m, а широке 34 m. Дубина воде на прагу коморе износи 4,5 m на румунској страни и 5,5 m на нашој страни. Кроз преводницу могу да прођу речно-морски бродови и до 5.000 t носивости и газом од 5 m, а и бродски конвоји до 10.800 t робе. Пролажење траје од 60 до 90 минута. Пуњење горњих комора преводница врши се из језера посебним системом канала на дну коморе за 10 минута, али без стварања таласа и вртлога, а из доње коморе пражњење се врши ван предпристаништа, тако да је у њему обезбеђена мирна вода. Бродски конвоји се припремају за пролазак кроз преводницу у предпристаништима која се налазе на улазу и излазу из комора. Предпристаништа су дугачка 775 m и широка 85 m (Лукић, 2005). Стројарнице су дугачке 214 m, широке 84,20 m, а високе 78 m од темеља до крова. Постављене су између бродских преводница и преливне бране. Свака садржи по шест хидроагрегата са Каплановим турбинама тежине 1.400 t, а пречника ротора 9,5 m. Кроз сваку турбину прође у секунди 732 m³ воде, а укупно кроз све турбине 8.784 m³/s (Лукић, 2005, 2015).

Укупна инсталисана снага ХЕ „Ђердап I“ износила је 2.050 MW. Просечна годишња производња електричне енергије у средње влажној години ХЕ „Ђердап I“ износила је 11,3 милијарде kWh, у влажним годинама 13.150 GWh, а у маловодним 9,63 GWh. Данас, услед побољшања хидроенергетских карактеристика хидроелектране, инсталисани протицај износи око 10.000 m³/s, а инсталисана снага 2.300 MW, што даје просечну производњу од 12.678 GWh електричне енергије.

Ђердапско језеро је настало преграђивањем Дунава 1971. године. Језеро је потопило око двадесет насеља, од тога три градска: Доњи Милановац, Текију и Оршаву. Нова насеља су након тога подигнута у близини места где су се налазила претходна. На српској страни је потопљено 54,05 km² територије. Облик језера је прилагођен клисури, па се у сужењима сужава на 150 до 400 m, а у котлинама проширује до 2.250 m. Ушћа река у Дунав су претворена у заливе, а највећи је Поречки залив у потопљеној долини Поречке реке, дугачак око 2.500 m, а широк око 300 m. При ниским водама Дунава, успор воде осећа се до ушћа Нере, односно до улаза у канал Дунав–Тиса–Дунав код Банатске Паланке. При високим водама, језеро се узводно од бране простире до села Сурдука (општина Стара Пазова) које се

налази 37 km узводно од Београда. У првом случају дужина језера износи 132 km, а површина 135 km², док у другом случају је дужина језера 264 km, а површина 245 km². У зависности од дотока воде, запремина акумулативног језера варира. Укупна запремина износи око 2800 милиона m³, а корисна запремина око 1.100 милиона m³ (Лукић, 2005; Lukić, 2015).

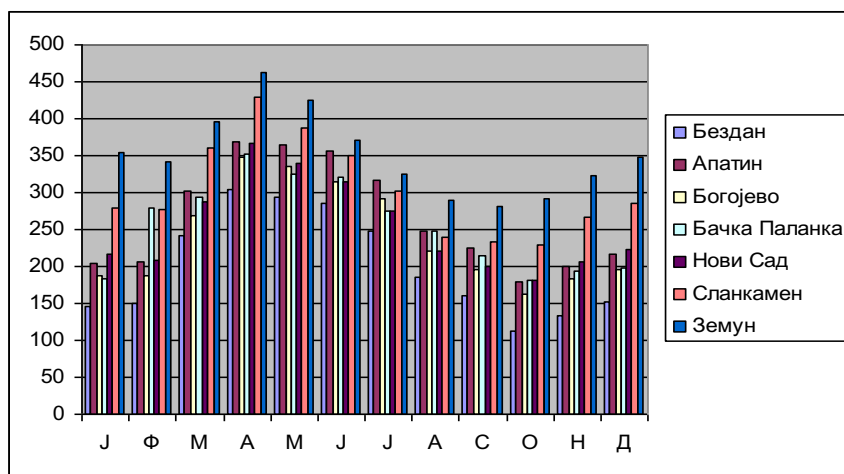
Анализирање водостаја и протицаја у туристичке сврхе од велике су важности за безбедност пловидбе, стабилност обалске линије, појаву поплава, локацију туристичко-угоститељских капацитета и објеката саобраћајне и комуналне инфраструктуре. За дужину купалишне сезоне изучава се термички режим, а у вези са њим и механичка, хемијска и бактериолошка загађеност воде, јер исте делују као ограничавајући фактори за развој туризма.

Слика 37. Дунав код Голупца (фото: Д. Лукић, 2020)

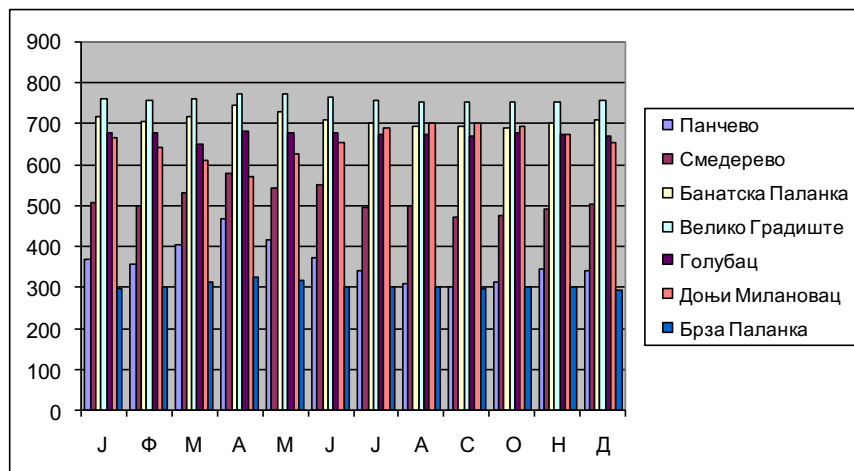
За анализу промена карактеристичних **водостаја** Дунава током године коришћени су подаци четрнаест водомерних станица за период од 1991. године до 2010. године (графикони 3 и 4). И то за станице Бездан, Апатин, Богојево, Бачку Паланку, Нови Сад, Сланкамен, Земун, Панчево, Смедерево, Банатску Паланку, Велико Градиште, Голубац, Доњи Милановац и Брзу Паланку. Према резултатима двадесетогодишњих осматрања колебања водостаја Дунава, јављају се два годишња максимума и два минимума водостаја. Први максимум водостаја јавља се у априлу и последица је максимума падавина и отапања снега и леда на високим планинама, као и уношења велике количине воде од стране притока као што су Драва, Тиса, Сава и Велика Морава, на којима се такође у том периоду јављају високе воде. Други максимум водостаја јавља се у периоду од новембра до децембра и поклапа се са секундарним максимумом падавина. Примарни минимум водостаја јавља се у септембру и октобру због великог испаравања крајем лета и смањења падавина након летњег периода. Други минимум водостаја јавља се у јануару када пада снег који се постепено отапа, нарочито на већим висинама. Ово говори о томе да сектор Дунава у Србији има нивално-плувијални водни режим. Амплитуде средњих вредности

водостаја Дунава за дати период колебају од 20 cm до 100 cm, што није много и што је свакако карактеристично за реке са великом дужином тока и великим сливом. На станицама од Старог Сланкамена до Доњег Милановца, Дунав се налази у зони акумулације Ђердапског језера чије су воде директно после 1972. године под утицајем бране и хидроелектране ХЕПС „Ђердап I“. Нарочито је то изражено на станицама Банатска Паланка, Велико Градиште, Голубац и Доњи Милановац, где се средње вредности водостаја крећу између 600 cm и 780 cm. На тим станицама су водостаји доста уједначени током целе године, за разлику од станица које су у зони природног режима. Из истог разлога су у приобаљу подигнуте подземне воде и до 70 cm у просеку, што се негативно одражава на пољопривредну производњу услед све већег засољавања земљишта. Станица Брза Паланка је под утицајем акумулације Ђердап II. Вредности водостаја на тој станици су нижи у односу на узводне станице, али су такође уједначене. Ово се још боље запажа анализирањем средњих екстремних вредности водостаја. Амплитуде између највиших и најнижих водостаја за посматрани период су велике и показују следеће разлике: Бездан 833 cm, Апатин 854 cm, Богојево 832 cm, Бачка Паланка 727 cm, Нови Сад 760 cm, Сланкамен 729 cm, Земун 670 cm, Панчево 665 cm, Смедерево 607 cm, Банатска Паланка 503 cm, Велико Градиште 520 cm, Голубац 456 cm, Доњи Милановац 656 cm, Брза Паланка 332 cm (Лукић, 2015, Lukić, 2015).

Графикон 3 . Средњи месечни водостаји (cm) Дунава од Бездана до Земуна за период 1991–2010. године
Извор: Лукић (2015)

Такође, запажа се да се амплитуда смањује на станицама са приближавањем зони акумулације, односно брани. Минимални водостаји јављају се крајем лета и у зиму, а максимални у априлу. На свим станицама апсолутни максимум за дати период забележен је од 10. до 16. априла 2006. године. Кашњење максимума водостаја на станицама низводно у односу на станице узводно јавља се због релативно мале брзине поплавног таласа. При екстремно високим водостајима, Дунав се излива из корита и плави алувијалну раван и околно земљиште, што се и десило у априлу 2006. године, а што је изазвало велике материјалне штете.

Графикон 4. Средњи месечни водостаји (cm) Дунава од Панчева до Брзе Паланке за период 1991–2010. године; Извор: Лукић (2015)

Пошто су за анализирање водостаја коришћени подаци са четрнаест станица, то би и за анализирање **протицаја** требало користити податке истих станица за исти период. Међутим, за период 1991–2010. година, постоје потпуни подаци о протицају само за станице Бездан, Богојево, Сланкамен и Смедерево. Аналогно водостајима највећи протицаји јављају се у априлу, а најмањи у октобру и разлике између максималних и минималних вредности су знатне. Средњи максимуми протицаја скоро су дупло већи од средњих минимума протицаја.

Апсолутно минимални протицаји за дати период забележени су код: Бездана $742 \text{ m}^3/\text{s}$ (03.10.1993.), Богојева $915 \text{ m}^3/\text{s}$ (01.09.2003.), Старог Сланкамена $1.330 \text{ m}^3/\text{s}$ (02.09.2003.) и Смедерева $1.400 \text{ m}^3/\text{s}$ (01.09.2003.). Апсолутно максимални протицаји за дати период забележени су код: Бездана $7.960 \text{ m}^3/\text{s}$ (10.04.2006.), Богојева $8.630 \text{ m}^3/\text{s}$ (10.04.2006.), Старог Сланкамена $8.330 \text{ m}^3/\text{s}$ (14.04.2000.) и Смедерева $14.800 \text{ m}^3/\text{s}$ (16.04.2006.). Ове анализе такође показују аналогију са водостајима (Лукић, 2015, Lukić, 2015).

На **температурни режим** река првенствено утичу: начин храњења реке, величина и положај слива и количина воде у реци. Ракићевић (1958) у бившој Југославији издваја две основне групе са по четири варијанте на основу којих вршимо класификацију река према термичком режиму. Према тој класификацији, Дунав припада првој групи и панонској варијанти, што значи да има вишу средњогодишњу температуру воде од средње годишње температуре ваздуха. За анализирање температурног режима Дунава за период 1991–2010. године узети су подаци на водомерним станицама: Бездан, Апатин, Богојево, Нови Сад, Стари Сланкамен, Земун, Смедерево, Велико Градиште и Прахово (табела 22). Посматрајући реку низводно, од Бездана према Прахову, средње годишње температуре воде Дунава расту и крећу се од $12,5^\circ\text{C}$ до $13,7^\circ\text{C}$. Ово је последица тога што је са удаљавањем од извора изложеност воде сунчевом зрачењу већа. С приближавањем брани ХЕПС „Бердап I“, брзина воде се смањује те је температура

воде већа. Највише су средње месечне температуре воде у августу и крећу се од 22,5°C до 23,9°C. За разлику од највиших средњих месечних температура ваздуха које се јављају у јулу, највише тампературе воде јављају се у августу, јер води треба више времена да се загреје. Најниже средњемесечне температуре воде Дунава јављају се у јануару и поклапају се са најнижим температурама ваздуха. Њихове вредности се крећу од 1,9°C до 3,4°C. Ниске температуре воде у зимским месецима последица су и мање количине воде у реци, која се брже и лакше расхлади (Лукић, 2015, Lukić, 2015).

Табела 22. Средње месечне температуре воде (°C) Дунава за период 1991–2010. године

Станица	Ј	Ф	М	А	М	Ј	Ј	А	С	О	Н	Д	Год.
Бездан	2,5	3,2	6,5	11,2	16,9	20,2	22,1	22,4	18,4	14,0	8,6	4,2	12,5
Апатин	2,5	3,2	6,5	11,4	17,4	20,6	22,4	22,9	18,9	14,4	8,8	4,0	12,8
Богојево	2,7	3,5	6,7	11,0	16,9	20,5	22,0	22,9	18,6	14,2	8,5	4,2	12,7
Нови Сад	2,4	3,1	6,3	11,0	16,6	20,1	22,1	22,5	18,3	13,7	8,4	4,1	12,4
Сланкамен	1,9	2,8	6,3	10,9	17,0	20,5	22,5	22,8	18,3	13,7	8,0	3,7	12,3
Земун	2,4	2,6	6,4	10,2	17,2	20,9	22,9	23,1	18,9	14,2	8,4	3,8	12,7
Смедерево	3,0	3,4	6,3	10,8	16,2	20,6	23,0	23,2	19,2	14,4	9,4	5,2	13,1
В. Градиште	3,4	3,8	7,1	11,3	17,3	21,1	23,5	23,9	19,5	14,7	9,1	5,2	13,3
Прахово	2,7	2,9	5,6	10,7	16,7	21,1	22,9	24,2	20,5	15,4	9,4	5,0	13,7

Извор: РХМЗ, Хидролошки годишњаци (1992–2011)

Слично је и са средњим минималним и средњим максималним температурама воде Дунава (табела 23 и 24). Најниже су у јануару, а највише су у августу. Међутим, мање је колебање средњих минималних него средњих максималних температура воде. Средње годишње минималне температуре воде крећу се од 0,2°C до 1,5°C, док се средње годишње максималне крећу од 24,9°C до 26,2°C. Високе температуре воде у летњем периоду утичу на купалишну сезону која траје 2 месеца и то у јулу и августу, када је температура воде већа од 20°C или 4 месеца за оне мање зимогрођљиве од јуна до септембра, када се температура воде креће око 18°C.

Табела 23. Средње месечне минималне температуре воде (°C) Дунава за период 1991–2010. г.

Станица	Ј	Ф	М	А	М	Ј	Ј	А	С	О	Н	Д	Год.
Бездан	1,1	1,6	4,2	8,2	14,5	17,5	19,7	20,3	16,1	10,7	6,0	1,9	0,6
Апатин	1,3	1,8	4,2	8,6	14,8	18,1	19,9	21,1	16,4	11,0	6,1	1,8	0,6
Богојево	1,2	1,8	4,4	8,4	14,4	18,1	19,6	20,7	16,2	10,6	5,9	2,1	0,8
Нови Сад	0,7	1,6	4,1	8,2	13,9	17,4	19,8	20,4	16,0	10,3	5,9	1,8	0,3
Сланкамен	0,5	1,1	3,8	8,3	14,3	17,4	20,1	20,6	15,9	10,0	5,3	1,2	0,2
Земун	1,0	1,5	3,8	8,4	14,3	18,1	20,6	21,0	16,5	11,1	5,9	2,2	0,8
Смедерево	1,7	2,6	4,2	8,4	14,1	17,4	19,8	21,2	16,8	11,3	6,9	3,1	1,5
В. Градиште	1,4	2,0	4,5	8,9	14,2	18,4	21,1	21,9	17,2	11,1	6,6	2,7	0,8
Прахово	1,4	1,6	3,6	7,4	13,1	18,7	22,3	22,1	17,6	12,2	6,3	3,0	1,1

Извор: РХМЗ, Хидролошки годишњаци (1992–2011)

За образовање **леда** на Дунаву потребно је да су температуре воде у дужем временском интервалу испод 0°C и да је брзина воде мала. Ледене појаве за период 1991–2010. година, анализирани су на истим станицама, као и у претходним анализама. На станицама Панчево и Брза Паланка није било појава леда за дати период, док се на осталим станицама лед појавио током три зимска месеца у

децембру, јануару и фебруару. Укупан број дана са ледом за дати период је код Бездана 105, Апатина 74, Богојева 108, Новог Сада 95, Сланкамена 95, Земун 91, Смедерева 54, Банатске Паланке 55, Великог Градишта 52, Голупца 25, Доњег Милановца 97. Углавном је било појава ледохода, док се ледостај јавио само на станицама Земун (11 дана), Смедерево (6 дана), Банатска Паланка (23 дана), Велико Градиште (10 дана), Голубац (15 дана) и Доњи Милановац (57 дана).

Слика 38. Лед на Дунаву код Голупца у зиму 2017. године
(фото: <https://www.facebook.com/zlatnaribica.dm>)

Идући од Бездана низводно запажа се смањење броја дана са појавом леда због повећања количине воде у том правцу. Већи број дана са ледом у Доњем Милановцу него на станицама узводно објашњава се смањеном брзином воде у зони Ђердапске акумулације. Стварање вештачког језера, неки други регулациони радови у кориту Дунава и учешће ледоломаца повољно се одражавају на режим леда и одбрану од поплава (Лукић, 2015).

Табела 24. Средње месечне максималне температуре воде (°C) Дунава за период 1991–2010. године

Станица	Ј	Ф	М	А	М	Ј	Ј	А	С	О	Н	Д	Год.
Бездан	4,0	4,8	9,0	14,6	19,2	22,7	24,3	24,2	21,3	16,9	11,2	6,6	24,9
Апатин	3,7	4,7	9,3	14,8	19,6	23,1	24,7	24,5	22,1	17,4	11,4	6,3	25,3
Богојево	4,1	5,3	9,2	14,1	19,1	22,7	24,1	24,6	21,8	17,4	10,9	6,3	24,9
Нови Сад	3,9	4,8	8,9	14,2	19,2	22,8	24,3	24,4	21,4	16,8	10,9	6,4	24,9
Сланкамен	3,4	4,7	9,0	14,3	19,5	23,3	24,7	24,7	21,6	16,7	10,8	6,3	25,1
Земун	3,6	4,1	9,1	14,1	19,9	23,6	25,1	25,1	22,3	17,3	10,9	6,4	26,1
Смедерево	4,4	4,7	8,8	13,9	19,5	23,0	25,0	25,2	22,1	17,2	12,3	7,3	25,9
В. Градиште	5,2	5,8	9,8	14,3	19,9	23,9	25,4	25,5	22,6	17,9	11,9	7,3	26,2
Прахово	4,0	4,4	8,2	14,2	19,8	23,5	25,6	25,6	23,8	18,8	12,8	7,2	26,0

Извор: РХМЗ, Хидролошки годишњаци (1992–2011)

Туризам је привредна делатност која троши мање количине воде од индустрије, рударства и пољопривреде и при правилном коришћењу је значајно не загађује. За развој туризма погодну воду квалитета I и II класе, односно воде у којима живе племените врсте риба, а погодне су и за купање и спортове на води. Реке III и IV

класе користе се за пловидбу и енергетику, али нису повољне за туризам. Пошто је Дунав међународна река, тешко је очувати квалитет воде на нивоу који погодује туристичким активностима. С друге стране, пре проласка кроз нашу земљу, Дунав тече кроз веома урбанизоване просторе (Улм, Регенсбург, Линц, Беч, Братиславу, Будимпешту и др.), што се такође одражава на квалитет воде. Из тог разлога ради очувања квалитета воде Дунав се не сме посматрати у оквирима административних граница. Може се закључити да, осим у Текији, вода не задовољава критеријуме утврђене Уредбом о категоризацији водотока. На појединим местима јављају се повишене вредности БПК-5, а рН вредности крећу се од 7,7 до 8,8. Од опасних и штетних материја запажене су повећане концентрације испарљивих фенола, минералних уља, нитритног азота, гвожђа, сулфида, хрома и мангана, а сапробиолошка анализа указује и на повећано органско загађење воде Дунава (Лукић, 2015; Филиповић и сар., 2006).

6.1.4. Биљни и животињски свет као туристичка вредност

Биљни и животињски свет се јавља у виду различитих формација које имају одговарајући значај на развој туризма, јер повећавају туристичку вредност других елемената туристичке понуде и утичу на обогаћивање садржаја боравка у туристичким местима. Шуме као биљне формације доминирају пејзажом већег дела општине Голубац, а такође представљају станиште бројних врста дивљачи које представљају основ за развој екотуризма и одрживог ловног туризма. Још увек не постоје конкретни методи туристичке валоризације биљног и животињског света иако је реч о значајном сегменту туристичког привређивања. Многе биогеографске вредности се туристима презентују у националним парковима, парковима природе, природним резерватима и другим облицима заштићене животне средине.

Пресудни моменат за очување биљног и животињског света било је проглашење Националног парка „Ђердап“ 1974. године. Национални парк обухвата површину од око 65.000 ha и карактерише га висок степен очуваности природне средине, услед слабе насељености, одсуства већих индустријских постројења и ниског степена изграђености саобраћајне инфраструктуре. Флора и фауна као специфичне туристичке атракције омогућиле су развој одрживих видова туризма на овим просторима, као што су посматрање птица, туристички лов и риболов, еколошки кампови, сакупљање лековитог биља итд. На простору општине Голубац налази се део Националног парка „Ђердап“, као и на простору општина Мајданпек и Кладово. Овде се јавља велико богатство биљних врста различитог распрострањења, порекла и старости. Досадашњим истраживањима забележено је око 900 врста и подврста. Нарочито је интересантно то да се овако велико богатство вегетације јавља на релативно малој површини од око 640 km². Јосиф Панчић је у оквиру истраживања флоре Кнежевине Србије, у периоду од 1853. до 1876. године, у Ђердапу био чак 12 пута. Велико флористичко богатство којим се одликује Ђердап и његова непосредна околина, може се довести у везу са релативно малим дијапазоном надморских висина (с тим у вези је слабо изражена висинска зоналност биљног света), затим са релативно разноликом геолошком подлогом и орографијом. Биљни свет североисточне Србије садржи велики број ендемичних и реликтних врста и карактерише га специфичност

која се јавља и у осталим деловима Јужних Карпата. Међутим, отвореност Ђердапа према Панонској низији и Влашкој низији, као и његова повезаност преко планинског венца са централним и источним деловима Балканског полуострва, омогућила је велики утицај на флору Ђердапа, средњоевропске, понтске, балканске, а у крајњој линији и перимедитеранске флоре. То је разлог што је флора Ђердапа богата врстама различитог порекла и распрострањења. Ђердап се налази на граници два флористичка региона: средњоевропског (региона листопадних шума) и понтско-јужносибирског (степско-шумостепског). Односно, средњоевропски регион преко Ђердапа пресеца понтско-јужносибирски на два дела: панонски и подунавски (Лукић, 2005).

Најинтересантнија група **биљака** коју налазимо у Ђердапу су терцијарни реликти. Ту се издваја мечја леска (дивљи лешник), која се у Европи налази местимично по клисурама и кањонима средишњег дела Балканског полуострва, а која у Ђердапу образује густе и старе састојине. Питоми орах је такође реликтна врста, чији је ареал знатно смањен под утицајем леденог доба. Мезијска буква је широко распрострањена у Ђердапу. У реликте дрвенастих врста биљака Ђердапа спада и клокочика, која има велико распрострањење у суптропским ширинама. У Ђердапу срећемо и друге реликтне врсте, које су уједно и ендемити Балканског полуострва, каква је једна врста јавора – панчићев маклен. Врло интересантна врста реликтне дендрофлоре Ђердапа је копривић – медитеранска врста која овде достиже најсевернију тачку распрострањења на Балканском полуострву. Од представника медитеранске и субмедитеранске вегетације овде се срећу још и зечја тиловина, маклен, белобрабић, медунац, златна папрат итд. Од зимзеленог дрвећа и жбуња који такође представљају реликтне врсте, овде ћемо поменути зеленику (божиковину), маслиницу и двојезичац, а од четинара тису.

Осим реликтних врста, у Ђердапу живе и бројне савремене врсте дрвећа. Иако воде порекло од терцијарних предака, реч је о младим експанзивним врстама. То су различите врсте родова као што су храстови, јавори, јасенови, брестови, липе, глогови, грабови итд. Од зељастих биљака мало је стриктних ендемита Ђердапа, осим ђердапске лале. У флористичком погледу нарочито су интересантне врсте Јужних Карпата, које на овом подручју достижу своју јужну границу распрострањења. Такве врсте су: карпатско девесиље, карпатски шушкавац, ђердапски звончић итд. Ово су ендемити не само Ђердапа, већ и Јужних Карпата и планина северисточне Србије. Од ендемита Балканског полуострва који у Ђердапу достижу северну границу свог ареала издвајају се: жути месечник, камењарски каранфил, ртањски чај, српска вијошница, копљолисни српац итд. Наравно да поред ендемичних, овде постоји велики број широко распрострањених шумских и ливадских врста зељастих биљака, у чему се и огледа велико богатство флоре Ђердапа (Лукић, 2005).

На подручју Ђердапа **инсекти** нису детаљно истраживани. Делимично су проучаване само неке фамилије из редова вилинских коњица, правокрилаца, тврдокрилаца и двокрилаца. О већини група инсеката са овог подручја готово да нема никаквих података. У води Дунава, његових притока, као и у околним барама живе различите врсте водених цветова. Њихов велики значај огледа се у томе што су они поуздани индикатори загађености водених екосистема. И најмање присуство отровних хемијских материја утиче на одсуство популације водених цветова. Веома

чести су и вилински коњици у близини вода Ђердапа. И они су добри индикатори хемијске загађености воде. Водена станишта насељавају и различите врсте длакокрилаца, водених стеница и многи други тврдокрилци. На ливадама и пашњацима из реда правокрилаца живе бројне врсте скакаваца, зрикаваца и попаца. Овде су веома чести и представници реда стеница и то нарочито из рода жутих стеница. Из реда једнакокрилих рилаша нарочито су заступљени цврчци, а из реда лептира две подврсте ластиних репака, глоговци и купусари. Из породице шаренаца чести су дневни пауновац, копривар, као и две врсте селица које из Африке сваке године долећу у наше крајеве. То су кардинал и адмирал. Бројни су и ноћни лептири: совице и пауновци, од којих је доста чест велики ноћни пауновац. Из реда опнокрилаца највише има мрава и пчела, а из реда двокрилаца такозване осолিকে муве и жеж муве. У шумским екосистемима живе представници различитих родова инсеката. Из реда кожокрилаца највише има ухоложа.

У реду тврдокрилаца постоје корисни и штетни представници. Од корисних фамилија издвајају се трчуљци и бауљари. Из фамилије бубамара издвајају се двотачкаста бубамара и црна бубамара са црвеним пегамма. Фамилија јеленака је представљена двома врстама: јеленак и мали јеленак. Од штетних инсеката овде живи фамилија стрижибуба, чије јединке живе у дрвећу разних врста где стварају ходнике и тиме причињавају штете дрвној маси. Поткорњаци су такође штетна фамилија. Из реда лептира у шумама живе веома штетне врсте. Савијачи или смотљивци добили су име по гусеницама које живе у листу који претходно савију или смотају. То може изазвати сушење лишћа на великим шумским комплексима. Такође су опасни велики мрзовац и мали мрзовац из фамилије земљомерки, а и губар главоња из фамилије губара. Ред опнокрилаца у шумама представљен је мравима, осама и стршљенима (Лукић, 2005).

У водама Дунава, у близини Голупца, живи јединствена врста инсеката – голубачка мушица (*Simulium columbaszense Schonb.*). Она је некад била опасна штеточина за стоку. Њени ројеви појављивали су се крајем пролећа и почетком лета. Одрасле јединке хране се крвљу животиња. Обично улазе у уста, нос и очи стоке. На местима убода јављају се отеклине из којих долази до крварења, што може да изазове угинуће стоке. Изградњом акумулације ниво Дунава у Ђердапу се издигао што је неповољно утицало првенствено на ларве голубачке мушице које су живеле на дну. Због тога је данас ова врста веома ретка (Лукић, 2005).

Пре изградње ђердапских акумулација, Дунав се на српском делу тока могао поделити на два сектора према географском и еколошком распрострањењу **риба**. Први сектор распрострањао се од Батине до Сипа, а други од Сипа до ушћа Тимока у Дунав. Ихтиофауну првог сектора чиниле су врсте које стално насељавају Дунав и полумиграторне врсте, као и катадромни (јегуље) и анадромни мигранти (моруна, јесетра, паструга, сим). За ихтиофауну низводног сектора, поред горе наведених, биле су карактеристичне црноморска и дунавска харинга и мргуда (црнка или рапа), која је насељавала мочварно Неготинско блато (после мелиорације овог подручја веома је ретка) (Лукић, 2005).

У групу риба које стално насељавају Дунав спадају грабљивице: сом, смуђ, штука, буцов или болен, клен итд. Њихова храна су речна мрена, бодорка, црвенперка, деверика, кесега, шаран и друге. Од црноморских миграторних врста

које су имале своја плодишта у Ђердапу пре изградње бране и стварања вештачког језера издвајају се: моруна, јесетра, паструга, сим, дунавска кечига, црноморска харинга и дунавска харинга. Ове врсте риба до своје полне зрелости живе у морској води, након чега се крећу узводно Дунавом и другим рекама до својих плодишта. На каменитом и шљунковитом дну полажу икру, а затим се враћају у Црно море. Дунавом су ове врсте риба често ради мреста путовале узводно и до Беча, док је кечига која припада истој врсти остала да стално живи у Дунаву на местима са брзим протоцима воде и дном богатим бентоском фауном којом се храни (Лукић, 2005).

Од 1963. године, биљоједне врсте риба какве су били амур, бели толстолобик и сиви толстолобик, а које се гаје у нашим и мађарским рибњацима, све више шире свој ареал и постају бројне у Дунаву. Амурски чебачок, сребрни караш, сунчаница и амерички сомић су интродуковане врсте из Азије и Америке. Оне су се веома успешно прилагодиле животним условима у дунавским водама. Осим наведених врста, у Ђердапу се спорадично могу наћи и неке салмонидне врсте. То су младица која долази из Дрине и пастрмка која у Дунав доспева из брдскопланинских притока у Румунији. Међутим, како Дунав не спада у салмонидне воде узимајући у обзир све већу загађеност, ове врсте се не могу уврстити у типичну и сталну ихтиофауну Ђердапа (Лукић, 2005).

Изградњом брана, ихтиофауна овог дела Дунава доживљава значајне промене, првенствено због немогућности црноморских врста да допру до својих мрестилишта узводно. С друге стране, изворне врсте риба показују промене у свом понашању. Тако кечига све више мигрира узводно, ширећи свој ареал на Велику Мораву и Саву, тражећи станишта са бржом водом, док у акумулацијама остају млађи примерци који не достижу велику тежину. Насупрот томе, у акумулацијама се запажа повећан раст популације деверике, којој мирније воде више одговарају. Опадање бројности шарана у вези је са осцилацијама водостаја (положена икра често остаје на сувом), његовим великим уловом као и све већом заступљеношћу биљоједних риба као компетиторских врста. Уопште узев, у природним условима у Дунаву, у сектору Ђердапа, живела је 61 врста риба из 13 породица, данас у њему живи 57 врста, такође из 13 породица. Значи, разноврсност ихтиофауне је умањена, а размена врста има негативан тренд, јер економски вредне миграторне врсте од којих се добија на далеко познат ђердапски кавијар уступају место унесеним врстама из далеких азијских земаља.

Што се тиче **планктона** у Дунаву, последњих година се све више запажа пораст броја врста *Rotatoria* (најразноврснија група у саставу зоопланктона) и *Oligochaeta* (становници дна у органски оптерећеним срединама). Ово се нарочито односи на врсте карактеристичне за мирније воде. У групи *Rotatoria* повећан је број врста родова *Cephalodella*, *Lecane* и *Trichocerca*. У групи *Oligochaeta* повећано је процентуално учешће врсте *Branchura sowerbyi*, које није било до изградње бране. Истовремено се запажа опадање бројности врсте *Psammoryctides barbatus* којој не одговара смањење брзине тока и повећање органског оптерећења (Лукић, 2005). Хидролошке и хемијске промене на Дунаву нису битно утицале на структуру фитопланктона у коме преовладавају *Diatomeae* и *Chlorophyceae*. Међутим, у летњем периоду јављају се модрозелене алге карактеристичне за мирне стајаће

воде. У сувљим и топлијим годинама доминирају зелене алге, а у влажним и хладнијим силикатне. Нема већих разлика у фитопланктону између језерског и проточног дела Дунава. Акумулациона језера Ђердапа још нису добила одлике стабилних језерских екосистема због изражене проточности, јаким водених струја и већих осцилација водостаја проузрокованих режимом рада хидроелектрана. Уочавају се извесни знаци еутрофикације у језерским деловима. Овоме треба додати и чињеницу да је све присутнији фактор потенцијалног оптерећења језера отпадним материјалима различитог порекла и то како у националним, тако и у међународним размерама.

Копнену *фауну кичмењака* чине водоземци, гмизавци, птице и сисари. У Ђердапу од водоземаца живе даждевњаци, мрмољци и жабе. Мрмољци су представљени са чак пет врста. Специфичност Ђердапа је у томе што овде живи планински мрмољак, који на другим местима живи на знатно већој надморској висини. Представници жаба су црвентрби мукач, жутотрби мукач, шумска жаба и жаба травњача, као и жабе крастаче и гаталинке. Од гмизаваца овде се срећу барска корњача и шумска корњача, зидни гуштер и зелембаћ, а у Ђердапу живе и необични гуштери какви су слепић и кратконоги гуштер. Слепић за разлику од осталих гуштера нема ноге и креће се као змија. Име је добио по томе што склопи очи кад угине, док змије то не могу јер немају покретне очне капке. Од смукова заступљени су смукуља, степски смук и смук дрволаз, а од љутића живи поскок или камењарка, змија отровница која се препознаје по ромбичним шарам на леђима и рошчићу на врху њушке. У водама су честе две змије водарице – рибарица и белоушка.

У Ђердапу се јављају различите врсте европских *птица* које насељавају континентална водна станишта. Овде живе кроморани, чапље, беле роде, патке, лиске. Бројне врсте птица грабљивица су такође заступљене у Ђердапу, а посебно су значајне црна луња и орао белорепан. Некада су литице клисуре представљале станишта белоглавих супова који су одавно нестали услед тровања вукова. Једна од необичнијих грабљивица Ђердапа је орао змијар који лови гмизавце, а присутни су и орао кликташ и сури орао. На овом подручју нису ретки ни мишари, јастреби и копци. Представници соколова су сиви соко, соко ластавичар и ветрушка. Над Дунавом лете и многе врсте галебова од којих су најчешће две врсте, обични галеб и сињи галеб. Од голубова чести су голуб гривнаш и голуб пећинар. Сове су врло бројне, а преовлађују врсте кукувија, ћук, кукумавка, шумска сова и утина. Ђердапске шуме су пуне детлића. Бројне су и ласте, чворци, дроздови, итд. Поред сојки, сврака, чавки, врانا и гавранова, локално се појављују око Кладова и гачци. Три врсте сеница насељавају Ђердап. То су велика сеница, плава сеница и сива сеница. Од певачица честе су још и зебе и штиглице.

Све наведено указује на богату орнитофауну овог простора која броји око 270 врста птица, што је 75% од укупно забележених 360 врста птица у Србији. Већина врста птица се налази на националним и међународним листама ретких и угрожених врста. На простору Ђердапа живи чак 68 врста птица које су глобално угрожене или је њихов статус заштите у Европи неповољан, јер им је смањен ареал. Самим тим, оне имају еколошки, економски, научни, естетски и туристички значај. Из тог разлога могу бити веома атрактивне за посматрање. На основу тога, на овим просторима могуће је развити посматрање птица као посебан вид екотуризма, а

који је као такав у успону у земљама Европе, САД и Аустралији. Позитивни аспекти екотуризма заснованог на посматрању птица су: ниски технички захтеви и мале потребе у смислу обуке за овај вид туризма (власништво и употреба двогледа), присуство птица у готово свим срединама, а нарочито на живописним локацијама, лакоћа откривања и идентификације птица, испољавање интереса за питање заштите животне средине, својствена лепота и фасцинантне активности птица итд. Основни недостаци за ову врсту туризма у Ђердапу су: немогућност приступа многим локацијама за посматрање птица, недовољно смештајних капацитета, велике путне раздаљине, сезоналност туристичких кретања, недостатак специјализованих туристичких водича и непостојање овакве туре на туристичком тржишту. Посматрање птица се у великој мери разликује од осталих видова туризма заснованих на природи, тако да би туристички радници у општини Голубац и осталим општинама Ђердапа у будућности требали да у великој мери искористе интернет презентације за маркетинг и промоцију овог вида туризма. Посматрање птица је област у којој су потребна будућа истраживања, као и у вези са економским ефектима од овог вида туризма како у Ђердапу, тако и на простору општине Голубац (Lukić & Anđelković, 2020).

Сисари који живе у Ђердапу су првенствено ноћне животиње. Из групе бубоједа овде су заступљени јежеви, ровчице и кртице. По пећинама живе слепи мишеви и то три врсте потковичара, затим дугокрили и велики љиљак, као и патуљаста љиљак. Од глодара су заступљени веверице, волухарице, пацови, пухови и мишеви. Од већих зверки најчешће се срећу шакали и лисице, док вукова и медведа има мање. Најмања зверка је ласица, а од мањих звери овде живе још и творови, куне, јазавци и видре. У новије време овде се све више срећу представници карпатске подврсте риса, звери која је словила за изузетно ретку врсту на скоро целој територији Србије. Све више се среће и ракунопас, далекоисточна ситна звер, налик ракуну. Овде живи и разноврсна дивљач, као што су јелени, срне, дивље свиње, дивокозе, зечеви, итд. (Лукић, 2005).

6.2. Антропогене туристичке вредности општине Голубац

У антропогене туристичке вредности спадају објекти и појаве које су настале радом људи и подстичу развој културног и манифестационог туризма. Како ове туристичке вредности нису временски условљене, туристички промет се у овим туристичким вредностима може одвијати током читаве године, чиме се може продужити туристичка сезона у туристичким центрима и регијама. По облику појављивања антропогене туристичке вредности се деле на: *етнографске, уметничке, амбијенталне, манифестационе и пејзажне*.

6.2.1. Археолошки локалитети, тврђаве, манастири и споменици културе као туристичке вредности

Уметничке туристичке вредности, архитектонска, ликовна и театарска остварења која привлаче пажњу туриста, валоризују се самостално или у групама са другим природним и антропогеним вредностима у окружењу. Имају више атрибута

привлачности, а то су реткост, знаменитост и препознатљивост, те се користе као мотиви туристичке пропаганде, за израду сувенира, слајдова, разгледница, сликовница и монографија. Одређују правце културног и манифестационог туризма и могу служити за продужење туристичке сезоне у местима у којима се налазе. По величини контрактивне зоне могу бити локалног, регионалног, националног, међународног и светског значаја. Уметничка остварења материјалне културе и великог историјског значаја, штите се посебним законима и увршћују се у културну баштину. Према времену настанка уметничке вредности деле се на праисторијске, историјске и савремене, а према облику појављивања на архитектонске, ликовне (вајарске, сликарске) и театарске (драмске, оперске). Туристичка вредност им је сразмерна степену истражености, приступачности, времену настанка, афирмисаности, реномеу стваралаца и извођача, стилској припадности, уникатности, начину туристичке презентације и могућностима туристичког доживљавања. Презентују се на лицу места, у музејима, галеријама, специјалним изложбама, спомен парковима, позоришним дворанама, оперским кућама и на фестивалима.

Од уметничких туристичких вредности на територији општине Голубац можемо издвојити бројне примере историјског и културног наслеђа. Овде се пре свега мисли на археолошка налазишта из касно античког периода, затим остатке фортификационих грађевина из римског и византијског периода и споменике средњовековне војне архитектуре. Осим Голубачке тврђаве и манастира Тумане, остали објекти културног наслеђа на територији општине Голубац нису у довољној мери истражени, презентовани и интерпретирани и нису третирано као развојни ресурс и економско добро општине.

Дунавски лимес се односи на војне објекте уз Дунав дуж границе некадашњег Римског царства (табела 25). На Листу светске баштине под заштитом UNESCO-а, 1987. године, уврштен је Хадријанов зид у Енглеској, 2005. године, граница између река Рајне и Дунава у Немачкој, 2008. године Антонинов зид у Шкотској, а 2014. године, словачки и мађарски део лимеса. На овај начин, створена је нова међународна светска баштина под називом *Границе Римског царства* (Когац et al., 2014). У плану је уписивање и других делова лимеса који се налазе у Европи, Азији и Африци, па је из тог разлога и лимес у Србији од 2020. године уврштен на тентативну листу. Део лимеса у Србији предложен је на тентативну листу заједно са деловима лимеса у Хрватској, Румунији и Бугарској. Предложено је више од 130 појединачних делова лимеса, а у оквиру тога, седам легионарских тврђава (*Singidunum, Viminacium, Ratiaria, Oescus, Novae, Durostorum, Troesmis*) и око 120 мањих и помоћних утврђења, насеља, некропола, производних комплекса, путева итд, који су омогућавали функционисање лимеса (Ployer et al., 2017; UNESCO, 2023). Дужина српског дела лимеса је 450 km, од чега 137 km дели са Хрватском. У Србији се лимес може поделити на четири дела: Доњопанонски део од Нештина (граница са Хрватском) до Земуна (Taurunum), Горњомезијски део од Београда (Singidunum) до Голупца (Cuprae), Ђердапска клисура и део лимеса од Костола (Pontes) до Радујевца. Делови лимеса који се налазе на територији општине Голубац истраживани су и ископавани у периоду од 1965. до 1970. године, а неки су

нажалост потопљени након изградње Хидроенергетског и пловидбеног система Ђердап I (Korać et al., 2014; Лукић, 2001, 2005).

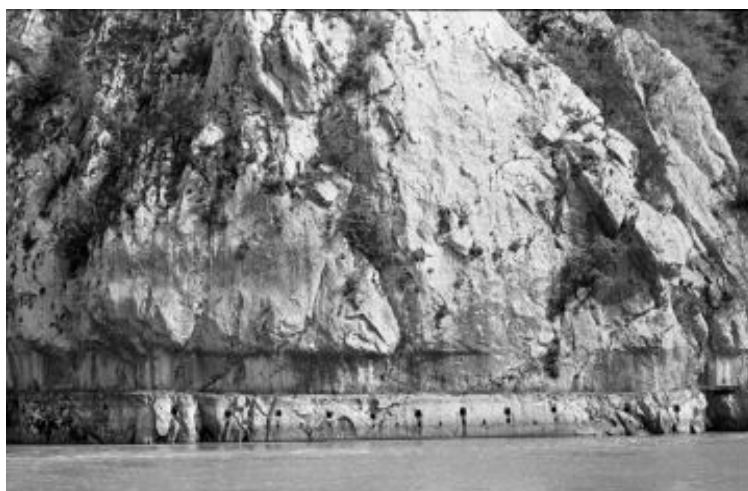
Табела 25. Културна добра номинована за добро „Граница Римског царства – Дунавски лимес у Србији“

Назив	Опис	У односу на Ђердапско језеро
<i>Cirrae</i> – Голубац	утврђење	изнад
Римски пут	испод тврђаве Голубачки град	изнад
<i>Novae</i> – Чезава	утврђење	делимично потопљено
<i>Cantabaza</i> – Салдум	утврђење	потопљено
<i>Ad Scrofulas</i> – Босман	утврђење	потопљено
Римски пут и царски натписи	Госпођин вир	потопљено

Извор: Прилагођено према документу Application Dossier for Membership in UNESCO Global Geoparks Network (2017). Donji Milanovac: Djerdap Geopark.

Cirrae је помоћно утврђење на Дунавском лимесу које се налази на брду изнад обала Дунава, у залеђу насеља Голубац. Археолошки готово непознато, помиње се први пут 1887. године заједно са пристаништем на кеју код Дунава. Куле, бедеми и неке зграде видљиви су на падинама брда. Различити артефакти пронађени на овом простору сведоче о постојању насеља и гробља. Такође, упућују на чињеницу да су овде биле смештене I Флавијева кохорта и VII Клаудијева легија. Римски цар Диоклецијан задржао се у овом логору током путовања 299. године.

Римски пут испод тврђаве Голубачки град је усечен у стену изнад које се уздиже тврђава Голубачки град. Остаци грађевина са масивним зидинама могу се видети неких 200 m југоисточно од тврђаве. Све ово налази се у оквиру археолошког парка Голубачки град.

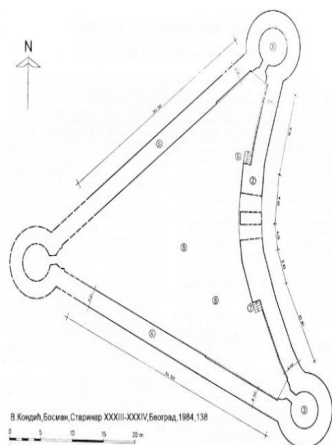

Слика 39. Римски пут у Ђердапу пре стварања акумулације
(<http://www.nonesuchexpeditions.com/nonesuch-features/Lost%20Danube/trajan%27s%20road/trajans%20road.htm>)

Осамнаест километара низводно од Голупца, на ушћу реке Чезаве у Дунав, налази се римски логор *Novae*. Овај локалитет датира од I до VI века нове ере и на њему је

откривено седам културних слојева. Прва три слоја везују се за време владавине Тиберија и Клаудија (14–44. године), затим Нерона и грађански рат после њега (54–69. године) као и за династију Флавијеваца (69–96. године). Прве конструкције од дрвета везују се за период Флавијеваца, али тек за време Трајана подиже се први камени логор офанзивног карактера. Површина логора износила је 140×120 m, а у његовој унутрашњости откривена је штапска зграда (принципија) и војна барака. Реконструкција овог утврђења извршена је за време владавине Септимија Севера (193–211. године) када је дограђена и житница, а куле на источној капији проширене. У IV веку Нова се проширује за 3 m, како у ширину, тако и у дужину. Зазиђивањем северне и јужне капије и изградњом кула на угловима утврђења и свим капијама сем источне, утврђење стиче дефанзивни карактер. Приликом најезде Хуна средином V века, овај објекат трпи знатна разарања. Његова последња обнова извршена је под Јустинијаном (527–565 године нове ере), а престало је да функционише упадом аваро-словенских племена са севера, крајем VI века (Лукић, 2005; Ћирковић, 2005).

Римски друмски и царски натписи у Госпођином виру су остаци римског пута и осматрачнице. У близини на подручју Манастирице налази се средњовековна црква са гробљем и насељем, као и локалитет са праисторијским насељем. Доказ о изградњи римских путева кроз клисуру је пет монументалних плоча цара Тиберија, Клаудија и Домицијана исклесаних у стенама. Тиберијеве легије су пут делимично исклесале у стенама, а делимично су га прошириле дрвеним конзолама, стварајући на овај начин јединствену технику градитељства у специфичним и тешким условима. Пут је затим проширен у време Клаудија и Домицијана. Поред пута налазила се и стражара причвршћена уз стену, са три камена зида и две просторије. Основне димензије износиле су 10,9×4,5×4,95 m. Изграђена је крајем I и почетком II века, али је коришћена и у IV веку. Основна функција осматрачнице била је контрола пута и осматрање супротне обале. Целокупан локалитет потопљен је под ниво ђердапске акумулације (Korać et al., 2014; Лукић, 2001, 2005).

Слика 40 и 41. Нацрт утврђења Босман и фотографија локалитета пре потапања (<https://spomenicikulture.rs/ranovizantijsko-utvr-enje-bosman/>)

Ad Scrofulas – Босман је помоћно утврђење на почетку Горње или Голубачке клисуре, такође потопљено стварањем Ђердапског језера. Пре археолошких истраживања која су извршена 1968-1969. године, претпостављало се да је у питању римски логор, међутим, истраживања су показала да се ради о рановизантијском утврђењу изграђеном у време великих Јустинијанових рестаурација од 527. до 565. године. Утврђење је имало нестандардни троугласти тлоцрт са кружним кулама на угловима и капијом на источном бедуу. Утврђење је уништено крајем VI века (Korać et al., 2014).

Cantabaza – Салдум је помоћно утврђење у селу Добра, на ушћу Кожице у Дунав. Такође је потопљено након изградње бране и стварања акумулације Ђердапског језера. Детаљно је истраживано у периоду 1969–1970. година. Живот у Салдumu одвијао се у пет фаза од I до краја VI века. Током II и III века постојало је камено утврђење, када је под Аурелијаном напуштено. У другој половини IV века Салдум је поново оживео као војни пункт, а становништво је и обрађивало околну земљу и бавило се разним занатима од обраде дрвета, коже и метала до израде текстила. Под ударом Гота 378–380. године, место је опустошено. Јустинијан је на месту старог подигао ново утврђење у VI веку које је служило за смештај мањих војних јединица које су штитиле границу све до упада аваро-словенских племена крајем VI и почетком VII века (Korać et al., 2014).

Слика 42. Утврђење *Cantabaza* – Салдум пре потапања
(<https://spomenickulture.rs/rimsko-i-ranovizantijsko-utvr-enje-saldum/>)

На самом улазу у Ђердапску клисуру налази се **тврђава Голубачки град**. Голубачка тврђава има девет кула изграђених од камена. На највишој тачки налази се донжон кула цилиндричног облика. Испод ње налази се горње двориште града које је уже од доњег дворишта. Голубац је сазидан за борбу хладним оружјем, а отвори за топове налазе се само на касније дозиданој кули. Њу су саградили Турци. Већи део тврђаве је конзервиран, јер представља једну од најбоље очуваних и најсликовитијих средњовековних тврђава у нашој земљи.

Први писани извори о Голубачкој тврђави датирају из 1335. године, када се помиње као тврђава са угарском посадом. Град је подигнут много раније, али се не зна када и ко га је подигао (Лукић, 2005, 2015). Тврђава је од 1948. године под

заштитом Завода за заштиту споменика културе и спада у непокретно културно добро од изузетног значаја на основу категоризације из 1979. године. Налази се у специјалном резервату природе „Голубачки град“ у оквиру Националног парка и Геопарка „Бердап“.

Слика 43а-б. Тврђава Голубачки град (фото: М. Д. Петровић, 2019)

Манастир Тумане налази се у браничевској епархији, на девет километара удаљености од Голупца. О његовом постанку мало има поузданих писаних извора. Манастир потиче из средњовековног периода, иако је данашња црква подигнута на темељима старог манастирског комплекса из 1924. године. Посвећен је светом арханђелу Гаврилу. Налази се у веома лепом и живописном пределу, опкољен шумом, а испред њега тече лепа и бистра Туманска река.

Прве поуздане податке о манастиру Туману сусрећемо тек у првој половини XVIII века и то из записа Максима Ратковића егзарха митрополита београдског. Нешто више података о манастиру, срећемо у опису Јоакима Вујића из 1826. године који наводи да је припрата дозидана 1796. године и да овај манастир нема велики значај, као ни Витовница, Нимник и Рукумија.

За време Кочине Крајине и у Првом српском устанку, Тумане игра значајну улогу, те је по њиховој пропасти од Турака био спаљен, разорен и опљачкан. Манастир је обновљен тек за време кнеза Милоша Обреновића, залагањем Павла Богдановића, „оберкнеза“ голубачког. Најстарији штампани натпис у манастиру налази се на листу проскомидије. Негде око 1910. године, манастирска црква срушена је до темеља, а била је грађена у романском стилу са звоником на западној страни. Ускоро су наступили балкански ратови и Први светски рат. Завршетак Првог светског рата, затекао је манастир Тумане у рушевинама. Одмах затим, приступило се његовом поновном дизању из темеља. Зидање и освећење манастирске цркве завршено је 1924. године. Освећена је од стране ондашњег епископа браничевског Митрофана (Лукић и Јоксимовић, 2017).

Слика 44. Манастир Тумане (фото: М. Д. Петровић, 2019)

Црква манастира Тумане је грађена у српско-моравском стилу, са осмостраним кубетом и четвоространим торњем, на богато украшеној и још богатије декорисаној западној фасади. Дужина црквене грађевине износи 19 m, ширина 7,70 m, а висина преко 15 m. Кров је лимен и овалан, на кубету вишестран, а на торњу четвороводан. У основи цркве је двогуби крст што се јасно одражава и на њену унутрашњу поделу. Јасно се издвајају: припрата, наос и олтар, са знатно израженим полукружним апсидама и то олтарском, левом и десном певничком. Олтар је од осталог дела храма одвојен дрвеном преградом иконостаса са свега пет икона. Олтарска апсида је дубока и полукружна, са прозором и једном окулум при врху.

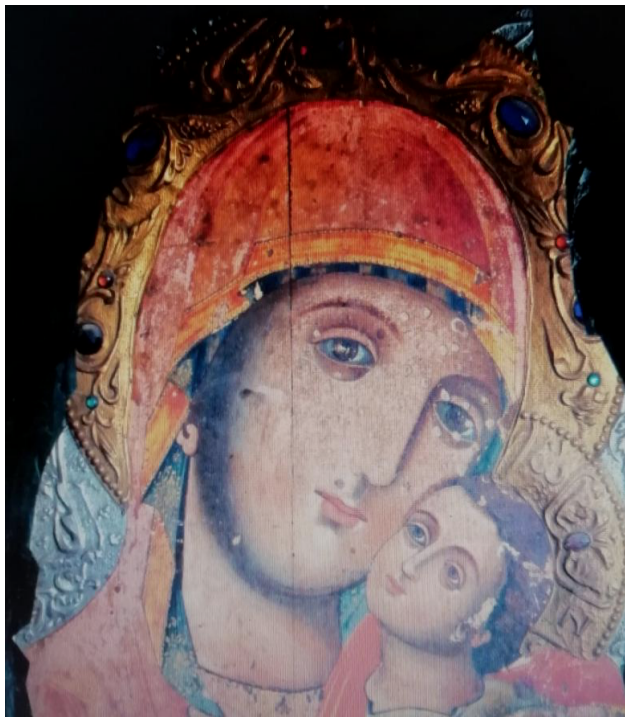
Иконостас је дрвени, са дуборезом, леп и декоративан. Престоне иконе су иконе Христа Спаситеља и Богородице, композиција Васкрсења налази се изнад северних двери, композиција Вазнесења Господњег изнад јужних двери, а Тајна вечера изнад царских двери. На царским дверима иконостаса представљени су и ликови Богородице и арханђела Гаврила, који су у друштву неколико херувима и серафима. У Благовестима учествују и Небо и Земља. На јужним дверима приказан је лик светог Саве, првог српског ариепскопа, а на северним лик светог арханђела Михаила. Наос је стубовима подељен у два дела. Део ближе олтару је већи и у њему су певничке апсиде. Главни улаз у цркву је са запада, а постоје и споредни, помоћни улази. Манастир је живописан у периоду од 1988. до 1991. године под руководством Марковић Гаврила. У калоти манастирске куполе својом лепотом импресивно делује фреска Христа Пантократора, свемогућег и сведржећег.

Слика 45. Фреске у куполи манастира Тумане (фото: Д. Лукић, 2020)

У сферним троугловима (пандантифима), који служе као прелаз из квадратног тлоцрта простора који се пресвођује ка кружној бази куполе, налазе се ликови јеванђелиста Јована, Луке, Матеја и Марка. У олтарској апсиди осликане су сцене из Христовог живота, међу којима се издваја Причешће апостола у Емансу. У полукалоти олтарске апсиде насликана је Богородица и Вазнесење Господње, а у лунети изнад олтара Васкрсење Господње.

На јужном зиду приказани су Свети великомученици, међу којима се нарочито издваја Јован Крститељ у медаљону. У полукалоти певничке апсиде приказано је Сретење, а у лунети изнад Рођење Христово. На северном зиду представљене су сцене из Христовог живота и његово страдање, а смењују се следећим редом: Улазак у Јерусалим, Тајна вечера и Распеће. На западном зиду који одваја припрату од главног брода цркве, изнад лука налази се Успење Богородице и Силазак светог духа на апостоле, а на зидовима попречног брода (трансепта) насликане су Лозе Немањића и Лазаревића са фрескама Милоша Обилића и Цара Лазара.

Слика 46. Икона курске Богородице (фото: Д. Лукић, 2020)

Као целина, манастирска црква делује веома складно. Насупрот унутрашњости, спољашњост је веома декоративна. Зидови су споља изломљени са два трострука прстена од хоризонтално постављених опека, а затим се издвајају двоструки симсови, аркаде, пиластри, декорисани прозори, шарана поља изнад прозора, камене розете итд. Најлепша је западна фасада. Врата и прозори на читавој фасади украшени су троструким преплетом у камену, плитке пластике, као украсом најлепше чипке. Конак је саграђен 1935. године, јер је 1934. године у манастир дошло српско-руско братство из Миљковог манастира. Највећа вредност капеле је икона курске Богородице, коју су руски монаси овде са собом донели. Сем конака манастир располаже и са довољним бројем економских зграда. Око манастира постоје повољни услови за уређење излетничких површина (Lukić & Joksimović, 2017).

У **остала значајна непокретна културна добра** која се налазе на територији општине Голубац спадају још и:

- *Мала орлова*, средњевековни археолошки локалитет, некропола (X век);
- *Турски поток*, антички локалитет, римско утврђење (II век);
- *Зиданац*, антички локалитет, римско-византијски локалитет (II–IV век);
- *Стубица*, праисторијски локалитет, насеље неолита;
- *Падина*, праисторијски, антички и средњевековни локалитет, насеље мезолита, старијег неолита и античког периода; Овај локалитет такође захтева приоритет у заштити, јер је угрожен експлоатацијом камена.
- *Песача*, праисторијски, антички и средњевековни локалитет, насеље касно бронзаног и рано гвозденог доба, мање античко утврђење из III и IV века и

средњовековна некропола из X и XI века. Овај локалитет захтева приоритет у заштити, јер је угрожен експлоатацијом камена.

На списку Завода за заштиту споменика културе, налазе се још:

- *Зграда у улици Цара Душана 102*, у строгом центру Голупца, која датира из 1890-1891. године, а под заштиту је стављена 1987. године. То је палата породице Поповић, породице која се у то време бавила разним уносним пословима, али и политиком. Риста Поповић је био председник Народне скупштине Краљевине Србије крајем XIX века.
- *Зграда у улици Цара Душана 110* датира из 1893. године, под заштитом је од 1983. године. Такође је у центру Голупца. То је палата породице Благојевић која је поседовала простране винограде (од насеља Парлози до Расадника са леве сунчане стране) и бавила се производњом вина. Вина породице Благојевић извозена су чак у земље Западне Европе.
- *Кућа Милана Гајића у селу Малешево*, датира с почетка XX века, заштићена је 1988. године.
- *Кућа Јелице Стричевић у селу Радошевац* датира с краја XIX века, а под заштитом је од 1985. године.
- *Спомен плоча пољском витезу Завиши Црном* који је погинуо у близини тврђаве бранећи је од Турака. Налази се у самој тврђави. Он је овде погинуо са 6.000 Влаха, бранећи град од Турака. Смрт Завишина имала је велики одјек не само у околини Голупца, већ и у целој Европи, нарочито Пољској која га вековима оплакује. Чак се сматра да је Завиша сахрањен у порти манастира Тумане, али то би могла да потврде само археолошка истраживања.
- *Споменик жртвама из I и II светског рата*, подигнут је 1973. године, у самом центру Голупца.
- *Споменик палим борцима из I и II светског рата*, подигнут је 1974. године у селу Добра испред Дома културе.
- *Спомен плоча у Добри*, посвећена жртвама I и II светског рата, поред старог магистралног пута.

На основу података Регионалног завода за заштиту споменика културе Смедерево, издвајају се и 52 добра која уживају претходну заштиту на простору општине (табела 26). Од њих, 21 добро лоцирано је у Голупцу, а преосталих 31 у Усију (6), Снеготину (3), Добри (8), Винцима (6) и Брњици (4).

Табела 26. Добра која уживају претходну заштиту на простору општине Голубац

Назив објекта	Место
Кућа Милошевића, преко пута цркве	Голубац
Кућа некадашњег свештеника Милана Барнића, ул. Доситеја Обрадовића бр. 4	Голубац
Кућа у улици Светог Саве бр. 62	Голубац
Кућа Милована Адамовића	Голубац
Кућа са кафаном Ратислава Јоцића	Голубац
Кућа у улици Цара Душана бр. 6	Голубац
Кућа у улици Цара Душана бр. 1	Голубац
Кућа у улици Голубачки трг бр. 8	Голубац
Кућа на углу Цара Лазара и Зајечарске	Голубац

Општинска зграда	Голубац
Зграда старе основне школе у улици Цара Лазара бр. 17	Голубац
Зграда старе Општине у улици Цара Лазара бр. 46	Голубац
Кућа у улици Романовића бр. 9	Голубац
Кућа Радише Пајкића, улица Виноградска бр. 3	Голубац
Кућа Милутина Ђокића, улица Карађорђева бр. 42	Голубац
Кућа у улици Цара Лазара бр. 56	Голубац
Споменик на тргу	Голубац
Спомен плоча на згради општине Голубац	Голубац
Чесма на главном путу према Голубачком граду са спомен плочом Завиши Црном (сада у комплексу тврђаве Голубачки град)	Голубац
Купе – келтско и античко утврђење	Голубац
Подграђе Голубачког града	Голубац
Кућа Драгана Карапанџића	Брњица
Кућа Саве Карапанџића	Брњица
Кућа Андреа Стојнића	Брњица
Споменик код школе	Брњица
Мотел Винци – некадашња зграда за контролу спровођења бродова на Дунаву	Винци
Кућа Предрага Ђокића - Фреда	Винци
Кућа Светомира Динића	Винци
Споменик у центру села	Винци
Спомен плоча на згради МЗ	Винци
Локалитет Жуто брдо	Винци
Манастир Тумане	Двориште
Пећинска испосница и капела Светог Зосима Туманског	Двориште
Спомен плоча у центру села	Двориште
Локалитет Крушар	Двориште
Црква Светог Стефана Првовенчаног	Добра
Кућа Горана Дражића	Добра
Спомен биста Наталије Дугошевић	Добра
Споменик палим борцима код школе	Добра
Локалитет Зидинац – антички спекулум	Добра
Локалитет Кожица – праисторијско насеље	Добра
Локалитет Падина – праисторијско насеље	Добра
Локалитет Песача – праисторијско насеље, антички локалитет, средњовековно утврђење	Добра
Кућа Миље Момировић	Снеготин
Спомен обележје на Црном врху	Снеготин
Спомен плоча у центру села	Снеготин
Кућа Драгог Милошевић	Усије
Домаћинство Кадиве Богдановић	Усије
Домаћинство Јованке Ранић	Усије
Кућа сликара Јована Божићевића	Усије
Воденица на Туманској реци	Усије
Локалитет Караула – Град, римско утврђење	Усије

Извор: Регионални завод за заштиту споменика културе Смедерево (2018)

6.2.2. Етнографске туристичке вредности

Живот људи у различитим природним, историјским и друштвеним приликама, условио је низ етнографских специфичности, па чак и на малим просторима. Етнографске туристичке вредности су углавном комплементарне са другим

туристичким вредностима у окружењу. Доприносе обogaћивању садржаја туристичког боравка и остваривању економских и других ефеката. Презентују се на лицу места, али и на фестивалима, карневалима, концертима, ревијама, у угоститељским објектима, као и кроз израду сувенира и осталих употребних предмета. Чест су мотив у средствима туристичке пропаганде. „Реч је о фолклору, народној ношњи, обичајима, светковинама, гастрономији, гостољубивости, срдачности, честитости, дружељубљу, предусретљивости, патриотизму, култури, васпитању, етици, естетици и другим елементима традиционалног и савременог живота народа“ (Станковић, 1994, стр. 92). У оквиру етнографских туристичких вредности овде ћемо поменути фолклорно наслеђе, домаћу радиност и гастрономију. Простор општине Голубац карактерише различито рурално, културно и демографско наслеђе које се огледа у примерима народног градитељства и хетерогеној етничкој структури становништва.

Народна веровања код људи ђердапског подручја, па самим тим и код становништва општине Голубац, везују се за веровања у митска бића, као и митологију природе – животиње, биљке и природне појаве. Ово последње представља надградњу некада значајне базе на коју се ослањала егзистенција овог становништва (Лукић, 2005). Веровања у митска бића имају различито порекло и потпуно прехришћански карактер. Демони у које људи верују могу се сврстати у следеће категорије: демони који настају од живих људи (таласони, вампири, ванбрачно дете), демони природе (водени дух, шумска мајка, змај), затим они који утичу на људску судбину (суђенице, бабице, милоснице, милостиве или тетке) и на крају сва остала митска бића чије порекло и карактер за сада тешко може да се расветли. Овој последњој припадају *тодорци*, *русалке*, итд (Зечевић, 1974; Lukić & Andjelković, 2018).

У предхришћанско доба, када би човека снашла нека болест, беда, несрећа, невоља, он се молио и обраћао за помоћ многобројним боговима, у које је тада веровао, а и својим умрлим прецима. Али, да би био сигуран да ће му они помоћи, он им је на дар приносио жртву, нешто од своје имовине, па чак и некога од своје фамилије. Што је већа несрећа притискала човека или му је претила, то је и жртва била већа. Жртвована су деца, невесте, младићи, верске и племенске старешине. После људских жртава, приношене су жртве у живини и стоци, па и у храни, пићу и осталим добрима и имовини. Човек је приносио жртву и у знак захвалности за добра која су му богови подарили. Жртве су најчешће приношене да би болесник оздравио, да би се деца одржала, да би се народ спасао од глади, суше, поплаве, болештине и свих могућих зала која су могла да угрозе живот и благостање човека. Приношење крвне жртве је веома свирепо, сурово и нехумано, јер су жртве убијане, спаљиване, бацане у воду, зазиђиване и закопане у земљу. Хришћанство није могло у потпуности да искорени ове жртвене обичаје, старе хиљадама година, па је настојало да их замени, ублажи, хуманизује и да им симболично значење, те их делимично прилагоди хришћанској вери.

Таласони су добри духови који чувају одређене грађевине. Они воде порекло од оних људи чија је сенка узидана у дотичну грађевину. Када умре такав човек, верује се, да његова душа остаје трајно везана за ту грађевину као њен дух заштитник. Порекло оваквог веровања има корене у давним временима када је

постојала пракса жртвовања људи ради безбедности грађевина. Касније, пракса узиђивања људи ублажена је узиђивањем њихових сенки, јер се сматрало да је сенка саставни део човекове личности, а још касније жртвоване су животиње.

Веровања у загробни живот и комуницирање између оба света доста се разликују од хришћанских. У овом крају веровања у *вампира* имају одређене различитости у односу на остале области. Иначе, само веровање је доста старо, што се види још из члана 20, Душановог Законика, где је била предвиђена казна за оне који ископавају и спаљују лешеве у циљу њиховог уништења. Већ 1725. године, о томе се почело причати у Европи, да би се 1732. године питање вампира изнело пред Академију у Берлину. Тада је реч *вампир* из Србије отишла у Европу и постала општа. Према веровању, вампир настаје од мртвака који у гробу нема мира, већ се враћа на овај свет да би узнемиравао живе. Специфичност овог краја је веровање у живог вампира. Вампир постаје од људи који су за живота били зли, од људи који имају плаве (зле) очи, затим од покојника чији се гроб распукне или од узорних особа ако преко или испод покојника који лежи у кући пређе нека животиња. У вези са загробним животом према веровању човек се може повампирити само у року од 40 дана. После тог рока душа дефинитивно прелази на други свет. Вампир узнемирава живе од присних веза, преко шала, до угрожавања живота (вампир може човеку исисати крв, мучити га и усмртити). Као мере превентиве, да не би дошло до вампирења, овде се врше различити ритуали, како пре сахране покојника тако и након сахране. Неки су толико брутални да чак иду до скрнављења и физичког уништења леша. Специфичност овог краја је веровање да веома зао човек још за живота, док трају самртничке муке јер га земља неће, може да се повампире и да чини зло.

У општини Голубац, као и у остатку источне Србије, постоји снажно веровање у феномен *ванбрачног детета*. Ово веровање има основе у прехришћанским религијама. Ахилеј је био највећи ахајски јунак у Тројанском рату, а син је бесмртне богиње и смртног човека. У нашим народним веровањима такође постоји читав низ веза између људи и бића какви су змајеви, виле, из којих су се рађала деца. Такво дете је полубожанство, има велику снагу и непобедивост па и његов делић може заштитити друге људе од погибије. Зато је у селу Добра био обичај да војник када пође у рат у појас ушије честицу тела ванбрачног детета.

Лик и функција *воденог духа* су у народним веровањима прецизно издиференцирани, па се лако може одредити његово место у нашој и општој митологији. При томе помажу и многе паралеле из других митологија. Оне доводе истраживања до чврстог ослоња на при извођењу основних закључака:

– Свуда где су се очувала веровања о духу воде, облик овог митског бића је исти. То је кепец диморфног облика, при чему преовлађују људске карактеристике. Живи у подводним дворима од стакла или кристала, у које одвлачи своје жртве. Њихов полуживотињски облик упућује на тотемистичку генетску компоненту. Црна боја указује на хтонско порекло овог митског бића. Похотљивост која му је својствена, такође је пратилац божанства и демона у многим митологијама.

– Маркантна функција воденог духа је утапање људи. Међутим, каткад је сарадник рибара, ако му ови дају жртве. Ипак, на крају и они морају умрети неприродном смрћу. Дављење људи би се могло протумачити људском жртвом духу

воде, што је у прехришћанским религијама било опште познато. У овом се смислу могу протумачити и веровања у успехе при рибарењу, пошто је рибар због тога жртвовао и самога себе.

Шумска мајка (Мума Падури) је господарица шуме. Замишљају је као лепу жену црне косе, дугих ноктију, великих груди, нагу или обучену у белу одећу. Може се јавити као стара и ружна жена изражених зуба. Похотљива је и заводи младе људе. Њена функција поред заштите шуме је и заштита трудница и новорођенчади. Али она шаље и болести какве су дечји плач и несаница. Класичне паралеле нуде аналогије са Артемидом и Дијаном, а јавља се и јака словенска компонента у формирању овог митског бића.

Змај је према веровању получовек, полуживотиња, који мења свој облик у зависности од ситуације. Потиче од старог шарана, који са одређеним бројем година излази из Дунава и постаје птица, а у контакту са људима постаје човек. Доста је похотљив и има везе са женама. Диморфни облик, способност метаморфозе, животињско порекло и карактеристике упућују на тотемистичко порекло овог демона.

Суђенице су богиње које још при рођењу одређују судбину људи. Има их три. Замишљају их као лепе девојке, које око поноћи улазе у кућу кроз камин. Суђење почиње најстарија, а завршава га најмлађа чија је реч пресудна. Овакво веровање је општеевропско.

Порођајни демони или *бабице* су зли демони, који породили или детету могу нанети невоље у року од 40 дана након порођаја. Слични демони јављају се и код других словенских народа. Осим персонификације *чуме* (куге), јављају се и други демони болести. То су *милоснице*, *милостиве* или *тетке*. Оне персонификују богиње, колеру и гушобољу (Зечевић, 1974; Лукић, 2005).

Русаље (русалија) представљају феномен “падања жена у транс” у влашкој култури за време празника Духова (Тројице). Феномен је предмет домаћих и страних научника и истраживача (лекари, психијатри, етнологзи, фолклористи, археолози и др). Сматра се да је то одраз хроничне хистеричне болести, тешког душевног стања или последица функционалне неурозе са хистеричним манифестацијама на бази прастаре религије и анимистичког схватања. Овде су битне сугестија и ауто-сугестија, као и подсвесне психолошке радње, које добијају карактер једне колективне етике и психолошке епидемије. Русаље представљају остатке античког ритуала посвећеног Великој мајци богова фригијског порекла, богињи Кибеле, док неки у овом ритуалу види дубоке старобалканске корене Дионисовог култа. У Србији, култ русаља је евидентиран на више локација у источном делу земље, поготово у Брњици (околина Голупца), Дубокој, Нересници, Волуји, Раковој Реци, Турији (околина Кучева), Рановцу (околина Петровца на Млави), Бољетину (околина Доњег Милановца), Крепољину (околина Жагубице) и неким мањим селима у околини Бољевца. Сличне појаве забележене су и у Бугарској и Румунији.

Појам русаља је вишезначан. Њиме се именује један од највећих хришћанских празника (Духови или Тројице), затим жене које “падају у транс” на дан Духова и сама радња, чин, акт трансног ритуала. Код неких социјалних група, на пример сточара Арумуна, русаље су митска бића која најчешће живе крај извора око којих

играју коло. Сточари се чувају у време духовске недеље да не стану на место где су русаље играле, како не би полудели. Оне долазе женама у сну изазивајући трансна стања, а такође и ако жене раде ручне радове у русалској недељи. Према веровању, пастир русалке може победити и освојити свирањем на фрули. Очаране фрулом долазе у транс, откривају своје тајне, проричу и саветују како се зло може победити. Ова митска бића долазе у додир са људима само током русалске или духовске недеље. Власи их замишљају као лепе, младе девојке са расплетеном косом пуштеном низ леђа. Опасне су у овом периоду и могу нанети зло људима, а нарочито женама. Такође се верује, да ова митска бића у виду духа улазе у тело, опседају и надахњују падалице за време духовских празника, а речи које се изговарају у трансу су речи духа русаље. Ако једно друштво колективно верује у могућност опседнутости русаљама, онда ће се у трансној обузетости манифестовати слика такве опседнутости.

На Биљани петак, људи су се сакупљали у Дубочкој пећини, где играју, певају и веселе се. Ту су се бирале краљице, које ће о Тројицама (Духовима) дизати русаље из трансa. Без краљичиног кола русаље се не могу повратити из трансa. Оне певају једну исту песму, односно изговарају речи којима гоне злог духа из падалице. Њихова песма обавезно је праћена свирком. Игра русаља у заједничком колу после повратка из трансa представља тријумф (катарзу), ослобађање од тегоба и тешке русалске болести, победу доброг духа над злим. За истеривање демона користе се биљке јачег укуса и мириса, бели лук и пелен. Ово је познато не само старим Хеленима, већ се таква веровања јављају и у Старом завету. Обредна музика се не изводи никада пре празника (табуирана је) да не би дошло до излива трансa пре времена. Ова музика изазива јецање, плакање, млатарање рукама, ногама и чудновато гестикулирање лица. Та прастара једноставна и кратка, али и сложено константно репетативна мелодија упија се и обузима свест русаља, али и присутне посматраче у обреду, остајући моћно дуго и веома дуго у њиховој меморији. Лица као што су русаље, калушари и анастенарије, веома су цењени у своме друштву. Зато се не могу третирати као лица мање вредности и болестан живаљ. У свим примитивним анимистичким друштвима, лица која долазе у ритуални транс су веома цењена. Она проричу, врачају, лече, помажу својој заједници и слично. Зато се појава русаља не може објаснити дегенерацијом услед наследног сифилиса, већ друштвеном култивацијом и толеранцијом. Структура друштва намеће потребу за мистично трансним личностима, које имају одређене ритуално-обичајне функције, исто као што се у другим срединама уважавају свештеници, који треба да обаве друге обредно-обичајне радње. У току једног дана може у транс да падне око двадесет жена старости од 15 до 60 година. Око места где русаље падају у транс окупи се велики број људи, тако да цела светковина има карактер вашара. Једна од битних карактеристика русаље у трансу је њена моћ да успоставља контакт са духовима (душама) покојника. То је једна врста спиритистичке сеансе, када се преко медијума (падалице) посредује између покојника и живих људи. Вероватно се ради о аутосугестији и једној врсти подсвесно условљеним реакцијама, које научници из области медицине приписују опсенарству (анимистички култ мртвих). Русаље имају и моћ прорицања. Елијаде, највећи познавалац шаманизма у свету тврди да русаљама недостају сви конститутивни елементи да би се могле сврстати

у шаманистички ритуал. То су: вокација, иницијација, шегртовање, ритуални костими, духови заштитници, способност изазивања трансa по жељи и његово контролисање, лечење специјалним техникама, психосомна функција итд. Овде имамо пара-екстатичко искуство, транс, које је услољено литургијски-културно, јер је доступно само у време три дана Духова и то само становништву извесних села, и то женама које је већ укорењена традиција припремала за транс. "Буђење" је такође нешаманско, јер се врши игром и музиком. Овде се јавља криза свести припремљена традиционалним митско-религиозним кодексом, а преовладана уз помоћ корео-музичког карактера (Елијаде, 1990). Од 1985. године, у Дубокој није забележен ни један случај падања у транс, што значи да се овај ритуални обред угасио (Антонијевић, 1990; Ђорђевић, 2018; Лукић, 2005; Синани, 2009).

Обичаји су веома бројни и заузимају значајно место у животу становништва у општини Голубац. Међутим, велики број њих се изгубио због све већег утицаја савременог начина живота и све веће отворености овог краја према свету. Обичаји око рођења детета су релативно оскудни, најмање очувани и највише прилагођени савременом начину живота. Жене су се до недавно порађале код куће, у кухињи, на земљаном поду. За време порођаја помагала јој је свекрва или нека сусетка која је томе била вична. *Моаша* је жена ручног девера и увек је присутна на порођају. Она сече пупчану врпцу и везује га црвеним концем, а има важну улогу и касније у одгоју деце. Природни нагон за стварање потомства и одржавање људског рода учинили су да се рођење детета сматра у свакој кући, па и најсиромашнијој, за један од најсрећнијих и најрадоснијих догађаја. Посебну радост и весеље родитељима причињава рођење сина, нарочито тамо где га није било или је дуго очекиван, јер доласком мушког детета на свет отац је добио наследника своје крсне славе, имена и имања (Влаховић, 1974а).

Бабине су првих четрдесет дана по порођају. За то време породиљу посећују рођаке и пријатељице – жене које рађају и доносе јој *повојницу* – погачу намазану медом, колаче, печено месо, сир, чутуру вина или ракије. Ако се детету не донесе ни једна повојница, народ верује да се оно, када порасте, неће моћи удати односно оженити. За време бабина жена је ослобођена свих радова, мада има случајева, нарочито у јеку пољских радова, када се народ не придржава ових обичаја, па породиља мора да се већ после неколико дана прихвати свих послова. Прво, треће или седмо вече након рођења детета, по народном веровању, код новорођенчета се окупе *виле суђенице* и одреде му судбину за цео живот. То вече мајка дежура целу ноћ поред детета, а женске особе из куће праве јој друштво. Настоји се да се суђенице дочекају са чистом кућом. Мајка и дете се такође обуку у чисто за то вече. Поред детета ставе погачу, вино, босиљак и новчић, да би се суђенице послужиле после напорног пута. Негде имају обичај, да би дете сачували од суђенице и евентуалне зле судбине, да то вече однесу дете у суседство да преноћи, а мајка остане код куће да завара суђенице.

Крштење се врши одмах по рођењу код оне деце која су рођена слабуњава, да дете не би умрло некрштено, а за кума се узима онај на кога се на путу до цркве наиђе. Ако је дете здраво закаже се дан крштења. Дете се крсти после четрдесет дана, а најдаље за шест недеља, јер се сматра да је некрштено дете под влашћу ђавола. Крштење врши свештеник у цркви или код куће домаћина, а после крштења

приређује се гозба и весеље за најужи круг родбине и пријатеља и врши се даривање, како детета, тако и гостију од стране мајке. Кум набави свеће и платно на које спусти дете при крштењу. Раније је био обичај да кум да име по свом нахођењу, али у новије време то ради уз претходно саветовање са родитељима.

Брак се раније склапао када момак одслужи војску, а девојка напуни 16 година. Понекад се ступало и раније у брак, нарочито када је у кући била потребна нова радна снага. Ако у кући има више синова и кћери, пазило се да се прво ожени најстарији син или уда најстарија кћерка. Родитељи за своју највећу обавезу и дужност сматрају женидбу сина и удају кћерке. Доста често се дешавало да су родитељи својој деци тражили прилику за брачног друга, а младенци су се упознавали на самом венчању. Девојке су пре брака припремале и комплетирале своју спрему за удају: постелину, пешкире за кићење сватова, одећу, намештај, ниске дуката итд, а неке, имућније, су добијале и непокретно имање. Момак у заказани дан са својим родитељима и неколико другова долази девојци у кућу да је вери, односно прстенује. Тада момкова фамилија доноси велику погачу, на коју рођаци и пријатељи стављају дарове за будућу младу, обично златан или сребрни новац.

Свадба се заказује обично с јесени па до божићних поклада, јер у то доба има и доста слободног времена, а и материјалних могућности за свадбу. Пре свадбе, младожења или његов отац, или неко од његове мушке фамилије, пуном окићеном буклијом обилазе и позивају на свадбу свадбаре и „законике“: кума, старојка, војводу, барјактара, ручног девера, лажњу и чауша. За венчаног кума обично се узима лице које је крстило младожењу, односно, лице са којим је већ окупљена момкова кућа. Старојко је обично младожењин ујак. За војводу узима се обично младожењин друг, за девера младожењин брат или сестра, а за лажњу особа обдарена да лаже и увесељава госте. Чауш има дужност са једне стране да увесељава госте, а с друге стране да сачува младенце од урока. У новије време чауш се све више губи из обичаја. Кум и старојко су сведоци младенцима на венчању, девер предводи младенце у нови живот, а војвода се стара о реду и поретку на свадби. У вези са обичајима везаних за свадбу треба поменути и мешење хлебова и кићење сватова које раде девојке блиске младожењиној кући. Долазак девојчиној кући сватови најављују пуцањем, након чега се гађа јабука. Када сватови погоде јабуку, могу да уђу у двориште младине куће. Младожења или девер откупљују младу, након чега је, ако већ нису, прстенују. Обред венчања врши се по црквеном реду. На путу до куће сватове пресреће млада мајка дарујући зету окићеног црног петла, који симболизује верност и вредноћу. Обичај је да се сватови не враћају кући истим путем. На улазу у младожењину кућу млади дају сито у коме су јабука, цвеће и разна жита. Жита и цвеће млада баца на све стране око себе, а јабуку преко главе. Ко ухвати јабуку, тај ће се следеће године удати или оженити. Празно сито баца се на кров куће. При крају сватовског весеља, сватови играју шарено коло. Растурање сватова и крај свадбеног весеља почиње свечаним испраћајем кума и старог свата. Некада је свадбено весеље трајало и три дана (Lukić & Joksimović, 2018).

Смрт и обичаји који су везани за њу, врло су интересантни за истраживања у крајевима око Ђердапа. Овде људи када зађу у неке године почињу да се полако спремају за онај свет. Бирају место где ће бити сахрањени, припремају покров и хаљине у којима ће бити сахрањени, чак одвоје нешто пића за потребе даће, спреме

дарове за свештенике и упокнике итд. Када је неко на самрти, позове се свештеник да га исповеди и причести да би му се душа лакше раставила са телом. Када фамилија види да ће самртник већ умрети, запале му свећу и ставе му изнад главе или у руке. Свећа се пали да би се покојниковој души осветлио пут на онај свет. Верује се да ће се покојник светити својим укућанима ако умре без свеће, а може се чак и повампирити. Понегде верују да онај који је умро без упаљене свеће, има доста греха на души и неће моћи да их оправда на оном свету. Чим самртник умре, мушкарци поскидају капе, а жене расплету косе, затим се отворе прозори, поскидају огледала, а негде изврну корита и бакрачи и проспе сва вода која се затекла у кући у тренутку смрти. Покојник се затим купа и облачи, а некада се секу коса и нокти да се не би вампирио. Смрт се оглашава звоњењем црквених звона. Сви који дођу на сахрану донесу свећу и запале је поред мртваца. На кућу умрлог веша се црни барјак, који ту виси до шест месеци или годину дана. Мртвацу се прекрсте руке, десна преко леве, и завежу се, а негде се везују и ноге. Подбрадак му се завеже марамом и заклопе очи и тако опремљеног мртваца ставе на одар, али тако да му је глава окренута ка западу. Док је мртвац у кући она се не чисти, а када га однесу, преврну се столови на којима је лежао, кућа се почисти и окади тамјаном, а метла се баци. У давна времена био је обичај да мртваца одмах после смрти сахране. Тек од почетка XIX века, власти су наредиле да се мртвац може сахранити тек 24 часа после смрти. Мртвац прележи једну ноћ у кући и целу ту ноћ његови пријатељи и сродници наизменично чувају стражу поред одра. Нарочито се води рачуна да мртваца не прескочи нека животиња, да га неко не прекорачи или да неко некоме нешто не дода преко мртваца, јер ће се у том случају повампирити. Пре него што покојника понесу на гробље сродници прилазе на последње целивање мртваца. За све време кретања погребне поворке звоне звона. На челу погребне поворке носе се крст и кољиво (жито) – панаија, а иза тога иде свештеник, затим сандук са мртвацем окренут ногама напред, па најближа фамилија и остали. Погребна поворка се зауставља код воде, записа (дрво храста с посебним религијским значењем), испред цркве, на раскршћу и на свим тим местима свештеник чита кратке за упокојене молитве.

На гробљу свештеник поново чита кратак помен, сандук прелије вином, па га затим спуштају у раку. Сви присутни прилазе и бацају понешто ситног новца, да би покојник имао чиме да плати посмртни простор на оном свету. Учесници у пратњи не враћају се истим путем са гробља, већ обично иду странпутицом, преко њива, шуме (Влаховић, 1974а).

За покој душе умрлога дају се *подушја* или *даће*, читаве мале гозбе у јелу и пићу. Даће воде порекло од најстаријих времена када се веровало да мртви живе и после смрти, па да се мртви не би љутили на живе и да им не би пакостили, живи настоје да мртве одобровоље даћама. Уобичајено је да се за покој душе умрлога о даћама, задушницама, годишњицама и уопште о пригодним приликама дарује и части сиротиња јелом, пићем и новцем. Покојнику се приређује укупно пет или шест подушја: на дан сахране, трећина тј. трећи дан после смрти, односно одмах сутрадан после сахране, четрдесетница која се даје у петак, суботу или недељу која последња пада пред четрдесет дана, полугодишњица и годишњица. Све даће дају се по неки дан раније, а никако после, јер ће постављени сто бити иза леђа покојника.

Уобичајено је да од пет помена бар један буде постан. Са годишњим парастосом завршавају се помени. После овога обично три пута годишње, за време зимских, летњих и јесењих задушница или пред велике празнике, најближи из родбине умрлога изађу на гроб, запале свеће и положи цвеће. Паљење свећа и кандила има за циљ да души покојника осветли пут и отера је што даље од места смрти и од куће. Стављање металног новца, хлеба и соли у шаку мртваца такође се ради са циљем да дух мртваца оде што даље. Стављање црних марама на главу, расплетање косе код жена, стављање црних трака око рукава и врата има за циљ сакривање од духа умрлога да им не би могао напакостити.

Код Влаха у Ђердапу, као и у осталим деловима источне Србије, још увек је изражен култ мртвих. Они и данас одржавају *помане*, изливају воду за мртве, праве *привег* – велику ватру налик ломачи око које играју дуга ритуална кола, приређују посебна кола за мртве, одлазе ноћу на гробља и такође пале ватре. Уз то, до краја XX века одржавали су и посмртне ритуале „откопавања покојника“ и „црне свадбе“. Све те магијско-религијске радње праћене су богатим гозбама, јер се сматра да се обиљем јела, пића и музике, покојник на оном свету који је мрачан, хладан и безводан, уводи у рај и благостање. Осим бриге да се душа покојника испрати задовољна и одржава задовољном на оном свету како би се обезбедио натприродни савезник који ће водити рачуна о потомцима, с друге стране присутан је и страх од освете душе покојника која евентуално не би била задовољна начином на који је испраћена. Из тог разлога се тело покојника начне, односно или му се засече кожа или се пробуши неки део тела (обично се пробуши уво) како се покојник не би вампирио, враћао са онога света и малтретирао своје ближње. То је још један показатељ да постоји страх од покојника и тежња да се од њега заштите. Главну улогу у свим обредним радњама влашког култа мртвих имају жене из најуже родбине умрлог. Оне су „свештенице и чуварке традиционалне народне религије“. Чим наврше седам-осам година, у тајне обреда уводе их старије жене, најчешће бабе или сеоске врачаре. Уче их магијским радњама, молитвама, као и да клече на коленима и лактовима и да при том изговарају посебне обредне молитве зване *мартурије*, које омогућавају да се отворе границе између светова да би покојници могли да дођу на овај свет и узму дарове које им живи спремају (Влаховић, 1974а).

Приликом помана, купљене потпуно нове ствари намењују се покојнику. Уколико се свака ствар не именује, покојник је на оном свету не може користити. Након тога врши се изливање воде, које се одвија на некој оближњој реци. Дуж речице на обе обале на растојању од по три метра поставља се мноштво упаљених свећа и венчића од цвећа. Преко потока је постављен штап окићен цвећем који има улогу брвна или мостића. Преко штапа се затим простре бело платно, преко кога се кутлачом направљеном од тикве пресица вода да би се ишчистила, а та вода намењена је покојницима. Тада се изговарају имена покојника, рођака, мештана села и далеких предака којима је вода намењена. Затим, у посуди од тикве прави се крст од свећа које су упаљене и посуда се пушта низ воду. Колико дуго вода буде носила тикву са упаљеним свећама, толико ће покојници имати воде на оном свету (Влаховић, 1981).

Некада се за време помана прави и привег. За време овог обреда у дворишту домаћинства се поставља богата трпеза. На столу је седам великих обредних

хлебова „капићиљи“, у које су пободене велике упаљене свеће. Хлебови представљају седам година, односно седам делова помане, колико ова даћа треба да има када се приређује као последња у седмогодишњем циклусу. Испод „главе“ која има изразито соларну симболику, налазе се два хлеба, јер цела ова композиција илуструје троделну слику света која се налази у основи влашког веровања. Има ту још и много других култних хлебова, колача, који се овде зову „закони“ и који хиљадама година нису мењали облик, намену и значење. Поред овога, на сто се износи још пуно јела и пића. После кађења тамјаном и молитви сви присутни се прекрсте и у глас кажу „богдапрости“, чиме се трпеза „ослобађа“ за њих и они могу да јој приступе. Током гозбе свира музика. Испред куће припремљена су три стога дрва, сложена тако да личе на индијанске вигваме. И стогови и околно дрвеће окићени су цвећем и креп папиром. После гозбе, сви гости се окупљају око првог стога. Потпаљена је ломача, уз трубе и бубњеве око ватре која букти образује се коло. Коловође у рукама носе дуге мотке с барјацима и крстовима, на којима су огледала и слике покојника. У ритуалном колу људи се врте као у трансу, оно се вије непрестано, сатима, све док стог не изгори. Затим се пали други, па трећи стог, а игра траје готово до јутра. Коло за мртве прави се за годишњицу упокојења, кад прође васкршњи пост, обично на васкршњи понедељак. Овај обред врши се да би се покојник на оном свету увео у друштвени живот. Коло се игра у центру села, око богато постављене трпезе са упаљеном свећом, у поподневним сатима и не ваља га прекидати. Обично траје два сата. Коловођа је ближи сродник покојнику. Он носи бели барјак на коме је слика покојника, огледало и цвеће. Играчица до коловође носи слику покојника, као његову замену, јер се сматра да се и он придружује колу (Влаховић, 1974а).

Крајем XIX и почетком XX века, у ђердапским насељима насељених влашким живљем које негује и чува традиционалну народну религију, у култу мртвих су се одвијала два специфична обичаја, непозната у другим деловима света. Један је био везан за култ Сунца, „откопавање покојника“, а други „црна свадба“ са елементима дубоке људске драме. Откопавање се нарочито вршило ако умре нека млада особа. Четрдесетог дана од погребња, када Сунце излази, родбина покојника би изашла на гробље ископала ковчег, скинули би поклопац и белом марамицом би обрисали лице покојника. Затим би му лице окренули према Сунцу да га обасјају сунчеви зраци. Пошто би Сунце „примило“ покојника, поново би га покопали, а породица би приредила све погребне обреде, као да је први пут сахрањен (Влаховић, 1981). Овај обред се одвија у уском породичном кругу, тако да се у широј јавности о њему мало зна, а последњи овакав обред извршен је деведесетих година XX века.

Обред „црне свадбе“ најчешће се одвија ако умре млад човек, односно момак стасао за женидбу. Ако има вереницу, родбина покојног младића пита је да ли би остала у симболичкој веридбеној вези са својим момком још годину дана. Ако пристане, онда ритуал сахране добија елементе и свадбених обичаја, међу којима је најдирљивији тренутак када мајка треба да игра свадбарско коло око синовљевог ковчега, пре него што га гробари спусте у раку. Ако покојни младић није имао вереницу или његова вереница не да пристанак за ову врсту обавезе, онда родитљи по селу траже другу девојку да буде „црна вереница“. После годину дана верности, овај „црни брак“ се „разводи“ једним сложеним обредом чија је централна тачка

ломљење свадбеног барјака на гробу покојника. „Црна млада“ добија право да излази са својим вршњацима и да се уда, јер покојник на оном свету сада има своју „суђеницу“ са којом ће, у симболички оствареној брачној заједници, проводити свој вечни загробни живот (Влаховић, 1974а; Lukić & Joksimović, 2018).

Крсна слава је обичај који потиче из најстаријих времена, из доба прехришћанских, многобожачких веровања и обичаја. У тим давним временима свака породица или кућна заједница имала је свога бога заштитника коме се молила, у кога је веровала, коме је приносила жртве и од кога је очекивала помоћ. Појавом хришћанства, људи су се тешко одвајали од свога дотадашњег кућног заштитника, па су хришћански проповедници многобројним многобожачким веровањима и обичајима постепено давали хришћанско обележје. Отуда до данашњих дана у славским обичајима и обредима, сачували су се заједно испреплетани и хришћански и давнашњи многобожачки обичаји. Стара српска црква је, по идејама светог Саве, прихватила крсну славу као успомену на свеца заштитника, под чијом су заштитом поједине породице примиле хришћанску веру. Данас крсну славу, поред Срба, славе још и Црногорци, Македонци, као и мали број Бугара, Румуна и Арбанаса. Обавезна обележја крсне славе су славски колач, свећа, жито, тамјан и вино. Све преко тога, ствар је домаћина и његових економских могућности. Славски колач представља жртву благодарности Богу. Унакрсно пресецање славског колача приказује страдање Христово на крсту, а преливање пресеченог колача вином означава да су Христовом крвљу људи опрали своје грехе. Славска свећа од пчелињег воска представља чисту и невину жртву за спас и чистоту слављеникове душе. Свећа својом светлошћу уноси празничну светлост и свечаност у дом слављеника. Славско жито – *кољиво, панаија* – спрема се као жртва захвалности Богу за све земаљске плодове и као успомена на претке. Погрешно је мишљење да се жито спрема за покој душе свеца који се слави (Lukić & Joksimović, 2018).

Божих се празнује као успомена на дан рођења Исуса Христа, сина Божијег. Божих је највећи хришћански празник, а код Срба празник са највише магијских обреда и обичаја. Многи од њих воде порекло из давног прехришћанског доба – из многобожачких времена. Сви ти обичаји имају за циљ да се сачува и повећа породица и имање домаћина. Неколико празника, пре и после Божића, повезани су међусобно црквеном историјом и народним обичајима и зову се заједничким именом – *божићни празници*. То су: Детињци, Материце, Очеви (Оци), Свети Игњат Богоносац, Туциндан, Бадњидан, Божих, Некрштени дани, Мали Божих, Нова Година, Свети Василије, Крстовдан, Богојављење и Свети Јован Крститељ.

Иако је *Ускрс* после Божића највећи православни празник, он ни из далека није тако богат обичајима као што је Божих. У ускршње празнике спадају Лазарева субота (Врбица), Цвети, Велика недеља, у којој је најважнији Велики петак и најзад Ускрс. Донекле овде спадају и Спасовдан и Духови (Lukić & Joksimović, 2018).

Ношња ове области није целина за себе. Она је у тесној вези са ношњом у широј области североисточне Србије и са ношњом становника на румунској страни Дунава. Поред извесних разлика које се запажају у ношњама код ђердапског живља, а које су резултат састава становништва и економских услова, запажају се и извесне заједничке црте, нарочито у детаљима, начину украшавања, композицији орнамената и боја. То говори о сродности у етнопсихичким одликама овог

становништва и о међусобној измешаности становништва у подручју Ђердапа. За област Ђердапа у прошлости била је у највећој мери карактеристична архаична сточарска одећа, коју називамо влашко-унгуреанском ношњом (Аранђеловић-Лазих, 1974; Лукић, 2005; Lukić & Joksimović, 2018). За варошице Голубац, Доњи Милановац и Текију, карактеристична је српска грађанска ношња XIX века, коју су као свечану ношњу носиле старије жене све до Првог светског рата. Млађе жене и девојке у истом периоду носиле су одећу по европској моди, док је сеоско досељеничко становништво задржало неке елементе сеоске ношње као што су везене кошуље и тканине вунене прегаче. Током XIX века, у селима Ђердапа, ношена је и даље влашка унгуреанска ношња. Иста ношња била је заступљена и на широј територији источне Србије, од Дунава до Параћина, Ртња и Зајечара и од Велике Мораве до Поречке реке и Тимока. Иста ношња ношена је у Румунији, од Дунава до Карпата.

Основни делови ове ношње су платнена кудељна кошуља и чакшире од белог сукна с равним ногавицама код мушкараца, а код жена дугачка кудељна кошуља са богатим наборима око врата и две карактеристичне мале прегаче са дугим ресама. Горњи делови одеће, исти у женској и мушкој ношњи, јесу бели сукнени гуњеви са рукавима – *ајна или шуба*, или врста зубуна са кратким рукавима и без рукава. Украшени су вуненим гајтаном црне или модре боје нашивеним по ивицама (Лукић, 2005; Lukić & Joksimović, 2018). У женској ношњи јављају се две прегаче. Задња прегача – кецеља, шјукур, одната, има нешто већи ткани део са крупним орнаментима и дуге ресе. Носила се са предњом кецељом без реса, украшеном геометријским орнаментима или само пругама. На главу се ставља такозвана конђа начињена од липове коре у облику круга, пресвученог извесном тканином. Преко те капе стави се бела марама пресавијена и са извесном граном у доњем углу. Око обруча конђе стављала се сомотска трака извезена срмом и украшена дукатима или сребрним парама. Кошуља као најстарији део одеће уопште и код Влаха и код Срба од Велике Мораве до Кладова припада такозваном *карпатском* или *панонском типу кошуље* са наборима око врата (Lukić & Joksimović, 2018). Зимом се носе кожуси или гуњеви. На ногама опанци и сукнене чарапе калцоњ. Најраспрострањенија капа била је шубара *кашула*, купастог облика, али су Унгуреани носили и округле шубаре са дугим власима обично беле боје (Аранђеловић-Лазих, 1974).

Од почетка XX века до данас, у нешто измењеном облику код сеоског становништва, запажа се ношња Влаха Царана која се није много разликовала од старе унгуреанске ношње (Аранђеловић-Лазих, 1974). Румунски научник Флореа Бобу Флореску је доказао да тип ношње коју карактеришу прегаче са ресама води порекло из традиционалне одеће преиљирско-трачких или иљирско-трачких племена. Ова унгуреанска ношња је једна од најархаичнијих на читавом Балканском полуострву (Лукић, 2005).

У Ђердапу, од Голупца до Кладова, *игра* се необично радо, па су и прилике за игру многобројне, мада их је данас услед измењених услова живота много мање него у прошлости. Раније се играло за време верских празника, заветина, поред записа, цркве, чесме са добром водом итд. Играло се углавном дању, а недељом и празницима обавезно у сред села (Љ. Јанковић и Д. Јанковић, 1952). У последњих неколико десетина година култна места као игралишта, изгубила су свој

некадашњи значај и игранке се све више одржавају у кафанама и то ноћу. Прилике за играње су и даље доста бројне и становништво их обилно користи за своју разоноду у којој су за време изградње нових насеља и путева услед стварања хидроенергетског и пловидбеног система, узимали учешћа и радници из других крајева Србије, што је репертоару ових игранки дало посебно обележје (Трифуновић, 2018).

Слика 47. Девојчице из села Добра у српској сеоској ношњи
(фото: Д. Радуловић, 2017)

У ђердапским насељима игра се углавном отворено коло са наглашеном улогом коловође и кеца. Коло се креће удесно по кружној путањи и често се завија у клупко, тако да играчи чине једну масу која се тада цела површински помера или игра ситно у месту. Ова појава честа је на игранкама у затвореном простору које посећују Власи. Код Срба се игра на отвореном, са већим померањем и тенденцијом да се захвати што већи простор. Правило је да игру почињу мушкарци, коловођа и кец са још неким играчем, па се после свих мушкараца укључују девојке и жене. Посматрачи стоје изван кола, а у коло се хватају са његове спољне стране тако да не нарушавају паровну структуру (Lukić & Joksimović, 2018). Држање играча у колу је разнолико. Најстаријим сматра се држање за појас, каиш или под руке. Када се држе за појас лактови су приљубљени уз тело, услед чега коло даје утисак монолитности. Када се држе за руке, руке могу бити савијене у лакту при чему се са њима у такту маше. Мушкарци се хватају за рамена и за мишице, али такво држање није традиционално, већ је настало под утицајем играча који су дошли из других крајева земље (Трифуновић, 2018). Иако је отворено коло главни облик игре, може се играти и затворено коло, али оно није карактеристично, а други облици кола нису познати. Од обредно-магијских игара додолску игру изводила је соло играчица, а краљичку

игру пар девојака. Одвојених мушких и женских кола није било, тако да је мешовито отворено коло главна спољна карактеристика играња у ђердапским насељима (Младеновић, 1974).

Осим посмртног и свадбеног ритуала, у ђердапским насељима сачувало се веома мало обредних игара. Без директне везе са русаљама које су везане за духовски ритуал влашког становништва, у Добри се сачувала обредно-магијска женска игра – *краљице* и то у српској средини. Краљице представљају обред иницијације (улазак у ред удавача) и обредно-магијске игре за плодност и благостање (Lukić & Joksimović, 2018).

Засебну групу чине игре свадбеног ритуала, али немају обредно обележје. Ту спадају: *момино коло, девојачко коло, данц, кокоњешће* и *шарено коло*, све остале игре припадају локалном репертоару појединих насеља. Игре посмртног ритуала мање су везане за дан сахране, него за парастосе покојнику. Тако у Добри, када умре младић или девојка, опрема се као за свадбу, са музиком и пуцњавом, али се ретко игра. Код Влаха редовно се игра за време помана, нарочито о годишњици смрти. Тада играју *влахињу*, са свећама у рукама или поведу *коло за душу* држећи у руци покојникову слику (Љ. Јанковић и Д. Јанковић, 1952).

Међу старијим домаћим играма преовлађују влашке, а међу новијим српске. Главни играчки тип је *стара влахиња* или *влијња, влајна*. Овом типу (кореографски образац: 4 корака десно, 1 лево, 1 десно, 2 лево) припадају: *поречко коло, труба, ђердапско старо коло, калагорњана, ора, мајданпек, гајде* итд. Због своје структуре овај тип носи заједнички назив *четворка*. Овај тип игара није заступљен у суседној Румунији, тако да се сматра аутохтоним. Најстарије игре, неке од њих данашња омладина не зна да игра, су: *влахиња, препишор, Дајде Гица фа и тудорка*. Од старих игара које се знају само по називу и које се више не играју издвајају се: *таламбас, звонце, ситан бисер, андријанка, трифунац*. Ипак, влахиња је главни садржај народних весела и свечансти, не толико због традиције, колико због тога што су њени играчи изванредни, темпераментни, опијени ритмом, неуморни у игрању и осетљиви у погледу хармоније (Младеновић, 1974).

Игре у ђердапским насељима праћене су *карабама*, инструментима који се још једино могу наћи у неком старом селу на Мирочу или на салашима са којих су раније у села силазили свирачи, такозвани *карабаши*. За пратњу игара користе се још и свирала (фрула) и дудук. Играчи не могу да певају јер је играње дуготрајно, темпераментно и врло заморно (Љ. Јанковић и Д. Јанковић, 1952; Lukić & Joksimović, 2018).

С обзиром на то да се у ђердапском сектору јавља мало обрадивих површина, овде су развијени сточарство и риболов, а у мањој мери и земљорадња на скромним алувијалним равнима. Због тога се у *исхрани* становништва првенствено јавља риба, месо, млеко, млечни производи и качамак – *мамаљуга*. Међутим, као последица савремених друштвено-економских процеса јавља се све веће одступање од традиционалног начина исхране код људи. Овде су нарочито интересантне разне врсте хлеба намењене за различите прилике. Међу њима се издваја *гринђеј* или славски колач. Украшава се фигурама које симболишу плодност. Хлеб је подељен на четири дела и у сваком је по једна фигура: грозд, птица, буре или цвет. Овај тип хлеба многе жене припремају и данас. Осим *гринђеја*, за потребе слава, домаћице

припремају још два хлеба: колач за бога и колач за цркву. Сви наведени хлебови имају изражен култни значај (Влаховић, 1974б).

Слика 48. Традиционална храна у општини Голубац
(фото: Д. Лукић, 2017)

Од млека се прави јогурт (*дрзар*), а и кисело млеко. Најпознатији је бели српски сир *брнза*. Мада се доста користи и влашки сир чији је начин припреме исти као и код српског, само што се у кришкама обари и пресуши тако да може дуже да се одржи. Судови за чување млека и сира су *гаљате* и *ољеј*, а прављене су од једног комада липовог дрвета. Данас се ове посуде ретко срећу. Млеко и млечни производи са мамаљугом главни су јутарњи и вечерњи оброци код сточарског становништва.

До пред Други светски рат, у овом крају стока је гајена како за домаће потребе, тако и за извоз. Месо се нарочито спремао за славе, даће, празнике, приликом пољских радова. Најчешће се спрема овчје месо и то као печење уз додатак кромпира и пиринча. Месо се пекло под црепуљом. Зимом се кољу свиње од којих се добија маст и припрема сушено месо. Данас, када нема више отвореног огњишта, месо се суши у сушарама (Лукић, 2005). Доста често се стока жртвује у тренуцима везаним за опстанак, напредак и живот (Lukić & Joksimović, 2018).

Риба се спрема на различите начине, а најцењеније су кечига, смуђ, моруна, паструга, гиборт, сом и шаран. Спрема се за славу када она пада на пост и за Светог Николу који је заштитник рибара и морнара, а који се слави као посна слава. У насељима општине Голубац, посебан специјалитет је рибља чорба у коју се уместо воде ставља расо од киселог купуса и икра што јој даје посебан укус. Конзервирање рибе врши се сољењем, димљењем и сушењем на ваздуху.

Од поврћа, осим кромпира, пасуља и купуса као основних, користе се као додаци или салата: лук, парадајз, краставци, грашак, боранија. Као зачини користе се црвена паприка и бибер, а за пасуљ лист нане. Воће се не користи у великој мери као сирово, већ се од њега прави слатко, џем и мармелада. У свим приликама обично се пије ракија од шљиве џенарике и комине грожђа. Вино се мање служи и то обично на славама и другим свечаностима. Као изразито женска пића користе се разне врсте

ликера, а од топлих напитака кафа (Влаховић, 1974б, Лукић, 2005; Lukić & Joksimović, 2018).

Слика 49. Смуђ се обавезно налази у понуди ресторана општине Голубац (фото: Д. Лукић, 2017)

Важну улогу у очувању етнографског наслеђа имају и **етно куће**. Једна од њих је и *Етно кућа у селу Сладинац* која се налази на 5 km удаљености од Голупца и у њој су изложени предмети с краја XIX и почетка XX века. У етно кући чији је власник Живојин Стокић изложени су стари ковани новац, гумени и дрвени опанци, ткане торбе, народна ношња овог краја, разно посуђе, дрвене дечије колевке, намештај стар стотину година, дрвена софра, треношци итд. Вредност ове етно поставке огледа се у аутентичности и оригиналности изложених предмета.

Слика 50. Прело у Дому културе у Добри (фото: Д. Лукић, 2017)

Салаш (привремени објекти сточара у голубачком крају) се налазе расути по великој површини катастарске општине Добра, од Асин потока до Босмана, Ладних

вода и дубоко уз Добранску реку. Сада су углавном напуштени, користи их само мањи број мештана.

У селу Добра налази се јединствена *етнографска поставка* у просторијама Дома културе. У сталној изложбеној поставци изложено је неколико стотина експоната који сведоче о историјским, културним и обичајним вредностима овог краја.

6.2.3. Манифестације као туристичке вредности

У антропогене туристичке вредности убрајају се и уметничке, спортске, културне и забавне манифестације. Манифестације подстичу на туристичка путовања иако у много случајева нису намењене искључиво туристима, већ локалном становништву и у циљу очувања традиције и наслеђа. Садржајно и концепцијски веома различите, према величини контрактивне зоне, туристичке манифестације спадају у локалне, регионалне, националне, континенталне и светске (глобалне). Њихова посећеност зависи од врсте природбе, ранга учесника, времена и места одржавања, учесталости природбе, традиције, опште поруке, могућности доживљаја, познавања језика, сликовитости амбијента, организације превоза и смештаја. Из тог разлога служе за обогаћивање садржаја боравка туриста у неком месту, продужавање сезоне у њему и повећање потрошње туриста. Најчешћи облик туристичких манифестација је представљање локалног фолклора, ношње и обичаја. Добро осмишљене су веома привлачне како за домаће, тако и за иностране туристе (Erfurt & Johnsen, 2003).

Манифестациони туризам представља значајан сегмент у укупној понуди Србије. У комбинацији са природним и антропогеним туристичким вредностима и туристичком презентацијом и пропагандом, могу допринети бољем упознавању туриста са локалном средином. Истовремено позитивно утичу на изградњу нових и реновирање старих туристичких објеката, на структуру смештајних капацитета, повећање броја служби које се баве туризмом, као и на повећање обима туристичких кретања на дестинацији. Негативни ефекти манифестација као туристичког производа су неискоришћени смештајни капацитети, неактивност туристичких организација, неподвижени губици за организаторе итд. Међутим, манифестациони туризам је вид туризма који свакако може да допринесе повећању обима потражње туриста за одређеном дестинацијом (Бјељац и Ђурчић, 2003). Манифестације служе за постизање различитих економских, социјалних, еколошких и других циљева. Будући да се туризам јавља као један од најбрже растућих грана привреде, манифестације су постале значајни елементи туристичке понуде (Erfurt & Johnsen, 2003). У научној литератури се за њих везује различита терминологија. Највећу пажњу домаћих и страних туриста привлаче манифестације посвећене неговању традиције, народних обичаја, фолклора и старих заната. Оне се дешавају током читаве године, а најбројније су у летњим месецима. Њихова основна карактеристика је масовност и велико интересовање за понуђене садржаје. Многе од њих имају своје сталне посетиоце који желе да доживе специфичну атмосферу, разноликост културних садржаја и народног стваралаштва (Бјељац, 2006; Getz, 2008; Cudny, 2013).

Основу манифестационог туризма у општини Голубац чине четири манифестације. Туристичка организација Голубац у сарадњи са Општином Голубац организује привредно-туристичку манифестацију „Сајам Дунава“ сваке године у месецу јулу у оквиру које се организује и „Голубачки котлић“. На сајму се представља: еколошка храна домаће кухиње, фолклор и обичаји, рукотворине, сувенири и стари занати, производи и услуге удружења и предузетника. Програми сајма су: „Етносабор“, „Златне руке“, „Голубачки котлић“, „Сајам мале пивреде“, спортске смотре, традиционалне игре и избор најлепше Етнодевојке.

Слика 51. Државно првенство у једрењу (фото: Д. Лукић, 2017)

Међународна кајакашка регата пролази поред Голупца сваког августа, а организује се под покровитељством Европске кајакашке федерације. Регата стартује у Инголштату у Немачкој последње недеље јуна, пролази кроз Аустрију, Словачку, Мађарску, Србију, Бугарску и Румунију и завршава се почетком септембра у луци Свети Ђорђе у Румунији. *Државно првенство у једрењу* одржава се последње недеље августа. Стаза за једрење је променљива у зависности од ветрова који су потребни за одржавање истих. Углавном је то реон од насеља Усије до тврђаве Голубалки град. Организатори су Једриличарски Савез Србије и Туристичка организација Голупца. *Хајка на вука* одржава се у селу Добра, сваког фебруара. Организатори су Туристичка организација Голупца, Национални парк Ђердап и ловачко удружење „Куна“ из Дobre.

У 2018. години, на територији Србије, према подацима Туристичке организације Србије у „Календару природби 2018“, било је 850 туристичких манифестација, од чега су 134 манифестације етнографске туристичке манифестације. На територији источне Србије, туристичке манифестације које имају међународни карактер су само „Хомољски мотиви“ у Кучеву и „Сајам Дунава“ у Голупцу (Lukić et al., 2020).

У „Календару догађаја 2023“ према подацима Туристичке организације Србије на територији општине Голупца је планирано укупно четири манифестације:

- *Фестивал влашких игара „Жок“* – манифестација која се одржава у селу Житковица, негује и презентује влашку културу и обичаје који представљају изузетан перформанс ритуала и обреда карактеристичних за ове просторе, а представља својеврсни колаж фолклора, музике, хране и обичаја;
- *„Сајам Дунава“* – најзначајнија манифестација међународног карактера која промовише туристичку понуду општине Голубац. Фестивал је колажног типа, нуди квалитетан уметнички, забавни и едукативни садржај.
- *„Фестивал младих“* – састоји се из едукативног дела (изложба, књижевно вече, представа итд.) и забавног дела у виду концерта. Садржај је осмишљен тако да промовише културне и образовне постулате и подстиче младе да негују културне, образовне и традиционалне вредности.
- *Бицикличка трка „Утврђавање“* – у питању је традиционална бицикличка трка, чији организатор је Туристичка организација Голубац, а која поред промоције бициклизма, руте “Eurovello 6” и активног одмора, промовише културно наслеђе спајањем две тврђаве – Рам и Голубац.

6.2.4. Амбијенталне туристичке вредности

Амбијенталне туристичке вредности представљају лако препознатљиве, стилски дефинисане, архитектонски и уметнички осмишљене целине различитих намена. Спој природног, руралног, урбаног и културног наслеђа и савремених остварења, даје посебно обележје просторним целинама које тиме добијају и туристичку функцију. С обзиром на то да представљају комплементарне туристичке вредности, повећавају вредност туристичких атракција у близини. Често се могу користити у средствима туристичке пропаганде, а туристичка вредност им је сразмерна намени, препознатљивости и тренутном стању тражње на туристичком тржишту.

Слика 52. Црква Св. Николе у Голупцу (фото: Д. Лукић, 2017)

Амбијенталне туристичке вредности у Голупцу чине простор око градске цркве која је посвећена Св. Николи и трг у центру насеља, са спомеником жртвама у Првом и Другом светском рату, кућама у улици Цара Душана које су под заштитом државе, савременим зградама, хотелом „Голубачки град“, зградом поште, парком, зоном за шетаче са кафићима и ресторанима и зградом Општине. Ова амбијентална целина чест је мотив на сувенирима и разгледницама Туристичке организације Голупца.

Слика 53. Унутрашњост цркве Св. Николе у Голупцу (фото: Д. Лукић, 2017)

6.2.5. Пејзажне туристичке вредности

Пејзаж је природна категорија, али оплемењен објектима првенствено за потребе туризма, спада у антропогене туристичке вредности. Разноврсност комбинација природног и створеног има значајну туристичку вредност, а сразмерна је туристичкој развијености средине у којој се налазе. У том смислу, у општини Голубац издвајају се пејзажне вредности обале Дунава од Винаца и Усија до тврђаве Голубачки град. На овом потезу, туристи могу уживати у погледу на румунску обалу Дунава пред улазом у Ђердапску клисуру где је река најшира у свом средњем току и изнад чијих брда се беле ветрогенератори. Затим је ту, дуга шетна и бицикличка стаза и валобрани на којима се налазе терасе ресторана и кафића над самим Дунавом. Са њих пружа се поглед на марину и спортске терене за рукомет, фудбал, кошарку и тенис, као и прелеп парк и хотел „Голубачки град“ изграђен од фасадне цигле и архитектонски пројектован тако да подсећа на Голубачку тврђаву. Лепоту пејзажа употпуњује плаветнило неба у летњем периоду године које се огледа у води Дунава и шуме околних брда на улазу у национални парк.

VII СМЕШТАЈНИ КАПАЦИТЕТИ И ПРОМЕТ ТУРИСТА У ОПШТИНИ ГОЛУБАЦ

Активности везане за туризам у Републици Србији су: туризам у великим градовима, бањски туризам, културно и природно благо, лов, риболов, сеоски туризам и речни туризам. Међутим, поред позитивних утицаја, туризам има и негативне утицаје на животну средину, јер његове активности врше притисак на природне ресурсе и биодиверзитет, станишта и стварају отпад и загађење. Неодржив туризам може изазвати емисију штетних гасова у ваздуху, буку, отпад, испуштање отпадних вода, уља и хемикалија, чак и визуелно, архитектонско загађење. Правовременим планирањем могу се избећи штетне последице на животну средину која је од значаја за туризам. До сада су се штетни утицаји углавном јављали због непридржавања прописа приликом градње објеката, недостатком инфраструктуре за третман отпадних вода и неконтролисаним одлагањем отпада, као и неефикасним управљањем у заштићеним природним добрима (Радојевић, 2009). Исти аутор напомиње да су дефинисани следећи циљеви одрживог развоја туризма који важе и данас (стр. 35):

- побољшати смештајне капацитете;
- развити туристички систем квалитета и систем заштите потрошача;
- развити туристички информациони систем (информативни центри, брошуре, имиџ, позиционирање итд.);
- развити додатну туристичку понуду уз постизање економске исплативости и локалног просперитета (трговина, гастрономија, угоститељство, активности, путничке агенције итд.) отварањем нових радних места и уз максимално очување културног богатства и природне разноврсности;
- идентификовати и отклонити актуелне и потенцијалне конфликте између туризма и других активности везаних за коришћење ресурса. Сектор туризма се препознаје као сектор који има тај потенцијал и то се огледа у чињеници да постоји вертикална институционална структура за развој сектора.

Испуњење наведених циљева и спровођење предвиђених активности даће импулс развоју подручја ван великих градова, бољем просторном размештају становништва и поправљању социјалне ситуације у целини. Анализирајући податке Републичког завода за статистику долазимо до података да је у току 2022. године укупан број долазака туриста у Републику Србију износио 3.869.235, док је у претходној 2021. години износио 2.591.293 туриста. Стратегијом развоја туризма Републике Србије од 2016. до 2025. године (Сл. гласник РС, 8/2016), одређени су дугорочни циљеви планирања и развоја туризма у односу на актуелна кретања на међународном туристичком тржишту, избор приоритетних туристичких производа, план конкурентности, стратешко позиционирање, инвестициона стратегија, маркетинг план, као и план потребних улагања. С обзиром на то да кроз нашу земљу пролази Коридор VII у Стратегији развоја туризма Републике Србије од 2016. до 2025. године, наутички туризам је добио место приоритетног туристичког

производа, а Подунавље коме припада и општина Голубац, место водеће туристичке дестинације. Ово је последица тога што савремене тенденције међународне туристичке пловидбе која се одвија Паневропским коридором VII (Дунавом), показују глобални раст туристичке тражње. Осим тога, за територију општине Голубац је везана и туристичка рута „Тврђаве на Дунаву“, која се нуди туристима у оквиру туристичког производа Србије.

У Националној стратегији одрживог развоја Републике Србије (2009) наводи се, да сектор туризма у бруто домаћем производу учествује са 2,5% и са 5–6 % запослености Републике Србије. Просечан хотел у Србији је стар 42 године, има 105 соба у просеку, има две или три звездице, а последњи пут је делимично обновљен пре тринаест година. Просечан приход у 2004. години који је остварен по соби је 8.000 евра, док је у свету тај стандард бар 2,5 пута већи. Стратегијом је планиран промет од 20 милиона ноћења, од чега би половина било иностраних, а приход од туризма 1,5 милиона евра. У Стратегији су дефинисани и карактеристични туристички кластери који ће помоћи да туристичка понуда земље постане препознатљива. То су: Београд, Војводина, Западна Србија и Источна Србија. Ова подела није извршена према административно-управним границама, већ је извршена према потенцијалима за развој туризма и према досадашњем економском развоју регија.

Сектор туризма има велики интерес што се тиче одрживог развоја из разлога што је заинтересован за очување животне средине, јер само чиста и здрава животна средина може бити предуслов за развој туризма. Одрживи развој подједнако је важан и на глобалном и на националном и на локалном нивоу. Независни фактори одрживог развоја обухватају мир и безбедност, културне вредности, добру управу и снажне институције и са тим повезане управне структуре. Ти фактори утичу на укључивање концепта одрживости у национални оквир појединих земаља. За грађане је најрелевантнији овај на локалном, односно на општинском нивоу.

У току 2018. године, према подацима Републичког завода за статистику, у Републици Србији остварено је 9.336.103 ноћења туриста. Од тога су домаћи туристи остварили 5.678.235 ноћења, односно учествовали су са 60,8% у укупном броју ноћења, док су страни туристи остварили 3.657.868 ноћења и учествовали су са 39,2% у укупном броју ноћења. Према подацима Републичког завода за статистику, у току 2022. године у Србији је остварено 12.245.613 ноћења туриста, што је за 33,0% више него у 2021. години (табела 27). Ноћења страних туриста је током 2022. године било 4.939.394, што представља раст од 43% у односу на 2021. годину. Учешће страних туриста у укупном броју ноћења у 2022. години је 40,4%, док је, поређења ради, 2018. године износио 39,2%. Сви ови подаци указују на пораст броја страних туриста у нашој земљи последњих година.

У току 2022. године, највећи број долазака иностраних туриста и највећи број ноћења остварили су туристи из Босне и Херцеговине. Највећи пораст броја долазака (98,0%) и броја ноћења (89,0%) регистрован је код туриста из Кине и Хонг Конга тј. са овог дела азијског емитивног тржишта.

Табела 27. Промет туриста у Републици Србији за период 2018–2022. године

Година	Ноћења						Учешће у укупном броју ноћења у Србији (у%)	
	Укупно	Индекс	Домаћи	Индекс	Страни	Индекс	Домаћи	Страни
2018.	9.336.103	112,1	5.678.235	110,3	3.657.868	115,2	60,8	39,2
2019.	6.062.921	–	2.052.543	–	4.010.378	–	33,8	66,2
2020.	6.201.219	96,1	4.936.732	99,5	1.264.558	87,1	79,6	20,4
2021.	8.162.430	127,3	5.732.833	115,5	2.808.272	167,3	70,2	29,8
2022.	12.245.613	190,9	7.306.219	147,3	4.939.394	340,1	59,6	40,4

Извор: РЗС, Статистички годишњак Републике Србије (2023б)

У јануару 2023. године, у смештајним објектима у Републици Србији евидентирано је 229.606 долазака туриста, што је за 18,8% више у односу на исти период 2022. године. Број долазака страних туриста у односу на јануар претходне године, већи је за 53,8%, док је број долазака домаћих туриста мањи за 2,1%. Туристи су у јануару 2023. године остварили 793.323 ноћења, од чега су 51,9% остварили домаћи туристи, а 48,1% страни туристи. Број ноћења је већи, у поређењу са јануаром 2022. године за 12,3%. У односу на исти период претходне године страни туристи су у јануару 2023. године остварили за 39,2% већи број ноћења, док је број ноћења домаћих туриста мањи за 4,8% (РЗС, 2023в). У Републици Србији у мају 2023. године у односу на мај 2022. године, број долазака туриста већи је за 8,0%, док је број ноћења већи за 3,8%. У истом периоду број ноћења домаћих туриста већи је за 1,2%, док је број ноћења страних туриста већи за 7,5% (РЗС, 2023г).

Табела 28. Смештајни капацитети у општини Голубац за период 2011–2022. године

Година	Број пословних јединица	Број соба	Укупан број лежаја	Број сталних лежаја	Број помоћних лежаја	Број објеката који изнајмљују куће, станове и собе
2011.	3	132	356	301	55	20
2012.	3	103	278	224	54	13
2013.	3	104	673	278	222	56
2014.	2	77	191	140	51	6
2015.	2	80	223	172	51	15
2016.	2	84	242	191	51	6
2017.	2	95	256	200	56	15
2018.	2	120	324	258	66	17
2019.	2	129	349	278	71	Без података
2020.	2	145	390	330	60	Без података
2021.	2	193	542	501	41	125
2022.	2	262	608	Без података	Без података	213

Извор: РЗС (подаци добијени на лични захтев од руководиоца Групе за статистику угоститељства и туризма, 2023)

Закључно са 2022. годином, у општини Голубац постоје две пословне јединице које спадају у категорију основних смештајних капацитета. То су хотел „Голубачки град“ са две звездице и преноћиште „Пилот“. Хотел „Голубачки град“ располаже са 92 лежаја и специјализован је за организовање семинара и ђачких екскурзија. Оба

објекта се налазе у центру Голупца, поред кеја одакле се пружа поглед на Ђердапско језеро и на Голубачку трђаву. Мир и тишина овог простора идеални су за одмор, опуштање и рекреацију. Укупан број расположивих соба у општини Голубац за смештај туриста износи 262 са 608 лежаја. У категорији комплементарних смештајних капацитета која изнајмљују куће, станове и собе било је укупно 213 објеката, према подацима из 2022. године (табела 28).

У општини Голубац је 2022. године укупно забележено 11.687 долазака туриста. Од тога је 8.093 домаћих туриста и 3.594 страних. Они су остварили укупно 30.632 ноћења и то домаћи 21.772 и страни туристи 8860. Из табеле 29. се може запазити позитиван тренд пораста броја посетилаца у 2022. години у односу на претходне године. То се нарочито односи на домаће посетиоце, где је број готово удвостручен.

Табела 29. Доласци и ноћења туриста у општини Голубац за период 2011–2022. године

Година	Туристи			Ноћења		
	Укупно	Домаћи	Страни	Укупно	Домаћи	Страни
2011.	4.820	4.251	569	6.229	5.627	602
2012.	5.416	4.706	710	6.787	6.056	731
2013.	4.962	4.426	536	8.878	8.120	758
2014.	2.766	2.152	614	4.000	3.258	742
2015.	2.919	1.953	966	3.857	2.739	1.118
2017.	3.061	1.806	1.255	4.509	2.752	1.757
2018.	5.005	3.440	1.565	9.047	6.832	2.215
2019.	7.691	6.349	1.342	11.719	10.054	1.665
2020.	5.621	5.329	292	15.659	15.201	458
2021.	7.604	5.587	2.017	14.380	11.336	3.044
2022.	11.687	8.093	3.594	30.632	21.772	8.860

Извор: РЗС (подаци добијени на лични захтев од руководиоца Групе за статистику угоститељства и туризма, 2023)

Нарочито је позитиван пораст броја иностраних туриста у 2022. години, који у последњих дванаест година бележи рекордан број. И у структури ноћења туриста предњаче домаћи гости према подацима из 2022. године, па од 30.632 укупно евидентираног броја ноћења на територији општине Голубац, домаћи туристи су реализовали 21.772 ноћења, а страни 8.860 ноћења (табела 29).

Уколико упоредимо структуру смештајних капацитета са доласцима и ноћењима туриста према подацима Републичког завода за статистику у 2022. години, можемо закључити да највећи број долазака и ноћења остварује хотел „Голубачки град”. Он је те године регистровао 4.672 доласка и 12.467 ноћења туриста. Затим следе преноћишта, апартмани са три звездице и апартмани са две звездице са 1.438, 1.326 и 1.325 долазака, односно са 3.214, 3.656 и 3.759 ноћења. Најлошије стоје куће са једном звездицом у којима је 2022. године забележено свега 25 долазака са 70 ноћења и сеоска туристичка домаћинства са 10 долазака и 32 ноћења. Последњи податак говори да је сеоски туризам на територији општине Голубац неразвијен, обзиром на потенцијале које овај простор пружа (табела 30).

Табела 30. Доласци и ноћења туриста у Голубац према врсти и категорији објеката за смештај у 2022. години

Категорија објекта	Доласци			Ноћења		
	Укупно	Домаћи	Страни	Укупно	Домаћи	Страни
Хотел – 2 звездице	4.672	3.697	975	12.467	8.924	3.543
Соба – 4 звездице	663	367	296	1.095	700	395
Соба – 3 звездице	173	107	66	523	428	95
Соба – 2 звездице	448	195	253	1.223	803	420
Соба – 1 звездица	626	389	237	1.549	1.038	511
Кућа – 4 звездице	59	28	31	161	71	90
Кућа – 3 звездице	202	150	52	597	468	129
Кућа – 2 звездице	179	125	54	500	354	146
Кућа – 1 звездица	25	23	2	70	66	4
Апартман – 4 звездице	363	214	149	825	606	219
Апартман – 3 звездице	1.326	981	345	3.656	2.927	729
Апартман – 2 звездице	1.165	964	201	3.759	3.422	337
Апартман – 1 звездица	338	214	124	961	792	169
*СТД – 2 звездице	10	10	0	32	32	0
Преноћишта	1.438	629	809	3.214	1.141	2.073
Укупно	11.687	8.093	3.594	30.632	21.772	8.860

Извор: РЗС (подаци добијени на лични захтев од руководиоца Групе за статистику угоститељства и туризма, 2023); *СТД – сеоско туристичко домаћинство.

Према подацима добијеним од Туристичке организације општине Голубац, домаћи туристи већином долазе из Београда, Новог Сада и других делова АП Војводине. Они углавном долазе на викенд или проведу пар сати у оквиру кружних тура. То су у већини случајева, што се старосне структуре тиче, припадници категорије зрелог становништва, затим, брачни парови без деце, екскурзије и бициклисти. Њихове потребе се односе на водиче, пропагандни материјал и банкомате. Туристи углавном троше новац на услуге хране и смештаја, а њихова интересовања се односе на обилазак тврђаве и манастира, возњу бродићем, шетњу поред Дунава, манифестације и спортске активности. У хотелу „Голубачки град“ домаћи гости су углавном спортске екипе на припремама и то узраста основне и средње школе, екскурзије и мањи број пословних људи на семинарима. Интересантно је да се у туристичким подацима не јављају риболовци, а ипак се према подацима риболовачког друштва годишње прода до 1.000 дозвола. Гости хотела у 70% случајева резервишу смештај преко агенција, а 30% индивидуално. У приватном смештају је сасвим супротна ситуација, с обзиром на то да свега 15% туриста смештају резервишу преко Туристичке организације Голубац.

Иностранци туристи углавном долазе из Немачке, Француске, Аустрије, Румуније, Русије, Италије, Шведске, Мађарске, Пољске, Велике Британије, Грчке, Литваније, Норвешке, Словачке, Северне Македоније, а највише из Босне и Херцеговине. Старосна структура износи 20 до 50 година, а на кружним турама 20 до 30 година старости. Интересовања иностраних туриста се крећу око обиласка тврђаве, возње бродићем, боравка на плажи, шетње и пецања. Изражена је потреба за мењачницама, интернетом, изнајмљивањем бицикла и такси превозом. Од сувенира најтраженије су туристичке карте. И овде је потрошња на веома ниском нивоу и односи се на услуге смештаја и исхране. Бициклисти су релативно бројна

циљна група, углавном зреле старосне доби са ниском потрошњом и задржавањем од пар сати до једног дана. Њихове потребе су углавном изражене за сервисом за бицикле, мењачницом, интернетом. Њихова се потрошња углавном своди на куповину разгледница и туристичких мапа, поред смештајних и угоститељских услуга. Бициклисти из иностранства такође долазе из Немачке, Француске, Аустрије, Италије, Шпаније, Словачке и Швајцарске (Туристичка организација Голубац, 2023).

Слика 54. Апартаменти „Пилот“ и ресторан „Златна рибица“ у Голупцу
(фото: Д. Лукић, 2020)

Међутим, за суштинско повећање броја туриста, како домаћих, тако и страних и привлачење платежније клијентеле, потребно је унапредити квалитет смештаја, општу и туристичку инфраструктуру, као и туристички производ у целини. Потребно је фокусирати се на инострано туристичко тржиште у циљу повећања привлачења страних туриста кроз подизање нивоа сарадње са иностраним туроператорима. Кроз различите облике интегралне маркетинг промоције на међународним сајмовима у иностранству неопходно је представљање Голупца као јединствене и уникатне туристичке дестинације.

VIII КОРИШЋЕНА МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА ЗА ИЗРАДУ МОНОГРАФИЈЕ

Основни задатак монографије је представљање смерница и метода на основу којих се могу повезати природни и културно-историјски ресурси и туризам за потребе процене и развоја општине Голубац и околине. Основна хипотеза истраживања је да туризам може у великој мери позитивно да утиче на привредни развој посматраног простора, као и на боље представљање, афирмацију и заштиту потенцијала који у великом броју нису били присутни (или недовољно присутни) у досадашњој туристичкој понуди општине и Србије.

Током израде студије коришћено је неколико метода за прикупљање и обраду података. У првој фази истраживања обухваћен је преглед литературе из области природног и антропогеног наслеђа и туризма општине. Изучавани су научни радови објављени у међународним и домаћим научним часописима, као и монографије, радови излагани на конференцијама, садржаји у уџбеницима и студијама. Поред тога, претраживани су интернет сајтови и дигиталне карте (ГИС, Google Maps, Google Earth) о истраживаном простору. Консултовани су и правни документи. Циљ примењених метода био је детаљно истраживање општине Голубац и околине, општих физичко-географских карактеристика и друштвено-географских карактеристика, односно испитивање објеката, инвентаризација, опис научних, естетских и додатних вредности.

Теренска истраживања вршена су у неколико наврата од априла 2018. до јула 2023. године, што представља другу, емпиријску фазу рада. Истраживања су имала за циљ прикупљање података од посетилаца истраживаних локалитета, локалног становништва и запослених у локалној самоуправи и туристичкој организацији. У овој фази, у истраживању је коришћен је анкетни упитник, а вршена је аналитичко-синтетичка и картографска метода за детаљан приказ физичко-географских карактеристика посматраног простора.

У трећој фази рада, рађена је статистичка обрада добијених података са теренског истраживања, из научне литературе и других штампаних и електронских материјала (туристичке карте, каталози, брошуре и др.). На основу добијених података, извршена је квантитативна и квалитативна анализа садржаја, применом следећих методолошких инструмената:

1. модела GAM за евалуацију и валоризацију геолокалитета;
2. туристичког климатског индекса (TCI);
3. граничног капацитета туристичког простора;
4. модела Хилари ду Крос;
5. модела туристичке валоризације манифестација;
6. показатеља туристичке развијености општине Голубац;
7. индикатора одрживог развоја туризма; и
8. SWOT анализе.

8.1. Модел за валоризацију геолокалитета (GAM)

У анализи података коришћен је модел GAM (*Geosite Assessment Model*) за евалуацију одабраних геолокалитета на простору општине Голубац од стране стручњака из области геонаука. Модел је предложен од стране Вујичића и сар. (2011) који су се том приликом ослањали на неколико радова из области геонаслеђа и геотуризма (P. Pereira, D. Pereira, & Caetano Alves, 2007; Reynard, 2004; Reynard et al., 2007; Serrano & González-Trueba, 2005; Zouros, 2007), а касније је прилагођен и за друге типове локалитета као што су влажна станишта (Petrović et al., 2016). Модел подразумева анализу два кључна показатеља: главне и додатне вредности објеката геонаслеђа, који обједињује укупно 27 субиндикатора. Главне вредности имају 12 субиндикатора, док додатне вредности имају 15 субиндикатора. Њихове вредности се нумерички крећу од 0 до 1, следећим редоследом: 0,00, 0,25, 0,50, 0,75 и 1,00.

Главне вредности чине следећи показатељи:

1. **научно-образовне вредности** – VSE (реткост, реперезентативност, знања о геонаучним питањима, ниво интерпретације);
2. **естетске вредности** – VSA (видиковци, површина, околни пејзаж и природа, стање животне средине); и
3. **вредности заштите** – VPr (тренутно стање, ниво заштите, рањивост, одговарајући број посетилаца).

Додатне вредности чине:

1. **функционалне вредности** – VF_n (приступачност, додатне природне вредности, додатне антропогене вредности, близина емитивним центрима и важним путним мрежама и додатне функционалне вредности);
2. **туристичке вредности** – VTr (промоција, број организованих посета, број посетилаца, близина центара за посетиоце, интерпретативни панели, туристичка инфраструктура, смештај, ресторански сервис и квалитетна водичка служба) (Petrović et al., 2013; Vujićić et al., 2011).

Укупним збиром предложених вредности долази се до следеће једначине:

$$GAM = \text{главне вредности} (VSE + VSA + VPr) + \text{додатне вредности} (VF_n + VTr)$$

Међу **главним вредностима**, посебно се истиче *реткост* као веома значајна карактеристика објеката геонаслеђа и представља оцењивање њихове јединствености или посебности у оквиру групације сличних појава. Процена се креће од заједничког својства за већи број појава до једине појаве у свету.

Репрезентативност описује образовно-дидактичке карактеристике објекта геонаслеђа. Представља физичку презентацију на месту појављивања и у музејима и збиркама и презентацију у публикацијама и медијима, као и популарну презентацију у школским уџбеницима, новинама, телевизији, предавањима, итд. (Јојић Главоњић, 2010; Маран Стевановић, 2014). У овом истраживању, посматрани градијент је представљен од потпуног игнорисања до највишег представљања.

Знања о геонаучним питањима представља научно-стручну презентацију у часописима, зборницима радова и монографијама. Градијент се креће од потпуног игнорисања до интернационалних публикација.

Ниво интерпретације је показатељ који се односи на презентовање објеката геонаслеђа на занимљив и једноставан начин, тако да посетиоци могу да уживају и уче о њему. Градијент овог показатеља се креће од нивоа да нема интерпретације до нивоа да је објекат добар пример неког својства и процеса и да се лако може објаснити нестручном посетиоцу.

Видиковци спадају у естетске вредности. Њихов већи број олакшава разгледање објеката геонаслеђа и доприносе јачем доживљају читавог простора код туристе. Градијент овог показатеља се креће од потпуног одсуства (0) до 6. *Површина, околни пејзаж и стање животне средине* у смислу опремљености локалитета су комплементарне вредности са вредностима геолошких ресурса (Petrović et al., 2013).

Заштита обухвата тренутно стање објекта геонаслеђа, ниво заштите, рањивост и одговарајући број посетилаца. *Градијент тренутног стања објекта* креће се од потпуног оштећења до стања без оштећења. *Ниво заштите* се креће од тога да заштите нема до интернационалног нивоа. *Рањивост* се креће од неповратног губитка до нерањивости у смислу оштећења како природним тако и антропогеним деловањем, а с обзиром на степен угрожености контролише се и *број посетилаца* у објекту геонаслеђа како би се смањио степен разарања и може бити од 0 до више од 50. *Тржишна вредност* објеката геонаслеђа, односно, процена по броју посетилаца зависи од многих варијабли. Из тог разлога посетиоци би поред стручњака требали имати важну улогу у процени субиндикатора, јер су они ти који доносе одлуку о посети објекту геонаслеђа (Војић & Томић, 2015).

Додатне вредности се деле на *функционалне* и *туристичке вредности*. У наредним пасусима биће детаљније описане.

У **функционалне вредности** спадају приступачност, додатне природне вредности, додатне антропогене вредности, близина емитивним центрима, близина важне путне мреже и додатне функционалне вредности. Градијент *приступачности* се креће од неприступачног до највише приступачности аутобуским превозом. *Додатне природне и антропогене вредности* су битне јер могу бити допуна главне атракције, односно објекта геонаслеђа. Туристичка вредност амбијента је елемент туристичке валоризације који утиче на целовитост доживљаја објеката геонаслеђа. Уклопљеност објекта у амбијент и прилагођеност амбијента објекту геонаслеђа веома је значајан елемент валоризације, при чему се вреднују врста простора, разноликост, очуваност природе, уређеност амбијента и намена простора.

Близина емитивним центрима и важним путним мрежама су веома важне вредности, јер од њих зависи број потенцијалних посетилаца и ниво афирмације објекта геонаслеђа као туристичке дестинације (Petrović et al., 2013). Приликом анализирања туристичко-географског положаја објеката геонаслеђа треба имати на уму да се већи број сличних вредности на једном простору изражава као конкуренција, док постојање већег броја различитих туристичких вредности повећава туристичку вредност простора (Ђирковић, 2005). Утврђивање контрактивне зоне објеката геонаслеђа од велике је важности из разлога што се на

основу ње може планирати пласман пропагандног материјала, туристичка тражња и димензионирање објеката за смештај туриста у местима туристичке понуде. Саобраћајни положај зависи од квалитета саобраћајница и њихове пропусне моћи као и фреквенције у различитим временским условима. Када се одређује туристичко-географски положај треба имати у виду, ради веће дисперзије посетилаца у простору, долазак једним и повратак другим правцем. Из тога произлази и важност *додатних функционалних вредности* у смислу броја паркинг места, бензинских пумпи итд.

Туристичке вредности показују стање туристичких услуга и афирмацију објеката геонаслеђа као туристичких дестинација. Туристичке вредности могу бити комплексне, самосталне и комплементарне. Комплексне туристичке вредности имају више различитих привлачности, омогућавају развој више врста туризма, имају пространу контрактивну зону и препознатљиве су на туристичком тржишту. Самосталне туристичке вредности имају мању привлачност од комплексних, мању контрактивну зону, док комплементарне не условљавају већи интензитет туристичких кретања.

Од *промоције* на туристичком тржишту зависи да ли ће објекат геонаслеђа бити у рангу локалних или интернационалних локалитета. Такође, од тога зависи да ли ће у току године бити више *организованих посета* и *броја посетилаца*.

Важна је *близина центара за посетиоце*, затим *интерпретативни панели* и *туристичка инфраструктура* од којих зависи информисаност посетилаца и целокупан доживљај објекта геонаслеђа, као и врсте туристичких услуга, *смештај*, *ресторански сервис* и *квалитетна водичка служба* (Petrović et al., 2013). Ове вредности могу да допринесу не само продужењу боравка туриста у објекту геонаслеђа, већ и њиховој већој потрошњи, што се одражава на веће економске ефекте.

На крају се оцене сабирају и дају збирну оцену за сваку вредност, након чега се поставља матрица са 9 ћелија које су означене $Z(i,j)$, $(i,j=1,2,3)$. На основу укупне оцене коју је добио приликом валоризације, за сваки објекат геонаслеђа одређује се положај у ћелији матрице.

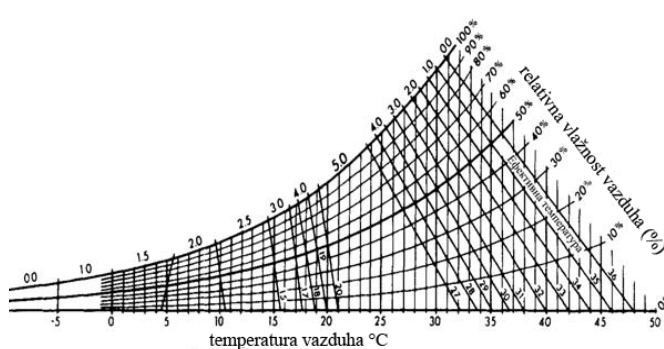
Генерално посматрано, модел ГАМ има за циљ да укаже на тренутно стање основних и додатних туристичких вредности објекта геонаслеђа који још нису достигле свој максимални потенцијал. Тиме се добија релативно реална слика стања геонаслеђа на основу које је могуће планирати и унапређивати туристичке активности за анализиране објекте (Vujičić et al., 2011). Међутим, неки субиндикатори с нижим вредностима и нису толико важни за развој туризма (Vožić & Tomić, 2015). Поменути аутори су са модификованим ГАМ моделом покушали да пребаце тежиште са мишљења стручњака на мишљење посетилаца о значају туристичких вредности геообјеката. То значи да би се у будућности развој туризма требало развијати у правцу побољшања оних вредности које још нису достигле висок ниво, али су од значаја и за посетиоце (Vožić et al., 2014; Vožić & Tomić, 2015). Модел је додатно унапређен укључивањем и других субјеката значајних у доношењу одлука, као што су становници посматраног простора и локална власт (Petrović et al., 2023).

За потребе овог истраживања, анализирана су четири објекта геонаслеђа на територији општине Голубац који су дефинисани на основу Инвентара геонаслеђа Србије. То су *Ђердапска клисура*, *кањон Брњичке реке*, *Рамско-голубачка пешчара* и

акумулација бигра код манастира Тумане. Иако нису бројни, ови објекти се могу повезати у јединствену туристичку туру, која би могла да обједини сличне објекте у осталим деловима Србије и суседним подунавским државама. Објекти геонаслеђа би се, као комплементарне туристичке вредности општине Голубац и Ђердапа могли уклопити у већ постојећу туристичку понуду.

8.2. Туристички климатски индекс (ТСИ)

С обзиром на то да клима све више постаје значајан фактор у избору туристичке дестинације (Hu & Ritchie, 1993; Lohmann & Kaim, 1999), ради вредновања улоге климе на простору општине Голубац, у овом истраживању ће бити примењен туристички климатски индекс (Tourism Climate Index – TCI) који је развијен од стране Миецковског (Mieczkowski, 1985). Индекс има за циљ да валоризује климу као ресурс за развој туризма на основу два биоклиматска елемента и три појединачна климатска елемента. Биоклиматски елементи који се валоризују су индекс комфора обданице (tk – однос максималне дневне температуре ваздуха и минималне дневне релативне влажности ваздуха) и дневни индекс комфора (tk_{24h} – однос средње дневне температуре ваздуха и средње дневне релативне влажности ваздуха). Појединачни климатски елементи који се валоризују су инсолација, падавине и брзина ветра (графикон 5).

Бод.	R (mm)	S (h)	W (m/s)
5.0	≤14.9	>10	< 0.8
4.5	15.0-29.9	9-10	0.8-1.5
4.0	30.0-49.9	8-9	1.6-2.5
3.5	50.0-59.9	7-8	2.6-3.3
3.0	60.0-74.9	6-7	3.4-5.4
2.5	75.0-89.9	5-6	5.5-6.7
2.0	90.0-104.9	4-5	6.8-7.9
1.5	105.0-119.9	3-4	-
1.0	120.0-134.9	2-3	8.0- 10.7
0.5	135.0-149.9	1-2	-
0	150.0-209.0	0-1	> 10.7
-0.5	-	-	-
-1.0	210.0-269.9	-	-
-1.5	-	-	-
-2.0	270.0-329.9	-	-

Графикон 5. Дијаграм за вредновање термалног комфора и таблица за вредновање средњих месечних сума падавина (R), средње дневне инсолације (S) и средње месечне брзине ветра (W) (Mieczkowski, 1985).

Када се наведене климатске варијабле пондерирају у складу са њиховом важности за туристички комфор, а и да би се добио њихов процентуални удео, туристички климатски индекс (ТСИ) се рачуна на основу формуле:

$$TCI = 8 \cdot tk + 2 \cdot tk_{24h} + 4 \cdot R + 4 \cdot S + 2 \cdot W$$

Максимална вредност TCI може бити 100. На основу овог туристичког климатског индекса време за туризам може бити: *идеално* (90–100), *одлично* (80–89), *врло добро* (70–79), *добро* (60–69), *прихватљиво* (50–59), *могуће* (40–49),

непожељно (30–39), врло непожељно (20–29), екстремно непожељно (10–19) и немогуће (-30–9).

8.3. Гранични капацитет туристичког простора

Постоји више дефиниција граничног или носећег капацитета туристичког простора. Једна од најпотпунијих гласи: „Носећи капацитет је број корисника које одређени простор може да прихвати у одређеном временском периоду, без неповратне биолошке и физичке деградације, способности простора да задовољава рекреативне потребе и без значајнијег угрожавања квалитета рекреативног доживљаја“ (Јовичић, 1997, стр. 66). На 4. Конгресу о националним парковима и другим заштићеним просторима (IUCN, 1992) предложена је формула за процену туристичког носећег капацитета одређене територије. Она се заснива на подели простора који користе туристи путем просечног индивидуалног стандарда израженог величином простора у m² по 1 особи као кориснику простора.

Када се утврди просечан стандард за сваку поједину просторну област, тада се носећи капацитет израчунава као количник површине коју туристи користе и просечног индивидуалног стандарда:

$$C = \frac{P}{S}$$

где су С – носећи капацитет; Р – површина; S – просечан индивидуални стандард.

Пошто ниједна површина за коју се одређује носећи капацитет није хомогена, већ напротив, врло је хетерогена, укупан носећи капацитет датог простора може бити само збир појединачних носећих капацитета различитих природних целина које га чине (Јовичић, 1997; Lukić & Joksimović, 2017).

Примена концепта одрживог туризма подразумева утврђивање, праћење и реевалуацију носећег капацитета туристичког простора. Носећи капацитет је синтеза:

- *капацитета простора и животне средине*, тј. максималног обима и интензитета коришћења простора који не доводи до дегарације и поремећајима у екосистемима и загађења животне средине;
- *социо-културног капацитета*, тј. максимално прихватљивог туристичког садржаја, интензитета коришћења простора и концентрације туриста који не угрожавају начин живота, културу, вредности и идентитет локалне заједнице;
- *психолошког капацитета*, тј. максималног обима и интензитета коришћења простора који не доводи до пада квалитета туристичког доживљаја;
- *економског капацитета*, тј. максимално прихватљивог обима развоја туризма који обезбеђује економски ефикасан развој (Maksin i sar., 2009).

8.4. Хилари ду Крос модел

За туристичку валоризацију културних добара на територији општине Голубац коришћена је литература која се заснива на моделу Хилари ду Крос (Берић и сар., 2011; Марковић и Петровић, 2012; Ромелић и сар., 2006; Станојловић и сар., 2010; Терзић, 2014). Према овом моделу, у оквиру туристичке валоризације дестинације, постоје културно-туристички субиндикатори и степени њиховог градуирања посебно за туристички сектор (табела 31) и посебно за сектор менаџмента културних добара (табела 33).

Табела 31. Субиндикатори за туристички сектор туристичке валоризације према моделу Хилари ду Крос

Туристички сектор						
Оцена	0	1	2	3	4	5
Тржишна привлачност културних добара						
<i>Амбијент</i>	слаб	слаб	адекватан	адекватан	врло добар	одличан
<i>Добро познато ван локалне средине</i>	не	не	унеколико	унеколико	веома добро	веома добро
<i>Значајан национални симбол</i>	не	има изврстан потенцијал	има изврстан потенцијал	има изврстан потенцијал	да	да
<i>Евокативно место</i>	не	има изврстан потенцијал	има изврстан потенцијал	има изврстан потенцијал	да	да
<i>Разликује се од осталих атракција у околини</i>	сиромашно		адекватно	адекватно	добро	одлично
<i>Привлачно за специјалне потребе</i>	уопште не	има изврстан потенцијал	има изврстан потенцијал	има изврстан потенцијал	да	да
<i>Комплементарно је с другим туристичким производима</i>	уопште не	има изврстан потенцијал	има изврстан потенцијал	има изврстан потенцијал	да	да
<i>Туристичка активност у региону</i>	скоро никаква		постоји у извесној мери	постоји у извесној мери	висока	висока
<i>Дестинација се асоцира са културом</i>	уопште не		у извесној мери	у извесној мери	високо	високо
Фактори од значаја при дизајнирању туристичког производа						
<i>Приступ културном добру</i>	није дозвољен приступ	ограничен приступ	ограничен приступ	дозвољен приступ свим елемент. објекта геонасл.	дозв. приступ свим елемент. објекта геонасл.	
<i>Добар транспорт од популационог центра до културног добра</i>	веома је удаљено /тежак приступ	олакшана је доступност	олакшана је доступност	одлична доступност		
<i>Близина других културних атракција</i>	веома је удаљено / отежано	олакшан је приступ	олакшан је приступ	растојање се може лако и брзо прећи пешке		
<i>Услугне погодности</i>	слабе	адекватне	адекватне	добре	добре	одличне

Извор: Прилагођено према Марковићевој и Петровићу (2012)

У туристичком сектору се валоризују тржишна привлачност културног добра и фактори од значаја при дизајнирању туристичког производа, а у сектору менаџмента културних добара, културни значај и робустност. Субиндикатори се појединачно оцењују оценама од 1 до 5, мада постоје и субиндикатори са мањим максималним оценама од 5. На крају се оцене сабирају и дају збирну оцену за сваки сектор, након чега се поставља матрица тржишне привлачности и робустности са 9 ћелија које су означене $M(i,j)$, ($i,j=1,2,3$). На основу укупне оцене коју је добило приликом валоризације за свако културно добро одређује се којој ћелији у матрици припада (табела 32). Закључак о субиндикаторима тржишне привлачности културног добра за туристички сектор је: слаба привлачност 0-20, средња привлачност 21-40, висока привлачност 41-60. Закључак о субиндикаторима за сектор менаџмента културних добара је: осетљивост/мала културна вредност 0-20, осредња вредност 21-40, висока вредност 41-60 (Берић и сар., 2011).

Табела 32. Матрица тржишне привлачности и робустности према моделу Хилари ду Крос

Робустност	41-60	$M(1,1)$	$M(1,2)$	$M(1,3)$
	21-40	$M(2,1)$	$M(2,2)$	$M(2,3)$
	0-20	$M(3,1)$	$M(3,2)$	$M(3,3)$
		0-20	21-40	41-60
	Тржишна привлачност			

Извор: Прилагођено према Ромелићу и сар. (2006)

Ћелије у матрици су дефинисане на следећи начин и представљене у табели 32:

- $M(1,1)$ – висока вредност индикатора културни значај/робустност и мала тржишна привлачност;
- $M(1,2)$ – висока вредност индикатора културни значај/робустност и средња тржишна привлачност;
- $M(1,3)$ – висока вредност индикатора културни значај/робустност и висока тржишна привлачност;
- $M(2,1)$ – осредња вредност индикатора културни значај/робустност и мала тржишна привлачност;
- $M(2,2)$ – осредња вредност индикатора културни значај/робустност и средња тржишна привлачност;
- $M(2,3)$ – осредња вредност индикатора културни значај/робустност и висока тржишна привлачност;
- $M(3,1)$ – мала вредност индикатора културни значај/робустност и мала тржишна привлачност;
- $M(3,2)$ – мала вредност индикатора културни значај/робустност и средња тржишна привлачност;
- $M(3,3)$ – мала вредност индикатора културни значај/робустност и висока тржишна привлачност (Марковић и Петровић, 2012).

Да би се избегла субјективност приликом туристичке валоризације непокретних културних добара Голубачке тврђаве, манастира Тумане и Дунавског лимеса, оцењивање су извршила два географа, два стручњака специјализована за

туристичка истраживања, три историчара уметности, један историчар и један магистар сликарства. Интервјуисање са оцењивањем вршено је у току марта и априла месеца 2022. године. Испитаници су из Голупца, Новог Сада, Београда и Винковаца, упознати су са непокретним културним добрима и посетили су их бар једном у последњих пет година. На основу оцена испитаника субиндикатора туристичке валоризације, добијене су средње оцене сваког појединачног субиндикатора, а њиховим даљим сабирањем реална оцена атрактивности сва три непокретна културна добра у општини Голубац.

Табела 33. Субиндикатори за сектор менаџмента културних добара туристичке валоризације према моделу Хилари ду Крос

Сектор менаџмента културних добара						
Оцена	0	1	2	3	4	5
Културни значај						
<i>Естетска вредност</i>	ниска	средња	висока			
<i>Историјска вредност</i>	низак	средњи	висок			
<i>Едукациона вредност</i>	низак	средњи	висок			
<i>Друштвена вредност</i>	низак	средњи	висок			
<i>Научно-истраживачка вредност</i>	низак	средњи	висок			
<i>Реткост културног добра на дестинацији или у региону</i>	уобичај. објекти исте врсте	мање уобичај. објекти исте врсте	ретки објекти исте врсте	уникатни објекти исте врсте		
<i>Репрезентативност за дестинацију</i>		слаба	добра	добра	одлична	
Робусност						
<i>Осетљивост културног добра</i>	велика		прилична	прилична	није осетљиво	
<i>Стање репарације</i>	слабо	донекле извршено	добро	добро	одлично	
<i>Постојање плана управљања културним добром</i>	нема плана	у припреми	у припреми	у припреми	у припреми	постоји
<i>Регуларни мониторинг и одржавање</i>	слабо	донекле	донекле	добро	добро	одлично
<i>Потенцијал за текуће инвестирање и консултације кључних стејкхолдера</i>	слаб	адекватан	адекватан	добар	добар	одличан
<i>Могућност негативног утицаја великог броја посетилаца на физичко стање културног добра</i>		велика могућн.	средња могућн.	средња могућн.	средња могућн.	мала могућн.
<i>Могућност негативног утицаја великог броја посетилаца на стил живота и културне традиције локалне заједнице</i>		велика могућн.	средња могућн.	средња могућн.	средња могућн.	мала могућн.
<i>Могућност модификације (адаптације) уз избегавање негативних утицаја на физичко стање објекта</i>		велика могућн.	средња могућн.	средња могућн.	средња могућн.	мала могућн.
<i>Могућност модификације (адаптације) уз избегавање негативних утицаја на традиционалне начине живота и привређивање локалне заједнице</i>		велика могућн.	средња могућн.	средња могућн.	средња могућн.	мала могућн.

Извор: Прилагођено према Марковићевој и Петровићу (2012)

8.5. Туристичка валоризација манифестација

За потребе туристичке валоризације манифестације урађена је анализа најзначајнијег догађаја на територији општине Голубац – Сајма Дунава. За потребе анализе коришћена је географска група критеријума која обухвата следеће сегменте (табела 34): садржај, порекло посетилаца и учесника по рангу, традиционалност, локацију одржавања, саобраћајну приступачност, време одржавања, број посетилаца и учесника, уметничку вредност манифестације, број пратећих манифестација, утврђивање организатора манифестације и задовољство посетилаца. Ова група критеријума има вредност од нула до пет бодова (Бјељац, 2006).

Табела 34. Туристичка валоризација манифестација према географским критеријумима

Географски критеријуми манифестација						
Оцена	0	1	2	3	4	5
Према садржају		забава		едукација		представљање појединих људских достигнућа (наука, привреда, спорт, уметност)
Према традиционалности (године одржавања)	0–4	5–10	11–20	21–30	31–40	40 и више
Према броју пратећих манифестација	0	1	2	3	4	5 и више
Према удаљености од туристички атрактивних локалитета у km	до 1	2–10	11–20	21–30	31–40	40 и више
Према дужини трајања у данима	0	1	2	3	4	5 и више
Према географском пореклу посетилаца	исто насеље и општина	околне општине	из покрајине и региона	из Србије	из бивше СФРЈ и суседства	из иностранства
Према географском пореклу учесника	исто насеље и општина	околне општине	из покрајине и региона	из Србије	из бивше СФРЈ и суседства	из иностранства
Према броју посетилаца	до 500	501–1.000	1.001–5.000	5001–10.000	10.001–20.000	20.000 и више
Према броју учесника	до 10	11–50	51–100	101–500	501–1.000	1.000 и више
Према уметничкој вредности	0	1	2	3	4	5
Према задовољству посетилаца	0	1	2	3	4	5
Број организатора	нема	1	2	3	4	5 и више

Извор: Прилагођено према Марковићевој и Петровићу (2012)

Задовољство туриста квалитетом манифестације обухвата процену следећих фактора: амбијента, туристичке активности у региону, квалитета манифестационог туристичког производа, односа посетилаца и локалне заједнице, сигурности боравка на дестинацији и друштвеног утицаја манифестације (Бјељац, 2006). Условљено је гостољубивашћу, квалитетом, тј, односом добијене вредности за утрошен новац и начином на који туристи физички и психички доживљавају туристички производ. У вези са тим, спроведено је истраживање које је обухватило 223 посетилаца Сајма Дунава. За прикупљање података коришћен је упитник на српском и енглеском језику у папиру. Истраживање је спроведено у току трајања

Сајма Дунава од 25. до 28. јула 2019. године. Упитник је састављен из два дела, при чему се питања у првом делу односе на демографске карактеристике испитаника, док други део садржи питања која се односе на задовољство испитаника манифестационим туристичким производом. Испитаници су изражавали степен свог задовољства (незадовољства) на петостепеној Ликертовој скали (1 – најмање; 5 – највише).

Уметничка вредност манифестације обухвата оцењивање: амбијента, фактора који су од значаја приликом дизајнирања туристичког производа, културног значаја, робустности и квалитета садржаја програма (Бјељац, 2010; Бјељац и Ђурчић, 2007; Бјељац и Терзић, 2015; Lukić et al., 2020). Из модела туристичке валоризације Хилари ду Крос, Бјељац је 2010. године извукао следеће индикаторе и овај модел модификовао за валоризацију туристичких манифестација: *амбијент; познато ван локалне области; важан национални симбол; може да се исприча интересантна прича; поседује особине које га диференцирају од осталих антропогених добара; привлачно за специјалне потребе; манифестација се асоцира са културом; број атрактивних антропогених вредности у ближој околини; едукативна вредност; историјска вредност; друштвена вредност; научно-истраживачка вредност; реткост на дестинацији и региону; и потенцијал за текуће инвестиције и консултацију кључних стејкхолдера.*

Ако је збир оцена уметничке вредности манифестације 0–20, манифестација има малу туристичку вредност; ако је 21–40, манифестација има осредњу туристичку вредност и ако је збир оцена 41–60, манифестација има високу туристичку вредност.

Табела 35. Економска група критеријума туристичке валоризације манифестација

Капиталне инвестиције					
<i>Пре</i>	Неуспешно (0)	Маргинално (1)	Добро (2)	Веома добро (3)	Одлично (4)
<i>После</i>	Неуспешно (0)	Маргинално (1)	Добро (2)	Веома добро (3)	Одлично (4)
Еколошки критеријум					
<i>Пре</i>	Неуспешно (0)	Маргинално (1)	Добро (2)	Веома добро (3)	Одлично (4)
<i>После</i>	Неуспешно (0)	Маргинално (1)	Добро (2)	Веома добро (3)	Одлично (4)
Медијско-промотивни критеријум					
<i>Пре</i>	Неуспешно (0)	Маргинално (1)	Добро (2)	Веома добро (3)	Одлично (4)
<i>После</i>	Неуспешно (0)	Маргинално (1)	Добро (2)	Веома добро (3)	Одлично (4)
Друштвено-политички критеријум					
<i>Пре</i>	Неуспешно (0)	Маргинално (1)	Добро (2)	Веома добро (3)	Одлично (4)
<i>После</i>	Неуспешно (0)	Маргинално (1)	Добро (2)	Веома добро (3)	Одлично (4)
Економски критеријум					
<i>Пре</i>	Неуспешно (0)	Маргинално (1)	Добро (2)	Веома добро (3)	Одлично (4)
<i>После</i>	Неуспешно (0)	Маргинално (1)	Добро (2)	Веома добро (3)	Одлично (4)
Стејкхолдерски односи					
<i>Пре</i>	Неуспешно (0)	Маргинално (1)	Добро (2)	Веома добро (3)	Одлично (4)
<i>После</i>	Неуспешно (0)	Маргинално (1)	Добро (2)	Веома добро (3)	Одлично (4)
Сарадња са туристичким организацијама					
<i>Пре</i>	Неуспешно (0)	Маргинално (1)	Добро (2)	Веома добро (3)	Одлично (4)
<i>После</i>	Неуспешно (0)	Маргинално (1)	Добро (2)	Веома добро (3)	Одлично (4)

Извор: Прилагођено према Lukić et al. (2020)

Економска група критеријума обухвата (табела 35): *утицај капиталних пројеката, еколошки, економски, медијски и политички утицај, стејкхолдерске односе, као и*

оцену сарадње са туристичким организацијама. Сви критеријуми су посматрани пре и после одржавања манифестације, а скала оцењивања је од нула до четири бода (Бјељац, 2010; Бјељац и Ђурчић, 2007; Бјељац и Терзић, 2015; Lukić et al., 2020).

На основу горе наведених критеријума могу се издвојити три категорије манифестација за које су атрактивне за туристичке посете, пошто је збир највећих вредности свих индикатора 116:

- прва категорија са 97 и више бодова – манифестације које представљају самосталну туристичку вредност;
- друга категорија од 73 до 96 бодова – манифестације које су значајан елемент туристичке понуде;
- трећа категорија са мање од 72 бода – остале манифестације у оквиру којих се посебна пажња обраћа на манифестације у недовољно развијеним просторима Србије (Бјељац, 2010; Lukić et al., 2020).

8.6. Показатељи туристичке развијености општине Голубац

Да бисмо представили туристичку развијеност општине Голубац анализирали смо следеће показатеље у 2022. години: дужину боравка туриста, коефицијент функционалности, искоришћеност капацитета и интензитет функционалности (Белиј и сар., 2014; Lukić et al., 2018a; Lukić et al., 2018b).

Дужина боравка (ДБ) представља однос броја ноћења (БН) и броја туриста (БТ):

$$ДБ = БН / БТ$$

Коефицијент функционалности (КФ) представља однос броја лежаја (БЛ) и броја становника (БС):

$$КФ = БЛ \times 100 / БС$$

Искоришћеност капацитета (ИК) је однос броја ноћења (БН) и броја лежајева (БЛ) у току године и на основу њега се одређује рентабилност пословања смештајних објеката:

$$ИК = БН \times 100 / БЛ \times 365$$

Ако је искоришћеност капацитета већа од 60% пословање је рентабилно, ако се креће између 40% и 60% онда се налази на граници рентабилности, а ако је испод 40% пословање није рентабилно (Белиј и сар., 2014).

Интензитет функционалности је величина туристичког промета који се остварује у неком месту за одређени временски период. Може се мерити у односу на простор, број локалног становништва или величину смештајних капацитета (Белиј и сар., 2014). Овде смо мерили у односу на број локалног становништва:

$$ИФ = БТ \times 100 / БС$$

где је ИФ – интензитет функционалности, БТ – број туриста и БС – број локалног становништва.

8.7. Индикатори одрживог развоја туризма

Стојановић (2006, стр. 268) и Јовичић и Илић (2010, стр. 280) преузели су листу компаративних индикатора за праћење и утврђивање степена одрживости туристичког развоја од стручних консултаната Европске комисије. Они интегришу чиниоце којим се вреднује актуелно стање развоја туризма у одређеном простору. Њихова примена заснива се на систему кодирања којим се утврђује гранична вредност, на основу којих се стање туризма оцењује као критично, подношљиво и одрживо. Чиниоци којим се вреднује актуелно стање развоја туризма сврстани су у 5 група:

- **економски индикатори** приказују економске ефекте туристичког привређивања у туристичком месту или простору;
- **задовољство туриста** изражава се кроз њихово мишљење о атрактивности мотива, стању животне средине, социо-културним особеностима средине као и задовољством у вези са квалитетом туристичких капацитета и пружених услуга;
- **социјални индикатори** одражавају социјални интегритет локалне заједнице, са аспекта субјективног благостања домицилног становништва у туристичкој дестинацији;
- **културни индикатори** изражавају степен очуваности културног идентитета локалне заједнице под утицајем туриста који долазе из различитих културних средина;
- **индикатори стања животне средине** треба да пруже слику о стању животне средине и утицајима које туризам врши на водне ресурсе, ваздух, биодиверзитет, земљиште (Lukić & Joksimović, 2020).

За потребе ове монографије анализирани су културни индикатори одрживог развоја туризма у општини Голубац. Они изражавају степен очуваности културног идентитета локалног становништва под утицајем туриста.

У културне индикаторе одрживог развоја туризма спадају (табела 36):

1. **однос смештајних капацитета и броја локалног становништва** – индикатор је неповољан уколико је број лежаја више од 1,6 пута већи од броја становника, јер на локалну заједницу утиче интензивна туристичка изградња. Уколико је овај однос мањи од 1,5 пута, повољнији је за локалну заједницу. Природне карактеристике простора, врсте смештаја, интензитет и врста туристичког промета, утичу на варирање поменутих корелација.
2. **интензитет туризма** – индикатор представља однос броја туристичких ноћења током године представљеног у хиљадама и броја локалног

становништва израженог у стотинама. Овај индикатор показује степен културне сатурације простора и ако је већи од 1,6 пута карактерише се као неповољан за одрживост туризма (Stojanović, 2006).

Табела 36. Културни индикатори одрживог развоја туризма

Културни индикатори	<i>Однос смештајних капацитета и броја локалног становништва</i>	<1,1:1 зелена зона
		1,1 – 1,5: 1 жута зона
		>1,6:1 црвена зона
	<i>Интензитет туризма</i>	<1,1:1 зелена зона
		1,1 – 1,5: 1 жута зона
		>1,6:1 црвена зона

Извор: Прилагођено према Стојановићу (2006)

8.8. SWOT анализа

За потребе изналажења најоптималније стратегије развоја туризма у општини Голубац, урађена је анализа снага, слабости, шанси и претњи у туристичком развоју, тзв. SWOT анализа. Први пут представљена 1969. године, ова анализа је постала популарна током 1970-их због пословне филозофије која гласи да менаџери могу планирати усклађивање ресурса предузећа са сопственим окружењем. Најважнији спољни и унутрашњи фактори за будућност предузећа називају се стратешким факторима и они су сажети у SWOT анализи.

Екстерно окружење чине варијабле (прилике и претње) које су ван посматраног предузећа и обично нису под краткорочном контролом менаџмента. С друге стране, у унутрашњем окружењу се идентификују предности и слабости. Временом, ова анализа постала је применљива за свеобухватно сагледавање не само предузећа већ и ширих простора и појава, односно анализу слабости и предности с једне стране, као и могућности и претњи које долазе из окружења с друге стране.

IX РАЗМАТРАЊЕ ДОБИЈЕНИХ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА СА ДИСКУСИЈОМ

9.1. Резултати туристичке валоризације одабраних објеката геонаслеђа

За туристичку валоризацију одабраних објеката геонаслеђа у општини Голубац, анализирана су четири репрезентативна објекта геонаслеђа. То су *Ђердапска клисура, кањон Брњичке реке, Рамско-голубачка пешчара и акумулација бигра код манастира Тумане*.

Научно-образовне вредности геолокалитета у општини Голубац крећу се од 2,25 (Бигар код манастира Тумане) до 3,75 (Ђердапска клисура). Сви објекти геонаслеђа на простору општине Голубац могу послужити за теренска истраживања научника различитих профила, поготово географа, али и за извођење теренске наставе студената и ђачких екскурзија, као и за развијање формалног и неформалног образовног туризма (Lukić et al., 2016).

С обзиром на то да Ђердапска клисура представља композитну долину и највећу клисуру пробојницу у Европи, она има највећу вредност у оквиру субиндикатора *реткости* 0,75, јер спада у категорију интернационалне реткости. Бигрена акумулација код манастира Тумане има вредност овог субиндикатора од 0,5, јер су на територији Србије ови облици крашког акумулативног рељефа доста ретки. Рамско-голубачка пешчара и кањон Брњичке реке су у категорији регионалних вредности, вредност субиндикатора 0,25, јер нису посебни у категорији сличних појава, у овом случају геоморфолошких облика.

Ђердапска клисура има највиши степен *репрезентативности*, вредност овог субиндикатора је 1, с обзиром на то да има најбољу физичку презентацију на месту појављивања (у оквиру Националног парка „Ђердап“ и Геопарка „Ђердап“), затим је ту и веома висока презентација у медијима, школским уџбеницима, предавањима итд. Остали геолокалитети имају умерену репрезентативност, вредност субиндикатора 0,5, јер се не појављују у великој мери у медијима и школским уџбеницима, а и сама физичка презентација им је на умереном нивоу.

Што се тиче *знања о геонаучним питањима* као субиндикатора, највишу вредност има Ђердапска клисура 1, јер се јавља у интернационалним научним часописима, монографијама и другим публикацијама, док се остали геолокалитети углавном јављају у научним публикацијама националног карактера, вредност субиндикатора 0,75.

Ниво интерпретације код Ђердапске клисуре, кањона Брњичке реке и Рамско-голубачке пешчаре има вредност 1, јер су ово добри примери флувијалног и еолског рељефа чији постанак је могуће лако објаснити свим туристима, а не само експертима. Бигрена акумулација код манастира Тумане је за овај субиндикатор добила вредност 0,5, јер представља добар пример крашког акумулативног рељефа чији начин настајања није лако објаснити туристима који се не разумеју у крашки процес и уопште крашку морфологију и хидрографију.

Највеће **специјалне естетске вредности** има Ђердапска клисура 4,00, а најмање бигрена акумулација код манастира Тумане 1,75. Оцене су образложене у наредним пасусима.

Видиковци су изразити планински врхови, природни видиковци, изразите формације стена и представљају изузетне потенцијале за развој туризма уколико се среде прилазни путеви до њих. За потребе заштите и уређења видиковаца потребна је површина од 1 до 3 ha уколико су изван резервата. На територији општине Голубац издвајају се: Окмејдан – 378 m; Венац – 558 m; Црни врх брњички – 624 m; Лазино брдо – 468 m; Кљане – 420 m; Краку-лунг – 604 m; Корновски вис – 632 m; Орлова – 462 m; Рапанис – 586 m; Јездин врх – 685 m; Салчн – 565 m; Старчев врх – 505 m; Ложана – 422 m; Кугљев врх – 476 m; Сечински врх – 626 m и Црни врх тумански – 591 m. Последње наведени, Црни врх тумански, популарно је излетиште са кога се пружа поглед на већи део голубачке општине. Налази се 7 km јужно од Голупца, код села Снеготин. Одатле се пружа предиван поглед на национални парк, геопарк, Дунав и Румунију и један је од најлепших видиковаца читаве општине. Укупна дужина пешачке стазе до Црног врха износи 9,5 km. Овај субиндикатор има вредност 1 за Ђердапску клисуру, 0,5 за кањон Брњичке реке и 0,25 за бигрену акумулацију код манастира Тумане и Рамско-голубачку пешчару.

Ђердапска клисура има велику **површину**, вредности 1, а акумулација код манастира Тумане малу, вредности 0. С друге стране, Рамско-голубачка пешчара и кањон Брњичке реке обе имају средње површине, вредности 0,50.

Вредност околног пејзажа је 1 код Ђердапске клисуре и кањона Брњичке реке. Композитни карактер Ђердапске клисуре омогућава смењивање пејзажа стрмих литица у оквиру клисурастих сужења и благо нагнутих страна долине у котлинским проширењима. Такође овде се јавља веома бујна вегетација са различитим реликтним и ендемским врстама и Дунав, односно Ђердапско језеро, који употпуњују читав доживљај. Слично је и са кањоном Брњичке реке, где доживљај употпуњују стрме стране речне долине, брзаци, водопади и бујна вегетација. Нижу вредност овог субиндикатора има бигрена акумулација код манастира Тумане, 0,75, где је лепоту геолокалитета нарушила испосница Зосима Синајита. Рамско-голубачка пешчара има вредност овог субиндикатора 0,50, јер су велике површине под песком и вегетацијом коју углавном чине борови, али где у већој мери нису развијене дине као акумулативни облици еолске ерозије и неки псеудокрашки облици рељефа карактеристични за пешчаре.

Стање животне средине је задовољавајуће, има вредност 1, код Ђердапске клисуре и кањона Брњичке реке који се налазе у оквиру националног парка и геопарка „Ђердап“. Код Рамско-голубачке пешчаре овај субиндикатор има вредност од 0,75, као и код бигрене акумулације код манастира Тумане. Око бигрене акумулације су рађени грађевински радови за потребе посета испоснице Зосима Синајита, иако представља споменик природе националног значаја и налази се на листи геонаслеђа Србије.

Вредности заштите крећу се од 2,00 код бигрене акумулације и код манастира Тумане до 3,75 код Ђердапске клисуре и кањона Брњичке реке.

Тренутно стање објекта код Ђердапске клисуре и кањона Брњичке реке има вредности 1, с обзиром на то да ови геообјекти немају значајнија оштећења.

Бигрена акумулација код манастира Тумане за овај субиндикатор има вредност 0,5, јер је под човековим утицајем изгубила своју аутентичност, чиме је средње оштећена са очуваним основним геоморфолошким особинама. Исто је и са Рамско-голубачком пешчаром која је оштећена изградњом деонице брзе саобраћајнице Пожаревац–Голубац.

Ђердапска клисура и кањон Брњичке реке имају национални *ниво заштите*, вредност 0,75, пошто се налазе у оквиру Националног парка „Ђердап“. Исту вредност има и бигрена акумулација код манастира Тумане, јер је споменик природе од националног значаја. Пешчара нема ниво заштите, па је вредност овог индикатора 0.

Што се *рањивости* тиче, она не постоји код Ђердапске клисуре и кањона Брњичке реке, па је вредност субиндикатора 1. Бигрена акумулација код манастира Тумане и Рамско-голубачка пешчара имају средњу вредност овог субиндикатора од 0,5, пошто су оштећене природним процесима и људском активношћу.

Из горе поменутих разлога, *погодан број посетилаца* код Ђердапске клисуре, кањона Брњичке реке и Рамско-голубачке пешчаре је више од 50, па је вредност субиндикатора 1. Код бигрене акумулације код манастира Тумане овај субиндикатор има вредност 0,25, јер може да прими истовремено од 0 до 10 посетилаца.

Због свега горе наведеног, највећу *суму главних вредности* има Ђердапска клисура, 11,50, а најмању бигрена акумулација код манастира Тумане, 6,00. Сума главних вредности код кањоне Брњичке реке износи 9,25, а код Рамско-голубачке пешчаре 6,50.

Табела 37. GAM туристичка валоризација геообјеката у општини Голубац

GAM туристичка валоризација геообјеката	Вредности				Позиција у GAM матрици
	Главне		Додатне		
	VSE+VSA+VPr	Σ	VF _n +VTr	Σ	
Ђердапска клисура	3,75+4,00+3,75	11,50	5,00+8,25	13,25	Z ₃₃
Кањон Брњичке реке	2,50+3,00+3,75	9,25	3,50+5,75	9,25	Z ₃₂
Рамско-голубачка пешчара	2,50+2,00+2,00	6,50	3,25+2,00	5,25	Z ₂₂
Бигар код манастира Тумане	2,25+1,75+2,00	6,00	2,25+6,50	8,75	Z ₂₂
<i>просек</i>		8,31		9,13	

Сума додатних вредности највећа је код Ђердапске клисуре, 13,25, а најмања је код Рамско-голубачке пешчаре 5,25. Код бигрене акумулације код манастира Тумане сума је 8,75, а код кањона Брњичке реке 9,25 (табела 37).

Највише *функционалне вредности* има Ђердапска клисура 5,00. С друге стране, најмање вредности од 2,25 има бигрена акумулација код манастира Тумане.

Приступачност је највећа и могућа аутобусом, вредност 1, код Ђердапске клисуре и Рамско-голубачке пешчаре. Бигреној акумулацији код манастира Тумане је могуће прићи и аутомобилом, вредност 0,75, док је код кањона Брњичке реке вредност овог субиндикатора најнижа из разлога што је притупачност ниска и могућа је само пешице, с посебном опремом и уз пратњу стручног водича.

Додатне природне вредности су субиндикатор који код Ђердапске клисуре и кањона Брњичке реке има вредност 1, с обзиром на то да се налазе у оквиру

националног парка и геопарка, на чијем простору укупно има 63 геолошких, геоморфолошких, геоархеолошких, хидролошких вредности (објеката) и видиковаца (табела 38). Такође, у оквиру геопарка „Ђердап“ налази се чак 14 резервата природе. Вредност овог субиндикатора за бигрену акумулацију код манастира Тумане и Рамско-голубачку пешчару износи 0,25, с обзиром на то да им се од природних вредности на нешто мањој удаљености налази само Ђердапска клисура.

Табела 38 . Геолокалитети у Геопарку Ђердап

Назив локалитета	Статус природне заштите	Опис
Дедине	НП Ђердап III зона	Горњејурски и доњокредни седименти, Голубац
Ридан-Голубац	НП Ђердап I зона	Доњокредни ургонски кречњаџи са са типичним микропалеонтолошким скупинама, насеље Ридан
Бег бунар	НП Ђердап I зона	Крашки извор и водопад, околина Голупца
Раковица	НП Ђердап III зона	Седименти средње јуре са фосилном макрофауном, село Раковица, клисура реке Брњице
Каменолом Брњица	НП Ђердап II зона	Део гранитоидног масива, село Брњица
Турски поток	НП Ђердап III зона	Миоценско-плиоценске наслаге са фосилним остацима биљака, подручје села Добра
Хомољски кристалин	НП Ђердап III зона	Изданак протерозојских метаморфних стена, подручје села Добра
Лева Река	НП Ђердап III зона	Профил карбонских црних филита
Црни врх брњички	НП Ђердап II зона	Видиковац (624 m н.в.) Јура-креда и неоген лежишта са фосилима, клисура реке Брњице
Пешача – тунел 17	НП Ђердап I зона	Репрезентативни профил јурске старости на југу Карпата са обиљем фосила (брахиоподи, шкољке, амонити и белемнити), деоница пута Песача
Соколовац	НП Ђердап I зона	Најистакнутији врх (625 m н.в.), клисура Госпођин вир
Кањон Бољетинске реке	НП Ђердап II зона	Бочно проширење јурских и доњокредних седимената са Гребена
Бољетинско брдо	НП Ђердап III зона	Профил изданка дубоке воде доњокредних седимената са амонитима
Хладна вода	НП Ђердап II зона	Доњокредни (аптско-албијски) седименти са фосилима, подручје Хладне воде
Гребен	НП Ђердап III зона	Профил јурских и доњокредних сукцесија – типичан профил Клауских слојева
Шомрда	НП Ђердап II зона	Највиши врх истоимене планине (803 m н.в.), прекамбријске, пермске и јурске стене са фосилима, подручје Доњег Милановца
Ковилово	НП Ђердап III зона	Мало брдо (358 m н.в.) и видиковац, метаморфне стене, Доњи Милановац
Капетан Мишин брег	НП Ђердап III зона	Видиковац са погледом на средњи део Ђердапске клисура
Стари Доњи Милановац	НП Ђердап III зона	Седименти доње креде са амонитима
Трагови Карпатског теснаца	НП Ђердап III зона	Миоценски седименти са фосилима, остаци транскарпатског система мореуза, улаз у Доњи Милановац

Клокочевац	НП Ђердап III зона	Црвенкасти кварцни порфири, село Клокочевац
Тектонска навлака Голубиња	НП Ђердап III зона	Протерозојски кристаласти шкриљци, село Голубиње
Плоче – Мали Казан	НП Ђердап I зона	Равна крашка висораван са котлинама
Велики Штрбац	НП Ђердап I зона	Највиши врх планине Мироч (768 m н.в.), изнад клисуре Мали Казан
Мали Штрбац	НП Ђердап I зона	Други највиши врх планине Мироч (626 m н.в.) са потопљеним крашким извором у свом подножју
Голо Брдо – Велики Казан	НП Ђердап I зона	Профил јурских и доњокредних кречњака, пут за Голо Брдо
Џеврин	НП Ђердап III зона	Импресиван врх брда Џеврин (434 m н.в.) део зоне Џевринског раседа, једног од најважнијих система раседа у Јужним Карпатима, Сипска клисура
Кашајна	НП Ђердап III зона	Флишне стене доње креде, река Кашајна
Дунавске терасе близу Кладушнице	НП Ђердап III зона	Седименти речне терасе, једна од фаза усека Дунава и Јужне Карпате, село Кладушница
Црнајка	НП Ђердап III зона	Седименти средње јуре, село Црнајка
Милошева Кула	НП Ђердап III зона	Палеозојске метаседиментне стене са мермерним сочивима, деоница Милошева Кула – Црнајка
Перидотити Мироча	НП Ђердап II зона	Део ултрамафичног система навлака, планина Мироч
Бигрена акумулација код манастира Тумане	Споменик природе	Крашки извор са акумулацијом бигра у близини манастира Тумане
Бигрена акумулација Бели изворац	НП Ђердап III зона	Крашки извор са водопадима и акумулацијом бигра
Ђердапска клисура	НП Ђердап III зона	Комплексно подручје са разноликим природним и културно-историјским наслеђем
Кањон Брњице	НП Ђердап III зона	Профил фосилних седимената средње јуре дуж клисуре Брњице
Дрењарски систем – Бигар	НП Ђердап III зона	Пећински систем дужине 3731 m, Џевринска греда
Језеро Алу Шонте	НП Ђердап III зона	Природно језеро настало денудацијом
Велика Чука (Подвршка)	НП Ђердап III зона	Видиковац на 379 m н.в. са погледом на Дакијски басен, област Кладова
Пећина Пешћера Маре	НП Ђердап II зона	Кратка сува пећина са фосилима и археолошким артефактима (гвоздено доба), клисура Госпођин вир
Пећина „Tabula Traiana“	НП Ђердап I зона	Кратка пећина са остацима плеистоцене фауне сисара (пећински лав, пећинска хијена, пећински медвед) и артефакти из времена средњег палеолита
Беле Воде	НП Ђердап II зона	Систем јаког, делимично потопљеног крашког извора, клинсура Казани
Буронов Понор	НП Ђердап III зона	Понорска пећина са два улаза и 3593 m дугим ходницима
Ракин Понор	НП Ђердап III зона	Најдубља пећина у Србији са укупним бројем денивелација од 285 m, планина Мироч
Суви Понор	НП Ђердап III зона	Понорска пећина са ходницима дужине 930 m и денивелацијом од 133 m, планина Мироч
Градашница	НП Ђердап III зона	Изворска пећина са 529 m истражених канала и специфичним конкрецијама силицијум- диоксида (опал и калцедон) – прва документована појава у српским пећинама, планина Мироч

Дисина пећина	НП Ђердап III зона	Изворска пећина са глатко еродованим зидовима и пролази дужине 366 m, планина Велики Гребен
Безимена пећина	НП Ђердап III зона	Сува пећина, планина Велики Гребен
Кањон Пепељави Поток	НП Ђердап III зона	Клисура дугачка 100 m са ерозивним диновским лонцима и сезонским потоком, подручје Џевринске греде
Пећина Велика Пештера	НП Ђердап III зона	Тунелска пећина дуга 129 m, типична за контактни крас, област Џевринска греда
Миличина пећина	НП Ђердап III зона	Изворска пећина са два улаза 156 m дугим ходницима, Кашајна, Џевринска греда
Жути Крш	НП Ђердап III зона	355 m дуга пећина са два крашка извора, један је са температуром воде од 18°C, област Џевринска греда
Рајкова пећина	Споменик природе	Једна од најдужих пећина у Србији, са 2380 m истражених канала, горњејурски масивни кречњаци, подручје Мајданпека
Природни мост Ваља Прераст	Споменик природе	Природни камени мост (прераст) на реци Ваља Прерас, подручје Мајданпека
Природни мостови Вратна	Споменик природе	Долина реке Вратне са три прераста: Мала прераст, Велика прераст и Сува прераст, област Неготина
Тунелска пећина Замна	Споменик природе	Тунелска пећина са три вигледи, пример завршне фазе у спелеоморфолошкој еволуцији, подручје Неготина
Бладерија	Споменик природе	Крашко подручје са водопадима и два главна извора, планина Мироч
Наданова	НП Ђердап III зона	Профил горње креде (ценоманско-средетуронски), наспрот насељу Наданова у Румунији
Текија плавина	НП Ђердап III зона	Велика плавина настала бујичним поплавама, Текија
Корешин поток	НП Ђердап III зона	Прекамбријско-ордовицијумске габро стене прекривене силурско-девонским пешчарима, село Мосна
Рудна Глава	НП Ђердап III зона	Најстарија експлоатација бакра у Европи, пример археолошког геонаслеђа, област Мајданпека
Цанетова пећина	НП Ђердап III зона	Кратка сува пећина, клисура Замне
Пећина Соколовица	Споменик природе	Две изворске пећине, изливне тачке хидрогеолошког система који понире у Цветановцу, планина Мироч

Извор: Прилагођено према документу Application Dossier for Membership in UNESCO Global Geoparks Network (2017). Donji Milanovac: Djerdap Geopark.

Додатне антропогене вредности код Ђердапске клисуре и кањона Брњичке реке имају вредност 1, Бигрена акумулација код манастира Тумане и Рамско-голубачка пешчара имају вредност овог субиндикатора 0,50, с обзиром на то да су све антропогене вредности у оквиру Ђердапске клисуре на већој удаљеност. Код бигрене акумулације у близини су испосница Зосима Синајита, манастир Тумане и Голубачка тврђава, док су код пешчаре у близини Рамска и Голубачка тврђава (табела 39).

Табела 39. Објекти културно-историјског наслеђа са статусом заштите у Геопарку Ђердап

Назив локалитета	Опис	Врста	Статус заштите
Граница Римског царства – Дунавски лимес у Србији	Древни фортификациони систем дуж десне обале реке Дунав	Споменик културе	I категорија и у оквиру Тентативне листе UNESCO

Лепенски вир	Од раног мезолита до раног неолита (9500-5500 BC), Бољетин	Археолошки локалитет	I категорија (културно добро од изузетног значаја)
Голубачка тврђава	Средњовековна тврђава на улазу у Бердапску клисури	Споменик културе	I категорија (културно добро од изузетног значаја)
Рудна Глава	Најранији центар рударства бабра на централном Балкану, Мајданпек	Археолошки локалитет	I категорија (културно добро од изузетног значаја)
Костол	Castrum Pontes, поред Трајановог моста, Кладово	Археолошки локалитет	I категорија (културно добро од изузетног значаја)
Диана – Караташ	Остаци тврђаве и дворца, низводно од ХПП Бердап 1, Кладово	Археолошки локалитет	I категорија (културно добро од изузетног значаја) и у оквиру Тентативне листе UNESCO
Фетислам	Средњовековна тврђава, Кладово	Споменик културе	II категорија (културно добро великог значаја) и у оквиру НП Бердап
Кастел Мироч	Остатци римске тврђаве	Археолошки локалитет	Трећа категорија
Пена	Сигнална станица између Малог Казана и Великог Казана	Споменик културе	Трећа категорија
Стара Чаршија	Стари чаршијски занатски центар, Кладово	Историјски локалитет	Трећа категорија
Црква Светог Николе	Саграђена 1840. Године на бази старе дрвене цркве, Доњи Милановац	Споменик културе	Добро са споменичким карактеристикама
Манастир Тумане	Манастир у близини Голупца	Споменик културе	Добро са споменичким карактеристикама
Голубиње етно-кућа	Реконструкција старе традиционалне куће, део комплекса Лепенски вир	Споменик културе	Добро са споменичким карактеристикама
Катаринине ливаде	Насеље бронзаног доба	Историјски локалитет	Добро са споменичким карактеристикама
Трајанова табла / <i>Tabula Traiana</i>	Латински натпис посвећен римском цару Нерви Трајану исклесано на стени узнад реке Дунав	Археолошки локалитет	I категорија (културно добро од изузетног значаја) и у оквиру Тентативне листе UNESCO
Мироч	Традиционална архитектура	Споменик културе	Добро са споменичким карактеристикама
Манастирица	Реновиран манастирски комплекс, Манастирица насеље (Нови Сип – Кладово)	Споменик културе	Добро са споменичким карактеристикама
Манастир Вратна	Манастирски комплекс на улазу клисуре реке Вратне	Споменик културе	Добро са споменичким карактеристикама
Локалитет „Стара управа“	Комплекс бакарнице са старом топионицом, Мајданпек	Споменик културе	Културно добро великог значаја
Стара зграда поште – мезулане	Брза Паланка	Споменик културе	Добро са споменичким карактеристикама
Црква Свете Тројице	Брза Паланка	Споменик културе	Добро са споменичким карактеристикама
Вајуга	Вајуга	Археолошки локалитет	Добро са споменичким карактеристикама
Милутиновац	Милутиновац	Археолошки локалитет	Добро са споменичким карактеристикама

Црква вазнесења Господњег	Јабуковац	Споменик културе	Добро са споменичким карактеристикама
Комплекс Штубичких пивница	Јасенице, Неготин	Споменик културе	Културно добро од изузетног значаја
Црква Светих апостола Петра и Павла	Мајданпек	Споменик културе	Добро са споменичким карактеристикама
Јабуковац	Недалеко од села Јабуковац откривена је већа остава оруђа и оружја од гвожђа која је датована у млађе гвоздено доба – латен	Археолошки локалитет	Добро са споменичким карактеристикама
Јабуковац	На око 2 km од села Јабуковац, западно од села констатовани су остаци зидова, фрагменти керамике и опеке римског формата. Сматра се да је ту свакако постојало насеље из римског периода.	Археолошки локалитет	Добро са споменичким карактеристикама
Јабуковац	Пивнице	Споменик културе	Добро са споменичким карактеристикама
Ратни меморијали	Цео простор плана		Добро са споменичким карактеристикама
Црква Светог Николе	Голубац	Споменик културе	Непокретно културно добро
Зграда у Улици Вељка Дугошевића бр. 102	Голубац	Споменик културе	Непокретно културно добро
Зграда у Улици Вељка Дугошевића бр. 110	Голубац	Споменик културе	Непокретно културно добро
Стара кућа Јелице Стричевић	Радошевац	Споменик културе	Непокретно културно добро
Умка- Кузмин брдо	Винци	Археолошки локалитет	Непокретно културно добро

Извор: Прилагођено према документу Application Dossier for Membership in UNESCO Global Geoparks Network (2017). Donji Milanovac: Djerdap Geopark.

С обзиром на то да је удаљеност ових геолокалитета већа од 100 km у односу на веће емитивне центре у Србији, као што су су Београд, Нови Сад, Ниш, Крагујевац, Бор, итд, вредност субиндикатора *близина емитивним центрима* је 0.

Вредност *близине важним путним правцима* је 1 за Ђердапску клисуру и кањон Брњичке реке, пошто се налазе на самој обали Дунава који је важан водени путни правац – Паневропски коридор VII и што отуда пролази Ђердапска магистрала. Поред Рамско-голубачке пешчаре пролази магистрални пут и у близини су регионални путеви, те је вредност субиндикатора 0,75, док је за бигрену акумулацију код манастира Тумане ова вредност 0,50, пошто до ње воде локални путеви.

Додатне функционалне вредности су највише (1) код Ђердапске клисуре пошто у њој има доста паркинг места, бензинских пумпи, места за одмор, продавница итд. Ове вредности су високе (0,75) код Рамско-голубачке пешчаре и мале (0,25) код кањона Брњичке реке и бигрене акумулације код манастира Тумане.

Највише **туристичке вредности** има Ђердапска клисура 8,25, а најмање Рамско-голубачка пешчара, 2,00. Вредност **промоције** је 1, значи интернационална је код Ђердапске клисуре која се налази на свим промотивним туристичким материјалима Републике Србије и бигрене акумулације код манастира Тумане, највише захваљујући популарности манастира Тумане последњих година као дестинације верског туризма (сајт манастира има највећу посећеност после манастира Студеница на простору Србије). Кањон Брњичке реке има вредност 0,25 пошто је промоција на локалном нивоу, док Рамско-голубачка пешчара још увек није промовисана, те је њена вредност овог субиндикатора 0.

Број посетилаца у оквиру организованих посета има вредност 1 за Ђердапску клисуру која је центар екскурзионог, манифестационог, конгресног, наутичког и других врста туризма. Исту оцену (1) има и локалитет бигрене акумулације код манастира Тумане, поново захваљујући повећаном интересовању и посетама манастиру Тумане који постаје један од водећих дестинација верског туризма у Србији. Кањон Брњичке реке такође има оцену 1 због учесталих организованих посета, махом од стране планинарских удружења.

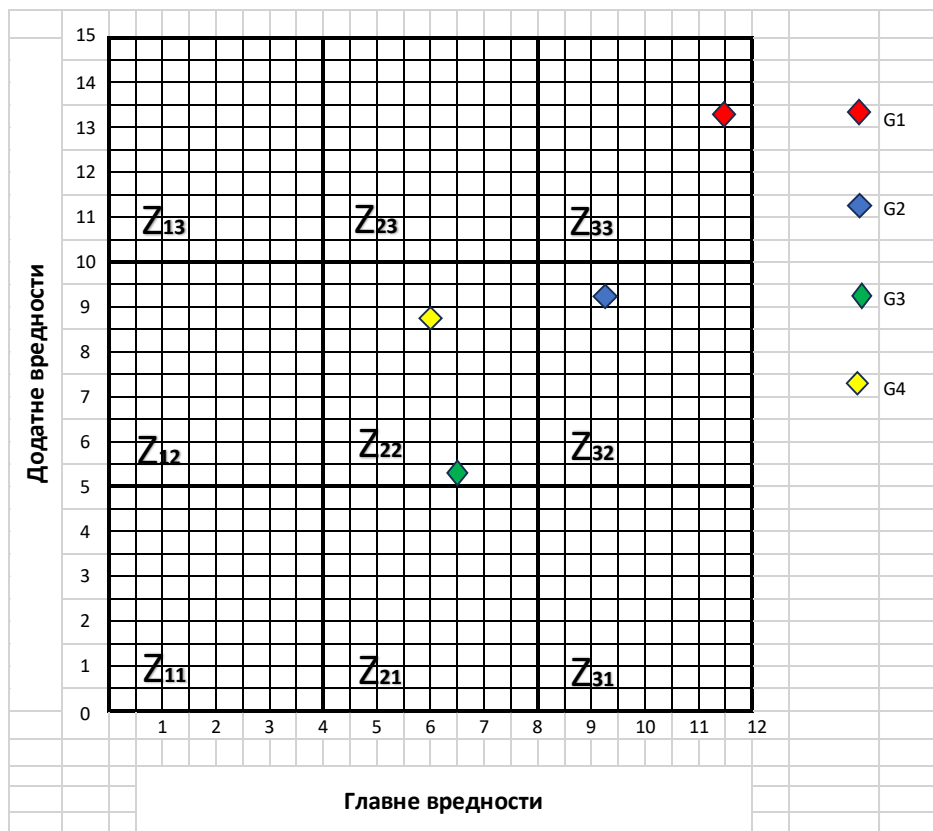
Пошто се на територији општине Голубац налази само један визиторски центар и то код тврђаве Голубачки град, **близина центара за посетиоце** је сагледавана у односу на поменути центар. Вредности су следеће: Ђердапска клисура 1, бигрена акумулација код манастира Тумане, кањон Брњичке реке и Рамско-голубачка пешчара 0,5.

Интерпретативни панели не постоје, вредност 0 за Рамско-голубачку пешчару, док се на најбољи квалитет у смислу карактеристика текста, графике, материјала од кога су направљени, величине и уклопљености у окружење има Ђердапска клисура која се већ налази у оквиру националног парка и геопарка. Што се тиче бигрене акумулације код манастира Тумане и кањона Брњичке реке, њихова вредност панела је 0,75 и они су постављени за потребе геопарка, пред долазак евалуатора из UNESCO-ве мреже геопаркова 2017. године.

Годишњи број посетилаца Ђердапској клисури и бигреној акумулацији код манастира Тумане се креће око 100.000, тако да је вредност овог субиндикатора 0,75. Другачији случај је са кањоном Брњичке реке и Рамско-голубачком пешчаром, јер је тамо годишњи број посетилаца испод 5000, па је вредност субиндикатора 0,25.

Туристичка инфраструктура у контексту пешачких стаза, места за одмор, тоалета, канти за смеће не постоји код кањона Брњичке реке, осим пешачке стазе која на неким местима улази у само корито реке, вредност 0. Код Рамско-голубачке пешчаре је ниска, вредност 0,25, а код Ђердапске клисуре и бигрене акумулације код манастира Тумане је висока, те је вредност субиндикатора 0,75.

Водичка служба, обухватајући стручност, знања страних језика, интерпретативне вештине итд, има високу вредност 0,75 у Ђердапској клисури. Водичи на овом локалитету се налазе у оквиру службе националног парка. Ове вредности су 0 код бигрене акумулације код манастира Тумане и Рамско-голубачке пешчаре где не постоје водичи, а у случају кањона Брњичке реке овај субиндикатор има вредност 0,25, и на ниском је нивоу. Разлог томе је ограниченост лиценциране водичке службе, готово искључиво за потребе организације планинарских тура.

Графикон 6. GAM матрица с позицијама посматраних локалитета: G1 – Ђердапска клисура, G2 – Кањон Брњичке реке, G3 – Рамско-голубачка пешчара, G4 – Бигар код манастира Тумане

Смештај се у Ђердапској клисури налази на удаљености мањој од 5 km и налази се дуж целе Ђердапске клисури у Голупцу, Доњем Милановцу, Кладову. Вредност субиндикатора је 1. Код бигрене акумулације код манастира Тумане смештајни капацитети се налазе на удаљености од 5 до 10 km, вредност 0,75. Код кањона Брњичке реке и код Рамско-голубачке пешчаре, смештај је на удаљености од 10 до 25 km, па су вредности 0,50.

Ресторански сервис је у Ђердапској клисури и бигреној акумулацији код манастира Тумане на удаљености мањој од 1 km, вредност 1. У случају кањона Брњичке реке је на удаљености од 10 до 15 km, вредност 0,50, а код Рамско-голубачке пешчаре је на удаљености 10 до 25 km, па је вредност 0,25.

На основу добијених резултата, може се израчунати **сума главних и додатних вредности** и њихов просек. Просек главних вредности је 8,31, а додатних 9,13.

Позиција у GAM матрици (графикон 6) је најповољнија што се тиче Ђердапске клисури (Z_{33}) која има високе и главне и додатне вредности. Затим следи кањон Брњичке реке чија је позиција (Z_{32}) са високим главним и средњим додатним вредностима. На крају се налазе Рамско-голубачка пешчара и бигрена акумулација код манастира Тумане које има позицију у матрици (Z_{22}) са средњим и главним и додатним вредностима.

9.2. Резултати туристичке валоризације климе

Према TCI индикаторима могу се издвојити повољни климатски периоди за туристичке активности у општини Голубац. Вредности TCI на анализираним станицама крећу се у распону од 39 (могуће) до 92 (идеално) (табела 40). Нема вредности у оквиру врло непожељног, екстремно непожељног и немогућег времена за туризам, што упућује на потенцијал за развој целогодишњег туризма без сезоне.

Максималне вредности TCI јављају се у летњим, а минималне вредности у зимским месецима. То нам говори да је у општини Голубац лето најпогодније годишње доба за туризам. Јуни и јули су са одличним и идеалним вредностима (TCI: 92–88) и мај, август и септембар са одличним и идеалним вредностима (TCI: 84–90) времена за туризам. У новембру и фебруару су могући и прихватљиви услови за боравак и активности туриста на отвореном (TCI: 48–53), док је у децембру и јануару време у општини Голубац непожељно и могуће (TCI: 39–42) за туристичке активности. Табела 40 представља вредности TCI у најближој метеоролошкој станици Голупцу, станици Велико Градиште која је удаљена од Голупца око 12 km са приближно истим вредностима климатских елемената, као и на територији општине.

Клима у приобалним местима Ђердапског језера има изражено седативно дејство. Повољно утиче на нервни, кардиоваскуларни и респираторни систем посетилаца. У току пролећа и лета када је овај простор туристички најпосећенији, клима пружа осећај угодне тоpline у току дана и осећај угодне свежине у вечерњим часовима и у току ноћи. Повољне климатске карактеристике општине Голубац у комбинацији са атрактивним пејзажима омогућавају такозвану, *ландшафтотерапију*. Клима као директна туристичка вредност општине Голубац је добро валоризована кроз развој различитих врста туризма. У летњем периоду године, када је према вредностима TCI најпогодније годишње доба за туристичке активности, повољна комбинација температуре ваздуха, падавина, трајања инсолације, мала облачност, омогућавају развој конгресног туризма, спортског, рекреативног, геотуризма, наутичког туризма, омладинског туризма, планинарења итд.

Табела 40. Вредности TCI у Великом Градишту за период 1981-2010. године

Станица	Ј	Ф	М	А	М	Ј	Ј	А	С	О	Н	Д
Велико Градиште	42	48	57	68	84	92	88	90	80	66	53	39

Извор: Прилагођено према Lukić (2019)

Индиректна туристичка вредност климе огледа се у томе да има утицај на атрактивност других туристичких мотива општине. На простору општине, не постоји метеоролошка станица која би пратила климатске елементе, те се не може вршити прецизан мониторинг климе подручја, туристичког планирања простора и развоја туризма. Са решавањем овог проблема у општини Голубац, у будућности би се морали у већој мери истраживати биоклиматски елементи као што су моћ

хлађења, моћ сушења, зона комфора, стимулативност и седативност климе, односно, деловање појединих климатских елемената на организам човека.

9.3. Гранични капацитет туристичког простора у одабраним заштићеним природним добрима

Капацитет животне средине утврђује се на основу способности самообнављања природних и саморегулације антропогених екосистема. Он варира у зависности од дугорочног одложеног дејства загађујућих материја, способности самообнављања екосистема и егзогених утицаја. Самообнављање екосистема је способност екосистема да се адаптира на промене еколошких фактора и да прихвати одређену количину загађујуће материје тако да не настану неповратне штете и поремећаји у еколошкој равнотежи, структури и функционисању екосистема. Процена капацитета простора и животне средине исказује се бројем једновремених корисника по јединици површине обухваћеног простора. У заштићеним просторима он је изражен максимално прихватљивим бројем туриста и осталих корисника (запослених и локалног становништва) у делу године када су екосистеми и добра најосетљивији на потенцијалне антропогене притиске. Обично се то дешава током летње сезоне, јер се тада и јавља највећи број туриста на туристичким кретањима. О значајном капацитету простора за стационарне кориснике може се говорити само уколико постоји више локација у близини атрактивних природних ресурса које задовољавају основне критеријуме уређења простора и које омогућавају конципирање, вредновање и избор између више опција организације садржаја туристичке понуде у простору и одрживог развоја простора (Maksin i sar., 2009; Pavlović et al., 2019).

На простору општине Голубац налази се пет природних резервата који су у **I степену заштите** у оквиру НП Ђердап:

Специјални резерват природе Клисура Брњице захвата површину од 702,88 ха. Специфичност микроклиматских услова одразио се на сложени склоп вегетације простора – од термофилних шума и шибљака до мезофилних шума букве, ораха и липе. Резерват обухвата слив Брњичке реке, од сутока река Кључате и Раденке до ушћа реке Раковице. У том делу тока, долина реке има одлике кањона, дубине до 420 m, са израженим каскадама и мањим водопадима и слаповима.

Специјални резерват природе Голубац захвата површину од 23,04 ха. Вредност овог резервата је у постојању ретких биљних заједница и врста: ниских и високих шибљака јоргована, грабића и јасена, фрагмената шума термофилних храстова и букових шума са орахом. Смењивање заједница на малом простору показује изузетно вегетацијску и флористичку разноврсност. Резерват се налази непосредно на падинама изван Голубачке тврђаве.

Строги резерват природе Бојана, површине 27,44 ха, штити реликтну састојину ораха, букве, мечије леске и грабића. Овим резерватом је обухваћена јединствена аутохтона састојина ораха, као део заједнице реликтог типа букве и ораха и ретких реликтних врста мечје леске, црног јасена, грабића, маклена и др.

Строги резерват природе Босман-Соколовац површине је 281,34 ха. Вредност резервата је у постојању биљних заједница реликтог типа, заједница ниских шума

и шибљака, реликтних заједница мешовитог састава и осиромашене заједнице букве и мечје леске. Од резервата постоји пешачка стаза која прати литице изнад Дунава и пролазећи поред већег броја видиковаца са погледом на клисуру Госпођин вир и румунски национални парк с друге стране реке. На почетку стазе, на 700 m од магистралног пута, наилази се на јурске седименте стене дебљине око 200 m. Један део стазе је уређен као стаза за пешаке.

Строги резерват природе Татарски вис захвата површину од 25,08 ha. Његова посебност је у повезаности вегетације и геолошке подлоге. Резерватом су обухваћена два међусобно оштро раздвојена геолошка супстрата: кристаласти шкриљци, над којима се развила заједница храста китњака помешана са састојином граба и кречњак, над којима се развила састојина букве. Део на контакту ових геолошких подлога обрастао је буквом, китњаком и грабом. Резерват се налази на изворишном делу Лево реке.

Слика 55. Шуме у простору специјалног резервата природе „Голубац”
(фото: Д. Лукић, 2020)

У **II степену заштите** налазе се следеће природне преоне целине: Голубачка клисура (1.236,24 ha), део подручја Соколац–Власац (1.040,62 ha), басен Брњице (1.051 ha), простор око Голубачке тврђаве (природни простор око непокретног културног добра површине 118,75 ha), Чезава – Каструм Нова (природни простор око непокретног културног добра површине 65,38 ha).

Резерват Шомрда налази се под II степеном заштите, а захвата делове територија општина Голубац и Мајданпек, на простору од 6.294,37 ha. То је један од најзначајнијих шумских комплекса Ђердапа са специфичним карактеристикама екосистема националног парка, што се огледа у постојању многих реликтних

заједница (најпознатије и најсеверније станиште зеленике или божиковине у Србији).

Као показатељ утицаја туризма на животну средину, треба сагледати носећи капацитет тог простора (табела 41). С обзиром на то да се на простору општине Голубац налазе пет строгих резервата природе у првом степену заштите, а и резервати у другом степену заштите, потребно је водити рачуна о томе како не би дошло до деградације животне средине. Према дефиницији Светске туристичке организације (UNWTO) из 1997, коју наводе Вујовић и сар. (2012), постоје три нивоа носећег капацитета простора: еколошки капацитет, психолошки капацитет и социо-културни капацитет.

Због разнородности простора, приликом израчунавања носећег капацитета, треба да се посматрају појединачни носећи капацитети, односно посебан фокус треба да буде на природној средини, степену заштите и степену еколошке осетљивости према деструкцији туриста. На тај начин се уважава особеност простора, његова намена, интензитет коришћења и усмерава дистрибуција туристичких токова. Процена туристичких капацитета простора је веома дуга и изузетно компликована, с обзиром на то да носећи капацитет није само број који се израчунава према формули, већ је комплексан израз међузависности различитих фактора.

Табела 41. Носећи капацитет у заштићеном природном добру и активности према стандардима Европске уније

Заштићено природно добро и активности	Предложени капацитети
Шумски парк	До 15 посетилаца на дан по хектару
Парк у приградској општини	15–70 посетилаца на дан по хектару
Пешачење	40 посетилаца на дан по километру стазе
Јахање	28–80 посетилаца на дан по километру стазе
Већи пикник	300–600 посетилаца на дан по хектару
Мањи пикник	60–200 посетилаца на дан по хектару

Извор: Прилагођено према Вујовићу и сар. (2012)

Према Вујовићу и сар. (2012, стр. 78), процедуре које треба обавити приликом израчунавања носећег капацитета су следеће:

- одређивање менаџмент стандарда за дестинацију или туристички ресурс;
- одређивање временског периода за који се дефинише носећи капацитет;
- одређивање индикатора за еколошке, социо-културне, психолошке и економске компоненте;
- дефинисање мера одрживог стања за сваки од индикатора;
- установљавање очигледних веза између стања индикатора и нивоа коришћења;
- расуђивање о могућностима прихватања одређених утицаја;
- одређивање носећег капацитета је у вези са одређивањем броја туристичких посета;
- одређивање менаџмент стратегије која ће омогућити да се дефинисани носећи капацитет поштује.

У вези са горе наведеним потребно је кроз просторне планове општине Голубац или Националног парка и Геопарка „Ђердап” израчунати носеће капацитете за заштићена природна добра на овим просторима. Такође, веома је важно и управљање посетиоцима, нарочито у подизању њихове свести о неопходности заштите природних и културних обележја простора у ком бораве. Концепт одрживог развоја туризма којег треба развијати, управо подразумева одржавање квалитетног искуства како за садашње, тако и за будуће генерације посетилаца у датом простору (Trišić et al., 2022). Гранични капацитет простора и животне средине подлеже реевалуацији на основу мониторинга и то уколико дође до промена ефеката утицаја туризма на очување: природне средине и културног наслеђа, атрактивности простора, квалитета животне средине, живота локалног становништва и туристичког доживљаја.

9.4. Резултати туристичке валоризације културних добара

Културна добра представљају вредне туристичке ресурсе. Међутим, тек улагањем рада и материјалних средстава, као и осмишљавањем различитих активности, могу постати туристичке атракције и тако стећи афирмацију на тржишту (Lukić, 2017; Марковић и Петровић, 2012; Stanić Jovanović, 2015; 2016). Потенцијал културног наслеђа представља његово одрживо коришћење за развој културних, туристичких и других привредних делатности, док се ограничења односе на недовољну заштиту културног наслеђа, неадекватну презентацију и интерпретацију непокретних културних добара, непоштовање или недефинисање границе заштићене околине и заштитних зона око културних добара која још увек немају третман развојног ресурса и економског добра итд. (Уредба о утврђивању ППППН Националног парка „Ђердап”, 2022). Просторним планом обезбеђује се плански основ за реализацију националних интереса на принципима одрживог развоја у области заштите природних и културних вредности Националног парка „Ђердап”, као и развој туризма у оквиру најатрактивнијег дела приоритетне туристичке дестинације Доње Подунавље (Уредба о утврђивању ППППН Националног парка „Ђердап”, 2022), а самим тим и на територији општине Голубац.

Амбијент – Голубачка тврђава (оцена 4,6) лоцирана је на самом улазу у Ђердапску клисуру, у специјалном резервату природе „Голубац“. Тврђава је ревитализована и представља једну од највећих и најатрактивнијих тврђава у Србији. Са ње се пружа леп поглед на Дунав, улаз у Голубачку клисуру Ђердапа, стену Бабакај и Румунију, на чијој су страни остаци града Ласловара. Манастир Тумане се налази на 9 km удаљености од Голупца, на путу Голубац – Кучево. Манастир је окружен шумом, а поред њега тече Туманска река. Недалеко одатле налази се објекат геонаслеђа бигрена акумулација код манастира Тумане. Оцена субиндикатора је 3,7. Дунавски лимес оцењен је за овај субиндикатор оценом 1,8, с обзиром на то да су поједини објекти потопљени под ниво Ђердапског језера, док се Сиррае и део Римског пута код тврђаве Голубачки град у оквиру лимеса оцењују највишим оценама амбијента због близине Голубачког града и улза у Национални парк „Ђердап“.

Познато ван локалне средине – Тврђава Голубачки град је добро позната ван локалне средине као и манастир Тумане, те је оцена ове вредности за оба локалитета 4. Оцена субиндикатора за Дунавски лимес је 1,5, што је релативно ниска оцена. Дунавски лимес као целина познат је ван локалне заједнице малом броју уско стручних људи, али сваки од локалитета појединачно није.

Важан национални симбол – С обзиром на то да тврђава Голубачки град има статус непокретног културног добра од изузетног значаја, представља важан национални симбол. Ова тврђава представља место значајних историјских дешавања на овим просторима, те је оцена 4,3. Манастир Тумане не представља важан национални симбол. Оцена субиндикатора од 2,2 говори да манастир у том смислу има изванредан потенцијал. У том контексту је и оцена за Дунавски лимес која износи 1,3.

Табела 42. Резултати туристичке валоризације непокретних културних добара у општини Голубац према моделу Хилари ду Крос

	Туристички сектор			Сектор менаџмента културних добара			М (и,ј)
	Туристичка привлачност културних добара (Σ)	Фактори од значаја при дизајнирању туристичког производа (Σ)	Укупно	Културни значај (Σ)	Робустност (Σ)	Укупно	
Тврђава Голубачки град	37,1	10,3	47,4	15,4	32,7	48,1	М (1,3)
Манастир Тумане	30,6	7,7	38,3	9,6	24,7	34,3	М (2,2)
Дунавски лимес	21,5	3,8	25,3	12,0	23,6	35,6	М (2,2)

Евокативно место – Историјске чињенице, приче и легенде које су у вези са Голубачком тврђавом, принцем Голубаном, стеном Бабакај, Завишом Црним итд, пружају могућност за њену квалитетну интерпретацију, а с обзиром на то, оцена је 3,7. Што се Тумана тиче, приче везане за име манастира, Милоша Обилића, кнеза Лазара и испосника Зосима Синајита иду у прилог да се привуче пажња посетилаца. Оцена је 3,2. Дунавски лимес као граница Римског царства и локалитет на тентативној листи UNESCO-а, свакако је евокативно место, па је и оцена субиндикатора 4,3.

Диференцираност од околних културних добара – Пошто анализирани локалитети представљају специфичан вид културних атракција (срдњовековну тврђаву, манастир, археолошке локалитете), јасно се диференцирају од осталих културних добара на овом простору. Из тог разлога се јављају и високе оцене овог индикатора: Голубачка тврђава 4,4, манастир Тумане 3,5, док је због потопљености појединих локалитета Дунавски лимес оцењен оценом 0,5.

Слика 56. Табла код спомен чесме Завише Црног у тврђави Голубачки град
(фото: С. Станић Јовановић, 2023)

Привлачно за специјалне потребе – Голубачка тврђава је након реконструкције оспособљена за различите културне и спортске манифестације, као и за наутички туризам (оцена 3,3). Манастир Тумане погодан је за развој различитих видова туризма: културног, верског, образовног, манифестационог. Око манастира постоје повољни услови за уређење излетничких површина, те развој излетничког туризма. Због близине бигрене акумулације која је објекат геонаслеђа, постоје услови за развој и геотуризма. Ново братство манастира направило је мини зоо-врт, рибњак са пастрмком, гостопримницу и друге садржаје, а у обновљеним конацима постоје услови за стационаран боравак. Оцена субиндикатора је 3,5. Оцена овог субиндикатора је ниска за Дунавски лимес и износи 1,3, пошто је само локалитет део Римског пута код тврђаве Голубачки град привлачан за специјалне потребе због инфраструктуре коју пружа тврђава Голубачки град, али су остала четири локалитета потопљена под ниво вештачког језера.

Комплементарност са другим туристичким производима – Оцена овог субиндикатора је веома висока код Голубачке тврђаве (4,4) и код Дунавског лимеса (2,8). Разлог томе је чињеница да се ова културна добра налазе у оквиру Националног парка „Ђердап“, Геопарка „Ђердап“, оуда пролази формирана културна рута „Пут римских царева“, бицикличка стаза Eurovello 6, а Дунав као гранична река са Румунијом и као Коридор VII, важна је европска водена саобраћајница погодна за развој наутичког туризма. Манастир Тумане туристички је комплементаран са испосницом Зосима Синајита и бигреном акумулацијом које се налазе у непосредном окружењу манастира, али и са Голубачком тврђавом и осталим природним и културним локалитетима који се налазе у оквиру Националног парка и Геопарка „Ђердап“. Оцена субиндикатора је 3,3.

Слика 57. Соколари тврђаве Голубачки град (фото: Д. Лукић, 2023)

Туристичка активност у региону – Туристичка активност у региону Ђердапа је све већа, али је степен туристичке организованости релативно слаб услед недовољне повезаности општина у Ђердапу које на туристичко тржиште углавном излазе појединачно. Степен туристичке посете Голубачкој тврђави и манастиру Тумане је изузетно висок и бележи стални раст. Због тога су оцене овог индикатора високе: Голубачка тврђава и Манастир Тумане 5, а Дунавског лимеса 3. Да би се вредност индикатора задржала или повећала потребно је боље повезивање јавног и приватног сектора, као и туристичког и културног сектора, боља промоција на туристичким сајмовима и боља сарадња са локалном управом и туристичком организацијом.

Дестинација се асоцира са културом – Пошто су у питању непокретна културна добра, посматрани локалитети се у потпуности везују за културу. Без обзира на то, евалуатори су оценили следећим оценама: Голубачка тврђава 3,4, манастир Тумане 2,2, Дунавски лимес 5.

Приступ културном добру – Приступачност је одлична, узимајући у обзир да се локалитети налазе на обали Дунава који је важан пловни пут, а регионални и локални путеви који овуда пролазе су доброг квалитета. Због ограниченог приступа појединим деловима локалитета (локалитет Шешир кула је у црној, најтежој зони приступа) оцене овог индикатора су следеће: Голубачка тврђава 2,9, а манастира Тумане 2,5. Оцена овог субиндикатора за Дунавски лимес је ниска и износи 0,3, због потопљених делова.

Добар транспорт од популационог центра до културног добра – Валоризована културна добра се не налазе у оквиру насеља. Поред њих пролазе редовне аутобуске линије на релацији Београд – Голубац – Доњи Милановац – Кладово, али се

посетиоцима сугерише да из већих места у Ђердапу до локалитета користе јавни превоз или сопствени превоз. Изградњом и пуштањем у рад пристана код Голубачке тврђаве омогућен је транспорт путника и воденим путем. До манастира Тумане посетиоцима се сугерише да из Голупца користе јавни превоз до села Малешево и Двориште, а одатле пешке да се упуте ка манастиру или да користе сопствени превоз. Оцене субиндикатора су: Голубачка тврђава 2,3, манастир Тумане 1,5, а за Дунавски лимес је 0,3.

Близина других културних атракција – Културна добра се налазе у зони најатрактивнијих културних атракција, те поред њих туристи могу обићи бројне локалитете. Међу њима се истичу археолошки локалитет Лепенски Вир, тврђаве Рам и Фетислам, остаци старог Трајановог моста, Трајанова табла, Музеј „Ђердапа“ у Кладову, кастрем Дијана, ХЕПС „Ђердап I“. У околини оближњих Великог Градишта и Пожаревца, посебно су значајни за посету тврђава Рам, археолошки локалитет Виминацијум, Галерија Милене Павловић Барили, Народни музеј и село Љубичево са чувеном ергелом коња из периода владавине Милоша Обреновића и манифестацијом „Љубичевске коњичке игре“. Оцене субиндикатора су: Голубачка тврђава 2, манастир Тумане 1,5, Дунавски лимес 1,6.

Слика 58. Трајанова табла – додатна културна атракција за посетиоце Голупца (фото: М. Д. Петровић, 2020)

Услугне погодности – На тврђави Голубачки град (3,1) уведена је водичка служба, где су запослени лиценцирани туристички водичи. Постоји паркинг простор који се плаћа, затим ту је и веома добра понуда пропагандног материјала у виду сувенира,

проспеката, брошура итд, као и визиторски центар, интерпретативне табле и панои. У ресторану у оквиру визиторског центра у понуди су храна, топла и хладна пића током целе године. У манастиру Тумане (оцена 2,2), припадници братства могу посетиоцима да дају неопходне информације везане за манастир и околину. Постоји паркинг простор који је бесплатан, затим ту је и веома добра понуда сувенира, проспеката, меда, алкохолних пића итд. У манастирској гостопримници у понуди су храна припремљена на традиционалан начин и пастрмка која се гаји у манастирском рибњаку, топла и хладна пића током целе године, а оно што је специфично за овај манастир је чињеница да не постоје цене јела и пића, већ свако оставља новац по свом нахођењу. За Дунавски лимес оцена је 1,6, јер сем за део римског пута код тврђаве Голубачки град, не постоје услужне погодности за остале локалитете.

Естетска вредност валоризованих културних добара је веома велика, с обзиром на то да Голубачка тврђава представља једну од најбоље очуваних средњовековних тврђава код нас, а манастир Тумане веома леп пример сакралне архитектуре, изграђен у моравском стилу градитељства. Дунавски лимес представља јединствени споменик градитељства из античког римског периода, али нажалост, неки делови су потопљени стварањем Ђердапског језера. Оцене су: Голубачка тврђава 1,9, манастир Тумане 1,2, Дунавски лимес 0,5.

Историјска вредност – Оцена овог субиндикатора код Голубачке тврђаве износи 2, манастира Тумане 1,3, а Дунавског лимеса 2. Њихов историјски значај описан је у поглављу о антропогеним туристичким вредностима у општини Голубац.

Едукациона вредност – Квалитетном туристичком валоризацијом ових културних добара стварају се услови за привлачење све већег броја туриста. Ови локалитети ће привући не само љубитеље историје из иностранства, већ и младе људе из наше земље који би на њима могли много да науче. Оцене субиндикатора су: Голубачка тврђава 1,9, манастир Тумане 1,7, Дунавског лимеса 2.

Слика 59. Лепенски Вир (фото: М. Д. Петровић, 2020)

Научно-истраживачка вредност – Ова културна добра представљају предмет интересовања научника различитих профила: археолога, историчара, историчара уметности, музеолога, културолога, туризмолога, што указује на њихов велики научни значај. Оцене субиндикатора су: Голубачка тврђава 1,9, манастир Тумане 1,3, Дунавски лимес 2.

Реткост културног добра на дестинацији или у региону – Оцене овог субиндикатора нису највеће с обзиром на то да тврђава Голубачки град и манастир Тумане нису уникатни примерци у том погледу. Међутим, јављају се као једино културно добро овог типа на територији општине Голубац. Оцене овог субиндикатора износе: Голубачка тврђава 2,3, манастир Тумане 1, Дунавског лимеса 1,3.

Репрезентативност за дестинацију – Тврђава Голубачки град и манастир Тумане добар су репрезент времена у коме су настали. Тврђава Голубачки град се налази на свим промо-материјалима и спотовима локалних туристичких организација и Србије уопште. Манастир Тумане за то има потенцијал, јер је најпознатији објекат сакралне архитектуре на простору Ђердапа. Дунавски лимес нема репрезентативност какву заслужује, али добијањем статуса објекта светске културне баштине под заштитом UNESCO-а то ће се свакако променити. Оцене субиндикатора су: Голубачка тврђава 3,7, манастир Тумане 1,8, Дунавски лимес 2,2.

Осетљивост културног добра – Осетљивост тврђаве Голубачки град, манастира Тумане и Дунавског лимеса је прилично велика. Узимајући у обзир да се ради о доста старим локалитетима, могли би бити оштећени приликом сваке неконтролисане акције. Тврђава Голубачки град може примити велики број туриста који се придржавају норми примереног понашања. Због релативно малог простора, манастир Тумане није у могућности да прими велики број туриста, те је потребно одредити гранични капацитет носивости простора. Оцене субиндикатора су: Голубачка тврђава 2,9, манастир Тумане 2,8, и Дунавски лимес 0,7.

Слика 60. Лама у зоолошком врту манастира Тумане
(фото: Д. Лукић, 2020)

Стање репарације – Стање репарације је добро, јер су извршени конзерваторски радови и реконструкција тврђаве Голубачки град претходних неколико година. Што се манастира Тумане тиче, фреске су новијег датума (узимајући у обзир да су рађене у периоду од 1988. до 1991. године), уведено је подно грејање у манастиру, сређени су фасада и кров, конаци су обновљени, подигнути су нови смештајни капацитети, изграђена летња трпезарија, а сређен је и простор око манастира са зоолошким вртом и гостопримницом. Дунавски лимес није ревитализован. Оцене субиндикатора су: Голубачка тврђава 2,9, манастир Тумане 1,8, Дунавски лимес 0,2.

Постојање плана управљања културним добром – Планови управљања културним добрима одређени су Генералним планом општине Голубац, затим Просторним планом подручја посебне намене Националног парка Ђердап, Мастер планом Доње Подунавље и Просторним планом Републике Србије. Као координатори спровођења планова управљања јављају се Министарство културе Републике Србије, Републички завод за заштиту спонемика културе, Национални парк Ђердап, општинске и локалне власти, као и „Тврђава Голубачки град доо“ из Голупца. Оцене субиндикатора су: Голубачка тврђава 4, манастир Тумане 0,2, Дунавски лимес 1,3.

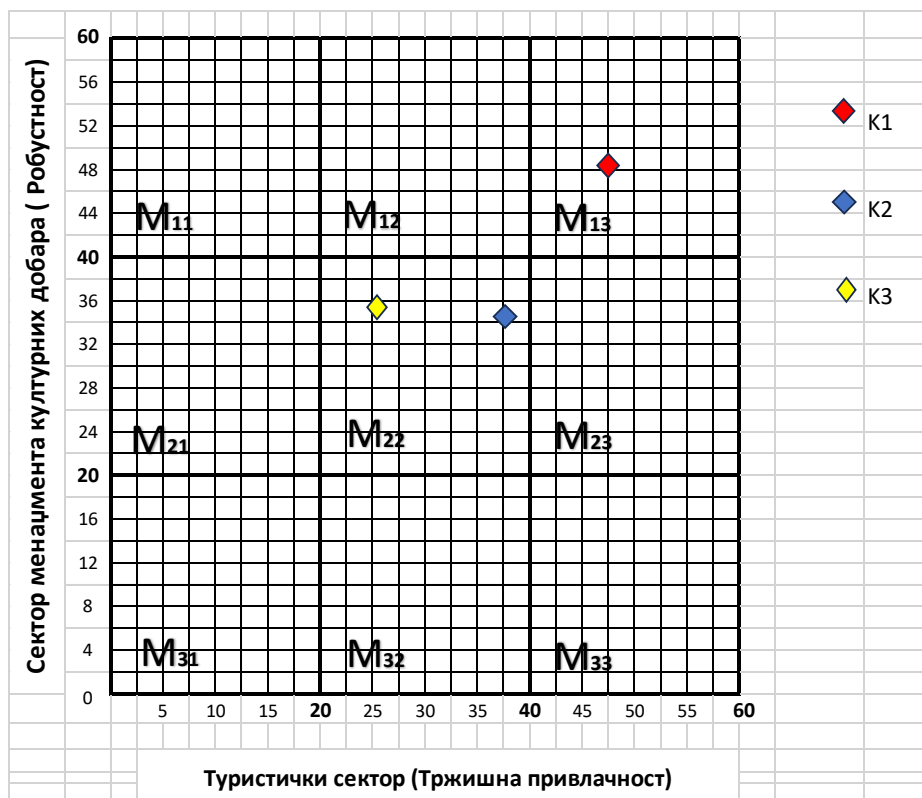
Регуларни мониторинг и одржавање – Оцене субиндикатора су: Голубачка тврђава 2,7, манастир Тумане 2,3 и Дунавски лимес 0,7. Сталан мониторинг и одржавање су присутни, осим на Дунавском лимесу. Више пажње потребно је посветити манастиру Тумане и Дунавском лимесу, док је регуларни мониторинг на високом нивоу код тврђаве Голубачки град откако је реконструисана.

Слика 61. Визиторски центар тврђаве Голубачки град
(фото: С. Станић Јовановић, 2023)

Потенцијал за текуће инвестиције и консултацију кључних стејкхолдера – Манастир Тумане није препознат од стране инвеститора, а нарочито локалних општинских власти, иако има потенцијал чија је вредност оцењена са оценом 3. Ситуација је слична са Дунавским лимесом, иако вредност субиндикатора износи 3,7. Реконструкција и ревитализација Голубачке тврђаве, као и постојање организација

„Тврђава Голубачки град доо“ из Голупца говоре о чињеници да је тврђава препозната од стране инвеститора како из наше земље, тако и из ЕУ. У Голубачкој тврђави, поред прокопаног тунела са обилазницом, сређивања делова тврђаве, изграђеног пристана за туристичке бродове, археолошког парка, визиторског центра, паркинг простора, шеталишта, уређеног зеленила, планира се изградња апартманског насеља, зоне рекреације са базеном, тереном за мале спортове и витешке турнире, амфитеатра у напуштеном каменолому и објекат сликарских атељеа у напуштеној дробилици за камен. Оцена овог субиндикатора је 4,1.

Графикон 7. Матрица Хилари ду Крос и положај културних добара у њој:
К1 – Голубачка тврђава, К2 – Манастир Тумане, К3 – Дунавски лимес

Могућност негативног утицаја великог броја посетилаца на физичко стање културног добра – Оцене субиндикатора су: Голубачка тврђава 4, манастир Тумане 3,3, Дунавски лимес 2. На основу оцена закључујемо да је средња могућност негативног утицаја посетилаца на културна добра. Услед постојања стаза за кретање посетилаца, негативни утицаји су смањени.

Могућност негативног утицаја великог броја посетилаца на стил живота и културне традиције локалне заједнице – Имајући у виду да су сва три валоризована културна добра ван неког насељеног места, могућност негативног утицаја посетилаца на локалну заједницу је мала. Оцене субиндикатора су: Голубачка тврђава 4,1, манастир Тумане 3,8, Дунавски лимес 5.

Могућност да модификација као део развоја производа има негативан утицај на физичко стање културног добра – С обзиром на то да су тврђава Голубачки град и Дунавски лимес под заштитом државе, могућност да се модификација негативно одрази на културно добро је релативно мала, што показује и оцена субиндикатора: Голубачка тврђава 4,1, Дунавски лимес 5. Могућност да се модификација негативно одрази на манастир Тумане је релативно мала. Оцена је 3,8, што указује на средњу вредност овог субиндикатора.

Могућност да модификација као део развоја производа има негативан утицај на стил живота и културне традиције локалне заједнице – Оцене субиндикатора: Голубачка тврђава 3,9, манастир Тумане 3,7, Дунавски лимес 5, говоре да је ова могућност незнатна, јер се локалитети не налазе у насељеним местима.

Узимајући у обзир извршено вредновање одабраних локалитета, коришћен је модел ауторке Хилари ду Крос за приказ вредности (графикон 7). Према матрици тржишне привлачности и робустности, Голубачка тврђава се налази у категорији М(1,3). То значи да је ово културно добро значајно за развој туризма на дестинацији и важан је елемент туристичке понуде не само општине Голубац, већ и Србије. Манастир Тумане налази се у категорији М(2,2), што значи да и ово културно добро представља атракцију регионалног карактера и да има изузетно велики потенцијал за формирање атрактивнијег туристичког производа. Дунавски лимес се налази у категорији М(2,2), што значи да нема велику атрактивност, али се очекује повећање његове атрактивности стављањем овог локалитета на Листу светске културне баштине под заштитом UNESCO-а (табела 42).

9.5. Резултати туристичке валоризације манифестација

Етнографске манифестације представљају приказ народних обичаја, веровања, ритуала, старих начина привређивања становништва. Настале су на основу сећања на ритуале и култове, из човекове потребе за подсећањем и обележавањем, представљају најстарије елементе у развоју туризма, као и довољну туристичку вредност за долазак посетилаца. Код етнографских манифестација заступљени су елементи који покрећу туристе на путовања, од жеље за упознавањем нових култура и цивилизација до разоноде, одмора итд (Бјељац, 2006, 2010).

Укупна вредност оцена географских индикатора за туристичку манифестацију „Сајам Дунава“ у Голупцу износи 49 (табела 43). С обзиром на то да је ова манифестација према *садржају* сврстана у категорију етнографских манифестација, основни програм манифестације је „Етно-сабор“ на коме учествују културно-уметничка друштва, фолклорни ансамбли и групе и у оквиру кога се одржава изложба народних рукотворина у етно-дворишту. Такође се одржавају различите уметничке и едукативне радионице, изложбе слика, промоције књига, итд. Оцена овог индикатора је 5.

Критеријум који указује на разноврсност и атрактивност програма који манифестацију укључује у туристичку понуду јесте *број пратећих манифестација* (Бјељац, 2006). Оне обогаћују укупан програм манифестације. Пратећи програми „Сајма Дунава“ у Голупцу су Државно првенство и „Куп Голупца“ у једрењу на води, Голубачки котлић, такмичења у пецању рибе на пловак и сома на бућку, Змајево

село, витешке игре, ликовна колонија, промоција књига, различите радионице и концерти. С тим у вези, оцена овог индикатора је такође највиша – 5 (Lukić et al., 2020).

Табела 43. Валоризација географских индикатора за туристичку манифестацију Сајам Дунава

Географски индикатори манифестације	Оцена
Према садржају	5
Према традиционалности	2
Према броју пратећих манифестација	5
Према удаљености од туристички атрактивних локалитета у km	4
Према дужини трајања у данима	3
Према географском пореклу посетилаца	4
Према географском пореклу учесника	3
Према броју посетилаца	4
Према броју учесника	5
Према уметничкој вредности	5
Према задовољству посетилаца	4
Број организатора	5
Укупно	49

Извор: Прилагођено према Lukić et al. (2020)

Да би се указало на *традиционалност*, односно непрекидност одржавања манифестације, издвојен је као критеријум број година одржавања манифестације. Да би манифестација била традиционална треба да има непрекидан низ од најмање пет година одржавања уз познат датум и локацију (Бјељац, 2006). Сајам Дунава је 2023. године одржан по 15. пут, те је оцена овог индикатора 2.

Локација на којој се одржава манифестација је критеријум који указује на повезаност манифестације са антропогеографским и природно-географским туристичким вредностима и изражава се у *удаљености од туристички атрактивних локалитета* (Бјељац, 2006). С обзиром на то да се манифестација „Сајам Дунава“ одржава у Голупцу који је 5 km удаљен од Голубачке тврђаве и улаза у Национални парк и Геопарк „Бердап“ и 9 km удаљен од манастира Тумане, оцена овог индикатора је 4.

Веома је битно да ли се манифестација одржава у туристичким сезонама, предсезонама, током празника итд, тако да је време одржавања и *број дана трајања манифестације* критеријум који утврђује повезаност манифестације са слободним временом посетилаца (Бјељац, 2006). Оцена овог индикатора је 3, пошто манифестација „Сајам Дунава“ у Голупцу траје четири дана. Време одржавања манифестације је крајем јула (најчешће, последњи викенд у месецу) што се сматра повољним јер се одвија током летње сезоне када се очекује и највећи број посетилаца.

Број посетилаца и број учесника је критеријум који је издвојен ради указивања на масовност и искоришћеност програма туристичке понуде (Бјељац, 2006). Оцена броја посетилаца је 4 пошто се број посетилаца ове манифестације креће од 10.000 до 15.000, а оцена броја учесника је 5, јер се број учесника „Сајма Дунава“ у Голупцу креће преко 1.000.

За одређивање ранга манифестације важни критеријуми су и *географско порекло посетилаца и учесника*. Посетиоци „Сајма Дунава“ у Голупцу су углавном из држава бивше Југославије и Румуније, те је оцена овог индикатора 4. С друге стране, скоро сви учесници су из Србије, те је оцена овог индикатора 3.

За утврђивање циља манифестације важан критеријум су *организатори манифестације*. Ту спадају локалне самоуправе, владине и невладине организације, културне институције, спортске организације, туристичке организације, привредни субјекти итд. (Бјељац, 2006, Lukić & Andjelković 2018). Оцена овог индикатора је 5, пошто су организатори манифестације Сајам Дунава: Туристичка организација Голубац, Општина Голубац, Туристичка организација Србије, Министарство трговине, туризма и телекомуникација, Библиотека „Вељко Дугошевић“ из Голупца, културно-уметничка друштва итд.

На основу спроведене анкете о *задовољству туриста*, овај индикатор је оцењен оценом 4. Од 223 испитаника, узорком је обухваћено 48,4% припадника мушког пола и 51,6% женског пола. У узорку нема припадника основног образовања, средње образовање има 59,2%, а високо образовање 40,8% испитаника. Када је у питању порекло туриста, 57,4% испитаника је из Србије, док је 42,6% испитаника из иностранства. Овде можемо приметити да су инострани туристи боље оценили туристичку активност у региону и друштвени утицај манифестације него туристи из Србије.

Табела 44. Валоризација уметничке вредности манифестације Сајам Дунава

Индикатори уметничке вредности манифестације	Оцена
Амбијент	5
Познато ван локалне области	3
Важан национални симбол	3
Може да се исприча интересантна прича	4
Поседује особине које га диференцирају од осталих антропогених добара	5
Привлачно за специјалне потребе	5
Манифестација се асоцира са културом	4
Број атрактивних антропогених вредности у ближој околини	5
Едукативна вредност	3
Историјска вредност	2
Друштвена вредност	4
Научно-истраживачка вредност	3
Реткост на дестинацији и региону	5
Потенцијал за текуће инвестиције и консултацију кључних стејкхолдера	5
Укупно	56

Извор: Прилагођено према Lukić et al. (2020)

На основу укупне оцене индикатора *уметничке вредности* манифестације „Сајам Дунава“ у Голупцу која износи 56, можемо рећи да манифестација има високу туристичку вредност, те да је оцена уметничке вредности манифестације као географског критеријума у валоризацији манифестација 5 (табела 44).

Укупна вредност оцена *економских индикатора* за туристичку манифестацију „Сајам Дунава“ у Голупцу износи 38 (табела 45). *Капиталне инвестиције* се односе на изграђеност инфраструктуре у зависности од потреба туристичке манифестације.

Оцена се креће од веома добро (3) пре одржавања манифестације до оцне добро (2) после одржавања манифестације. Међутим ове оцне ће у наредном периоду сигурно бити повећане узимајући у виду план изградње нове бине за одржавање концерата на отвореном и неких других објеката који ће у великој мери допринети повећању броја посетилаца и за време одржавања Сајма Дунава.

Слика 62. Голубачки котлић, кување рибље чорбе у оквиру манифестације „Сајам Дунава“
(фото: Д. Лукић, 2023)

Еколошки критеријум се односи на позитивно и негативно деловање манифестације на средину региона у коме се одржава, односно степен заштите животне средине. Овај индикатор је оцењен оцном врло добар (3) и за стање пре одржавања манифестације, али и за стање после одржавања манифестације, што је резултат одличне сарадње Туристичке организације Голупца и Јавног комуналног предузећа Голубац, пре и након Сајма Дунава.

Медијско промотивни утицај је критеријум који је добио оцне добар (2) пре одржавања манифестације и маргинално (1) после одржавања манифестације, јер се односи на заступљеност манифестације у електронским и писаним масовним медијима, промотивне активности на базарима и сајмовима. Ови индикатори служе да се утврди колики утицај имају медији и промоција на одржавање манифестације. Пошто се манифестација „Сајам Дунава“ у Голупцу на телевизијама рекламира једино у време одржавања, преко директних укључења у неке емисије, затим на међународним сајмовима туризма у Београду и Новом Саду који се одржавају једном годишње и преко сајта и фејсбук странице Туристичке организације Голубац непосредно пред одржавање манифестације, ови индикатори имају релативно ниску оцну.

Пошто се *друштвено-политички критеријум* односи на политичко стање државе у којој се одржава манифестација, а туристима се све више нуде квалитет

државне и регионалне заоставштине, манифестација „Сајам Дунава“ је оцењен оценом добар (2) за стање пре и после одржавања манифестације.

Економски критеријум се односи на директну и индиректну финансијску добит од одржавања манифестације и оцењен је оценом веома добар (3) пре одржавања манифестације „Сајам Дунава“ и оценом маргинално (1) након одржавања манифестације, с обзиром на то да се добит остварује углавном од донација, продаје сувенира, изнајмљивања тезги, смештаја, бицикала итд, пре и за време одржавања манифестације.

Стејкхолдерски односи сарадња са туристичким организацијама оцењени су оценом 5 и пре и после одржавања манифестације „Сајам Дунава“ у Голупцу. Обухватају утицај свих учесника у организовању туристичке манифестације и имају веома важну улогу у развоју туризма, с обзиром на то да је сарадња различитих институција неопходна у њиховом организовању (Бјељац, 2010; Бјељац и Ђурчић, 2007; Бјељац и Терзић, 2015). Ту спадају као што смо већ навели, туристичке организације, министарства, организације локалне заједнице итд.

Табела 45. Валоризација економских индикатора за туристичку манифестацију Сајам Дунава

Економски индикатори манифестације	оцена
Капиталне инвестиције	
Пре	3
После	2
Еколошки критеријум	
Пре	3
После	3
Медијско-промотивни критеријум	
Пре	2
После	1
Друштвено-политички критеријум	
Пре	2
После	2
Економски критеријум	
Пре	3
После	1
Стејкхолдерски односи	
Пре	4
После	4
Сарадња са туристичким организацијама	
Пре	4
После	4
Укупно	38

Извор: Прилагођено према Lukić et al. (2020)

Укупна оцена туристичке манифестације „Сајам Дунава“ у Голупцу када се саберу оцене географских и економских индикатора износи **87**. Из тога произлази да ова манифестација спада у категорију манифестација које су значајан елемент туристичке понуде места и региона у којем се одржавају (Lukić et al., 2020).

Простор источне Србије, а самим тим и општине Голубац, одликује богато етничко и социокултурно наслеђе које представља резултат великог броја народа који живе на овом простору. Када говоримо о мултикултуралности овог простора и

етничком наслеђу треба истаћи да поред најбројнијег српског становништва постоји и већи број етничких заједница које су кроз период у коме су живеле на овим просторима развијале своју културу, језик и обичаје. Туризам, у циљу повећања атрактивности дестинације, може да утиче на развијање међуетничке сарадње кроз активирање укупног културног наслеђа. Такође, може да допринесе успостављању интеркултуралног дијалога и подизању нивоа разумевања међу припадницима различитих народа и култура (Anđelković et al., 2017). Туристима су интересантни различити елементи аутентичне културе једног простора и разноврсност културног изражавања различитих етничких заједница (Штетић и сар., 2014). Хаџић и сарадници (2005, стр. 144) су навели да „све већа разноликост етничких заједница у Европи намеће и потребу очувања идентитета мањинских заједница, чему фестивали доприносе у значајној мери“.

Из тог разлога, биће представљен обичај русаља, тј. падања жена у транс за време празника Духова код Влаха у Србији, као један од могућих облика етнографских манифестација која би могла да у будућности заживи на простору општине Голубац. У етногенези Влаха, поред психичке предиспозиције и менталног склопа, најзначајнији фактор је традиционална, екстензивна пољопривреда (номадско сточарење). Географске и историјске околности и њихова интеракција на Балканском полуострву, условиле су од најранијих времена потребу за сталним и сезонским кретањима у потрази за планинским областима богатим испашом. На тај начин створен је посебан тип људи, тзв. *Влашки тип*, који представља продукт „палеомедитеранско-индоевропске симбиозе“ који услед карактеристичког начина номадског сточарења, духовне културе и усвојених компоненти етничких заједница са којима је долазио у контакт, јединствен по много чему. Овај тип се простира од Пинда и Тесалије на југу до Карпата и Бесарабије на северу и између Јадранског мора на западу и Црног мора на истоку (Антонијевић, 1982, Миљковић и Стојањеловић, 2002). У „Балканском полуострву“ Цвијић (2000) за овај тип људи, *Аромуне* или *Армане*, како их зове, каже: „они су по језику део румунског народа, који станује на левој обали Дунава; за разлику од ових или *Дакорумуна*, називају их кашто колективним именом *Македорумунима*. Ми зовемо њихове различите групе: *Црновуцима*, *Власима*, *Куцовласима*, *Цинцарима*, *Карагунима*. Оне на Истри зову *Ђићи* и *Ђирибири*. У ранијим су временима остатке Влаха у динарским планинама изнад Јадранског мора, нарочито у Велебиту, звали *Мавровласима* или *Морлацима*. (...) то су прави номадски сточари, поглавито са овцама; лето проводе у привременим пастирским становима или каливама (...) На њих се лети наилази по свим високим планинама (...) Они су се знатним делом претопили и сада се претапају у Грке, Србе и Бугаре.“ (стр. 190).

Управо због некадашње дуге традиције и специфичности русаљског ритуала, закључено је да се овај обред може обновити и да може представљати основу за утемељење етнотуристичке манифестације у општини Голубац. Обичај се може вратити уз садржај и патину из XIX и прве половине XX века. Према садржају програма, русаље би биле ритуална смотра у оквиру смотре народних обичаја која за циљ има очување народне традиције Влаха и њено приближавање и презентацију туристима. До 1985. године, русаље су имале веома дуг период извођења овог обреда, а с обзиром на то да се окупљао велики број посетилаца

имале су карактер вашара. Уз сам обред као пратећи програм могле би бити организоване фолклорне игре и песме везане за ове крајеве, затим изложбе народних рукотворина, ношњи, фотографија, промоције књига, приказивани филмови, држана научна и популарна предавања, казивани митови и легенде, презентована и конзумирана традиционална храна и пиће итд.

У општини Голубац постоји велики број природних и антропогених атрактивних туристичких локалитета, тако да би русаље представљале допунску туристичку вредност туристичке дестинације. Ова манифестација би се одржавала један дан за време Св. Тројице, односно Духова који се у источној Србији обично славе као заветина. Иначе датум није фиксни, али се јавља током маја и јуна месеца када је погодно време за туристичка путовања у климатском смислу. Овај и многи други древни обичаји са ових простора, пантомима посвећена митским бићима уз пратњу карабаша и виолине итд, могли би се приказати у улазним дворанама пећина или на отвореним позорницама, мада би у обзир дошли и неки други рурални простори. Организатор ове туристичке манифестације би била Туристичка организација Голупца у сарадњи са културно-уметничким друштвима и у почетку би имала ранг локалне манифестације. У зависности од ранга, локације и дужине трајања, број посетилаца би био од неколико стотина до неколико хиљада, а број учесника од 11 до 50. У почетку би посетиоци били са територије Србије, након чега би се то проширило на државе у окружењу.

Уколико би ова манифестација заживела, оцењивала би се њена уметничка вредност, тј. амбијент, фактори од значаја за дизајнирање туристичког производа, културни значај, капацитет и квалитет садржаја програма, као и задовољство посетилаца и учесника. Ова манифестација не би утицала на изградњу капиталних објеката инфраструктуре и грађевинарства, а економски утицај би био добар. Финансирала би се из буџета локалне самоуправе, Министарства за културу, Министарства за регионални развој, од донатора, спонзора, продатих улазница, сувенира, традиционалне хране и пића. На овај начин била би омогућена већа сарадња између туристичких организација, туристичких агенција и културних институција. Медијска пропраћеност и промотивна активност била би реализована путем локалних и националних медија, као и презентацијом на сајмовима туризма. Политички утицаји били би позитивни, с обзиром на то да би инострани посетиоци развијали позитиван став према становништву Србије, као и то што би се развијало боље међусобно разумевање становништва унутар Србије. Еколошки утицаји не би били негативни, јер би се радило на подизању еколошке свести како учесника, тако и посетилаца, а манифестација сама по себи може имати еколошки аспект промовисањем здраве хране. Туристичка организације би требало да учествује у организацији и промоцији манифестације, док би туристичке агенције туристе требало да доводе организовано и да организују излете на атрактивне туристичке локалитете у околини, како би се остварили позитивни економски ефекти на дестинацији (Бјељац и Ћурчић, 2010; Лукић & Андџелковић, 2018).

9.6. Резултати показатеља туристичке развијености

Просечна дужина боравка туриста у Србији у 2021. години била је веома мала и износила је 3,20 дана, при чему је боравак домаћих трајао 3,25, а страних 2,14 дана (табела 46). Да би задржавања туриста у Србији била дужа потребно је употпуњавати и усавршавати туристичке активности на дестинацијама како би туристи могли да задовоље своје потребе.

Табела 46. Просечна дужина боравка у Републици Србији за период 2012–2021. година

Година	Просечна дужина боравка у Србији (у данима)		
	Укупно	Домаћи	Страни
2012.	3,12	3,12	2,22
2013.	3,00	3,60	2,16
2014.	2,78	3,37	2,10
2015.	2,73	3,25	2,13
2016.	2,73	3,25	2,13
2017.	2,69	3,24	2,12
2018.	2,72	3,30	2,14
2019.	3,20	3,37	2,20
2020.	3,40	3,25	2,12
2021.	3,20	3,25	2,14

Извор: РЗС, Статистички годишњак Републике Србије (2023б)

Из табеле 47 видимо да је дужина боравка туриста у општини Голубац током 2022. године била 2,6 дана, док је ранијих година била и 1,3 дана, што је најниже у региону. На овако ниску дужину боравка утиче поред лошег стања у туризму наше земље последњих година и мала куповна моћ становништва. На то се надовезују пораст цена услуга, недовољна и неквалитетна пропаганда туристичких мотива како на домаћем, тако и на иностраном туристичком тржишту, као и мали број пословних јединица, расположивих соба и лежајева.

Табела 47. Показатељи туристичке развијености општине Голубац у периоду 2011–2022. године

Год.	Број становника *	Доласци	Ноћења	Број лежаја	Прос. борав. (дан)	Коеф. функц. (%)	Искор. капацит. (%)	Инте. функц. (%)
2011.	8.654	4.820	6.229	356	1,3	4,11	4,78	55,70
2012.	8.654	5.416	6.787	278	1,3	3,21	5,34	62,58
2013.	8.654	4.962	8.878	673	1,8	7,77	3,61	57,34
2014.	8.654	2.766	4.000	191	1,4	2,21	5,74	31,96
2015.	8.654	2.919	3.857	223	1,3	2,58	4,73	33,73
2016.	8.654	3.186	4.540	242	1,4	2,80	5,14	36,82
2017.	8.654	3.061	4.509	256	1,5	2,96	4,82	35,37
2018.	8.654	5.005	9.047	324	1,8	3,74	7,65	57,83
2019.	8.654	7.691	11.719	349	1,5	4,03	9,19	88,87
2020.	8.654	5.621	15.659	390	2,8	4,51	11,00	64,95
2021.	8.654	7.604	14.380	542	1,9	6,26	7,27	87,87
2022.	6.599	11.680	30.632	608	2,6	7,03	13,80	176,99

Извор: РЗС, Статистички годишњак Републике Србије (2023б); подаци добијени из Туристичке организације Голубац (2023); * Подаци Пописа 2011. и 2022. године

Коефицијент функционалности у општини Голубац за 2022. годину износи 7,21%. Нешто већи коефицијент функционалности био је 2013. године, 7,77%. Овако изразито низак коефицијент функционалности последица је малог броја лежаја намењених туристима, али и малог броја становника у општини који је још мањи на основу пописа из 2022. године у односу на податке из пописа 2011. године. Такође, не пријављује се стваран број лежаја надлежним службама у општини Голубац. Међутим, чак иако би стваран број лежаја намењен потребама туризма био пријављен надлежним службама и даље бисмо имали низак коефицијент функционалности. То значи да треба радити на побољшању укупне туристичке понуде и инспекцијског надзора над смештајним капацитетима у општини Голубац. С тим у вези је и мала *искоришћеност капацитета* од 17,65% у 2022. години, која показује крајњу нерентабилност пословања смештајних објеката. Искоришћеност капацитета расте и утростручена је за период од пре десет година.

Интензитет функционалности бележи последњих година пораст, са максимумом 2022. године када износи чак 176,99%. Из свега горе поменутог следи закључак да се треба окренути алтернативним видовима туризма код којих су битна индивидуална путовања, јединствени садржаји, неоткривене локације, као и једном потпуно растућем сегменту туристичке потражње – екотуризму и геотуризму.

9.7. Резултати анализе индикатора одрживог развоја туризма

У анализи културних индикатора одрживог развоја туризма у општини коришћени су статистички подаци Републичког завода за статистику Србије за 2022. годину. *Однос смештајних капацитета и броја локалног становништва* у општини Голубац може се дефинисати као повољан (зелена зона), с обзиром на то да овај однос износи 0,09:1 према подацима из 2022. године (табела 48). Из овога можемо закључити да овај индикатор указује на одрживост туризма и незнатан утицај на културни идентитет локалне заједнице. Међутим, уколико бисмо у разматрање узели податке незваничне статистике, имали бисмо можда изразитији индикатор културног утицаја у контексту изгледа дестинације и захтева за неопходном инфраструктуром.

Табела 48. Однос смештајних капацитета и броја локалног становништва у општини Голубац

Број становника (попис 2022. године)	Број лежаја 2022. године	Однос смештајних капацитета и броја локалног становништва
6599	608	0,09:1 зелена зона

Извор: Елаборација аутора (2023)

Интензитет туризма у општини Голубац износи 0,21:1 (зелена зона), што значи да је туристички развој одржив и да идентитет локалне заједнице није био под притиском туриста који долазе из средина са различитим културним карактеристикама од домицилних (табела 49). Разлог томе је и све мањи број локалног становништва у општини. Културна сатурација простора није у великој мери изражена, јер новоизграђени објекти намењени туризму не нарушавају у великој мери амбијенталне вредности.

Табела 49. Интензитет туризма у општини Голубац

Број становника (попис 2022. године)	Број ноћења 2022. године	Интензитет туризма
6599	30.632	0,21:1 зелена зона

Извор: Елаборација аутора (2023)

9.8. Резултати SWOT анализе

На основу SWOT анализе издвојене су стратешке предности и недостаци у општини Голубац које су оквир за развој различитих понуда и туристичких производа (табела 50). У том смислу учињени су помаци у развоју капацитета локалне заједнице и то:

- локална заједница је развој туризма дефинисала као стратешки приоритет економског развоја;
- усвојена су кључна планска и стратешка документа;
- формиран је Савет за туризам и Информативни центар;
- спроводе се пројекти прекограничне сарадње за унапређење туристичког производа из фондова Европске уније.

Кључне стратешке предности туристичких потенцијала општине Голубац су:

- тврђава Голубачки град и манастир Тумане, као локалитети изузетне туристичке привлачности и од националног значаја за развој културног и верског туризма (у последњих пет година);
- положај општине Голубац на Дунаву, Међународном пловном путу Коридор VII и Ђердапској магистралу, још увек недовољно откривена природна и културна добра од стране туриста, а релативно близу Београда;
- Геопарк и Национални парк „Ђердап“, природни резервати и богат биљни и животињски свет;
- велики неискоришћени потенцијал Дунава и изузетни услови за развој наутичког туризма и једриличарства;
- етничка специфичност, српски и влашки обичаји.

Стратешки недостаци туристичких потенцијала Голупца које треба отклонити су:

- недовољно познат интегрисан туристички производ Голупца нарочито у иностранству;
- недовољна сарадња у оквиру локалне заједнице, туристичких радника, јавних установа и становништва;
- неадекватна путна, комунална, туристичка инфраструктура;
- недостатак образованог кадра који ради у туризму;
- неискоришћеност односа са јавношћу.

Табела 50. SWOT анализа развоја туризма у општини Голубац

ШАНСЕ	ШАНСЕ
<p>Повољан географски положај; гранична општина са Румунијом; препознатљивост простора Ђердапа; усвојена стратегија развоја туризма у општини Голубац; ревитализована тврђава Голубачки град, изграђени пристан и визиторски центар у близини тврђаве; успостављана трајект линија Усије–Нова Молдова; направљен инфоцентар са могућношћу изнајмљивања бицикала; едукација запослених у туризму; изузетни услови за развој различитих видова туризма; етничка специфичност; еколошки чиста средина; ревитализација манастира Тумане; ревитализација стаза за шетање; изградња бицикличке стазе; изградња нових и ревитализација старих спортских терена; морфолошка разноврсност; повољна клима; водни ресурси; разноврсност флоре и фауне; заштићена природна добра; културно-историјско наслеђе; различите врсте туристичких манифестација; набавка брода за 20–30 путника.</p>	<p>Пораст тражње за алтернативним видовима туризма; нови закони о заштити животне средине; ревитализација пројекта прекограничне сарадње; изградња плаже; повећан интерес инвеститора за развој туризма у овом крају; експанзија наутичког туризма; претприступни фондови Европске уније; Дунав као потенцијал за све државе кроз које протиче; интерес за изградњу различитих објеката инфраструктуре на Дунаву; повећање броја предузетника у туризму; повећан број сеоских домаћинстава за учешће у руралном туризму; сарадња са другим туристичким дестинацијама на Дунаву; геопарк Ђердап; заступљеност у пропагандном материјалу Туристичке организације Србије намењеног иностраном тржишту; јачање маркетинга Доњег Подунавља.</p>
СЛАБОСТИ	ПРЕТЊЕ
<p>Недовољна инфраструктурна развијеност; недовољна сарадња између општина; недовољна брига за окружење; запуштеност природних и културних локалитета; недовољна промоција; недовољна едукованост запослених у туризму; недовољна заинтересованост локалног становништва за туризам; неорганизованост носилаца понуде; недовољна примена савремених технологија у функцији туризма; неадекватни смештајни капацитети; низак квалитет забавних, спортских и рекреативних садржаја; непостојање аутобуске станице; напостојање такси службе; лоша туристичка сигнализација; непостојање туристичких агенција на простору општине; неповољна старосно-образовна структура становништва; непознавање енглеског језика; дивља градња на атрактивним локацијама; непостојање садржаја на неким туристичким локацијама; недостатак кадрова у туризму; неразвијена тржишна понуда локалних производа; непостојање стратегије локалног еколошког развоја; недовољна валоризација народне радиности и старих заната и обичаја.</p>	<p>Запостављање природних и културних ресурса; улагање у друге туристичке дестинације; сезонски карактер посебних видова туризма; опадање интензитета сарадње општина и туристичких дестинација; недовољно финансијских средстава општине за самостално учешће у пројектима; недовољно финансирање од стране државе; трајна девастација простора од значаја за туризам; одлив стручне радне снаге у друге регионе и земље.</p>

Извор: Елаборација аутора (2023)

Наведени недостаци се могу отклонити адекватним позиционирањем општине Голубац као туристичке дестинације на основу специфичности туристичких атракција. Потребан је координисан рад свих актера од локалне заједнице и туристичких радника до становништва у циљу стварања квалитетног туристичког доживљаја (Stanić Jovanović, 2022). Неопходан је системски рад и сарадња са надлежним министарствима на изградњи инфраструктуре, као основе за стварање

квалитетног туристичког производа. Било би корисно да се успостави систем сталне едукације за све туристичке кадрове, како запослене у туризму, тако и у јавним установама, власнике смештајних капацитета и услужних делатности. Едукација би могла да се врши путем предавања, радионица, семинара, едукативних посета и путовања. Веома је важно интензивирати односе са јавношћу. Мала локална заједница, као што је општина Голубац, са ограниченим финансијским средствима, мора креативно и максимално искористити бесплатне и најисплативије могућности промоције туристичког производа као што су интернет, саопштења, вести, организација бројних мањих догађаја и сл.

У туристичкој валоризацији општине Голубац највећи је антропогени фактор у испољавању слабости. Проблем ниске еколошке свести становништва може се умањити организовањем студијских програма, семинара, тренинга, као и обезбеђивањем лакшег приступа информацијама. Због неодговорности локалних заједница по питању одлагања комуналног отпада стварене су дивље депоније, па би приликом израде будућих стратегија за развој туризма овог простора, велику пажњу требало посветити спречавању запостављања природних и културних ресурса као носилаца туристичког производа.

Х ФАКТОРИ И КВАЛИТАТИВНИ ТРЕНДОВИ РАЗВОЈА ОПШТИНЕ ГОЛУБАЦ КАО ТУРИСТИЧКЕ ДЕСТИНАЦИЈЕ

У новије време у туристичком промету све више учествују нове туристичке дестинације у односу на традиционалне. **Кључни фактори** који ће омогућити веће укључивање општине Голубац као туристичке дестинације на туристичко тржиште, како домаће тако и инострано су: *политичка жеља и подршка развоју туризма, институционални и правни оквир, инвестиције, развој свих врста транспорта, интеграције, промоција и комерцијализација, квалитет производа и јавно и приватно партнерство*. То значи, да ће на туристичком тржишту општина Голубац опстати као туристичка дестинација уколико има подршку државе и локалне заједнице, квалитет на завидном нивоу, а да осећај добијене вредности за издвојен новац за туристичко путовање буде све значајнији.

Трендови у туризму који ће утицати на развој општине Голубац као туристичке дестинације су: демографске карактеристике туриста, здравље, образовање, време одмора, доживљаји на путовању, информационе технологије, превоз, безбедност и одрживост. Број старијих особа које ће учествовати у туристичким путовањима ће бити све већи, они ће бити здравији и располагаће већим дохотком. Сходно томе, може се очекивати већа потражња у предсезони и постсезони, већи квалитет туристичких производа, већа сигурност, лак превоз, опуштајућа забава и производи намењени самцима. Породице показују тренд мањег броја чланова и самим тим повећањем дохотка по члану домаћинства (Corbisiero et al., 2022; Liu et al., 2019; Page & Connell, 2020). Ова категорија туриста тражиће кратке одморе, луксузне и специјалне туристичке производе који се могу набавити спонтаном куповином.

С обзиром на то да је брига о здрављу све израженија код људи, јавља се све више пораст тражње за активним одмором, велнес производима, одрживим и еколошки чистим дестинацијама. Упоредо са овим смањиваће се тражња за традиционалним одморима у центрима летњег, купалишног туризма. Пораст степена образовања међу туристима повећаће интересовање за туристичким производима који у себе укључују елементе уметности, културе, историје и етнологије. Истовремено ће расти истраживање нових дестинација у индивидуалном аранжману, коришћење интернет технологија и потреба за бољом и креативнијом комуникацијом. Стрес и савремени начин живота повећавају потребу за више слободног времена и опуштањем, као и расположива средства за потребе путовања. Из тог разлога, у будућности може се очекивати скраћење трајања туристичких путовања у току годишњег одмора и то да ће се дешавати више пута у току године. Такође су све популарнији продужени викенди, а расте потреба за опуштајућим одморима, пријатним пејзажима и лаганом рекреацијом (Vanhove, 2022).

Све софистициранији туристи су свесни својих и права и потреба, па је оцена добијене вредности за потрошен новац све израженија, а посета дестинацијама које не задовољавају стандарде савременог туристе све мања. Одмор се користи на различите начине, једном је луксузан, други пут је једноставан, једном се иде на

далеке дестинације, следећи пут се иде у дестинације које су ближе месту боравка. Све више се фаворизују квалитет и аутентичност дестинације. Коришћење интернета приликом информисања о туристичким дестинацијама, као и приликом резервација је у порасту. Класична улога туристичких агенција и туристичких организација се мења и оне све више раде не на продаји туристичких аранжмана, већ на развоју дестинацијског менаџмента (Stanić Jovanović, 2016). Друштвене мреже, линкови, е-маркетинг постају кључни за успех не само web страна дестинација, већ и њиховог пословног успеха (Morrison, 2023). На туристичке токове све више ће утицати брзи железнички саобраћај и нискотарифни авионски превоз, док ће због гужви друмски саобраћај бити у опадању. Кратки одмори су све популарнији како због цене и дужине трајања, тако и због удобности путовања. Осећај безбедности постаје све значајнији фактор у свету у коме постоје претње од тероризма, локалних ратова, пандемија, еколошких катастрофа и загађења (Correia & Kozak, 2022).

Потреба за чистом животном средином условиће кретања ка одрживим туристичким дестинацијама. Да би туризам на прави начин доприносио укупном развоју, потребно је да буде планиран и вођен на начин који доприноси квалитету живота локалног становништва и заштити природног и културног окружења. То представља и основу концепта одрживог развоја, који је још 1987. године био дефинисан од стране Светске комисије о животној средини и развоју (Brundtland комисија) у кључном документу „Наша заједничка будућност“ (Go & Kang, 2023). Одрживи развој подразумева постојање граница развоја, не апсолутних граница, већ граница одређених садашњим стањем технологије и друштвене организације у вези са животном средином, као и способношћу биосфере да апсорбује ефекте људских активности. По мишљењу Брунтланд комисије, под одрживим развојем не подразумева се фиксирано стање хармоније, већ процес у којем се ствара склад искоришћавања ресурса, усмеравања инвестиција, правца технолошког развоја и институционалних промена са садашњим и будућим потребама. Примена концепта одрживог развоја туризма подразумева минимизирање негативних и максимизирање позитивних утицаја туризма на окружење и расположиве ресурсе (Page & Connell, 2020). Из тог разлога је потребна идентификација, мониторинг, процена и управљање ефектима утицаја туризма на окружење и ресурсе.

Утицаји туризма могу бити позитивни и негативни у оквиру економског аспекта, социокултурног аспекта и аспекта животне средине. Суштина одрживости у ствари, је проналажење баланса између развоја туризма и туристичких простора с једне стране и заштите и очувања животне средине, ресурса и вредности простора локалних заједница с друге стране (Лукић, 2015). На основу анализе и обраде статистичких података у области туризма, бројне институције, међународне организације, државе и локалне власти, покушале су да израде сет индикатора туристичког одрживог развоја. Светска туристичка организација УН објавила је водич за индикаторе одрживог развоја туризма, где су приказане две серије показатеља: основни индикатори за одрживи развој туризма и показатељи за сваку врсту туристичких вредности (Ceron & Dubois, 2003; Јовичић, 2000; Павловић и Белиј, 2012).

Слика 63. Једрилице у голубачкој марини
(фото: Д. Лукић, 2020)

Индикаторе одрживог развоја туризма одредила је и Европска агенција за животну средину (енг. *European Environment Agency – EEA*). У новије време све је више научно-истраживачких радова који се баве социо-културним утицајима туризма у појединим просторима, као што су Шпанија, Велика Британија, Бали (Индонезија), Флорида (САД), Норвешка и др. (Maitland & Newman, 2009; Morrison, 2023; Page & Connell, 2020).

Ова истраживања се првенствено односе на методологију оцене односа становника у рецептивним просторима према туристима, негативним утицајем туризма на локалну заједницу и развојем туризма у целини. Милер (Miller, 2001) наводи индикаторе одрживог развоја туризма који се односе на заштиту животне средине, запошљавање, финансије и аспекте посетилаца. С друге стране, Ко (Ko, 2005) истиче неколико квантитавних и квалитативних индикатора одрживог развоја туризма у односу на следеће димензије: политичку, економску, социо-културну, производњу у односу на животну средину, квалитет екосистема, биодиверзитета и еколошке политике (Павловић и Белиј, 2012).

Индикаторима одрживог развоја туризма у Србији бавили су се различити аутори, примењујући теоријски приступ и међународна искуства на примерима туристичких дестинација из Србије. Према Стојановићу (2006), индикатори одрживог туризма су најмлађе средство унутар техника и средстава одрживог развоја туризма и помоћу њих се проверава учинак одрживог туризма. Обично покривају све принципе одрживог развоја. Максин и сарадници (2009) дефинишу индикаторе као мере стања одређене средине и процеса у неком простору и у

одрђеном временском раздобљу, а који омогућавају утврђивање садашњег стања и праћење промена првенствено у смислу остваривања постављених циљева. Јовичић и Илић (2010) у свом раду наводе да према Светској туристичкој организацији из 1996. године „индикатори мере или вреднују одређене информације, чиме доносиоци одлука (управни органи) смањују могућност доношења лоших пословних одлука“ (стр. 277).

На основу анализе културних индикатора одрживог развоја туризма у општини Голубац, а који су прописани од стране експерата ЕУ, закључено је да су критеријуми углавном задовољени. То је поткрепљено чињеницом да су у општини Голубац ови индикатори у зеленој зони.

XI ВАЖНИ ПРОЈЕКТИ ЗА РАЗВОЈ ТУРИЗМА ОПШТИНЕ ГОЛУБАЦ

Почев од 2000. године, спроводе се на различитим нивоима пројекти везани за туризам који су посредно или непосредно везани за општину Голубац. У оквиру пројекта Културни коридори који од 2005. године подразумева сарадњу земаља југоисточне Европе, започет је пројекат Дунавског коридора. Након израде Стратегије развоја туризма Републике Србије, у периоду од 2006. до 2010. године, урађено је неколико мастер планова за развој туристичких дестинација и рута које су обухватале Голубац, док су у периоду од 2009. до 2010. године, усвојени следећи документи од значаја за развој општине:

- Локална стратегија одрживог развоја општине Голубац 2010–2015;
- Стратегија локалног економског развоја општине Голубац;
- Стратешки маркетинг план општине Голубац 2010–2014;
- Локални акциони план за младе општине Голубац 2010–2014.

Локална стратегија одрживог развоја општине Голубац 2010–2015, урађена је у сарадњи са Програмом за подршку општинама североисточног дела Србије, а финансирана је од стране Европске комисије. Овим документом су утврђена кључна питања везана за одрживи развој општине у оквиру пољопривреде, комуналне инфраструктуре, заштите животне средине, унапређења локалне самоуправе и људских ресурса (Томић, 2019).

Стратегија локалног економског развоја 2010–2014 је донета у циљу развоја привреде општине Голубац, а у сарадњи са немачком организацијом GIZ. Као најбитнији сектори развоја издвојени су: туризам, комунална инфраструктура, мала и средња предузећа и пољопривреда (Скупштина општине Голубац, 2010).

У *Маркетинг плану општине Голубац 2010–2014*, наводи се да Голубац има најмањи туристички промет у Доњем Подунављу и да је циљ тог плана да омогући развој туристичког производа кроз дефинисање и упутство за његов даљи развој. Дефинисан је бренд Голупца, слоган „Романтична инспирација Дунава“, графичко решење заштитног знака и дата су упутства како да се другим активностима подржи предложени бренд. У оквиру последњег, обухваћено је подстицање примене стандарда у архитектури, уређење ентеријера, јавних и слободних површина и њихове опреме, производње органске хране и припреме традиционалних јела која је прилагођена данашњим захтевима, једнообразности у туристичкој сигнализацији и примене визуелних карактеристика брэнда у изради униформи, сувенира и комуникација (Стална конференција градова и општина, 2010; Томић, 2019).

У *Локалном акционом плану за младе општине Голубац 2010–2014*, а чији је носилац Канцеларија за младе општине Голубац, истиче се да је циљ општине да се млади (старости 15 до 30 година) активније укључе у доношење одлука битних за развој града и на тај начин мотивишу да остану на територији општине и допринесу њеном развоју (Канцеларија за младе, 2010). С тим у вези, издвојени су задаци који се односе на обезбеђивање прилика за даље школовање на територији општине и боља понуда спортских и културних садржаја: стварање услова за развој спортског

туризма, уређење нових зона рекреације, плаже, објеката наутичког туризма, уређење шетне и бицикличке стазе, креативно укључивање младих у припрему разних манифестација и других пројеката (Стална конференција градова и општина, 2010; Томић, 2019).

Након престанка важења Локалне стратегије одрживог развоја, донета је нова *Стратегија одрживог развоја општине 2015–2020. и Акциони план* (Скупштина општине Голубац, 2015) који су усклађени са Националном стратегијом одрживог развоја (Сл. гласник РС, 57/2008) и Националним планом регионалног развоја Србије 2014–2020. године. Овде су као предности развоја издвојени: географски положај, Дунав и могућности регионалне и међународне сарадње, природни ресурси, богата историја и културно наслеђе, туризам, развијени капацитети за привлачење средстава фондова ЕУ, реализовани пројекти, а као недостаци: недовољно развијена саобраћајна и комунална инфраструктура, незапосленост, негативан демографски тренд, мали проценат високо образованих кадрова, недовољно удруживање и сарадња (месних заједница, пољопривредника), неразвијена туристичка понуда и капацитети, мало тржиште, недовољна реализација пројеката и друго. Дефинисани су приоритети у оквиру сектора природни ресурси и заштита животне средине:

- урбанизација тј. изградња инфраструктуре, заштита од поплава;
- друштвени сектор тј. развој културе;
- економски развој тј. развој туризма (Радојевић, 2009; Томић, 2019).

Пројекат Савета Европе, *„Културни коридори“*, у који је и Србија укључена, осмишљен је као мрежа простора који треба да допринесу развоју креативне економије, заштити културног и природног наслеђа и повећању свести о културном идентитету Европе (Ђukić & Vukmirović, 2012, Томић, 2019). Овај пројекат је започет 1987. године, а данас има преко 30 сертификованих рута. Теме ових рута су: места ходочашћа, историје, живота значајних људи, природних вредности, архитектуре историјских периода, војних утврђења, културног наслеђа, појединих народа, индустријског наслеђа, фестивала и друго (Council of the EU Portal, 2018; Томић, 2019). Србија је укључена у неколико сертификованих рута: романско културно наслеђе, вински путеви, гробља као део културе и историје, арт нуво, рута Римских царева и Дунавска винска рута. У неким од њих значајно место заузима општина Голубац (Томић, 2019). Економски факултет Универзитета у Београду је 2007. године урадио два мастер плана и то *Мастер план туристичке дестинације Доње Подунавље* (Економски fakultet, 2007а) и *Мастер план културно-историјске руте Пут римских царева* (Економски fakultet, 2007б).

Туристичка дестинација Доње Подунавље налази се у источној Србији, дуж леве обале Дунава, на његовом току између Великог Градишта и ушћа Тимока. Према копненом залеђу ово подручје пружа се вододелницом између слива Дунава и слива Велике Мораве, а преко Великог брда, Ракобарског виса и Шомрде, спуштајући се на југ до Хомољских планина, Малог Крша, Великог Крша и Дели Јована. У административном смислу, туристичко подручје „Доње Подунавље“ обухвата пет општина источне Србије: Велико Градиште, Голубац, Мајданпек, Кладово и Неготин и заузима површину од 3.362 km². С обзиром на то да је развој

туризма једно од стратешких опредељења општине Голубац, мастер план и стратегија су од нарочитог значаја. Кроз мастер план дата је могућност инвеститорима, као и локалном становништву, да обликују своје идеје за стварање нових туристичких производа и реструктурирање и репозиционирање постојећих.

Основни задаци мастер плана били су:

- анализа и евалуација просторних могућности и укупних потенцијала за развој туристичког сектора привреде;
- анализа тржишта са анализом конкуренције и бенчмаркинг анализом (конкурентским поређењем);
- обликовање јасне визије одрживог развоја туризма за подручје Доњег Подунавља, с разрађеним циљевима и развојном стратегијом и моделом раста оријентисаним ка генерисању економског просперитета;
- израда плана конкурентности за наведено подручје, који укључује развој нових производа и искустава, као и нових стандарда квалитета;
- израда делотворног плана маркетиншког позиционирања наведеног подручја на туристичком тржишту, путем стварања јасног имиџа у свести потенцијалних туриста на емитивним тржиштима;
- дефинисање инвестиционе стратегије и глобалног плана инвестирања у јавни и приватни сектор, засновану на тржишним подстицајима и адекватним стопама приноса на инвестиције.

Визија развоја туризма у дестинацији Доње Подунавље огледа се у могућности туризма као кључне полуге привредног раста и обезбеђења дугорочног благостања и квалитета живота локалног становништва, због изобиља високовредних атракција, као одговора на наше транзиционе изазове и изазове глобализације. То се може постићи кроз одговорну и софистицирану конверзију и рехабилитацију ширег подручја НП „Ђердап“, обликујућу туристички вредносни ланац према конкурентским стандардима и најбољој светској пракси. Понудити доживљај Дунава, водећи се традиционалним гостопримством и непосредношћу локалног становништва основа је за успостављање узбудљиве дунавске дестинације која је незаобилазна тачка у мрежи туристичких одредишта југоисточне Европе. Просторно и урбанистичко уређење, заштита простора, мултидисциплинарност и комплексност третирања простора конкретне територије је основа оправданих развојних политика на подручју Доњег Подунавља. Окосницу туристичке понуде Доњег Подунавља представља Дунав и Национални парк „Ђердап“. Након детаљне анализе садржаја издвојено је пет карактера, као основе за структурирање подручја, од којих свака зона има своје посебне развојно-инвестиционе захтеве. То су:

- пространство Дунава и улаз у свет изобиља Дунава – Велико Градиште са предложеним Дунавским ризортом и уређеном обалом која постаје жила куцавица улазног дела Дунава и доживљаја Националног парка (одмор, наутика, активности на води, рекреација, велнес, производи специјалних интересовања);

- романтика и мирноћа дунавске обале – Голубац као мирно и романтично место са уређеном обалом све до Голубачке тврђаве која постаје модеран туристички пункт, дајући тако један шири контекст дестинацији (одмор, наутика, активности на води, производи специјалних интересовања);
- срце Ђердапа оличено кроз садржаје и понуду Доњег Милановца и Поречког залива (наутика, одмори, активности на води, велнес/спа), као и смештајног пункта у Лепенском Виру, са посебним нагласком на садржаје Националног парка “Ђердап” (производи специјалних интересовања);
- живост и динамичност – целокупан простор Кладова обухвата садржаје спорта и забаве са уређеном воденом фронтом дуж читавог насеља (наутика, одмори, спорт и рекреација у Караташу, забава) и контрапунктом том карактеру у виду рибарског села Текије;
- рурално – винска пасторала Неготинске крајине (јединствене пивнице и вински ризорт, одмор и уживање у пасторалном амбијенту, активности и рекреација, рурални туризам).

Мастер план културно историјске руте „Пут римских царева“ везан је за староримско наслеђе, с обзиром на то да је једно од приоритета развоја туризма у Србији. Основа за израду овог мастер плана је такође била Стратегија развоја туризма Републике Србије, а потреба за њим проистекла је из следећих обележја: неискоришћени и невалоризовани високо вредни културни ресурси; неискоришћена могућност у домену развоја атрактивних туристичких производа; слабо развијена туристичка индустрија са незадовољавајућим резултатима пословања; опасност од девастирања високо вредног простора; значајан утицај на развој туризма као могућег генератора привредног развоја и фактора повећања квалитета живота локалног становништва; туризам као инвестициона могућност са атрактивним приносима на инвестиције.

Туристичко подручје кроз које пролази рута, простире се од Ниша и археолошког локалитета Медијана до Трајанове табле у општини Кладово. Има повољан географски положај и због близине коридора X (E-75), мада везе са попречним саобраћајницама нису најповољније. У административном смислу обухвата делове општина Ниш, Сврљиг, Књажевац, Зајечар, Неготин, Кладово, Мајданпек, Голубац, Велико Градиште и Пожаревац. На рути се налази велики број културно-историјских споменика из доба неолита, римског периода и српског средњег века, али је тежиште овог плана на староримском наслеђу. Најзначајнији споменици на рути из римског периода су:

- *Mediana/Naissus* (на удаљености од око 230 km од Београда) – локалитет из IV века у чијој палати је боравио цар Константин, који је рођен у Нишу;
- *Timacum Minus* – римски логор и утврђење из I века нове ере чији темељи трају до Јустинијанове обнове царства у VI веку. Налази се северно од Књажевца;
- *Vrelo Šarkamen* – резиденцијално-меморијални тетрархијски царски комплекс с краја III и почетка IV века, у близини Неготина;

- *Felix Romuliana* (на удаљености од око 250 km од Београда, а од Ниша на око 100 km), резиденција императора Гаја Валерија Максимилијана (297– 311). Ту је рођен, сахрањен и узнесен међу богове. Средином 2007. године локалитет је унет у UNESCO-ву Листу светске културне баштине. Налази се у Гамзиградској бањи надомак Зајечара;
- *Трајанова табла* (на удаљености од око 200 km од Београда, а од Ниша око 200 km), коју је 100. године поставио цар Трајан након прокопавања пута кроз Ђердап. Табла је измештена изнад Дунава, а пут је потопљен након стварања вештачког језера;
- *Трајанов мост* је изграђен 103–105. године за време владавине цара Трајана у току другог похода на Дачане. Данас су видљиви само остаци моста. Изглед моста је уклесан на Трајановом стубу у Риму;
- *Diana* – римско утврђење из I века пре нове ере, изграђено на високој стени и стратешком позицијом за одбрану овог дела Римског царства. Било је важан економски и светилишни центар са развијеним пристаништем;
- *Viminacium* – локалитет са остацима римског града и логора у близини Костолца (на удаљености од око 95 km од Београда), главног града римске провинције Горње Мезије.

Најзначајнији споменици на рути из других периода су: Лепенски вир, Нишка тврђава, Ђеле кула, Голубачки град, Фетислам, Рамска тврђава, музеји и сл. Значајне локалитете ван руте, као што су Sirmium (Сремска Митровица), Singidunum (Београд), Justiniana Prima – Царичин град код Лебана (из рановизантијског периода), треба укључити у ову понуду. Мастер планом је анализирано више туристичких рута са сличним садржајима у Европским земљама, које могу бити добар пример за реализацију „Пута римских царева“ у Србији. Дате су детаљне анализе и предложена визија оживљавања руте са: циљевима, туристичким фасцинацијама, позиционирањем, програмима конкурентности, кључним пројектима, планом маркетинга, управљачким моделом, моделом раста и акционим планом. „Пут римских царева“ се позиционира као тулинг производ високе вредности који обједињава материјално и нематеријално културно наслеђе из римског периода, као и природне фасцинације Дунава, Срема и источне Србије. То је пут који повезује локације у Србији, на којима су рођени или живели римски императори. Богатство староримског наслеђа, пажљиво укомпоновано и упаковано са другим производима културе и туризма на овом простору, посебно природним атракцијама, даје овој рути двојак карактер: она је својеврсно место одакле је могуће кренути ка разноликим туристичким доживљајима Војводине, Београда и југоисточне Србије, простор на коме су се рађале, развијале и гасиле различите цивилизације и чије становништво поштује и негује наслеђе старих цивилизација исто колико и своје сопствено. Уређење панорамских путева и важност ових деоница је од изузетног значаја, како би био привлачан ширем кругу туриста. У том смислу се нарочито издваја деоница панорамског пута (Ђердапска магистрала), где је неопходно измештање тешког теретног саобраћаја и уређење панорамских стајалишта/одморишта, са постављањем интерпретативних панела везаних за руту,

а на простору Ђердапа са објашњењем положаја и улоге староримских логора, насеља и слично који нису у програму руте, односно који су нестали потапањем.

Овим плановима је обухваћена и општина Голубац са Голубачком тврђавом, што указује на препознат значај овог места као туристичке дестинације. Планира се да Голубац постане модеран туристички пункт са уређеном обалом, Голубачком тврђавом, понудом садржаја за одмор, наутуку, активности на води и производе специјалних интересовања. Наведени су и инвестициони пројекти које треба реализовати од реконструкције тврђаве и постојећег хотела, измештања транзитне саобраћајнице, до ревитализације објеката, уређења обале Дунава, шеталишта и изградње посебног пристаништа ван централне зоне (Томић, 2019).

Пошто је стратегијом развоја општине Голубац опредељено да развој туризма буде привредна грана у којој треба тражити шансу за будући развој, као један од битних пројеката, у циљу побољшања туристичке понуде, предвиђена је изградња пешачко-бициклическе стазе, на потезу од туристичког насеља Винци-Усије до тврђаве „Голубачки град“. Дунавски центар за компетенцију (енг. *Danube Competence Center – DCC*) у сарадњи са Немачком организацијом за међународну сарадњу (GIZ) реализују пројекат „*Eurovello 6*“, бициклическе руте која повезује Атлантски океан и Црно море. Укупна дужина руте је 3.653 km, а пролази кроз 10 земаља. У Србији, пратећи ток Дунава пролази у дужини од 665 km (*Danube Competence Center, 2014*). На територији општине Голубац од 2009. године изграђена је бициклическа стаза од насеља Винци до Голупца. Реализација пројекта је и даље у току, с обзиром на то да ће се стаза пружати до Голубачке тврђаве, у укупној дужини од 12 km. Бициклическо-пешачка стаза намењена је за спорт и рекреацију и то за бициклизам, вожњу ролерима, пешачење, џогинг итд. На две краће деонице, према пројекту, има вишенаменски карактер и дозвољен је приступ возилима носивости до 3t, односно користиће је и средње тешка возила (доставна возила). На траси шетно-бициклическе стазе предвиђена су одморишта, видиковци, изграђени простор у оквиру објекта „Лука Усије“ који није стављен у функцију, површина за проширење капацитета луке, претори који обухватају дом културе и спортски терен у насељу Усије, обалоутврда и три плаже са потребним пратећим садржајима. Јавно зеленило у зони обале, својим волуменом и формом, представља интегрални елемент трасе бициклическо-пешачке стазе који осим декоративно-естетске функције има и заштитну функцију.

Лука „Усије“ за путнички и теретни саобраћај је посебан развојни потенцијал и могућност за прекограничну сарадњу у овом делу Србије. На локацији је изграђена прва фаза луке са речним, граничним прелазом, која садржи: претоварну рампу, друмску саобраћајницу између рампе и постојећег пута изван комплекса, објекат царине и полиције, водовод, канализацију, електроинсталације у комплексу, објекат санитарног чвора, надстрешницу испред објекта царине и полиције. У луци „Усије“ установљен је гранични прелаз за међународни речни саобраћај и то, гранични прелаз „Голубац“ ка Републици Румунији. У другој фази, планом је предвиђен простор за проширење капацитета луке, уз могућност изградње теретног пристаништа са свим потребним пратећим садржајима. У оквиру постојећег дела луке, изграђена је и мања марина која се може активирати за прихват туристичких пловила. У оквиру уређене зоне приобаља (простор

непосредно до реке Дунав) могуће је уредити простор за одморишта и формирати плаже са пратећим садржајима. Непосредно до луке „Усије“ предвиђена је изградња марине са потребним пратећим садржајима, а у функцији развоја наутичког туризма и побољшања туристичке понуде Голупца.

У 2009. години, започета су два велика пројекта развоја туризма у општини Голубац и то „Оживљавање тврђаве Голубачки град“ и „Развој квалитетне туристичке понуде општине Голубац“. Први пројекат је подразумевао израду документације за реконструкцију тврђаве, радове на њој, едукацију и укључивање млађе популације у организацију културних догађаја: Сајам младих, Традиционалне игре и радионицу Тврђаве на Дунаву. Циљ другог пројекта био је унапређење и промоција потенцијала туристичке понуде и унапређивање туристичке инфраструктуре: смештај, рекреација и друге услуге, развој туристичког производа, запошљавање, обука и промоција понуде (Томић, 2019).

Слика 64. Возић испред Туристичке организације Голубац, вози на релацији Голубац – Винци током летње сезоне (фото: Д. Лукић, 2022)

GIZ је у сарадњи са Туристичком организацијом Голупца од 2015. до 2018. године реализовао неколико пројеката развоја туристичке инфраструктуре. Ови пројекти су имали за циљ увођење нових технологија и знања у туристичку инфраструктуру Голупца, а један од значајнијих је инсталација интерактивног дисплеја намењеног туристима. Такође је том приликом израђена апликација за мобилни телефон, заснована на традицији усменог народног предања. У току реализације овог пројекта, основан је и „Кластер путева културе“ који је након неколико година постао међународна мрежа која повезује Србију, Словенију и Хрватску у циљу развоја културног туризма (Turistički svet, 2016).

На основу Стратегије Европске уније за Дунавски регион – *Дунавске стратегије*, коју је 2010. године усвојила Европска унија, настао је пројекат „*DANUrB*” 2017. године. То је међународни пројекат сарадње седам подунавских земаља чији је циљ стварање „културне мреже“, тј. мреже насеља дуж Дунава у којима ће се кроз туризам и едукацију развијати и чувати културни идентитет, успостављати међусобне везе и солидарност и стварати услови за економски развој (Interreg Danube Transnational Program, 2019). Поред Новог Сада, Бачке Паланке и Смедерева, не територији Србије, у овај пројекат укључен је и Голубац.

Регионална развојна агенција Браничево-Подунавље је 2018. године на основу Регионалне стратегије руралног развоја покренула пројекат „*Укуси региона – промовисање пољопривредно-прехранбених производа*“ са додатом вредношћу за унапређење економских капацитета породичних газдинстава. Циљ пројекта је било боље позиционирање пољопривреде на тржишту, развој предузетништва и руралног туризма. Посебна пажња је указана на мапирање и анализу производа региона, унапређење капацитета пољопривредних газдинстава, маркетинг и развој брэнда, усмеравање на додатне вредности производа и његову конкурентност (RRA Braničevo-Podunavlje, 2018).

Слика 65. Детаљ организације пројекта „Голубац из бродића“ (фото: Д. Лукић, 2017)

Пројекат „*Голубац из бродића*“ настао је као иницијатива Јована Коцмановића, историчара и туристичког водича који посетиоцима нуди обилазак Голупца бродом, пешачке и бицикличке туре, чиме се туристи упознају са идентитетом локалног становништва, природним лепотама, историјским и културним вредностима овог краја, а такође се остварују нова искуства и доживљаји (Костановић, 2018).

У општини Голубац су реализовани, или су у припреми пројекти финансирани средствима државе, локалне управе, уз финансијску помоћ земаља Европске уније или из њених фондова. *Пројекат успостављања водног граничног прелаза*

трајектом на линији *Нова Молдова (Румунија)* – Усије завршен је 2019. године. Општина је припремила и два пројекта развоја туристичке инфраструктуре. Први пројекат је идејно решење изградње Апартманског насеља поред тврђаве Голубачки град, као комплекса са 9 појединачних објеката апартманског типа у духу традиционалне архитектуре, а други је изградња рибарског насеља у општини Голубац који предвиђа изградњу већег комплекса са малом Марином на обали Дунава.

План генералне регулације градског насеља Голубац (Службени гласник Општине Голубац, 5/2013) рађен је на основу смернице из стратегија донетих 2009. године и то Локалне стратегије одрживог развоја и Стратегије локалног економског развоја општине Голубац 2010–2014. План је донет за период до 2025. године, а његови основни циљеви су следећи:

- дефинисање и ангажовање свих просторних могућности градског насеља Голубац за дугорочни уравнотежени, одрживи економски и социјални развој усмерен ка процесима европских интеграција;
- потенцирање пограничних, регионалних и туристичких потенцијала простора;
- одређивање оптималног грађевинског простора насеља, уз рационалније и интензивније коришћење грађевинског земљишта;
- дефинисање концепта развоја у простору на основу постојеће урбанистичке матрице;
- омогућавање пословања у зонама становања, увођењем делатности које не ометају основну функцију становања и не утичу на стање животне средине;
- дефинисање капацитета објеката за јавно коришћење;
- омогућавање реконструкције постојећих и изградња нових објеката у складу са статусом насеља у мрежи центара;
- планирање саобраћајне матрице на основу реконструкције и надградње постојеће мреже улица и обезбеђивање њеног укључивања у саобраћајни систем државних путева;
- планирање опремања целог простора свом потребном комуналном инфраструктуром у складу са развојем насеља и програмима надлежних институција;
- планирање мера заштите и даљег унапређивања животне средине, природних вредности и вредне градитељске баштине.

У оквиру планске документације ширег простора, а у складу са развојем туризма и угоститељства у самом насељу Голубац, планирана је и изградња хотела. Хотел би у првој фази био капацитета за око 50 корисника, тј. са 25 двокреветних соба, а у другој фази за око 72 корисника, тј. са 36 двокреветних соба. Поред тога, имао би услужно-комерцијалне садржаје, садржаје за спорт и рекреацију уз коришћење дела акваторије Дунава за спортове на води. Такође, планирана је јавна саобраћајна површина, тј. паркинг простор, са око 55 паркинг места за путничка возила, деоница градске улице (чија се траса поклапа са трасом државног пута) и деоница бициклическо-пешачке стазе са обалоутврдом поред реке Дунав.

Просторним планом општине Голубац и стратегијама донетим на локалном нивоу, предвиђено је уређење простора око манастира Тумане, што је био и основни разлог за доношење *Плана детаљне регулације комплекса манастира Тумане* и споменика природе Бигрена акумулација (Службени гласник општине Голубац, 6/2011). Велико интересовање верника и број посета манастиру, условили су знатно обимнију изградњу објеката од планиране, па је израђен нови плански документ у циљу провере статуса изграђених објеката и грађења нових. Због тога што у близини манастира Тумане пролази траса државног пута IIБ реда број 376, разматра се могућност измештања државног пута. На тај начин би се обезбедило несметано коришћење свих постојећих и планираних садржаја комплекса са једне стране, као и функционисање саобраћаја на државном путу са друге стране. На основу Плана, површине јавне намене у оквиру комплекса манастира Тумане су: траса државног пута IIБ реда број 376, са планираним, ширим регулационим појасом; приступни пут који обухвата део постојећег паркинг простора, за који се врши прекатегоризација у површину јавне намене; планирано постројење за пречишћавање отпадних вода; водно земљиште Туманске реке и потока Каменица у оквиру ког је планиран наставак регулације у западној зони. Површине за остале намене су: комплекс манастира са пратећим објектима у оквиру порте, паркинг простори изграђени обострано у односу на коридор државног пута, површине за комерцијалне делатности и уређене зелене површине. У оквиру површина за комерцијалне делатности предвиђа се изградња објеката за угоститељство, смештајни капацитети, дестилерија, винарија и слично.

Имајући у виду да избијање пандемије COVID-19 има јак негативан утицај на све туристичке активности, у оквиру „*EU za Tebe – za kulturno nasleđe i turizam*” спроведен је средином 2020. године, хитан специјализован програм за доделу бесповратних средстава усмерен на пружање услуга подршке микро- и малим предузећима у овој области како би се ублажиле последице кризе. Програмом је подржано 126 пројеката, чији су носиоци физичка лица која имају категоризован смештај, пољопривредна газдинства и мала предузећа у општинама: Бољевац, Бор, Голубац, Кладово, Књажевац, Мајданпек, Неготин, Пожаревац, Смедерево, Сокобања, Велико Градиште и Зајечар. Такође, у оквиру „*EU za Tebe – za kulturno nasleđe i turizam*” додељивана су бесповратна финансијска средства за подизање комплетне туристичке понуде Доњег Подунавља. Пројекте финансирају Европска унија и Савезно министарство за економску сарадњу и развој Немачке (BMZ), а спроводи Немачка организација за међународну сарадњу GIZ. Пројекти су реализовани у периоду од 2021. до 2023. године. Општине у којима су спровођени пројекти су: Голубац, Кладово, Мајданпек, Неготин, Смедерево, Пожаревац, Велико Градиште и Зајечар.

Циљ *првог дела* пројеката био је да се путем конзерваторских и грађевинских радова побољшају и представе локалитети културног наслеђа као један од фактора унапређења туристичке активности овог региона. С тим у вези је изградња центра за посетиоце на археолошком локалитету Felix Romuliana у близини Зајечара који представља остатке римске царске палате под заштитом UNESCO-а. Затим је у оквиру конзерваторских радова на тврђави Фетислам у Кладову обновљена Варош капија и припадајући део бедема тврђаве, као и лагуми у самом бедему, затим

улазна капија тзв. Мали град, летња позорница и две кружне куле у делу зида – утврђења према Дунаву. Планира се и изградња водоводне и канализационе мреже, постављање нове трафостанице, електромереже и јавног осветљења, као и поплочавање пешачких стаза у комплексу Рајачких пимница у општини Неготин које су као локалитет предложене за упис на UNESCO Листу светске културне баштине.

Циљ *друге компоненте* пројеката је да се посредством радионица, семинара, конференција, студијских путовања, менторства и слично, пренесу знања о успешним моделима одрживог развоја туризма без негативних социјалних утицаја, стављајући акценат на очување животне средине и културног наслеђа. Поред министарства задуженог за туризам и Туристичке организације Србије као главних корисника и партнера пројеката, у програм су укључени и представници локалних самоуправа, локалних туристичких организација, организација које управљају локалитетима, представници приватних компанија које пружају туристичке услуге са територија градова и општина обухваћених пројектима. Теме којима се програм стручне подршке и јачања капацитета бави су: развој туристичких производа и услуга; представљање и интерпретација културног наслеђа; заједничка промоција источне Србије и Доњег Подунавља, као домаће, регионалне и европске туристичке дестинације; управљање дестинацијом и сарадња међу туристичким актерима; управљање и самоодрживост културног наслеђа; подизање његове активности као туристичке дестинације.

Трећа компонента пројеката су грантови који су се додељивали кроз одвојене програме на основу активности које се финансирају, врсте корисника којима су намењени, максималним износима бесповратних средстава и према временском периоду потребном за реализацију пројеката. Грантови намењени општинама и јавним институцијама обухватају креирање туристичке понуде региона, где спадају активности попут стварања нових туристичких производа, мањих инфраструктурних радова који директно утичу на побољшање понуде и квалитет услуга, повећање видљивости Доњег Подунавља као туристичке дестинације и сл. Њихов циљ је да се побољша сарадња локалних туристичких организација и осталих туристичких актера како би Доње Подунавље постало препознатљива туристичка дестинација. Грантови намењени асоцијацијама и удружењима која директно сарађују, односно имају чланице чија је понуда део туристичке понуде региона, имају за циљ јачање капацитета субјеката који раде у туризму и побољшање туристичке понуде региона. Грантови намењени креативној индустрији и културно-историјским установама, односе се на имплементацију пројеката који доносе нове и иновативне приступе интерпретацији и побољшању туристичке понуде региона. Грантови за приватни сектор, односно за привредне субјекте који су директно укључени у пружање туристичких услуга корисницима који имају за циљ побољшање туристичке понуде и укључивање што већег броја малих предузећа у туристичке ланце вредности.

Четврта компонента пројеката има за циљ подизање препознатљивости и атрактивности источне Србије и Доњег Подунавља као туристичких дестинација за потенцијалне посетиоце из Србије и иностранства, и то путем маркетиншких

кампања у земљи и иностранству, учешћем на домаћим и иностраним сајмовима, пласирањем промотивних садржаја у домаћим и иностраним медијима и слично.

За пројекат који је припремила Народна библиотека „Вељко Дугошевић“ у сарадњи са Туристичком организацијом Голубац одобрена су средства за реализацију активности у пројекту под називом „Митска и фантастична бића Голупца“. С друге стране, Јавном предузећу „Тврђава Голубачки град“ одобрена су средства за реализацију пројекта „Креативна израда посебне уметничке серије сувенира тематски везаних за Голубачку тврђаву“. Намена ових пројеката је да се на иновативан начин обогати туристичка понуда и економски оснажи локална заједница. У оквиру пројекта „Митска и фантастична бића Голупца“, кроз 3D анимације, визуелне и аудио ефекте, посетиоци ће моћи интерактивно преко презентационе справе са холограмским ефектом да се упознају са локалном историјом, легендама и причама локалних мештана, тј. са нематеријалним културним наслеђем Голупца. Анимирани јунаци који представљају три митска бића, а то су змај, Шумска мајка (Мума Падури) и русалка, преко мултимедијалне поставке говоре легенде овог краја. У оквиру пројекта „Креативна израда посебне уметничке серије сувенира тематски везаних за Голубачку тврђаву“, кроз маштовите сувенире се представља локална традиција и историја. Циљ пројекта је да се ојачају локални произвођачи који развијају уметничке, иновативне и креативне сувенире, а који су подељени у четири тематске целине. Прва целина представља митолошка бића Голупца којом се преко свилених марама и керамичких шоља приказују митолошки ликови везани за тврђаву. Други мотив је везан за традиционалну народну ношњу, са акцентом на одевне предмете источне Србије. Трећа целина представља мотиве српске средњовековне жене. Четврта целина представља витешко оружје из петнаестог века, односно стреле које су се у том периоду употребљавале на Голубачкој тврђави.

У периоду од 24.10.2022. до 31.10.2023. године, у општини Голубац је реализован пројекат „Трг Ђердапских митова и легенди“, у оквиру „*EU za Tebe – za kulturno nasleđe i turizam*“, који спроводи GIZ у сарадњи са Министарством туризма и омладине Републике Србије. Једна од активности на пројекту је и дводневна манифестација „Ђердапски митови и легенде“, која је одржана 22. и 23. септембра 2023. године. У оквиру манифестације организоване су радионице за децу: осликавање, цртање и приповедање на тему митова и легенди Ђердапа, уз поделу промо/микс-производа. Са децом су се дружили етнолог, историчари, приповедачи и водичи који су им представили некадашњи живот, традицију, предања, митове и легенде ђердапског краја. У оквиру манифестације била је организована продајна изложба ручних радова и пољопривредних производа.

У току је и реализација пројекта везана за обнављање зграде у којој ће бити смештен Народни музеј у Голупцу, реконструкција Градског трга и затворене улице. У реконструисаној згради која ће бити први Народни музеј у Голупцу, налазиће се сви експонати и предмети који су пронађени на локалитетима ове локалне самоуправе. У оквиру пројекта „Трг Ђердапских митова и легенди“ у току је израда пројектне документације за реконструкцију старе зграде библиотеке и инфоцентра, као и уређење старе биоскопске сале. Почетак радова везаних за овај пројекат планиран је за 2024. годину.

XII ТУРИСТИЧКИ ПРОИЗВОДИ ОПШТИНЕ ГОЛУБАЦ

Примарни циљ свих туристичких активности је стварање туристичког производа који се нуди посетиоцима, на начин који је прилагођен њиховом животном стилу. Уз то, савремена истраживања туристичких трендова указују на то да ће туристички промет расти у следећим сегментима туристичког тржишта: концепт сунце и море (река), спортски туризам, авантуристички туризам, туризам у природи, културни туризам, градски туризам, рурални туризам, бродска крстарења, састанци и конференције, тематски паркови и здравствени туризам (Correia & Kozak, 2022; Page & Connell, 2020).

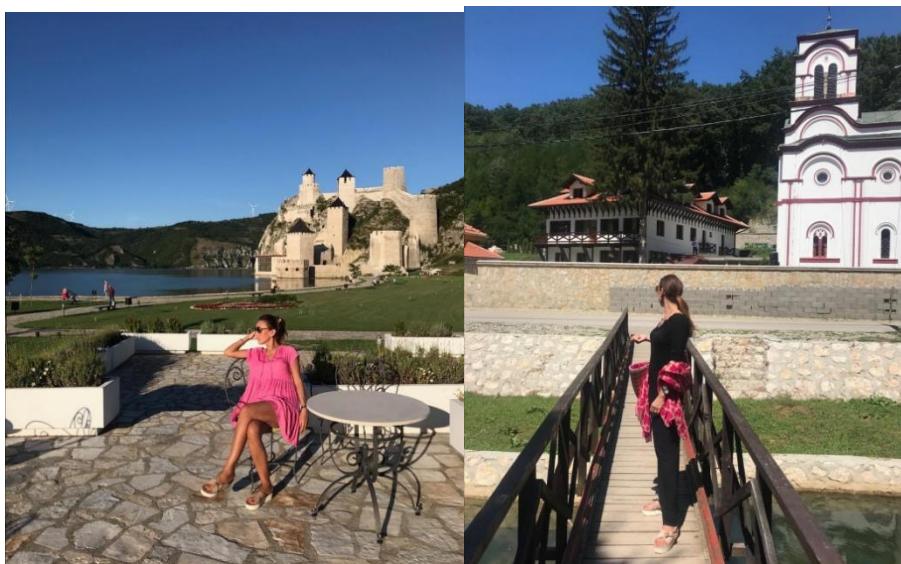
С обзиром на то да се ради о услужној делатности, чији су производи у категорији „осећања“ која са опипљивим производима чине „искуство путовања“, приликом стварања туристичког производа требало би узети у обзир карактеристике појединачних искуствених тржишта:

- *тржиште квалитета живота* – туристи овог тржишта бирају садржаје који физички и ментално побољшавају здравствено стање;
- *тржиште авантура* – преференције авантуриста су истраживања нетакнутих предела, екстремни спортови, активности на отвореном простору са различитим нивоима ризика и узбуђења;
- *тржиште природе* – туристи се интересују за локалне легенде и приче које се односе на природу и њене мистерије. Путује се у области са очуваном природом и активно учествује у упознавању природних лепота и биљног и животињског света;
- *тржиште новог „џет сета“* – тржиште где се захтева луксуз, јединственост, оригиналност;
- *тржиште забаве* – тржиште разноврсних активности од рекреације, игара, читања, кафића, клубова, ресторана до посматрања уметности;
- *тржиште уверења* – тржиште чврстих уверења и највише се тиче екологије, околине, вере, заштите животиња, истраживања и образовања;
- *тржиште одмора за ум* – туристи одлазе у аутентична места културе, очуване природе, руралног света, традиције. Психичка релаксација се постиже и посматрањем или учествовањем у креирању уметности и заната;
- *тржиште љубави (емоција)* – туристи преферирају путовања која пружају међусобне и интерперсоналне односе. Постоји потреба за симболима, ритуалима и амбијентима који ће пружити незабораван осећај. Ово тржиште је такође важно за породице и њихове потребе (Page & Connell, 2020).

Ова искуствена тржишта се уграђују у туристичке производе како би се туристима пружило искуство какво очекују и како би имали осећај вредности за уложени новац. Према смерницама Маркетинг плана општине Голубац у области туризма (2010), издвојени су посебни облици туристичког производа за које општина има највише потенцијала. То су *одмори, наутика, специјална интересовања, кружне туре, спорт, сеоски туриза, пословна путовања и догађаји*.

12.1. Одмори

Одмори су врста туристичког производа који се гради за искуствена тржишта: квалитет живота, природа, одмор за ум и забава. Ради се о годишњим одморима, одморима у време школског распуста, породичним одморима и активним одморима. У ову категорију можемо сврстати и кратке одморе који су све заступљенији у оквиру туристичких путовања. У кратке одморе спадају продужени викенди, одмори у току празника, активни одмори и тематски одмори. Овај производ намењен је различитим платежним и демографским категоријама туриста (Correia & Kozak, 2022).

Слика 66. Туристи у тврђави Голубачки град и манастиру Тумане (фото: Д. Лукић, 2019)

Насеља Винци, Усије и Добра представљају главна одредишта за одмор на територији голубачке општине. Међутим, треба још развијати рекреациони туризам и задовољавати потребу за забавом код категорије туриста ниже платежне моћи, младих и породица са децом. Локално становништво ових сеоских насеља се годинама бави издавањем приватог смештаја у летњем периоду године. Међутим, потребно је урбанистичко уређење ових насеља, као и уређење и одржавање плажа. Могу се развијати посебни програми код категорија гостију са бољом платежном моћи, какве су групе пријатеља, млађа популација, парови са интересовањима за велнес садржајима, једрењем, обиласком културно-историјских споменика, тематским излетима, романтичним вечерама. Краћи одмори се планирају за све платежне групе. Циљна група су и домаћи и инострани гости, али се инострани гости у већем броју могу очекивати са развојем саобраћајне инфраструктуре, смештајних капацитета и осталих елемената туристичке супраструктуре. За привлачење туриста требало би користити конвенционалне медије и интернет, поготово друштвене мреже. Смештајни капацитети у хотелима и у приватном сектору, требало би да повећавају квалитет и додатне садржаје, а самим тим и

категорију. Поред хотела и приватног смештаја треба развијати и кампове. Обалу са пристаном и Марином, плажом, шетним стазама потребно је употпунити ресторанима, рекреативним и културним садржајима, као и занимљивим садржајима у оквиру тврђаве. Од инфраструктуре која је потребна за ову врсту туристичких производа, постоје терени за одбојку на песку, тенис, кошарку, фудбал, базен малог капацитета у приватном власништву, терени за децу, а потребно је изградити или унапредити трим стазе и теретане. Од додатних услуга потребно је увести услуге прања и пеглања веша, такси, речни такси, док већ постоји могућност изнајмљивања бицикала, бесплатни интернет у центру Голупца и разноврсни сувенири. Од забавних и спортских садржаја постоје излети бродом и школа једрења, док би у будућности требало увести и школе скијања на води, етно излете са ручком, наградна такмичења, дечије и тинејџерске клубове, јогу итд. Упоредо са развојем туризма, Голубац би требало да остане дестинација одрживог и немасовног туризма, за софистициране госте који у опуштеној и романтичној атмосфери желе да забораве стрес свакодневног живота.

Слика 67. Уређени видиковац Змајев врт и поглед на Молдовску аду у Румунији
(фото: М. Д. Петровић, 2020)

12.2. Наутика

Наутика је туристички производ који на целом пловном току Дунава бележи раст од 12% годишње. У демографском смислу, обухвата категорије људи свих старосних група и категорију путника са великом дневном потрошњом од 100 до 150\$ (Danilović Hristić et al., 2023). Изградњом пристана код тврђаве Голубачки град створена је могућност за брзи раст наутичког туризма у општини Голубац, али путници на бродовима захтевају висок квалитет свих услуга, па је потребно адекватно одговорити на њихове потребе. Обилазак тврђаве са продајом уникатних сувенира и увођење потенцијалног средњовековног менија за ручак, може представити додатни мотив да се бродови зауставе у овом делу Подунавља. У

Голупцу постоје повољни услови за развој једриличарства, па би једрење, школе једрења, изнајмивање једрилица, могли бити јединствен производ овог простора, на чијој промоцији и унапређењу би требали радити Туристичка организација Голупца и Удружење једриличара. Изградња нове марине омогућила би, развијање чартер путовања која би представљала атрактивну понуду општине, а развијала би се према захтевима посетилаца. Трeбало би омогућити и изнајмљивање пловних објеката попут једрилица, скутера, глисера, чамаца, што је занимљиво великом броју посетилаца.

Слика 68. Уређено шеталиште и пристан поред Дунава код тврђаве Голубачки град
(фото: М. Д. Петровић, 2020)

12.3. Специјална интересовања

Туристички производи специјалних интереса се заснивају на активностима у природи или доживљају културног наслеђа. Креирани су за све платежне групе у зависности од атрактивности, степена развијености и квалитета производа (Vanhove, 2022). У општини Голубац, заступљени су бициклизам, лов и риболов, али је код ових туристичких производа просечан боравак туриста кратак, а потрошња врло ниска. У свету се ови производи убрзано развијају и веома често су део других производа. Богатство природних и антропогених туристичких вредности на посматраном простору представљају основу за врло квалитетан развој специјалних интересовања. Природна основа туристичког производа не захтева значајна улагања, осим пратеће инфраструктуре која треба бити усклађена са природним окружењем. Што се тиче ревитализације тврђаве Голубачки град, измештена је ђердапска магистрала прокопавањем тунела непосредно уз тврђаву, изграђене су пешачке стазе, визиторски центар, паркинг простор, сређене куле и галеријски простор у оквиру палате. Остало је још да се среде простори у дробилици за потребе уметничких студија и атељеа и амфитеатар за посетиоце у некадашњем

каменолому. Радови на фазној ревитализацији тврђаве праћено је креирањем производа и маркетиншким активностима. Обученост особља, водича и домаћина, уређеност простора, инфраструктуре и комуникација са гостима су код туристичког производа специјалних интересовања најважнији фактор успешности. Поред тога, манастир Тумане бележи све значајнију посећеност последњих година, па је постао један од препознатљивих центара верског туризма у Србији. Уз тврђаву Голубачки град, манастир се сматра најважнијим локалитетом за посете на територији општине Голубац.

Слика 69. Поглед на манастир Тумане и околину (фото: М. Д. Петровић, 2021)

У оквиру производа специјалних интересовања, овде ће бити детаљније говора о геотуризму, с обзиром на то да општина Голубац улази у састав Глобалног геопарка „Ђердап“. Одлуком Извршног савета Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу (UNESCO), простор Ђердапа и околине уписан је 10.07.2020. године на Светску листу геопаркова (UNESCO Global Geoparks) као први геопарк у Србији и један од 15 нових у свету. Тиме је у Глобалну мрежу геопаркова до сада укупно уписано 161 подручје од изузетног геолошког и геоморфолошког значаја у 44 земље. Министарство заштите животне средине је 2014. године покренуло иницијативу за успостављање геопаркова у Србији. Геопарк „Ђердап“ је успостављен на основу Споразума о сарадњи између Министарства за заштиту животне средине, Завода за заштиту природе Србије, ЈП „Национални парк Ђердап“ и општина Голубац, Мајданпек, Кладово и Неготин, којим је предвиђено да Национални парк буде носилац активности Геопарка.

У односу на концепт масовног туризма, све више се развија нови концепт, алтернативних, одрживих видова туризма какви су: геотуризам и екотуризам. Геотуристи постају софистициранији у одабиру дестинације коју желе да посете (Vožić & Tomić, 2015, Petrović et al., 2017b). Бирају нова, неоткривена места са

нетакнутим окружењем која немају слику развијене туристичке дестинације (Maitland & Newman, 2009, Petrović et al., 2017b). Значи да државе са таквим туристичким мотивима које се не фокусирају на масовни туризам имају велику предност на глобалном туристичком тржишту (Hose, 2005; Novelli & Benson, 2005, Petrović et al., 2017a). Појам геотуризма ставља се у везу са геодиверзитетом и геонаслеђем. У вези је са екотуризмом, али само као посебно специјализована врста туризма у чијем се фокусу налази геообјекат (Hose, 2003, 2007, 2008; Petrović et al., 2017b). Геообјекат може бити предео, облик рељефа, профил, фосилни слој, фосил, односно део геодиверзитета. У геотуризму, активности које интересују туристе су трагање за фосилима, интересантним облицима рељефа, обилазак визиторских центара, осмишљавање тематских стаза итд. Док обилазе наведене објекте, туристе стручни водичи упућују у процес који доводи до њиховог настајања. Крајњи резултат је богатије сазнање о животној средини, карактеру појединих објеката и процеса. Овај концепт је сличан екотуризму и уколико доприноси бољем односу како туриста, тако и локалног становништва према животној средини, може се сматрати пожељним (Petrović et al., 2017a).

Светска мрежа геопаркова представља „јединствено, обједињено географско подручје у којима се местима и пределима управља у складу са холистичким концептом заштите, образовања и одрживог развоја“ (UNESCO Global Geoparks, 2016, стр. 1). Организација је основана 2004. године и као целина састаје се сваке две године, а функционише кроз деловање локалних мрежа. Европска мрежа геопаркова, такође се састаје на две године како би развијала и унапређивала заједничке активности. Од свог формалног настанка 2000. године до данас (фебруар 2024), Европска мрежа геопаркова се проширила и броји чак 94 чланова у 28 европске државе (European UNESCO Global Geoparks, 2024).

Светска мрежа геопаркова јача локалне заједнице, захтева чврсту посвећеност и јака међусобна партнерства на локалном нивоу, као и развој свеобухватне стратегије која ће задовољити све циљеве заједнице уз очување геонаслеђа. Њен циљ је да се истраже, развију и промовишу везе између геонаслеђа и свих других аспеката природног, културног и нематеријалног наслеђа на одређеном простору. Такође, ова мрежа не означава увођење ограничења било које привредне делатности унутар геопарка. Организација спроводи активности у складу са домаћим, локалним, регионалним и националним законодавством. Ознака припадности овој организацији се додељује на период од четири године, а након тога се поново темељно испитује квалитет и функционисање сваког геопарка током процеса поновне евалуације. Светска мрежа геопаркова у оквиру UNESCO-а, Резервати биосфере и Листа светске баштине, пружају потпуну слику о начину обележавања светског наслеђа, уз очување културне, биолошке и геолошке разноврсности на светском нивоу, као и промовисање одрживог економског развоја.

Геотуризам се додатно може базирати и на културним и историјским вредностима. Ресурси Геопарка „Ђердап“ за развој геотуризма су, поред елемената геодиверзитета, биодиверзитета и објеката културно-историјског наслеђа, још и природњачка поставка у Центру за посетиоце Националног парка Ђердап, музеји, обележене пешачке стазе, видиковци, бицикличке руте, спортско-рекреативни

центри и различите манифестације. Геопарк се простира на површини од 1.330 km² на територијама општина Голубац, Мајданпек, Кладово и Неготин (Лукић и Петровић, 2019; Petrović et al., 2017b).

12.4. Спорт

Спортски туризам обухвата широк спектар активности од активног учешћа, до пасивног посматрања. У том смислу, Голубац и околина имају бројне ресурсе који могу бити у служби спорта и спортских активности.

Припреме спортских екипа и спортских игара у оквиру „Радничких спортских игара“ и припреме ђачких спортских екипа, требало би у будућности померити из Голупца у Усије и Винце, с тим што њихов квалитет треба подићи на виши ниво, а садржаје прилагодити захтевима корисника. С друге стране, у Голупцу треба развијати спортско-туристичке производе који обухватају категорију посетилаца са већом платежном моћи, а чији је циљ активан одмор.

Слика 70. Једриличарски клуб „Голубац“ (фото: Д. Лукић, 2021)

С тим у вези би требало, као посебне туристичке догађаје, пласирати Међународну кајакашку регату, Државно првенство у једрењу и Државно првенство у оријентирингу на међународном и националном туристичком тржишту. За потребе спортског туризма већ постоје спортски објекти (хала, фудбалски, кошаркашки, рукометни и тениски терени), рекреативни објекти (терени за одбојку на песку, бадминтон, базен малог капацитета), пешачке стазе, бициклистичке стазе, а по могућству би требало изградити теретану, олимпијски базен, велнес садржаје, трим стазе, сауне и обезбедити објекте дијагностичке и нутриционистичке службе.

12.5. Сеоски туризам

Сеоски туризам се заснива на принципу одрживости у еколошком, социјалном и економском смислу. Циљ је сачувати архитектуру и амбијент старих сеоских имања, обезбедити додатне приходе и унапредити социјални статус локалног становништва (Petrović et al., 2017c). Општина Голубац има изврсне услове за развој руралног туризма чему доприносе бројне природне и антропогене туристичке вредности, занимљива насеља и несвакидашњи обичаји (Влаха). Међутим, да би сеоски туризам био битан чинилац туристичке понуде општине Голубац, неопходно је инвестирати у путну инфраструктуру, туристичку сигнализацију, реконструкцију сеоских домаћинстава и газдинстава и обуку домаћина. У понуди сеоског туризма могли би се издвојити краћи одмори, излети, екотуризам у сеоском домаћинству и активни одмори. Међу сувенирима овде би се могли продавати кувари са специфичним рецептима Срба и Влаха овог краја, лековито и зачинско биље, рукотворине, домаћа пића и напици, џемови итд.

Слика 71. Рурални простор голубачког краја – основа за развој сеоског туризма (фото: М. Д. Петровић, 2019)

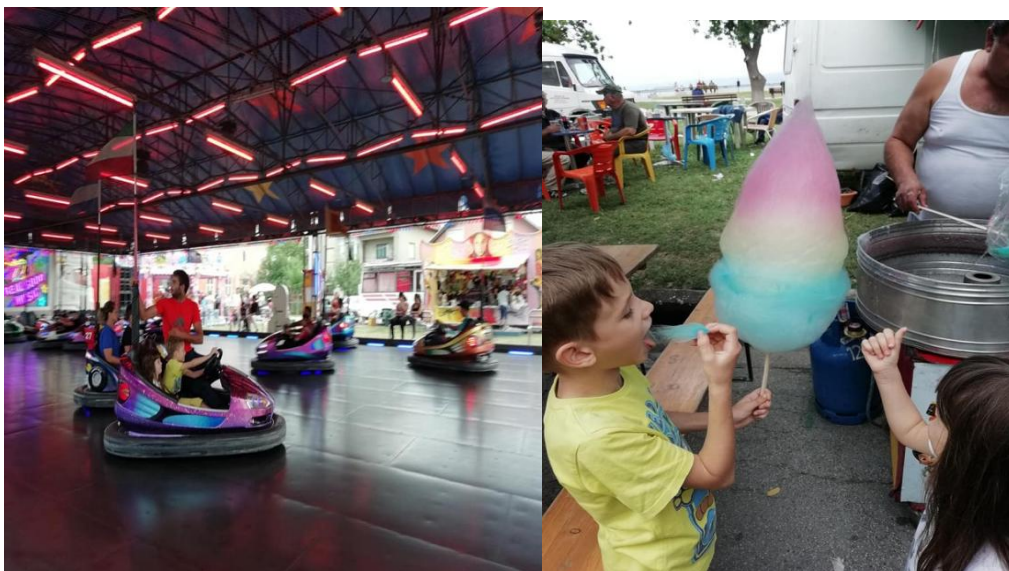
12.6. Пословна путовања

Пословна туристичка путовања су у сталном порасту, генеришу високу ванпансионску потрошњу и захтевају висок квалитет смештаја и услуга. Трајање путовања се креће од три до седам дана (Morrison, 2023). Општина Голубац је конкурентна, али не довољно екипирана дестинација када су у питању семинари, тренинзи, обуке мањег броја учесника ван главних конгресних центара, Београда и Новог Сада. За још боље позиционирање на туристичком тржишту потребно је унапредити све сегменте производа од неопходне инфраструктуре (добрих телефонских линија, кабловског или ADSL интернета) до угоститељских

капацитета, инфраструктуре, организације излета, обogaћивање понуде сувенира, спортских, културних и забавних садржаја.

12.7. Догађаји

Када се манифестације узму у обзир, одлика посетилаца је да траже добар однос добијене вредности за плаћену цену. Поред основног садржаја манифестације, интересује их и гастрономија, куповина локалних и аутентичних производа, атракције локалне средине и ноћни живот. Локална заједница има велику корист од добро организоване манифестације: запошљава становништво, гради инфраструктуру, привлачи инвеститоре и што је најзначајније, повећава добит итд.

Слика 72а-б. Мотиви са „Сајма Дунава“ (фото: Д. Лукић, 2021)

Манифестације као туристички производи, су погодне да привуку посетиоце и ван главне сезоне. Међутим, сваку манифестацију треба добро профилисати, односно темом и садржајем је одвојити од сличних које се одвијају у истом периоду у другим деловима Србије. Централна манифестација у општини Голубац је Сајам Дунава, а у оквиру њега Голубачки котлић, Етно сабор и Сајам привреде и предузетништва. Како би се овај туристички производ боље позиционирао и на националном и на интернационалном нивоу потребно је редефинисати концепт, стратегију и циљеве. Слично је и са осталим манифестацијама у општини Голубац.

12.8. Кружне туре

Природне и антропогене туристичке вредности општине Голубац чине туристички производ кружних туристичких тура изузетно конкурентним. Посматрани простор може бити дестинација обиласка за посетиоце на бродовима, регионалне кружне

туре и ђачке екскурзије. С обзиром на то да општина представља простор у оквиру српског Подунавља, могу се на њеној територији организовати тематске туре које би биле комплементарне са другим производима у Подунављу, а те туре такође, могу бити снажна подршка другим туристичким производима попут одмора, етнотуризма и екотуризма, туризма специјалних интересовања и пословних путовања. Висока вредност туристичких мотива општине захтева висок квалитет и оригиналност, како у уређењу туристичких пунктова, тако и код сувенира, интерпретације и допунских садржаја попут гастрономије. Велики број туристичких локалитета на простору српског дела Подунавља појединачно поседује високе туристичке вредности које су интересантне како домаћим, тако и иностраним туристима. То укључује и оне на територији општине Голубац које подстичу не само туристички развој, већ и социјални и економски развој. Развој уређених атракција као туристичких пунктова каква је тврђава Голубачки град, почиње изградњом и уређењем путне инфраструктуре, туристичке сигнализације, пријемног центра за посетиоце, водичке службе, а наставља се чишћењем, одржавањем и осветљењем објекта. На исти начин се приступило уређењу шетних стаза, а овакав начин треба применити и приликом развоја других туристичких мотива. На пример, етно куће уз мања улагања и развој програма могу се релативно брзо ставити у туристичку функцију.

Креирање тематских тура на територији Националног парка и Геопарка „Ђердап“ са посебним освртом на атрактивне делове заштићеног подручја националног парка, међу којима су природни и антропогени туристички потенцијали, доприноси подизању нивоа свести и знања о могућностима одрживог развоја туризма. Ђердапска клисура, река Дунав, Лепенски вир, Голубац, остаци Трајановог моста, Трајанова табла, римски лимес, очувано богатство и разноврсност флоре и фауне, само су део туристички атрактивних мотива који се могу уклопити у излетнички туристички производ Националног парка и Геопарка „Ђердап“ и тиме привући посетиоце (Stanić Jovanović & Cvetković, 2016).

ХІІІ ЗАКЉУЧАК

Територија општине Голубац има врло сложен географски положај чије су нарочито изражене следеће компоненте: положај на дунавској осовини развоја која се спаја са основним осовинама развоја уже Србије, положај у Браничевском управном округу и у приобаљу међународног пловног тока реке Дунав. За укупан потенцијал географског положаја посматране општине немају већи значај компоненте какве су положај у зони контакта низијског и планинског дела источне Србије, положај између Подунавског и Зајечарског управног округа и погранични положај према Румунији, што би свакако требало искористити у будућности. Овакав географски положај условљава читав низ фактора развоја привредних делатности, поготово развоја туризма, индустрије, пољопривреде и саобраћаја. Уопште узев, Голубац и околина имају повољан географски положај који може бити важан потенцијал и који се може изразити кроз регионалне факторе развоја делатности, насељавања, организације и коришћења простора.

Геоморфолошке, геолошке и педолошке карактеристике територије општине и њена подела на две морфолошки и геолошки различите целине одражавају се на оптималне облике коришћења простора. Планински део има карактеристике сировинске базе (дрво, вода, минералне и друге сировине) и погодан је за туристичко-рекреативне активности и риболов у приобалном појасу Дунава, док је низијски део погодан за развој пољопривреде, индустрију, насељавање и туризам.

Клима Голупца је умерено-континентална са јасно изражена четири годишња доба. Средња годишња температура ваздуха износи 11°C, јануар је најхладнији месец са просечном температуром од -0,2°C, док је најтоплији јул са просечном температуром од 21,4°C. Плувиометријски режим је средњеевропски, јер је максимум падавина у пролеће, а минимум у јесен и почетком зиме. Као што је то уобичајено, делови општине са већом надморском висином добијају већу количину падавина од равничарских. Специфичну климатску особину представља велика честина дувања ветра кошаве који дува из југоисточног квадранта и бележи веће брзине од остатка Србије због специфичности терена (улаз у Ђердапску клисуру). Чести су ветрови и из источног, западног и северозападног правца. У летњој сезони, климатске карактеристике су оптималне због близине Дунава, односно Ђердапског језера, па су високе температуре ублажене нешто већом влажношћу ваздуха, што се одражава на побољшавање услова за развој купалишно-рекреативног туризма.

У хидролошком смислу, општина Голубац има велики потенцијал имајући у виду да се ослања на реку Дунав. Он је био значајан фактор развоја овог простора, а хидроенергетски потенцијал, саобраћај, туристичко-рекреативна функција, слабији видови загађења воде и риболов, били су фактори успешне привредне активности људи овог краја. Изградњом ХЕПС „Ђердап I“, велики део приобалног појаса Дунава је потопљен, а у Голупцу је подигнут заштитни насип. Остали водотоци на територији општине су мање значајни за привреду (Пек, Туманска река, Брњичка река, Чезава, Добранска река и др.), а неки у време високих температура и пресуше. За водоснабдевање становништва водом у општини Голубац углавном се користе подземне воде.

Слика 73. Река Дунав – главни хидролошки ресурс Голупца и околине (фото: М. Д. Петровић, 2022)

У биогеографском смислу, територија општине Голубац је веома разноврсна и богата, с обзиром на то да се на њој налази део Националног парка „Ђердап“ (као и на простору суседних општина Мајданпек и Кладово), укупне површине од око 65.000 ха. Овај национални парк обилује бројним реликтним и ендемским врстама биљака и животиња.

Општина Голубац суочена је са демографским проблемом који се јавља и као последица и као фактор недовољног развоја у економском, социјалном, културном и историјском смислу овог привредно неразвијеног простора. Основни проблем демографског развоја је недовољно обнављање становништва, а депопулација се у овој општини јавља као последица дуготрајног опадања наталитета и сталног исељавања становништва, нарочито из сеоских насеља. Овај процес условљен је и етно-психичким одликама становништва који се не може решавати краткорочним мерама популационе политике. Недовољно биолошко обнављање условљено је процесом старења становништва. А старење становништва се пак негативно одражава на репродукцију становништва, структуру и продуктивност радне снаге, велики несклад младих и старих генерација и све већу оптерећеност активног становништва њиховим издржавањем. У општини се јавља и несразмера у полној структури становништва, поготово сеоских насеља, што је последица селективних миграција. Полна структура становништва, где има више жена него мушкараца, одражава се првенствено на склапање брака, а самим тим и на репродукцију становништва.

Поред тога, овај део Србије је познат по томе да староседеоци не желе да деле земљу на више потомака, па се углавном породице базирају на једном детету, што

доводи до појаве „беле куге”. Други значајан фактор репродукције је и фертилитет. Као последица смањеног фертилитета у општини Голубац се јавља све присутније смањење контингента младог становништва од 0 до 14 година, а који је носилац будуће репродукције укупног становништва и радне снаге. Смањење и старење становништва нарочито се јавља у контингенту пољопривредног становништва, па се као посебне одлике пољопривреде у општини јављају „феминизација“ и „сенилизација“ пољопривреде. Овако неповољна структура пољопривредног становништва у великој мери се одражава на продуктивност пољопривредне производње. У зависности од постојеће старосне структуре становништва у будућности се може очекивати смањени прилив становништва у радни контингент, што се у дугорочном смислу може јавити као проблем недостатка радне снаге. Специфичан проблем је и велики број радника на привременом раду у иностранству. Велики број радника у иностранству има низ социјалних, културних и економских импликација у општини, а како се ради о младом становништву које се у иностранству квалификовало за одређена занимања, њихов повратак може представљати својеврстан потенцијал развоја општине Голубац.

У општини Голубац издвојена су централна насеља – Голубац као општински центар, Браничево као секундарни општински центар, Клење као центар заједнице села у југозападном делу општине и Добра као развијеније самостално насеље са јачим нуклеусом непољопривредних делатности. Сва централна и развијенија насеља лоцирана су уз реке Дунав и Пек. Постоје спонтани процеси концентрације делатности и планско лоцирање језгара функционалног подстицаја развоја, али без видног резултата у активирању овог простора.

У општини Голубац нема нарочито развијене индустрије, а ни везе између појединих привредних грана нису у најбољем смислу искоришћене. То се у првом реду односи на везе између туризма, пољопривреде и индустрије, као и занатства и индустрије. Потенцијали којима располаже општина, а који су неискоришћени су: пешчара за пољопривредну производњу, шуме за виши степен коришћења дрвне масе и прераду, туристички потенцијали, у првом реду Дунав, Ђердап, национални парк, геопарк итд. и правилна намена простора. Индустријски развој треба да се заснива на одрживој, прехранбеној и дрвној индустрији, а повезивање текстилне индустрије са занатством за сада представља неискоришћену, а перпективну могућност. С друге стране, туризам, као привредна делатност од приоритетног значаја за општину, требало би да омогући убрзанији и динамичнији развој простора.

Животна средина у општини Голубац недовољно је истражена, не прати се стање загађености воде и ваздуха и не поступа се на организован и одговарајући начин са отпадом. Велики део територије општине је захваћен Националним парком „Ђердап“, а уз то и Геопарком „Ђердап“, што је доказ да је природа и даље веома добро очувана на већем делу општине. Проблем представљају импортована загађења воде Дунава из узводних делова, као и Пека из Мајданпека и Кучева, што онемогућава потпуно коришћење водених потенцијала за развој туризма. Проблем су и импортована загађења ваздуха из пограничних градова у суседној Румунији, али и Костолца, Пожаревца, Смедерева и Панчева. Уопште узев, животна средина

општине Голубац је у мањој мери деградирана и загађена, па је треба сачувати и унапредити, а развој општине ускладити са принципима одрживог развоја.

Природних и антропогенних туристичких вредности у општини Голубац има, међутим, неопходно је њихово уређење и изградња приступних путева. То се не односи само на постојеће путне правце већ и на изградњу нових, поготово у брдовито-планинском залеђу општине.

Природне туристичке вредности голубачког простора су су објекти и појаве у простору настали радом унутрашњих и спољашњих сила и који имају једну или више врста атрибута којим привлаче туристе. У оквиру њих издвајају се: геоморфолошке, климатске, хидрографске и биогеографске вредности. Посебно се истичу река Дунав с притокама, део Рамско-голубачке пешчаре и Голубачке планине са бројним локалитетима велике геоморфолошке, хидролошке и биолошке вредности.

У антропогене туристичке вредности спадају објекти и појаве које су настале радом људи и подстичу развој културног и манифестационог туризма. По облику појављивања антропогене туристичке вредности се деле на: етнографске, уметничке, амбијенталне, манифестационе и пејзажне (Станковић, 1994). На територији општине, посебно се издвајају тврђава Голубачки град, манастир Тумане с испосницом Зосима Синајита, и етнографске карактеристике српског и влашког становништва.

У општини Голубац, закључно са 2023. годином, биле су две пословне јединице које спадају у категорију основних смештајних капацитета. То су хотел „Голубачки град“ са 2 звездице и апартмани „Пилот“. Хотел располаже са 92 лежаја. У категорији комплементарних смештајних капацитета која изнајмљују куће, станове и собе било је 213 објеката. Укупан број расположивих соба у општини Голубац за смештај туриста износи 262 са 608 лежаја. У општини Голубац је 2022. године укупно забележено 11.687 долазака туриста. Од тога је 8.093 домаћих туриста и 3.594 страних. Они су остварили укупно 30.632 ноћења. Од тог броја, 21.772 су домаћи и 8.860 су страни туристи.

Развијеност туризма у општини Голубац и поред горе наведених потенцијала је још увек на веома ниском нивоу. У будућности треба очекивати интензивирање процеса коришћења простора дуж обале Дунава за потребе туризма, с обзиром на то да већ сада постоје одређени смештајни капацитети који могу примити и више туриста него до сада, јер је степен њихове искоришћености још увек низак. Такође, треба побољшати промоцију и интерпретацију овог краја, унапредити водичку службу, израдити штампани промотивни материјал, вршити презентацију туристичких потенцијала општине на сајмовима и релевантним скуповима, као и формирати одговарајућу веб-презентацију. Поред горе наведених ресурса, туристима би требало понудити и неке друге забавне, рекреативне и едукативне садржаје како би се у што већем броју анимирали за посету општини. Недостатак у туристичкој понуди огледа се у недовољној изграђености туристичко-угоститељских и смештајних капацитета. Треба изградити објекте који су добро уклопљени у амбијент, како би се унапредио ниво туристичке понуде у њима.

Слика 74. Видиковац Змајев врт и поглед на Дунав – један од најпосећенијих локација у општини Голубац (фото: М. Д. Петровић, 2020)

У циљу проналажења решења за актуелне проблеме на посматраној територији и давања препорука за будући развој, у монографији су приказане следеће методе истраживања:

- модел за туристичку валоризацију геолокалитета (GAM);
- туристички климатски индекс (TCI) за туристичку валоризацију климе;
- гранични капацитет туристичког простора за утврђивање броја истовремених корисника нарочито у заштићеним зонама;
- Хилари ду Крос модел за туристичку валоризацију културно-историјског наслеђа;
- географски, уметнички и економски критеријуми за туристичку валоризацију манифестација;
- дужина боравка, коефицијент функционалности, искоришћеност капацитета и интензитет функционалности као показатеља туристичке развијености општине Голубац;
- однос смештајних капацитета и броја локалног становништва и интензитет туризма за утврђивање културних индикатора одрживог развоја туризма у општини Голубац;
- SWOT анализа за изналажење најоптималније стратегије развоја туризма у општини Голубац.

Позиција у GAM матрици је најповољнија што се тиче Ђердапске клисуре (Z_{33}) која има високе и главне и додатне вредности. Затим следи кањон Брњичке реке чија је позиција (Z_{32}) са високим главним и средњим додатним вредностима. На

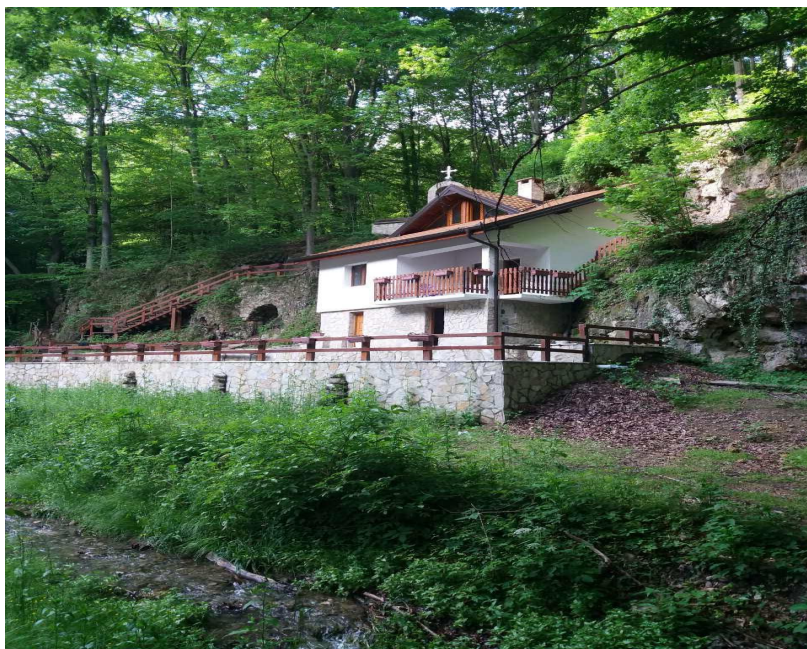
крају се налазе Рамско-голубачка пешчара и бигрена акумулација код манастира Тумане које има позицију у матрици (Z_{22}) са средњим и главним и додатним вредностима.

С обзиром на то да се налазе у Геопарку Ђердап, објекти геонаслеђа општине Голубац углавном су повезани регионалним, локалним и колским путевима. Све ово се одражава на туристички промет. Река Дунав, међународна река, уз развој наутичког туризма може да надокнади ту неповољност. Ђердапска клисура има карактер комплексне туристичке вредности, што значи да самостално може да привуче велики број туриста. Положај дела ове клисуре на територији општине представља велики потенцијал који у будућности још више треба бити искоришћен. Рамско-голубачка пешчара, бигрена акумулација код манастира Тумане и кањон Брњичке реке спадају у комплементарне туристичке вредности. Ови геолокалитети уклопљени у шири простор повећавају његову туристичку вредност и обогаћују садржај боравка. За њих се не опредељује већи број људи, али их као делове туристички атрактивних простора посећују самостално или организовано. Што се тиче туристичке атрактивности и препознатљивости, ни један објекат геонаслеђа није достигао ниво који поседује и много више се могло урадити на позиционирању ових целина на туристичком тржишту и у свести људи. За бољу туристичку валоризацију потребно је више урадити на информативно-пропагандној делатности. Изузимајући тврђаву Голубачки град и манастир Тумане, остали локалитети, а нарочито објекти геонаслеђа на територији општине, до сада нису довољно популаризовани у националном и међународним оквирима. Међутим, убудуће то је могуће поспешити већим коришћењем графичких средстава, филмова, интернета итд.

Клима у приобалним местима Ђердапског језера има седативно дејство и утиче на нервни, кардиоваскуларни и респираторни систем. У току пролећа и лета, када је овај простор туристички најпосећенији, клима пружа осећај угодне тоpline у току дана и осећај угодне свежине у вечерњим часовима и у току ноћи. Повољне климатске карактеристике општине Голубац у комбинацији са атрактивним пејзажима омогућавају такозвану, *ландшафтотерапију*. Клима као директна туристичка вредност је добро валоризована кроз развој различитих врста туризма. У летњем периоду године, када је према вредностима туристичког климатског индекса, најпогодније годишње доба за туристичке активности, повољна комбинација температуре ваздуха, падавина, трајања инсолације, мала облачност, омогућавају развој конгресног туризма, спортског туризма, рекреативног туризма, геотуризма, наутичког туризма, омладинског туризма, планинарења итд. Индиректна туристичка вредност климе огледа се у томе да има утицај на атрактивност других туристичких мотива овог простора. На простору општине не постоји метеоролошка станица која би пратила климатске елементе, те се не може вршити мониторинг климе простора, туристичког планирања и развоја туризма. Са решавањем овог проблема, у будућности би се морали у већој мери истраживати биоклиматски елементи као што су моћ хлађења, моћ сушења, зона комфора, стимулативност и седативност климе, односно, деловање појединих климатских елемената на организам човека.

Према матрици тржишне привлачности и робустности, према моделу Хилари ду Крос, Голубачка тврђава се налази у категорији М(1,3) што значи да је ово културно добро од изузетног значаја за развој туризма на дестинацији. Манастир Тумане налази се у категорији М(2,2), што значи да ово културно добро представља атракцију регионалног карактера, али са све већим привлачећим ефектом. Дунавски лимес се налази у категорији М(2,2), што значи да нема велику атрактивност, али се очекује повећање његове атрактивности стављањем овог локалитета на Листу светске културне баштине под заштитом UNESCO-а.

На основу спроведеног истраживања, дошло се до закључка да културна добра представљају важан чинилац у туристичкој понуди општине Голубац. Голубачка тврђава највише оцене има у погледу особина које је јасно диференцирају од осталих културних добара, амбијента, важности као националних симбола, комплементарности са другим туристичким производима, естетске, културне и едукативне вредности. Разлог томе је што се ово културно добро налазе у оквиру националног парка и геопарка који поред различитих антропогених туристичких вредности обилују и природним лепотама. Локалитет има ниске просечне вредности туристичке активности у региону, услужних погодности и осетљивости културног добра. Из тог разлога је неопходно квалитетније промовисати културно добро, подићи ниво услуга и повећати посету уз обавезу придржавања носећег капацитета локалитета.

Слика 75. Испосница Зосима Синајита у близини манастира Тумане (фото: М. Д. Петровић, 2022)

Манастир Тумане са испосницом Зосима Синајита представља туристичку атракцију националног значаја. Највише оцене има у погледу особина које га јасно диференцирају од осталих културних добара, амбијента, привлачан је за специјалне потребе и комплементаран са другим туристичким производима. Разлог томе је

што ово културно добро заједно са испосницом, бигреном акумулацијом, Туманском реком и околном шумом, представља леп пример сакралне архитектуре која је уклопљена у амбијенталну целину. Као такав, манастир Тумане је погодан за развој не само верског туризма, већ и осталих видова туризма као што су геотуризам, манифестациони туризам, излетнички туризам итд. С обзиром на то да се манастир Тумане налази изван насељеног места има мале могућности за негативан утицај великог броја посетилаца на стил живота и културне традиције локалне заједнице, као и да модификација као део развоја производа има негативан утицај на физичко стање културног добра и на стил живота и културне традиције локалне заједнице. Локалитет има ниску просечну вредност транспорта од популационог центра до културног добра, реткости културног добра на дестинацији или у региону и постојања плана управљања културним добром. Увођењем аутобуског превоза од Голупца до манастира Тумане, повећањем туристичке активности у Ђердапу, бољом туристичком презентацијом, што подразумева адекватнију и диференцирану употребу промотивних инструментарија, свакако би утицало на побољшање имиџа дестинације, повећање запослености становништва и остваривање позитивних економских ефеката од верског и других видова туризма.

Дунавски лимес на простору општине Голубац већ сада спада у атрактивно културно наслеђе. Стављање српског дела Дунавског лимеса на Листу светске баштине под заштитом UNESCO-а имало би велики значај за туризам овог дела Србије, нарочито уколико се има на уму да је овај простор и у оквиру листе UNESCO-ве листе глобалних геопаркова. Наиме, дестинације у свету у којима се налазе објекти под заштитом UNESCO-а показују значајан раст развоја туризма. У прилог томе иде и чињеница да се ради о комплексном међународном заштићеном споменику који се простире и у другим државама. Требало би посебним ознакама карактеристичног изгледа означити локалитете како би се туристима дало до знања да се налазе на лимесу. На локалитетима би требало делити штампани материјал са туристичком интерпретацијом и картом простора. На интернету би требало успоставити веб страницу са садржајима везаним за српски део Дунавског лимеса коју би требало уредно ажурирати и извршити презентацију на друштвеним мрежама, а постојање лимеса би требало бити видљиво и у оквиру GPS-а. Потребно је поставити и интерпретационе табле поред свих локалитета, а нарочито поред потопљених локалитета уз коришћење уметничких инсталација које би допринеле повећању укупне привлачности лимеса као туристичке атракције. Сваки од наведених локалитета требало би опремити садржајима за квалитетан приступ, од паркинг простора, преко стаза од паркиралишта до локалитета или интерпретацијских плоча и уметничких инсталација, угоститељским објектима, сувенирницама, санитарним чворовима, информативним пунктовима и осталим елементима туристичке инфраструктуре. Требало би уредити и стазе знања, посебно у вези са Дунавским лимесом, или их комбиновати са осталим атракцијама природне и културне баштине на простору националног парка и геопарка. У будућности би Дунавски лимес могао бити укључен у различите индивидуалне и организоване туристичке туре културног туризма, манифестационог туризма, екотуризма, геотуризма, руралног туризма итд, а такође се може очекивати да као UNESCO-ов

локалитет постане главни мотив путовања. Из тог разлога, предлаже се следеће: развијати лимес и извршити његову ревитализацију кроз савремену интерпретацију која ће допринети његовом дугорочном очувању; створити нову културну атракцију која туристима пружа високо доживљајно-едукативно искуство; обогатити туристичку понуду читавог простора; допринети расту привлачности, потражње и продужења боравка на овој дестинацији и успоставити сарадњу са другим локалитетима на траси Дунавског лимеса у етаблирању Дунава као европске туристичке дестинације.

Манифестација „Сајам Дунава“ спада у категорију манифестација које су значајан елемент туристичке понуде општине Голубац. Њеним програмом се чувају стари народни обичаји, фолклор, занати, начини привређивања, али и спортске игре и различите културне вештине сеоског становништва у овом делу Србије. У будућности би требало унапредити оне елементе манифестације који се односе на економску групу критеријума. Првенствено капиталне инвестиције, медијско-промотивни критеријум и економску добит. То би подразумевало боље економске ефекте од манифестације. Проширивањем садржаја и понуде био би привучен већи број посетилаца и учесника како из земље, тако и из иностранства. Такође, потребна су улагања у саобраћајну инфраструктуру и туристичку супраструктуру, боља медијска покривеност и сајамска презентација како пре, тако и након одржавања манифестације.

Укључивањем ритуалног обреда русаља у туристичку понуду општине Голубац, постигло би се повезивање етничких заједница у развоју туризма и укупног економског развоја. Активирањем и оживљавањем овог старог ритуала у функцији туризма, постигло би се очување културног идентитета влашке заједнице, а општина би тада била много атрактивнија дестинација. Русаље као етнотуристичка манифестација била би значајна допуна туристичког боравка, чиме би се остварило веће повезивање приватног и јавног сектора. Такође, русаље би могле да представљају важан елемент у креирању туристичког производа овог дела Србије и важан чинилац у његовом пласману на међународном туристичком тржишту. Развој туризма би допринео развоју целокупне привреде на овим просторима, што би се повољније одразило и на целокупну слику становништва источне Србије у смислу смањења депопулације и побољшања структуре становништва.

Однос смештајних капацитета и броја локалног становништва у општини Голубац може се дефинисати као повољан. Исто је и са интензитетом туризма у општини Голубац. Оба показатеља су у зеленој зони, што указује на чињеницу да идентитет локалне заједнице није био под притиском туриста који долазе из средина са различитим културним карактеристикама од домицилних.

На основу SWOT анализе издвојене су кључне стратешке предности туристичких потенцијала општине Голубац:

- повољан географски положај општине Голубац;
- Геопарк и Национални парк „Ђердап“;
- изузетни услови за развој наутичког туризма и једриличарства на Дунаву;
- тврђава Голубачки град и манастир Тумане;
- етничка специфичност, српски и влашки обичаји.

Стратешки недостаци туристичких потенцијала општине Голубац које треба отклонити су:

- недовољно познат туристички производ Голупца нарочито у иностранству;
- недовољна сарадња у оквиру локалне заједнице, туристичких радника, јавних установа и становништва;
- неадекватна путна, комунална, туристичка инфраструктура;
- недостатак образованог кадра који ради у туризму;
- неискоришћеност односа са јавношћу.

Кључни фактори који ће омогућити веће укључивање општине Голубац као туристичке дестинације на туристичко тржиште како домаће, тако и инострано су:

- политичка жеља и подршка развоју туризма;
- институционални и правни оквир;
- инвестиције;
- развој свих врста транспорта;
- интеграције;
- промоција и комерцијализација;
- квалитет;
- јавно и приватно партнерство;

Трендови у туризму који ће утицати на развој општине Голубац као туристичке дестинације су: демографске карактеристике туриста; здравље; образовање; време одмора; доживљаји на путовању; информационе технологије; превоз; безбедност; и одрживост. Пројекти везани за туризам који су посредно или непосредно везани за општину Голубац спроводе се на различитим нивоима у последњих двадесет година. Туристички производи који туристима пружају искуство какво очекују у складу са осећајем вредности за уложени новац су: одмори, наутика, специјална интересовања, кружне туре, спорт, пословна путовања, сеоски туризам и догађаји.

Општина Голубац са вредним геолошким и геоморфолошким ресурсима у оквиру Националног парка „Ђердап“ и Геопарка „Ђердап“, пријатном климом, Дунавом, богатим биљним и животињским светом, споменицима културне баштине, нематеријалном културном баштином доминантног становништва (Срба и Влаха) и богатим манифестационим садржајем, може привући знатно већи број посетилаца из Србије и иностранства. Основне предности општине Голубац као туристичке дестинације огледају се у следећем:

- повољан положај и добра саобраћајна повезаност, нарочито као дела Ђердапа који представља једну од водећих туристичких дестинација Србије;
- мултикултуралност и суживот Срба и Влаха на овим просторима;
- богатство народног наслеђа и фолклора – обичаји, ношња, исхрана, веровања, традиционалне гране привређивања;
- заинтересованост локалног становништва и институција за развој туризма;
- богато културно наслеђе и културне вредности које се налазе под заштитом државе или су на тентативној листи културних добара UNESCO.

Да би се унапредио одрживи принцип развоја туризма у општини Голубац, препоручује се следеће:

- интегрисати општину Голубац са другим општинама у оквиру националног парка и геопарка (Мајданпеком, Кладовом и Неготином) у јединствену туристичку дестинацију Ђердап, с обзиром на то да су ове општине иако интегрисане у ова заштићена подручја, у досадашњем развоју туризма углавном наступале одвојено. Овде је потребно интегрисати туризам кроз заједничко управљање, пропаганду и мониторинг;
- објединити екотуризам, геотуризам, културни туризам, манифестациони туризам итд. у јединствену туристичку понуду општине;
- активно укључити локалне заједнице;
- управљати дестинацијом на начин да у њој буду заступљени сви важни стејкхолдери, као што су туристичке организације, хотели, власници приватног смештаја, културно-уметничка друштва, власници етно-кућа, власници приватних музејских збирки итд.;
- применити међународне индикаторе одрживог развоја.

Слика 76. Савремени мултимедијални центар у оквиру комплекса тврђаве Голубачки град (фото: М. Д. Петровић, 2022)

Препоруке за будући правац деловања и креирање локалних политика у области туризма у општини Голубац односе се на:

- регионално повезивање у циљу стварања јединственог туристичког производа;
- побољшање нивоа услуга у угоститељству;

- оснаживање пружалаца услуга на локалном и регионалном нивоу;
- креирање развојног плана за туризам, културу и пољопривреду на локалном нивоу;
- повезивање јавног и приватног сектора;
- поједностављивање правне регулативе за стављање природног и непокретног културног добра у туристичку функцију.

Будући развој туризма општине Голубац треба да буде базиран на заштити, очувању и афирмацији природних и антропогених вредности и добара. То се може постићи ефикасним и одрживим управљањем, уз обезбеђивање институционално-организационе подршке и умрежавања свих релевантних актера заштите природе и културе. Институционални оквир и заштита у оквиру националног парка и глобалног геопарка Ђердап пружа додатну могућност да, поред заштите, бројни локалитети буду презентовани и коришћени за постизање локалног и глобалног одрживог развоја. Тиме се обезбеђују еколошки јавни интерес, омогућава развој локалних заједница и стварају услови за одмор, рекреацију, едукацију и уживање посетилаца. С тим у вези, потребно је унапређење система управљања ресурсима општине, посебно на релацији национални парк – геопарк – јединице локалне управе – туристичке организације општине – стараоци на споменицима природе и културе. Тиме би се омогућило још ефикасније чување и одржавање природних и културно-историјских (материјалних и нематеријалних) вредности, њихово уређење и туристичка интерпретација, даље истраживање, мониторинг, конзервација, санација оштећења и уређење предела. То се може још ефикасније остварити укључивањем локалног становништва у активности везане за заштиту, уређење и интерпретацију локалних ресурса, али и компензацијама за штете и губитке које би се десиле коришћењем локалитета у (првенствено) туристичке сврхе.

Туризам и њему сродне привредне активности у Голупцу и околини могу бити основна или алтернативна делатност локалног привређивања, али и вид одређене надокнаде становништву за различита ограничења у развоју која намећу режими заштите природног и културног наслеђа унутар националног парка и геопарка. Очекује се да ће развој туризма у још већој мери подстицати раст комплементарних делатности као што су производња органске хране и етно-производа, традиционалних заната, јавних служби, инфраструктуре, а уједно и подржати заштиту и презентацију природних и културних вредности овог простора. Боља туристичка доступност различитих локалитета у општини са другим местима у оквиру глобалног геопарка Ђердап, као и њихова боља интегрисаност са окружењем, обезбедиће се одржавањем међународног пловног пута и модернизацијом и изградњом пратеће инфраструктуре, осавремењавањем друмских саобраћајница, развојем јавног саобраћаја, уређењем европске бициклистичке стазе број 6 и европске пешачке стазе број 4. Значајно би било и институционално повезивање општина у оквиру геопарка Ђердап, као и међународна и прекогранична сарадња са Румунијом. Овакво умрежавање би имало за циљ заштиту и ефикасније промовисање природних и културних вредности и управљања одрживим развојем, јер ће остваривање економске добити по основу

остваривања посебних намена простора геопарка свакако имати подстицајну улогу за локалну заједницу.

Велики значај за очување туристичких локалитета општине Голубац има забрана активности и радова који могу неповољно променити, нарушити (оштетити) или уништити локалитете који су у режиму заштите. Услов за лиценцу земљаних, грађевинских, истражних, рударских и шумарских радова је неповредивост вредности локалитета, а у делу геопарка који се поклапа са националним парком важе мере и режими заштите утврђени за национални парк. Овим је предвиђено и да значајни природни и културно-историјски локалитети у општини буду у функцији едукације и презентације јавности, под условом контролисане посете туриста, а у циљу што бољег очувања добара. С тим у вези, поред очувања свих аутентичних облика и карактеристика простора, потребно је контролисати туристичка кретања, извршити санацију и реконструкцију оштећених локалитета, успоставити шетне стазе и одржавати, али и отворити нове видиковце. Уз то, важно је очувати аутохтону флору и фауну, покренути манифестације везане за традиционално извођење локалних обреда, наставити научно-истраживачки рад, развијати контролисану едукацију ученика, студената и других циљних група, вршити презентацију и популаризацију на различите начине од писаних медија, преко ТВ-а до интернета, формирати едукативне стазе и друге активности које би допринеле даљем развоју туризма у општини Голубац.

SUMMARY

The monography entitled “THE MUNICIPALITY OF GOLUBAC – NATURAL AND ANTHROPOGENIC CHARACTERISTICS OF TOURIST DEVELOPMENT”, coauthored by Dobrila Lukić, Marko D. Petrović, and Sara Stanić Jovanović embodies the inventive theoretical and empirical basis of interdisciplinary research in the national geographical academia. It has a robust scholarly background referring to Golubac – one of the most promising economic and tourist locations in the inner part of Southeastern Europe.

Golubac is situated in Eastern Serbia, in the border area toward Romania. The river Danube – one of the most essential international navigable routes and the second largest river in Europe – flows through this area. It is about 125 km to the east of Belgrade – the capital of Serbia. Golubac and its surroundings have a wide range of natural and anthropogenic resources, which represent an excellent foundation for the development of numerous economic activities. Among them, tourism is especially prominent since it is becoming the generator of the overall economic development of this region. The contemporary market is characterized by a high level of turbulences in business, with continuous technical-technological innovations and the necessity of applying marketing concepts, which is why the main objective of the monograph is to point out the natural and anthropogenic characteristics in terms of the development of the economy, especially of tourism on the territory of Golubac, as a response to the increasing tourism demand.

Taking into consideration the effects that tourism has on the overall economic environment in which it is developing, the basic vision of this monograph is putting all the resources into the function of evaluation and affirmation of tourism development as an expected contribution to the modern literature and the economic development of the municipality of Golubac. In all this, a significant role should be assigned to the properly coordinated, market-oriented, integral, and strategically-driven development of this area as a tourist destination.

The positioning of Golubac as a tourism destination in the domestic and international tourism market will affect the directing of the appropriate tourism segments of demand, as well as the creation of the right image and positioning of potential tourism niches. According to its natural and anthropogenic tourism attributes presented in this monograph, the observed area can be profiled in the minds of visitors as a specific and gladly visited tourism destination on the Danube, with the preserved natural, autochthonous, authentic, and traditional tourism values characteristic for Eastern Serbia. Such a destination could be imposed as an attractive and must-visit destination for tourists.

In the case of Golubac, it was preceded by two important events. The reconstruction and modernization of the monumental Golubac Fortress (14th century), one of the largest and most attractive cultural monuments on the entire bank of the Danube. The fortress is located at the entrance to the famous Đerdap Gorge on the Danube (the Iron Gate), the largest national park and the only global geopark in Serbia. Within the fortress complex, there is a modern museum exhibition, a visitors’ center, and a tourist dock for boats, and the great

attractions are the restored watchtowers open for visits. The other event is related to the popularization of the Orthodox monastery of Tumane (14th century), which is one of today's most significant pilgrimage centers in the Balkans. Namely, since the 2000s, the monastery has become the most appealing center for Orthodox Christian believers in this part of Europe, which enhanced the intensive construction of infrastructure facilities for the reception and accommodation of the visitors. These two sites have undoubtedly attracted a lot of attention from the domestic and international tourism demand for this part of Serbia.

Geographically speaking, the territory of the municipality of Golubac is located at the transition between the Pannonian Basin and Carpathian Mountains in Eastern Serbia. On the west, there is a region of Braničevo, which, due to its physical-geographical characteristics, belongs to the peri-Pannonian Serbia, i.e., to the southeastern part of the Pannonian Basin perimeter. The observed region has a very complex geographical position, with especially pronounced following components: the position on the Danube axis of development, which is connected with the base axes of development of Serbia proper, the position within Braničevo governmental district, and in the coastline of the international navigable route of the Danube. Such a geographical position affects the whole array of factors in the development of economic activities, especially the development of tourism, industry, agriculture, and traffic. Generally speaking, Golubac and its surroundings have a favorable geographical position, which could be an important potential and could be expressed through regional factors of development in the field of activities, settling organization, and space use.

Geomorphological, geological, and pedological characteristics of the territory of the municipality and its division into two morphologically and geologically different wholes are reflected in the optimal forms of space usage. The mountainous part has the characteristics of a raw material base (timber, water, minerals, and other raw materials), and it is suitable for tourism-recreational activities and fishing in the shoreline belt of the Danube. In contrast, the plain part is suitable for the development of agriculture, industry, dwelling, and tourism. The eastern parts of the municipality belong to the mountainous-ravine space, to the Carpathians. In that respect, there are also geological formations and divisions. The border between these two wholes stretches along the Ridan-Krepoljin fault, which starts south from Golubac (near Ridan) and stretches toward the south and southwest and outside the borders of the municipality (Kirbus, 1990). Geomorphological tourism values are represented by numerous forms of surface and underground relief, different in origin, evolution, today's appearance, and significance for various tourism activities. Within the observed territory, the following relief elements attractive for visitors can be distinguished: Golubac Gorge, Ljupkovska Basin, and a part of Gospođin Vir Gorge (as parts of the monumental Đerdap Gorge), then Brnjička Gorge with the carved path which leads to the karst Veliki Izvor and the viewpoint on Crni Vrh, tufa sediment near the monastery of Tumane, the viewpoint on Strmac above Kožice Valley, and the viewpoint on the pass between Kožice and Pesača valleys. All these sights are situated within the borders of Đerdap – the largest Serbian national park and a global geopark. Thanks to the specific geological composition of the terrain, it has numerous karst and fluvial forms of relief that are very attractive for tourists (canyons, gorges, ponors, caves,

turf waterfalls, etc.). It is also characterized by various hydrological, biogeographical, historical, and archeological features.

Observing the climate characteristics, the distance from the sea directly determines the degree of continentality and affects precipitation, cloud cover, air humidity, and air temperature. The greatest openness of the municipality of Golubac is toward the east, in the direction of Vlačka Lowland, i.e., toward the Black Sea. From that direction, maritime air masses only occasionally reach this area due to the reverse direction of air masses in temperate latitudes. The Mediterranean has a greater impact on the precipitation distribution in this area in comparison with the thermal regime. Despite the significant distance, the Atlantic Ocean has a significant influence on the climate of this part of Europe due to air masses. Over the Pannonian Plain, this region is more intensely exposed to the continental impacts from Central Europe, and in winter, the cold Arctic air masses also appear sometimes (Maćejka, 1985). The stretching direction of the mountain arc of the Carpathians and its height have multiple influences on the climate of the municipality of Golubac. The climatic conditions of Golubac are humid continental with four seasons clearly distinguished. The average annual air temperature is 11°C, with January being the coldest month, with an average temperature of -0.2°C, while the hottest is July, with an average temperature of 21.4°C. The pluviometric regime is Central European because the maximum precipitation is in spring, and the minimum is in fall and at the beginning of winter. As usual, the parts of the municipality with higher altitudes get a more incredible amount of precipitation in comparison with the lowland ones. The specific climate characteristic is the high frequency of košava wind, which blows from the southeastern quadrant and records greater speeds here than in the rest of Serbia due to the specificity of the terrain (the entrance to Đerdap Gorge). The winds from the directions of east, west, and northwest are also very frequent. During the summer season, the climate characteristics are optimal due to the proximity of the Danube, i.e. of the Đerdap reservoir. Thus, high temperatures are moderated by a bit higher air humidity, which reflects better conditions for the development of swimming-recreational tourism.

In hydrological terms, the municipality of Golubac has a large potential considering the fact that it relies on the river Danube. It was an essential factor in the development of this region, and the water-power potential, traffic, tourism-recreational function, lower aspects of water pollution, and fishing were the factors of the successful economic activity of people in this area. With the construction of the “Đerdap I” water-power and navigation system, a large part of the coastal belt of the Danube was flooded, and the protective embankment was erected in Golubac. Other watercourses on the territory of the municipality are less significant for the economy of the municipality (the rivers Pek, Tumanska River, Brnjička River, Čezava, Dobranska River, etc.), and some of them even dry up in the periods of high temperatures. Groundwater is mainly used for the water supply of the population in the municipality of Golubac. In terms of biogeography, the territory of the municipality of Golubac is diverse and rich, taking into consideration the fact that it comprises a part of “Đerdap” National Park (as well as on the territories of the neighboring municipalities of Majdanpek and Kladovo), with the total area of around

65,000 ha. This national park abounds in numerous relic and endemic plant and animal species.

Geographical characteristics of this space also influenced the historic development and the shaping of culture and events. Đerdap Gorge is situated on the largest natural communication, which connects Western and Central Europe with the east. Near this area, the Danube is connected with the Velika Morava-Južna Morava-Vardar Valley, which is the natural connection toward the south and the southeast of the Balkans and the Near East. Along these routes, there have always been cultural and economic fluctuations and migrations of people and nations. That is why it was the natural shelter where old cultural traditions were kept for a long time. All of it influences modern tourism, which is based on numerous resources. That primarily includes archeological sites from the late ancient period, then the remains of fortification structures from the Roman and Byzantine periods, and the monuments of Medieval military architecture. Besides the recognizable Golubac Fortress and Tumane Monastery, other cultural resources of Golubac are prehistoric and ancient sites, such as Turski potok (2nd century AD), Zidanac (2–4th century AD), and Neolithic/Mesolithic sites of Stubica, Padina, and Pesača. Moreover, the remains of Dunavski Limes – the former border and military structures along the Danube as natural borders of the Roman Empire also stand out. However, the nonmaterial heritage represents a unique value of these regions – religious beliefs, rituals, customs, and plays of the local Serbs and Vlachs.

The municipality of Golubac is faced with a demographic problem that occurs both as a consequence and as a factor of underdevelopment in the economic, social, cultural, and historical terms within this economically undeveloped region. The main problem of demographic development is insufficient population renewal, and the depopulation in this municipality occurs as a consequence of the long-lasting decrease in birthrate and constant emigration of the population, especially from rural settlements. This process is also caused by ethno-psychological characteristics of the population, which cannot be solved by short-term measures of the population policy. Insufficient biological renewal is caused by the process of population aging. Also, the aging of the population has a negative impact on population reproduction, labor structure, and productivity, a significant imbalance of young and old generations, and the increasing burden of the active population to support them. In the municipality, there is also an imbalance in the gender structure of the population, especially in rural settlements, which is a result of selective migrations. The gender structure of the population, where there are more women than men, primarily reflects on marriages and, consequently, on the reproduction of the population. Besides, this part of Serbia is known for the fact that the natives do not want to divide their land among their descendants, so the families are mostly based on one child, which leads to “white plague”. The second important factor of reproduction is also fertility. As a consequence of lower fertility in the municipality of Golubac, there is an increasingly obvious fall in the contingent of younger population aged between 0 and 14, who are the bearers of future reproduction of the whole population and labor. The smaller number and aging of the population are especially present among the agricultural population, the consequences of which are the special characteristics of agriculture in this

municipality known as “feminization” and “senilization” of agriculture. Such an unfavorable structure of the agricultural population greatly reflects on the productivity of agricultural production. Depending on the existing age structure of the population, a reduced inflow of population in the labor contingent can be expected in the future, which can, in the long run, result in the problem of lacking labor. A specific problem is also a great number of people working temporarily abroad. This phenomenon has a whole range of social, cultural, and economic implications in the municipality, and the fact that they are young people who have qualified abroad for certain occupations could be a particular potential for the development of the municipality of Golubac.

In the municipality of Golubac, the following settlements can be distinguished – Golubac, as a municipal urban center, and other larger settlements such as Braničevo, Klenje, and Dobra. All the central and more developed settlements are situated by the rivers Danube and Pek. There are spontaneous processes of activity concentration and the planned location of the cores of the functional development stimuli, but there are no obvious results in activating this region. In the municipality of Golubac, the industry is not developed very much, and the connections between certain economic branches are not used in the best way. This primarily refers to the connections between tourism, agriculture, and industry, as well as between craftsmanship and industry. The potentials that the municipality has but remain unused are the following: sandy terrain for agricultural production, forests for a higher level of timber use and processing, tourism potentials, primarily the Danube, Đerdap, national park, geopark, etc., and the appropriate land use. As for the industry, it should be based on sustainable food and timber industry in further development, and the connection of the textile industry with craftsmanship is nowadays unused but a very prospective opportunity. On the other hand, tourism, as an economic activity of high importance for the municipality, should be given the possibility of a faster and more dynamic development of the region.

The natural environment in the municipality of Golubac is not sufficiently explored, the pollution of water and air is not monitored, and waste disposal is not properly organized. A large part of the territory of the municipality is comprised of the “Đerdap” National Park, as well as the “Đerdap” Global Geopark, which is proof that nature is still very well preserved in the significant part of the municipality. The problem is the imported polluted water of the Danube from its up-flow parts, as well as the water of the Pek River from Majdanpek and Kučevo, which disables the complete use of water potential for the development of tourism. The problems are also imported pollution of the air from the border towns in neighboring Romania, as well as from Kostolac, Požarevac, Smederevo, and Pančevo. Generally speaking, the natural environment of the municipality of Golubac is degraded and polluted to such a great extent, so it should be preserved and improved, and the development of the municipality should be approached in line with the principles of sustainable development.

Tourism based on the abovementioned potentials has a lot of ways to develop and become recognizable for this part of Europe. Given that the river Danube (international Corridor VII) runs through the observed area, nautical tourism has gained a place as a high-priority

tourism product in the Strategy of Tourism Development of the Republic of Serbia in 2016, and Podunavlje (the area along the Danube) is placed as the leading tourism destination. Furthermore, the territory of the municipality of Golubac is also related to the “Fortresses on the Danube” tourist route, which is offered to tourists within Serbia's travel industry. All of this affected the positive trend in tourism, which is why around 12,000 registered tourists visited this area in 2022 and realized around 30,000 nights. According to the data obtained from the Tourism Organization of the municipality of Golubac, the majority of tourists come for shorter weekend tours and spend a few hours here during their tours around Eastern Serbia. Most of them are domestic visitors, and those from abroad usually come from Germany, France, Austria, Romania, Russia, Slovakia, Northern Macedonia, and Bosnia and Herzegovina. Their interests are related to the visit to the fortress and the monastery, boat rides, walking by the Danube, events, and sports activities, especially cycling (Tourism Organization of Golubac, 2023).

The main aim of the monograph is to present the guidelines and methods according to which the natural, cultural, and historical resources and tourism can be connected for the needs of evaluation and development of the municipality of Golubac and its surroundings. The main hypothesis of the research is that tourism can have a strong positive effect on the economic development of the observed area, as well as on the better presentation, affirmation, and preservation of the potentials that have not been sufficiently present in tourism offer up to date. Several methods of data collecting and processing were used during the study performance. The first phase of the research comprised the overview of the literature in the field of natural and anthropogenic heritage and tourism of the municipality. The scientific papers published in international and national scientific journals were studied, as well as monographs, proceedings papers, and the content of textbooks and studies. Moreover, the Internet sites and digital maps (GIS, Google Maps, Google Earth) about the research area were searched. Legal documents were also consulted. The aim of the applied methods was the thorough research of the municipality of Golubac and its surroundings, of their general physical-geographical and socio-geographical characteristics, i.e. the research of facilities, inventorization, description of scientific, aesthetic and additional values.

The field research was performed on several occasions from April 2018 through July 2023, which was the second phase of the work. The research aimed to collect data from visitors to the researched sites, the local population, and employees in local governments and tourism organizations. In this phase, a survey questionnaire was used, and the analytical-synthetic and cartographic methods were used for the detailed review of the physical-geographical characteristics of the observed area. In the third phase of the work, statistical processing was performed for the data obtained from the field research, the scientific literature, and other printed and electronic materials (tourist maps, catalogs, brochures, etc.). Based on the obtained data, the quantitative and qualitative analysis of the content was performed using the following methodological instruments: 1) GAM model for the evaluation and valorization of the geosites; 2) tourism climate index (TCI); 3) border capacity of the tourist area; 4) Hilary du Cros model; 5) model of tourist valorization of

events; 6) tourist valorization index of the municipality of Golubac; 7) sustainable tourism development indicators; and 8) SWOT analysis.

The vision of tourism development of this region is created by the management of the tourism destination of Golubac and all the stakeholders with the aim to inspire all the bearers of the tourism offer so that tourism as a dominant economic activity could successfully develop in the long period of time. The research in this monograph is focused on the municipality of Golubac as a tourism destination attractive for specific segments of tourism demand, which, led by the principles of sustainable development, provides visitors with the feeling of relaxation, safety, and peace in the preserved ambiance and unique experience of traditional amenities and rich anthropogenic resources.

In this monograph, the geographical position of the municipality of Golubac, with its physical-geographical and socio-geographical characteristics, the tourism values of the municipality, accommodation capacities, and tourist turnover, are analyzed. The factors and qualitative trends of the development of tourism that make it a tourism destination have been established. The projects of interest for the development of tourism at the local level, as well as tourism products, have been studied explicitly for the purpose of a better presentation of the whole area. At the end of the monograph, the guidelines are given for the development of tourism in the municipality through the aims of tourism development, recommendations for future actions, and the creation of local policies. The applicative value of this monograph should be reflected in the interest that the local population will have through the guidelines for future development, sustainable use of resources, change in the role of the local community from service providers to change drivers, the building of local partnership, and creation of conditions for attracting investments. The aim of this monograph is to point to the fundamental opportunities for the development of tourism in Golubac and its surroundings through the following:

- original tourism products, primarily based on the natural and cultural heritage;
- improvement of the life standard of the local population;
- increase the employment rate and open new jobs (e.g., tourist guide services, production of craftsmanship souvenirs, etc.);
- increase of the quality of services in coordination with cultural, scientific, and educational institutions;
- cherishing the local identity through tourist events;
- protection of nature and cultural heritage and their introduction into tourist programs, as well as the engagement of various experts in the field of the protection of natural and cultural monuments.

The recommendations for future actions and for the creation of local policies in the field of tourism in the municipality of Golubac refer to the following:

- regional connecting with the aim of creating a unique tourism product;
- improvement of hospitality services;
- empowerment of service providers at the local and regional levels;
- creation of the development plan for tourism, culture, and agriculture at the local level;

- connecting public and private sectors;
- simplification of legal regulation for putting natural and immovable cultural goods into tourism function.

ЛИТЕРАТУРА

- Агенција за управљање лукама. (2023). *Подзаконска акта – уредбе*. Доступно на <http://www.aul.gov.rs/podzakonska-akta> (приступљено 18.01.2023)
- Антонијевић, Д. (1982). *Обреди и обичаји Балканских сточара*. Балканолошки институт САНУ.
- Антонијевић, Д. (1990). *Ритуални транс*. Балканолошки институт САНУ.
- Аранђеловић-Лазич, Ј. (1974). Народна ношња у Ђердапу. *Зборник радова Етнографског института САНУ*, 7, 25–44.
- Архиплан. (2011). Просторни план општине Голубац. <https://shorturl.at/bdkАН>
- Бандић, Д. (1973). Традиционална пољопривреда у ђердапским насељима. *Зборник радова етнографског института САНУ*, 6, 81–109.
- Белиј, М., Милосављевић, Ј., Белиј, Ј., & Перак, К. (2014). Показатељи туристичке развијености бањских места у Србији. *Зборник радова – Географски факултет Универзитета у Београду*, 62, 175–196.
- Берић, Д., Милојевић, М., Томић, Н., & Марковић, М. (2011). Туристичка валоризација културног наслеђа у Бачу. *Зборник радова – Географски факултет Универзитет у Београду*, 59, 189–204.
- Бјељац, Ж. и Ђурчић, Н. (2003). Туристичко-пропагандне манифестације као сегмент туристичке понуде Војводине. *Зборник радова Географског института „Јован Цвијић“ САНУ*, 52, 51–64.
- Бјељац, Ж. (2006). *Теоријско-методолошке основе манифестационог туризма* (Посебна издања, књига 63). Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ.
- Бјељац, Ж. и Ђурчић, Н. (2007). Туристичке манифестације на простору Западног Поморавља. *Гласник Српског географског друштва*, 87(2), 228–240.
- Бјељац, Ж. (2010). *Туристичке манифестације у Србији* (Посебна издања, књига 82). Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ.
- Бјељац, Ж. и Ђурчић, Н. (2010). Туризмолошка валоризација етнографских манифестација у Србији. *Етноантрополошки проблеми*, 5(3), 227–242.
- Бјељац, Ж. и Терзић, А. (2015). Вуков сабор као елемент нематеријалне културне баштине у туристичкој понуди Србије. *Етноантрополошки проблеми*, 10(2), 507–519.
- Благојевић, С., Борић, Д., Будински, И., Ђалић, Ј., Јанковић, В., Љубојевић, В., Мандић, М., Мишковић, И. и Збиљић, Н. (2015). *Спелеолошки објекти Националног парка Ђердап*. ЈП „Национални парк Ђердап“.
- Бркић, Р. и Тошић, Б. (1990). Просторно-привредна структура. *Зборник радова Географског института „Јован Цвијић“ САНУ*, 42, 153–175.
- Вељковић, А. (1990). Географски положај територије општине Голубац. *Зборник радова Географског института „Јован Цвијић“ САНУ*, 42, 7–21.
- Влада Републике Србије, Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре. (2023). Просторни план подручја посебне намене инфраструктурног коридора брзих саобраћајница IB реда на правцима Голубац–Доњи Милановац–Брза Паланка и Кладово–Неготин (рани јавни увид). <https://shorturl.at/wYZ14>

- Влаховић, Б. (1973). Бродарство као привредна грана у насељима Ђердапа - са етнолошког становишта. *Зборник радова Етнографског института САНУ*, 6, 129–144.
- Влаховић, Б. (1974а). Обичаји становништва у насељима Ђердапског подручја. *Зборник радова етнографског института САНУ*, 7, 57–78.
- Влаховић, Б. (1974б). Традиционална исхрана Ђердапског становништва. *Зборник радова етнографског института САНУ*, 7, 11–24.
- Влаховић, Б. (1981). Обичај „пуштање воде“ за покојнике у Хомољу. *Зборник радова етнографског института САНУ*, 13, 65–75.
- Војковић, Г. (1990). Становништво. *Зборник радова Географског института „Јован Цвијић“ САНУ*, 42, 118–152.
- Вујовић, С., Цвијановић, Д. и Штетих, С. (2012). *Дестинацијски концепт развоја туризма*. Институт за економику пољопривреде.
- Гавриловић, Д. и Ковачев, Н. (2009). Бигрена акумулација код манастира Тумане. *Заштита природе* 60(1–2), 367–374.
- Гарашанин, М. и Ковачевић, Ј. (1961). *Археолошки налази у Југославији*. Завод за уџбенике Социјалистичке републике Србије.
- Гарашанин, М. (1996). Исконско уточиште древних цивилизација. У Ј. Ангелус (Ур.), *Национални парк Ђердап: памтивек природе и човека* (стр. 25–34) Ecolibri.
- Димитријевић, М. (1995). *Геологија Југославије*. Геоинститут.
- Дукић, Д. (1969). Пловидбени услови на Ђердапском језеру. *Гласник Српског географског друштва*, 49(1), 97–103.
- Дукић, Д. (1996). Од неолитских монооксида до савремених хидроглисера. У Ј. Ангелус (Ур.), *Национални парк Ђердап: памтивек природе и човека* (стр. 169–178) Ecolibri.
- Елијаде М. (1990). *Шаманизам и архајске технике екстазе*. Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Ђорђевић, Д. Д. (2018). *Русаље – предање из села Дубока*. Центар за културу „Вељко Дугошевић“.
- Закон о заштити природе, Службени гласник Републике Србије, бр. 36 (2009); 88 (2010); 91 (2010); 14 (2016); 95 (2018); 71 (2021).
- Зеремски, М. (1990). Геоморфолошке карактеристике еолског рељефа. *Зборник радова Географског института „Јован Цвијић“ САНУ*, 42, 23–49.
- Зечевић, С. (1974). Народна веровања Ђердапског живља – Веровања у митска бића. *Зборник радова Етнографског института САНУ*, 7, 79–90.
- Зечевић, С. и Дрљача, Д. (1973). Риболов на Ђердапској деоници Дунава. *Зборник радова Етнографског института САНУ*, 6, 111–128.
- Јанковић, Љ. и Јанковић, Д. (1952). *Народне игре*. Просвета.
- Јовановић, В. (1990). Климатске и хидролошке карактеристике. *Зборник радова Географског института „Јован Цвијић“ САНУ*, 42, 99–114.
- Јовановић, Г. (1999). Клима као туристичка вредност банатског Подунавља. *Зборник радова Института за географију*, 29, 59–62.
- Јовановић, Р. (1990). Мрежа насеља. *Зборник радова Географског института „Јован Цвијић“ САНУ*, 42, 213–240.

- Јовичић, Д. (1997). *Развој туризма и заштита природе у националним парковима*. (Библиотека „Екологија“, књига 3). Веларта.
- Јовичић, Д. (2000). *Туризам и животна средина: концепција одрживог туризма*. Задужбина Андрејевић.
- Јовичић, Д. и Илић, Т. (2010). Индикатори одрживог туризма. *Гласник Српског географског друштва*, 42(1), 277–291.
- Јојић Главоњић, Т. (2010). *Управљање и планска заштита геонаслеђа Србије*. (магистарски рад). Универзитет у Београду – Географски факултет.
- Калић, Ј. (1983). Угарски двор у Срему. *Зборник радова Византолошког института*, 22, 21–29.
- Канцеларија за младе. (2010). Локални акциони план за младе општине Голубац (ЛАП) 2010–2014. <https://shorturl.at/fglBR>
- Кирбус, Б. (1990). Геоморфолошки потенцијали од значаја за коришћење простора. *Зборник радова Географског института „Јован Цвијић“ САНУ*, 42, 71–97.
- Лазаревић, Р. и Кирбус Б. (1996). *Национални парк Ђердап*. Министарство заштите животне средине Републике Србије.
- Лукић, Д. (2001). Прилог познавању утицаја ХЕПС „Ђердап“ на пловидбу Дунавом. *Гласник Српског географског друштва*, 81(1), 27–38.
- Лукић, Д. (2005). *Ђердапска клисура*. Српско географско друштво.
- Лукић, Д. (2015). *Геонаслеђе српског Подунавља у функцији одрживог развоја туризма* (докторска дисертација). Универзитет у Београду – Географски факултет.
- Лукић, Д. и Јоксимовић, А. (2017). Манастир Тумане – ресурс за развој туризма. У М. Станишић (Ур.), *Зборник радова међународне научне конференције „Верски туризам и савремено туристичко тржиште“* (стр. 189–196). Универзитет Сингидунум.
- Лукић, Д. и Петровић, М. Д. (2020). *Улога објеката геонаслеђа у туризму Подунавља Србије* (Посебна издања, књига 97). Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ.
- Љешевић, М. (1990). Животна средина. *Зборник радова Географског института „Јован Цвијић“ САНУ*, 42, 299–317.
- Maksin, M., Pucar, M., Korać, M., & Milijić, S. (2009). *Menadžment prirodnih i kulturnih resursa u turizmu*. Univerzitet Singidunum – Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment.
- Марковић, Ј. и Павловић, М. (1995). *Географске регије Југославије*. Савремена администрација.
- Марковић Ј. Ј. и Петровић М. Д. (2012). Туристичка валоризација археолошког налазишта „Виминацијум“ према моделу Хилари ду Крос. *Зборник радова Департмана за географију, туризам и хотелијерство*, 41, 248–262.
- Матић, Б. (2009). *Римско наслеђе на тлу Србије* (Едиција „Упознајте Србију“, књига 8). Принцип Прес.
- Мађејка, М. (1985). Клима као туристичка вредност Ђердапског сектора Дунава. *Теорија и пракса туризма*, 85(3–4), 4–37.
- Милановић Пешић, А. (Ур.). (2015). *Лексикони националних паркова Србије – Ђердап*. ЈП Службени гласник и Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ.
- Милић, Ч. (1990). Савремени геоморфолошки процеси и педогенеза. *Зборник радова Географског института „Јован Цвијић“ САНУ*, 42, 51–69.

- Миљковић, Љ. и Стојањеловић, Д. (2002). Традиционално наслеђе Влаха као туристички мотив Хомоља. *Зборник радова Департмана за географију, туризам и хотелијерство*, 32, 119-124.
- Михајловић, Т. (2014). Власи у Републици Србији према резултатима пописа 2011. године. *Демографија*, 11, 207-222.
- Михајловски, П. (1970). Географске основе за развој туризма у Ђердапу. *Зборник радова Географског института „Јован Цвијић“ САНУ*, 23, 187-253.
- Младеновић, О. (1974). Народне игре ђердапског становништва. *Зборник радова Етнографског института САНУ*, 7, 91-108.
- Национална стратегија одрживог развоја, Службени гласник Републике Србије бр. 57 (2008).
- Општина Голубац. *Географски положај*. Преузето са <http://www.golubac.org.rs/> (приступљено 27.06.2023)
- Општина Голубац. *Климатске карактеристике*. Преузето са <http://www.golubac.org.rs/> (приступљено 27.06.2023)
- Павловић, М. А. (2019). *Географске регије Србије 1 (Панонска макрорегија)*. Универзитет у Београду – Географски факултет.
- Павловић, С. и Белиј, М. (2012). Културни индикатори одрживости туризма у бањама Србије. *Гласник Српског географског друштва* 42(3), 95-108.
- План генералне регулације градског насеља Голубац, Службени гласник Општине Голубац, бр. 5 (2013).
- Плана детаљне регулације комплекса манастира Тумане, Службени гласник Општине Голубац, бр. 6 (2011).
- Радојевић, Д. (2009). *Одрживи развој Србије – наша заједничка будућност, Национална стратегија одрживог развоја*. Министарство за науку и технолошки развој.
- Ракићевић, Т. (1958). Температурни режим воде на нашим рекама. *Зборник радова Географског института ПМФ*, 5, 29-44.
- Регионални завод за заштиту споменика културе Смедерево. Доступно на <https://spomenicikulture.rs/>
- РЗС. (2012). *Попис становништва, домаћинстава и станова 2011. у Републици Србији – Старост и пол* (књига 2, подаци по насељима). Републички завод за статистику.
- РЗС. (2014). *Попис становништва, домаћинстава и станова 2011. у Републици Србији – Упоредни преглед броја становника 1948., 1953., 1961., 1971., 1981., 1991., 2002. и 2011.* (књ. 20, подаци по насељима). Републички завод за статистику.
- РЗС. (2020). *Општине и региони у Републици Србији, 2019*. Републички завод за статистику.
- РЗС. (2022). *Општине и региони у Републици Србији, 2021*. Републички завод за статистику.
- РЗС. (2023а). *Попис становништва, домаћинстава и станова 2022. године – Старост и пол* (књига 2, подаци по насељима). Републички завод за статистику.
- РЗС. (2023б). *Статистички годишњак Републике Србије*. Републички завод за статистику.

- РЗС. (2023в). *Туристички промет – јануар 2023*. Републички завод за статистику.
- РЗС. (2023г). *Туристички промет – мај 2023*. Републички завод за статистику.
- Ромелић Ј., Пивац Т. и Кошић К. (2006). Туристичка валоризација старог градског језгра Новог Сада по моделу Х. ду Крос. *Гласник Српског географског друштва*, 86(2), 251–260.
- РХМЗ. (1963–2011). *Метеоролошки годишњаци 1961–2010*. Републички хидрометеоролошки завод Србије.
- РХМЗ. (1992–2011). *Хидролошки годишњаци 1991–2010*. Републички хидрометеоролошки завод Србије.
- Скупштина општине Голубац. (2010). Стратегија локалног економског развоја општине Голубац 2010–2014. <https://sn.rs/w0kga>
- Скупштина општине Голубац. (2015). Стратегија одрживог развоја општине Голубац за период од 2015. године до 2020. године. <https://shorturl.at/hjВКР>
- Стална конференција градова и општина. (2010). Маркетинг план општине Голубац у области туризма. <https://sn.rs/1uae4>
- Стаменковић, С. (2015). *Демографске промене у насељима општине Голубац у другој половини XX и почетком XXI века* (мастер рад). Природно-математички факултет, Департман за географију.
- Станковић, С. (1985). Туристичке вредности Националног парка Ђердап. *Гласник Српског географског друштва*, 65(1), 46–66.
- Станковић, С. (1994). *Туристичка географија*. Београд: Универзитет у Београду, Географски факултет.
- Станковић, С. (2013). *Туристичка географија Србије – правци туристичких путовања*. Српско географско друштво.
- Станојловић, А. (2005). *Гвоздена врата*. Омладински спортски камп „Ђердап“.
- Станојловић А., Ђурчић Н. и Павловић Н. (2010). Туристичка валоризација локалитета „Лазарев град“ у Крушевцу. *Зборник радова Географског института „Јован Цвијић“ САНУ*, 60(2), 77–92.
- Стратегије развоја туризма Републике Србије, Службени гласник Републике Србије бр. 91 (2006).
- Стратегија развоја туризма Републике Србије за период од 2016. до 2025. године, Службени гласник Републике Србије бр. 8 (2016).
- Стратегија развоја водног снабрења Републике Србије од 2015. до 2025. године, Службени гласник Републике Србије бр. 3 (2014); 66 (2020).
- Стојанчевић, В. (1983). Територија и границе Србије 1804–1833. *Глас Одељења историјских наука Српске академије наука и уметности*, 338, 187–218.
- Синани Д. (2009). *Русаље*. Српски генеалогски центар.
- Тврђава Голубачки град. *Историјат*. Преузето са <https://tvrjavagolubackigrad.rs/> (приступљено 29.06.2023)
- Терзић А. (2014). *Перспективе развоја културне руте „Тврђаве на Дунаву“ у функцији обогаћивања туристичке понуде Србије* (Посебна издања, књига 88). Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ.
- Тодоровић, М. (1990). Пољопривреда. *Зборник радова Географског института „Јован Цвијић“ САНУ*, 42, 117–200.

- Томић, В. (2019). *Културни и креативни кластери у функцији урбане основе малих општина, на примеру Општине Голубац* (докторска дисертација). Универзитет у Београду – Архитектонски факултет.
- Тошић, Б. (1990). Просторна структура насеља Голубац. *Зборник радова Географског института „Јован Цвијић“ САНУ, 42, 257–298.*
- Тошић, Б. и Бркић, Р. (1990). Инфраструктурни системи. *Зборник радова Географског института „Јован Цвијић“ САНУ, 42, 201–212.*
- Трифунковић, Д. (2018). *Народне игре Звижда и Хомоља*. Центар за културу „Вељко Дугошевић“.
- Туристичка организација Србије. *Календар догађаја у 2023.* Преузето са <https://www.serbia.travel/sr/kalendar/> (приступљено 01.07.2023)
- Туристичка организација Голубац (2023). Доступно на <https://togolubac.rs/>
- Ђирковић С. (2005). *Туристичка валоризација археолошких локалитета у Србији*. Српско географско друштво.
- Уредба о утврђивању Просторног плана подручја посебне намене Националног парка „Ђердап“, Службени гласник Републике Србије бр. 117 (2022).
- Уредба о утврђивању лучког подручја пристаништа за сопствене потребе у Голупцу, каменолом „Јеленска стена“, Службени гласник Републике Србије бр. 7 (2020).
- Филиповић, Д., Обрадовић, Д. и Шећеров, В. (2006). Анализа и оцена стања квалитета вода у општини Кладово и мере заштите – основ интегралне заштите животне средине. *Гласник Српског географског друштва, 86(2), 75–88.*
- Хаџић, О., Стојаковић, Г., Херман Милинковић, К., Ванић, Т. и Ивановић, И. (2005). *Културни туризам*. Департман за географију, туризам и хотелијерство, Природно-математички факултет.
- Царевић, И. и Јовановић, В. (2006). Неогене наслаге Голубачких планина. *Зборник радова – Географски факултет Универзитета у Београду, 54, 19–24.*
- Царевић, И. и Јовановић, В. (2007). Палеоеколошки приказ средине таложена јурских и кредних седимената на подручју Голубачких планина. *Зборник радова – Географски факултет Универзитета у Београду, 55, 23–28.*
- Цвијић, Ј. (1926). *Геоморфологија* (књига 2). Државна штампарија Краљевине Срба Хрвата и Словенаца.
- Цвијић, Ј. (2000). *Балканско полуострво*. Српска академија наука и уметности, Завод за уџбенике и наставна средства.
- Црнчевић, Т., Милијић, С. и Бакић, О. (2012). Прилог развоју методолошког приступа планирања предела у Републици Србији на примеру Националног парка Ђердап. *Архитектура и урбанизам, 35, 22–33.*
- Чомић, Ђ. и Пјевач, Н. (1997). *Туристичка географија*. Савезни центар за унапређење хотелијерства-угоститељства.
- Штетић, С. (2007). *Туристичка географија Србије*. Форма Б.
- Штетић, С., Цвијановић, Д. и Шимичевић, Д. (2014). *Посебни облици туризма дунавског региона Србије*. Институт за економику пољопривреде Београд.

Andelković, S., Prnjat, Z., & Arsić, Z. (2017). School as a Factor of Development of Interculturalism. *Bulletin of the Serbian Geographical Society 97(1), 109–135.*

- Augmentum. (2021). *Bonitiranje zemljišta*. Dostupno na <https://sn.rs/psezm> (pristupljeno 10.11.2022)
- Božić, S., & Tomić, N. (2015). Canyons and gorges as potential geotourism destinations in Serbia: comparative analysis from two perspectives – general geotourists’ and pure geotourists’. *Open Geosciences*, 7(1), 531–546.
- Božić, S., Tomić, N., & Pavić, N. (2014). Canyons as potential geotourism attractions of Serbia - comparative analysis of Lazar and Uvac canyons by using M-GAM model. *Acta Geoturistica*, 5, 18–30.
- Carević, I. (2009). *Geologija Golubačkih planina*. Zadužbina Andrejević.
- Ceron, J., & Dubois, G. (2003). Tourism and Sustainable Development Indicators: The Gap between Theoretical Demands and Practical Achievements. *Current Issues in Tourism*, 6(1), 54–75.
- Corbisiero, F., Monaco, S., & Ruspini, E. (2022). *Millennials, Generation Z and the Future of Tourism* (Volume 7). Channel View Publications.
- Correia, A., & Kozak, M. (2022). Past, present and future: trends in tourism research. *Current Issues in Tourism*, 25(6), 995–1010.
- Council of the EU Portal. (2018). *Cultural routes*. Retrieved from <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes>
- Danilović Hristić, N., Stefanović, N., & Hristov, M. (2023). Implementation Instruments for Developing Sustainable Tourism on Recultivated Land in the Middle Danube Flow. *Sustainability*, 15(9), 7724.
- Danube Competence Center. (2014). *Put rimskih careva i dunavski put vina*. Dostupno na <http://archive.danubecc.org/upl/RER/DCC%20RER&DWR%20Brochure%20SRP%20Feb2014%20za%20katalogizaciju%20FIN%20-%20ISBN%20web.pdf> (pristupljeno 15.05.2023)
- Đukić, A. & Vukmirović, M. (2012). Creative cultural tourism as a function of competitiveness of cities. *Technics Technologies Education Management – TTEM*, 7(1), 404–410.
- Dulović, V. (2006). *Turistički vodič Srbija na dlanu*. Komshe.
- Eder, W., & Patzak, M. (2004). Geoparks—geological attractions: a tool for public education, recreation and sustainable economic development. *Episodes* 27(3), 162–164.
- Ekonomski fakultet. (2007a). Master plan turističke destinacije „Donje Podunavlje“. <https://sn.rs/gng3p>
- Ekonomski fakultet. (2007b). Master plan kulturnoistorijske rute „Put rimskih careva“. <https://sn.rs/80u63>
- Erfurt, R. A., & Johnsen, J. (2003). Influence of an Event on a Destination’s Image. *Tourism Review*, 58(4), 21–27
- EU za Tebe – za kulturno nasleđe i turizam. Dostupno na <https://www.eu-za-turizam.rs/>
- European UNESCO Global Geoparks. (2024). Dostupno na www.europeangeoparks.org (pristupljeno 15.02.2024)
- Getz, D. (2008). Event tourism: Definition, evolution, and research. *Tourism Management*, 29(3), 403–428.
- Go, H., & Kang, M. (2023). Metaverse tourism for sustainable tourism development: Tourism agenda 2030. *Tourism Review*, 78(2), 381–394.

- Cudny, W. (2013). Festival tourism – the concept, key functions and dysfunctions in the context of tourism geography studies. *Geographical Journal*, 65(2), 105–118.
- Hose, T. A. (2003) *Geotourism in England: A Two-Region Case Study Analysis*. (Unpublished PhD). thesis, University of Birmingham.
- Hose, T. A. (2005). Geotourism – appreciating the deep time of landscapes. In M. Novelli (Ed.), *Niche Tourism: contemporary issues, trends and cases* (pp. 27–37). Elsevier Science.
- Hose, T. A. (2007). Geotourism in Almeria province, southeast Spain. *Tourism*, 55(3), 259–276.
- Hose, T. A. (2008). Towards a history of geotourism: definitions, antecedents and the future. In C. V. Burek & C. D. Prosser (Eds.), *The History of Geoconservation* (pp. 37–60). Geological Society of London.
- Hose, T. A., & Vasiljević, Dj. A. (2012). Defining the Nature and Purpose of Modern Geotourism with Particular Reference to the United Kingdom and South-East Europe. *Geoheritage*, 4(1–2), 25–43.
- Hu, Y., & Ritchie, J. R. B. (1993). Measuring Destination Attractiveness: A Contextual Approach. *Journal of Travel Research*, 32(2), 25–34.
- Interreg Danube Transnational Program. (2019). Available at <http://www.interreg-danube.eu/approved-projects/danurb>
- IUCN. (1992). Parks for life: Report of the Fourth World Congress on National Parks and Protected Areas. Retrieved from <https://portals.iucn.org/library/node/6584>
- Ko, T. G. (2005). Development of a tourism sustainability assessment procedure: a conceptual approach. *Tourism Management*, 26(3), 431–445.
- Kocmanović, J. (2018). *Upoznajte Golubac iz brodića*. Dostupno na <http://golubacizbrodica.rs> (pristupljeno 15.04.2023)
- Korać, M., Golubović, S., Mrđić, N., Jeremić, G., & Pop Lazić, S. (2014). *Roman Limes in Serbia*. Institute of Archaeology.
- Liu, H., Liu, Y., Wang, Y., & Pan, C. (2019). Hot topics and emerging trends in tourism forecasting research: A scientometric review. *Tourism Economics*, 25(3), 448–468.
- Lohmann, M., & Kaim, E. (1999). Weather and holiday destination preferences image, attitude and experience. *The Tourist Review*, 54(2), 54–64.
- Lukić, D. (2015). The Serbian Danube Region as Tourist Destination. *Bulletin of the Serbian Geographical Society*, 95(3), 73–92.
- Lukic, D., Andjelkovic, S., & Dedjanski, V. (2016). Geodiversity and geoheritage in Geography teaching for the purpose of improving students' competencies in education for sustainable development. *Forum Geografic*, 15(2), 210–217.
- Lukić, D. (2017). Evaluation of Immovable Cultural Heritage of Great Importance in Iron Gates as Tourism Destination. In S. Štetić (Ed.), *Second International Thematic Monograph "Modern Management Tools and Economy of Tourism Sector in Present Era"* (pp. 2–17). Association of Economists and Managers of the Balkans and Faculty of Tourism and Hospitality in Ohrid.
- Lukić, D., & Andjelković, S. (2018). Rusallias – a Basis for Promoting Ethno – Tourism in Eastern Serbia. In V. Bevanda & S. Štetić (Eds.), *Third International Thematic Monograph "Modern Management Tools and Economy of Tourism Sector in Present*

- Era*” (pp. 701–718). Association of Economists and Managers of the Balkans and Faculty of Tourism and Hospitality in Ohrid.
- Lukić, D., & Joksimović A. (2018). Ethnographic Heritage as a Tourist Value of National Park Djerdap. In M. Stanišić (Ed.), Singidunum University International Scientific Conference “*Culture, Heritage and Tourism Development*” (pp. 307–314). Singidunum University.
- Lukić, D., Berjan, S., & El Bilali H. (2018a). Indicators of tourism development of the Serbian Danube region. *R-Economy*, 4(1), 30–38.
- Lukić, D., Petrović, M. D., & Vuković D. (2018b). Potential of geotourism for regional development: the case of “Iron Gates” park in Serbia. *R-Economy*, 4(4), 158–166.
- Lukić, D. (2019). Tourism development potentials in Golubac municipality with a special focus on its climate. In V. Bevanda & S. Štetić (Eds.), Fourth International Thematic Monograph “*Modern Management Tools and Economy of Tourism Sector in Present Era*” (pp. 205–222). Association of Economists and Managers of the Balkans and Faculty of Tourism and Hospitality in Ohrid.
- Lukić D., & Anđelković S. (2020). Ptice Đerdapa – resurs za razvoj ekoturizma. U M. Milanović, T. Lukić, M. Ilić & V. Deđanski (Ur.). Četvrta ekološka konferencija sa međunarodnim učešćem „*Smederevo ekološki grad*” (str. 129–133). Lokalni ekološki pokret Smederevo i Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet.
- Lukić, D., & Joksimović, A. (2020). Application of European Union’s Cultural Indicators of Sustainable Tourism – a Case Study of Belgrade. In M. Stanišić (Ed.), Singidunum University International Scientific Conference “*Tourism and Sustainable Development – Challenges, Opportunities, and Contradictions*” (pp. 103–107). Singidunum University.
- Lukić, D., Stanković, S., Petrović, M. D., Radovanović, M. M., & Vuković, D. (2020). How can small-scale events contribute to the tourism progress of an undeveloped border area? Lesson from Eastern Serbia. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 30(2spl), 905–912.
- Maitland R., & Newman P. (Eds.). (2009). *World Tourism Cities: developing tourism off the beaten track*. Routledge.
- Maran Stevanović, A. (2014). Geozaštita u Srbiji: prošlost, sadašnjost i budućnost. U V. Cvetković (Ur.), *Proceedings of the XVI Serbian Geological Congress* (pp. 827–831). Serbian Geological Society.
- Mieczkowski, Z. (1985). The tourism climatic index: a method of evaluating world climates for tourism. *The Canadian Geographer*, 29(3), 220–233.
- Miller, G. (2001). The development of indicators for sustainable tourism: results of a Delphi survey of tourism researches. *Tourism Management*, 22, 351–362.
- Mišić, V. (1981). *Šumska vegetacija klisura i kanjona Istočne Srbije*. Institut za biološka istraživanja „Siniša Stanković“.
- Morrison, A. M. (2023). *Marketing and Managing Tourism Destinations*. Taylor & Francis.
- Novelli, M., & Benson, A. (2005). Niche tourism: A way forward to sustainability? In M. Novelli (Ed.), *Niche Tourism: contemporary issues, trends and cases* (pp. 247–251). Elsevier Science.
- Page, S. J., & Connell, J. (2020). *Tourism: A Modern Synthesis*. Routledge.
- Pavlović, S., Belij, M., Vesić, M., Stanić Jovanović, S., & Manojlović, I. (2019). Improvement of the Relationship between Environment and Tourism: Case Study of the National

- Park Đerdap in Serbia. *Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft*, 161, 251–270.
- Pereira, P., Pereira, D., & Caetano Alves, M. I. (2007). Geomorphosite assessment in Montesinho Natural Park (Portugal). *Geographica Helvetica*, 62, 159–168,
- Petrović, M. D., Vasiljević, Dj. A., Vujičić, M. D., Hose, T. A., Marković, S. B., & Lukić, T. (2013). Global geopark and candidate – comparative analysis of Papuk Mountain geopark (Croatia) and Fruška Gora Mountain (Serbia) by using GAM model. *Carpathian Journal of Earth and Environmental Sciences*, 8, 1, 105–116.
- Petrović, M. D., Pavić, D., Marković, S. B., Mészáros, M., & Jovičić, A. (2016). Comparison and Estimation of the Values in Wetland Areas: A Study of Ramsar Sites Obedska Bara (Serbia) and Lonjsko Polje (Croatia). *Carpathian Journal of Earth and Environmental Sciences*, 11(2), 367–380.
- Petrović, M. D., Blešić, I., Vujko, A., & Gajić, T. (2017a). The role of agritourism's impact on the local community in a transitional society: A report from Serbia. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 13(50), 146–163.
- Petrović, M. D., Lukić, D., Radovanović, M., Vujko, A., Gajić, T. & Vuković, D. (2017b). "Urban geosites" as an alternative geotourism destination - evidence from Belgrade. *Open Geosciences*, 9, 442–456.
- Petrović, M. D., Vujko, A., Gajić, T., Vuković, D. B., Radovanović, M., Jovanović, J. M., & Vuković, N. (2017c). Tourism as an Approach to Sustainable Rural Development in Post-Socialist Countries: A Comparative Study of Serbia and Slovenia. *Sustainability*, 10(1), 54.
- Petrović, M. D., Lukić, D., Radovanović, M. M., Blešić, I., Gajić, T., Demirović Bajrami, D., Syromiatnikova, J., Miljković, Đ., Kovačić, S., & Kostić, M. (2023). How Can Tufa Deposits Contribute to the Geotourism Offer? The Outcomes from the First UNESCO Global Geopark in Serbia. *Land*, 12(2), 285.
- Pókó, N. (2022). River Cruise Tourism Along the Middle Section of the Danube, in Hungary, in Croatia and in Serbia. *Acta Economica Et Turistica*, 8(1), 25–47.
- Ployer, R., Polak, M., & Schmidt, R. (2017). *The Frontiers of the Roman Empire: A Thematic Study and proposed World Heritage Nomination Strategy*. Phoibos Verlag. <https://rb.gy/3tz3cr>
- Ramsay, T. (2017). Forest Fawr Geopark – a UNESCO Global Geopark distinguished by its geological, industrial and cultural heritage. *Proceedings of the Geologists' Association*, 128(3), 500–509.
- Reynard, E. (2004). Geosite. In A. S. Gudie (Ed.), *Encyclopedia of geomorphology* (p. 440). Routledge Ltd.
- Reynard, E., Fontana, G., Kozlik, L., & Scapozza, C. (2007). A method for assessing "scientific" and "additional values" of geomorphosites. *Geographica Helvetica*, 62(3), 148–158.
- RRA Braničevo–Podunavlje (2018). Novi regionalni projekat „Ukusi regiona“. Dostupno na <http://www.rra-bp.rs/noviregionalni-projekat-ukusi-regiona> (pristupljeno 20.08.2023)
- Serrano, E., & González-Trueba, J. J. (2005). Assessment of geomorphosites in natural protected areas: the Picos de Europa National Park (Spain). *Géomorphologie: relief, processus, environnement*, 11(3), 197–208.
- South East Europe, Transnational Cooperation Programme. (2010). Datourway – Strategija održivog razvoja u regiji Dunava sa fokusom na turizam. <https://rb.gy/i9hbnq>

- Stanić Jovanović, S., & Cvetković, M. (2016). Education Through Excursions in the Function of Sustainable Development of Tourism in the Case of National Park Đerdap. *Collection of Papers – Faculty of Geography at the University of Belgrade*, 64, 410–415.
- Stanić Jovanović, S. (2015). Edukativna uloga ekskursionog turizma. *Turističko poslovanje*, 15, 125-133.
- Stanić Jovanović, S. (2016). Značaj poslovanja turističkih agencija u ekonomiji turističkog sektora današnjice: Studija slučaja Srbije. In International Thematic Monograph “*Modern Management Tools and Economy of Tourism Sector in Present Era*” (pp. 626–641). Association of Economists and Managers of the Balkans and Faculty of Tourism and Hospitality in Ohrid.
- Stanić Jovanović, S., & Pavlović, S. (2022). Opportunities and Limitations of Travel Agencies Registration in the Public Administration Sector in Serbia, *Теме*, 46(1), 303–320.
- Stojanović, V. (2006). *Održivi razvoj turizma i životne sredine*. Prirodno-matematički fakultet, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo.
- Turistički svet. (2016). Klaster puteva kulture povezoao Srbiju, Sloveniju i Hrvatsku. Dostupno na <https://shorturl.at/wKSTZ> (pristupljeno 18.07.2023)
- Trišić, I., Privitera, D., Štetić, S., Genov, G., & Stanić Jovanović, S. (2022). Sustainable Tourism in Protected Area – A Case of Fruška Gora National Park, Vojvodina (Northern Serbia). *Sustainability*, 14(21), 14548.
- Trišić, I., Privitera, D., Štetić, S., Petrović, M. D., Radovanović, M. M., Maksin, M., Šimičević, D., Stanić Jovanović, S., & Lukić, D. (2022). Sustainable tourism to the part of transboundary UNESCO biosphere reserve “Mura-Drava-Danube”. A case of Serbia, Croatia and Hungary. *Sustainability*, 14(10), 6006
- UNESCO. (2017). *Application Dossier for Membership in UNESCO Global Geoparks Network – Đerdap Geopark*. Donji Milanovac: Đerdap Geopark.
- UNESCO. (2023). *Frontiers of the Roman Empire – The Danube Limes (Serbia)*. Retrieved from <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6475/>
- Vanhove, N. (2022). *The Economics of Tourism Destinations Theory and Practice* (4th Edition). Routledge.
- Vasić, B., Argakijev, S., Ječincac, R., & Mandić, M. (1995). *Atlas Dunava za nautički turizam kroz Jugoslaviju 1433. – 845,65 km*. Nautika i Dunavisa – Centar mladih istraživača Srbije za istraživanje, marketing i razvoj Dunava.
- Vujičić, M., Vasiljević, Dj. A., Marković, S. B., Hose, T. A., Lukić, T., Hadžić, O., & Janičević, S. (2011). Preliminary geosite assessment model (GAM) and its application on Fruška Gora Mountain, potential geotourism destination of Serbia. *Acta geographica Slovenica*, 51(2), 361–377.
- Zouros, N. (2004). The European Geoparks Network. Geological heritage protection and local development. *Episodes* 27(3), 165–171.
- Zouros, N. (2005). Assessment, protection and promotion of geomorphological and geological sites in the Aegean area, Greece. *Géomorphologie: Relief, Processus, Environnement* 3, 227–234.
- Zouros, N. (2006). The European Geoparks Network: Geological heritage protection and local development – A tool for geotourism development in Europe. In Proceedings of the 4th European Geoparks Meeting “*On the Development of Geoparks*” (pp. 15–24). Geological Society of Greece.

БИОГРАФИЈЕ АУТОРА

Др Добрила Лукић – Географски факултет, Универзитета у Београду, завршила је 1998. године, на којем је 2003. године магистрирала у области физичке географије, а потом 2015. године докторирала у области туристичке географије. Запослена је у Осмој београдској гимназији као наставник географије, где је у периоду од 2005. до 2020. године бирања на функцију помоћника директора. Са својим ученицима је као ментор освајала бројне међународне и републичке награде и признања. Одлуком Комисије за стицање научног звања Министарства просвете, науке и технолошког развоја, стекла је научно звање – научни сарадник у области

друштвених наука – друштвена географија, на предлог Географског института „Јован Цвијић“ САНУ. Објавила је више од 70 научних и стручних радова у земљи и иностранству и учествовала на више научних скупова.

Аутор је две монографије: „Ђердапска клисура“ коју је 2005. године објавило Српско географско друштво и „Улога објеката геонаслеђа у туризму Подунавља Србије“ у коауторству са Марком Д. Петровићем коју је 2019. године објавио Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ, као посебно издање. Ова монографија је наведена као препоручена литература у програму географије за други разред гимназије ученика са посебним способностима за географију и историју. Члан је управе Српског географског друштва и представник Српског географског друштва у Националном просветном савету. Члан је Развојног центра Руског географског друштва у Србији и Удружења економиста и менаџера Балкана.

Преко Српског геолошког друштва укључена је у пројекат ENGIE („Encouraging Girls to Study Geosciences and Engineering“), чији је носилац Универзитет у Мишколцу, Мађарска. У Институту за архитектуру и урбанизам Србије ангажована је у оквиру радног тима на изради више просторних планова. Члан је Научног одбора интернационалне научне конференције ERAZ и Националног комитета за геонауку и геонаслеђе у оквиру Комисије Републике Србије за сарадњу са UNESCO-м, при Министарству спољних послова. Уже области интересовања су јој: геотуризам, екотуризам, образовни туризам и одрживи развој. Удата је и живи у Београду.

Др Марко Д. Петровић је запослен на Одељењу друштвене географије Географског института „Јован Цвијић” Српске академије наука и уметности (САНУ) у Београду. Тренутно има звање виши научни сарадник и ангажован је као спољни научни сарадник у Кауфман лабораторији, у оквиру F2F програма подржаног од стране Владе савезне државе Висконсин (САД). Од 2023. године, ради као гостујући професор на Факултету за медијске комуникације и мултимедијалне технологије Донског државног техничког универзитета у Ростову на Дону и на Департману за регионалну економију и географију РУДН Универзитета у Москви (Русија).

Звање доктора геонаука стекао је 2014. године на Природно-математичком факултету Универзитета у Новом Саду. Постдокторско усавршавање завршио је 2020. године на Департману за

планирање Универзитета Висконсин у Медисону (САД). Био је ангажован као гостујући професор на Институту за спорт, туризам и услуге Јужно-уралског државног универзитета у Чељабинску (Русија), у периоду од 2016. до 2022. године. Током 2019-2020, руководио је пројектом „Одрживи развој туризма у условима заштићених природних добара” подржаног од стране федералног програма „5-100” Владе Русије. Поред тога, учествовао је у бројним пројектима из области друштвене географије, туризма, руралног развоја и локалне привреде у Србији, Русији, САД и Кини. У току летњег семестра 2016. године, боравио је као хонорарни предавач на Факултету за економију и менаџмент Уралског државног универзитета за шумарско инжењерство у Јекатеринбургу (Русија).

Др Петровић је аутор више од 220 научних публикација у међународним и домаћим часописима, поглављима у монографијама и зборницима научних скупова. Његово истраживање је усредсређено на шире аспекте географије и туризма, а поготово на рурални развој, агротуризам, локалну привреду, процену утицаја развоја туризма, улогу туризма у животу локалних заједница, просторне аспекте туризма, туристичку географију и геотуризам. Од маја 2015, уређује Зборник радова Географског института „Јован Цвијић” САНУ (M24), а учествовао је као гостујући уредник у часописима *Journal of Hospitality and Tourism Research* (M21), *Frontiers in Psychology* (M21), *Sustainability* (M22) и *Land* (M22). Члан је бројних научних и образовних организација и уређивачких одбора из сфере географије и туризма. Говори течно енглески (*Certificate of Achievement B2 Upper-Intermediate – CEFR*), немачки (*ÖSD – Zertifikat Deutsch nach den Bestimmungen des Europarats: Niveau B1/Threshold*) и служи се руским језиком. Ожењен је, отац двоје деце и тренутно живи у Новом Саду.

Др Сара Станић Јовановић – Природно-математички факултет, Универзитета у Новом Саду, при Департману за географију, туризам и хотелијерство завршила је 2009. године, а исте године је уписала дипломске академске мастер студије другог степена на Географском факултету, Универзитета у Београду, при Катедри за туризмологију, на којој 2011. године уписује докторске студије, које завршава одбраном докторске дисертације 2017. године.

Почетком 2006. године стиче Лиценцу туристичког водича Министарства туризма Републике Србије, од када сарађује са значајним бројем субјеката из туристичке привреде у земљи и иностранству. Од 2010. године ангажована је као сарадник у настави на Географском факултету, Универзитета у Београду, при Катедри за туризмологију, где изводи вежбе из предмета Пословање

туристичких агенција и Туристичка пропаганда. Постављена је за директора Јавног предузећа за туризам, Градске општине Сурчин 2012. године, у коме је од 2013. године била запослена као Менаџер у туризму. Од 2016. године запослена је као Организатор маркетиншких, туристичких и других активности у Културном центру Сурчин. Ангажована је као стручни предавач из предмета Пословање туристичких агенција и организатора путовања и Пословање хотелских предузећа у оквиру припремне наставе за полагање стручног испита за туристичке водиче у организацији Удружења туристичких водича Србије и Балканске мреже туристичких стручњака у сарадњи са YUTA-ом.

Од 2022. године запослена је као предавач, на Академији струковних студија Шумадија, при одсеку Аранђеловац, где изводи наставу на основним и мастер студијама. У матичној установи је 2023. године изабрана за шефа катедре за примењену економију, предузетништво и менаџмент. Коаутор је и члан научно-стручног тима израде међународног пројекта „Развој руралног туризма са едукацијом запослених лица наручиоца“, за потребе Рудника угља а.д., Пљевља, Црна Гора. Предавач је по позиву на бројним сајмовима и скуповима. Уредник је часописа „Hightlight of Sustainability“. Одлуком комисије за стицање научног звања Министарства науке, технолошког развоја и иновација стекла је научно звање - научни сарадник у области друштвених наука – географија (туризам), на предлог Географског института „Јован Цвијић“ САНУ. Аутор је и коаутор преко 80 научних и стручних радова из области туризма и учесник великог броја домаћих и међународних конгреса.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

338.483(497.11 Голубац)

ЛУКИЋ, Добрила, 1974-

Општина Голубац : природне и антропогене одлике у својству туристичког развоја / Добрила Лукић, Марко Д. Петровић, Сара Станић Јовановић. - Београд : Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ, 2024 (Нови Сад : Стојков штампарија). - 240 стр. : илустр. ; 25 cm. - (Посебна издања ; књ. 100)

Слике аутора. - Тираж 300. - Биографије аутора: стр. 238-240. - Библиографија: стр. 227-237. - Summary.

ISBN 978-86-80029-84-9

1. Петровић, Марко, 1986- [аутор] 2. Станић Јовановић, Сара, 1983- [аутор]
а) Туристичке могућности -- Голубац

COBISS.SR-ID 140708105
